

Exportní a investiční příležitosti České republiky ve Střední Asii v návaznosti na měnící se tranzitní a infrastrukturní podmínky regionu

---

Konečný uživatel výsledků:

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
Odbor zahraničně ekonomických politik
Na Františku 32
110 15 Praha 1

Název projektu: Analýza exportních a investičních příležitostí České republiky ve Střední Asii v kontextu měnících se tranzitních a infrastrukturních podmínek

Číslo projektu: TITSMPO939

Řešitel projektu: Metropolitní univerzita Praha, o.p.s., Dubečská 900/10, Praha 10, 100 00, a
Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Smetanovo nábřeží 6, Praha 1, 110 01

Doba řešení: 1. 7. 2021 – 30. 6. 2023

Důvěrnost a dostupnost: S – Není předmětem státního či obchodního tajemství a data lze v souladu s právními předpisy poskytnout do veřejně přístupných informačních systémů včetně mezinárodních

T A
Č R

Tento projekt je financován se státní podporou
Technologické agentury ČR
v rámci programu BETA2

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost

MINISTERSTVO
PRŮMYSLU A OBCHODU

METROPOLITNÍ
UNIVERZITA PRAHA

Informace o autorském týmu:

Ing. Lea Melniková, Ph.D. (Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.)

doc. PhDr. Slavomír Horák, Ph.D. (Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd)

Ing. Martina Varkočková, Ph.D. (Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.)

Ing. Jaroslav Fingerland, CSc. (Metropolitní univerzita Praha, o.p.s.)

T A
Č R

Program veřejných zakázek v aplikovaném výzkumu a inovacích pro potřeby státní správy BETA2 byl schválen usnesením vlády České republiky č. 278 ze dne 30. 3. 2016 a je zaměřen na podporu aplikovaného výzkumu a inovací pro potřeby orgánů státní správy. Poskytovatelem finančních prostředků je Technologická agentura ČR.

OBSAH

Seznam tabulek	7
Seznam obrázků	7
Seznam grafů.....	8
Seznam zkratk	10
Shrnutí	11
1. Základní ekonomická charakteristika a komparace ukazatelů	18
1.1 Hrubý domácí produkt	18
1.2 Podíl stínové ekonomiky	20
1.3 Vývoj cenové hladiny.....	20
1.4 Zahraniční obchod.....	21
1.5 Přímé zahraniční investice	21
1.6 Remitence.....	23
1.7 Hrubý národní důchod na obyvatele	24
1.8 Příjmová nerovnost	25
1.9 Chudoba	27
1.10 Korupce	27
2. Geopolitický kontext	28
2.1 Rusko a Střední Asie	28
2.1.1 Ruská debata hlavních faktorů vzájemných vztahů	28
2.1.2 Rusko a Střední Asie po 24. únoru 2022.....	30
2.1.3 Politické aspekty invaze ve Střední Asii	30
2.1.4 Ekonomické dopady války na Ukrajině	34
2.1.5 Závěry.....	36
2.2. BRI v kontextu čínského postoje ke Střední Asii	38
2.2.1 Cíle BRI ve vztahu ke Střední Asii a vzájemné vztahy s Čínou	38
2.2.2 Energie a nerostné suroviny	38
2.2.3 Transit.....	39
2.2.4 Zajištění potravinové bezpečnosti, „zabírání půdy“	39

2.2.5 Geopolitika	39
2.2.6 Zhodnocení vlivu BRI ve Střední Asii	40
2.2.7 Čína z pohledu Střední Asie	41
2.3 Střední Asie a Afghánistán	42
2.4 Země Střední Asie jako mezičlánek pro obcházení sankcí	50
2.4.1 Mezinárodní analýzy	51
2.4.2 Dopady obcházení sankcí na zahraniční obchod ČR	54
3. Podnikatelské prostředí	57
3.1 Politické a legislativní faktory	57
3.2 Ekonomické faktory	58
3.3 Sociální faktory	59
3.4 Technologické faktory	60
3.5 Environmentální faktory	61
4. Podpora orgánů státní správy a možnosti financování ze strany mezinárodních institucí... ..	62
4.1 Podpora exportu a investic orgány a organizacemi ČR	62
4.2 Podpora exportu a investic vybranými mezinárodními institucemi	66
4.2.1 Skupina Světové banky	66
4.2.2 Evropská banka pro obnovu a rozvoj	75
4.3 Podpora exportu a investic vybranými evropskými institucemi	84
5. Smlouvy a obchodní dohody EU se zeměmi regionu	88
5.1 Smluvní rámec EU a Střední Asie	88
5.1.1 Strategie EU pro Střední Asii	88
5.1.2 Spolupráce EU s jednotlivými zeměmi regionu	88
5.1.3 Dohody o partnerství a spolupráci	89
5.2 Přehled činnosti mezivládních komisí a pracovních skupin	96
5.2.1 Kazachstán	96
5.2.2 Kyrgyzstán	97
5.2.3 Tádžikistán	97
5.2.4 Uzbekistán	97
5.2.5 Turkmenistán	97
5.3 Rozvojová pomoc jako nástroj ekonomické diplomacie	97

5.3.1 Francie	98
5.3.2 Maďarsko	99
5.3.3 Švýcarsko	101
5.4 Závěry a doporučení	103
6. Specifika zemí	105
6.1 Kazachstán	105
6.1.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země	105
6.1.2 Podpora podnikání, obchodu a investic	113
6.1.3 Současný vývoj v Kazachstánu	118
6.1.4 Závěry	121
6.2 Kyrgyzstán	122
6.2.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země	122
6.2.2 Rizika a překážky rozvoje	130
6.2.3 Politické elity	131
6.2.4 Závěry	132
6.3 Tádžikistán	133
6.3.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země	133
6.3.2 Specifika vedení obchodu	141
6.3.3 Politická a sociální situace Tádžikistánu	142
6.3.4 Závěry	147
6.4 Turkmenistán	148
6.4.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země a struktura obchodu	149
6.4.2 Specifika vedení obchodu, politická situace	155
6.4.3 Závěry	158
6.5 Uzbekistán	159
6.5.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země	159
6.5.2 Hospodářské reformy	165
6.5.3 Rizika a překážky rozvoje	167
6.5.4 Politické elity	167
6.5.5 Závěry	169
7. Praktické záležitosti obchodu, jednání, kulturní specifika	171

T A
Č R

Tento projekt je financován se státní podporou
Technologické agentury ČR
v rámci programu BETA2

www.tacr.cz
Výzkum užitečný pro společnost

MINISTERSTVO
PRŮMYSLU A OBCHODU

7.1 Kazachstán	171
7.2 Turkmenistán.....	181
7.3 Uzbekistán.....	183
7.4 Tádžikistán a Kyrgyzstán	185
Závěr.....	187
Seznam zdrojů.....	188

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Růst reálného HDP v zemích Střední Asie, v %.....	18
Tabulka 2. Příliv PZI do zemí Střední Asie v období 2016–2021, mil. USD.....	21
Tabulka 3. Vybrané ukazatele portfolia IBRD pro Kazachstán 2012–2017	67
Tabulka 4. Příklady projektů v Kazachstánu	67
Tabulka 5. Příklady projektů v Kyrgyzstánu	69
Tabulka 6. Příklady projektů v Tádžikistánu	71
Tabulka 7. Projekt v Turkmenistánu	72
Tabulka 8. Příklady projektů v Uzbekistánu	73
Tabulka 9. Stav Dohod o partnerství a spolupráci mezi EU a zeměmi Střední Asie.....	89
Tabulka 10. Teritoriální struktura dovozu Kazachstánu	109
Tabulka 11. Teritoriální struktura vývozu Kazachstánu	110
Tabulka 12. Počty investičních projektů v Kazachstánu se zahraniční účastí	114
Tabulka 13. Srovnání zemí dle objemu investic v nekomoditních odvětvích Kazachstánu ..	115
Tabulka 14. Předpokládaná výše investic v rámci programu Nurly Žol.....	116
Tabulka 15. Seznam bank v Turkmenistánu	152
Tabulka 16. Charakteristiky zemí z pohledu českého podnikatele	186

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1. Rule of law, 2021	58
Obrázek 2. Trans-Caspian Interconnector.....	93
Obrázek 3. Oblasti Kazachstánu	106
Obrázek 4. Prezidentská rodina Berdimuhamedowa	156

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1. HDP na obyvatele v PPP v letech 2012–2021, USD, v běžných cenách.....	19
Graf 2. Struktura HDP v roce 2021, v %.....	19
Graf 3. Vývoj cenové hladiny v letech 2012–2021, v %	21
Graf 4. Přijaté remitence 2012–2021, USD	24
Graf 5. Přijaté remitence 2012–2021, % HDP	24
Graf 6. Hrubý národní důchod na obyvatele v letech 2012–2021, USD, v běžných cenách ...	25
Graf 7. Příjmy 10% vrstvy nejbohatších, jako podíl celkových příjmů, v %.....	26
Graf 8. Příjmy chudší poloviny obyvatelstva, jako podíl celkových příjmů, v %	26
Graf 9. Nárůst obchodu zemí Střední Asie s Ruskem v roce 2022, meziroční změna v %	53
Graf 10. Rozklad růstu exportu do Ruska	54
Graf 11. Obchodní bilance vybraných komodit s vybranými zeměmi 2022, změna oproti dlouhodobému průměru 2010–2021, v mld. Kč	55
Graf 12. Roční investice EBRD v Kazachstánu 2015–2022, v mil. EUR	75
Graf 13. Roční investice EBRD v Kyrgyzstánu 2015–2022, v mil. EUR.....	77
Graf 14. Roční investice EBRD v Tádžikistánu 2015–2022, v mil. EUR	79
Graf 15. Roční investice EBRD v Turkmenistánu 2015–2020, v mil. EUR.....	80
Graf 16. Roční investice EBRD v Uzbekistánu 2015–2020, v mil. EUR.....	82
Graf 17. Export Kazachstánu, v mld. USD	109
Graf 18. Vzájemný obchod ČR a Kazachstánu 2013–2022, v tis. Kč	111
Graf 19. Vývoz z ČR do Kazachstánu, 2022, v tis. Kč.....	112
Graf 20. Dovoz z Kazachstánu do ČR, 2022, v tis. Kč.....	112
Graf 21. Vývoj reálného HDP Kyrgyzstánu 2010–2020, v %.....	124
Graf 22. Zahraniční obchod Kyrgyzstánu v letech 2018–2022, v tis. USD.....	126
Graf 23. Vzájemný obchod ČR a Kyrgyzstánu 2013–2022, v tis. Kč	128
Graf 24. Vývoz z ČR do Kyrgyzstánu, 2022, v tis. Kč.....	129
Graf 25. Dovoz z Kyrgyzstánu do ČR, 2022, v tis. Kč.....	129
Graf 26. Korelace růstu HDP Tádžikistánu a Ruska.....	135
Graf 27. Veřejný dluh Tádžikistánu, 2020, v mld. USD.....	138
Graf 28. Vzájemný obchod ČR a Tádžikistánu 2012–2022, v mil. Kč.....	139
Graf 29. Vývoz z ČR do Tádžikistánu, 2022, v tis. Kč.....	140

Graf 30. Dovoz z Tádžikistánu do ČR, 2022, v tis. Kč (HS 2).....	140
Graf 31. Struktura turkmenského vývozu a jeho závislost na uhlovodících a Číně.....	149
Graf 32. Korelace HDP, rozpočtových příjmů a vývozu (vč. energetických surovin), v mil. USD	150
Graf 33. Oficiální a neoficiální kurz turkmenského manatu, 2015–2021	153
Graf 34. Vzájemný obchod ČR a Turkmenistán 2013–2022, v tis. Kč.....	154
Graf 35. Vývoz z ČR do Turkmenistán, 2022, v tis. Kč	154
Graf 36. Dovoz z Turkmenistán do ČR, 2022, v tis. Kč	155
Graf 37. Vývoj reálného HDP Uzbekistán 2012–2021, v %	160
Graf 38. Zahraniční obchod Uzbekistán v letech 2018–2022, v tis. USD	161
Graf 39. Vzájemný obchod ČR a Uzbekistán 2013–2022, v tis. Kč.....	163
Graf 40. Vývoz z ČR do Uzbekistán, 2022, v tis. Kč	163
Graf 41. Dovoz z Uzbekistán do ČR, 2022, v tis. Kč	164

SEZNAM ZKRATEK

ADB	Asijská rozvojová banka
AFSA	Astana Financial Services Authority
AIFC	Astana International Financial Center
AIX	Astana International Exchange
BRI	Iniciativa Pás a stezka (Belt and Road Initiative)
CPI	Index vnímání korupce (Corruption Perceptions Index)
ČEB	Česká exportní banka
ČNB	Česká národní banka
EAES	Eurasijský ekonomický svaz
EBRD	Evropská banka pro obnovu a rozvoj
EGAP	Exportní garanční a pojišťovací společnost
EIB	Evropská investiční banka
EPCA	Dohoda o posíleném partnerství a spolupráci (Enhanced Partnership and Cooperation Agreement)
HS	Harmonizovaný systém popisu a číselného označování zboží
IBRD	Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj
IFC	Mezinárodní finanční korporace (International Finance Corporation)
IIN	Individual Identification Number
IMF	Mezinárodní měnový fond
MSP	malé a střední podniky
ODKB	Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
PCA	Dohoda o partnerství a spolupráci (Partnership and Cooperation Agreement)
PSLO	Private Sector Liaison Officers
PZI	přímé zahraniční investice
SDG	Cíle udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals)
TAPI	plynovod Turkmenistán–Afgánistán–Pákistán–Indie
UNCTAD	Konference OSN o obchodu a rozvoji
WB, WBG	Světová banka, Skupina Světové banky
WTO	Světová obchodní organizace

SHRNUTÍ

Předkládaná souhrnná zpráva je výsledkem dvouletého výzkumu a navazuje na předchozí výsledky v rámci projektu, kterými jsou 1) Kritická analýza současného poznání o regionu a rozvoji, 2) Studie pro potřeby politiky Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a podnikatelské sféry a 3) Smlouvy a obchodní dohody EU se zeměmi sledovaného regionu. Jedná se o kvalitativní analýzu, která se zabývá ekonomickými, politickými a sociálními podmínkami středoasijských zemí s cílem zjistit možnosti českých podniků zapojit se do zahraničních podnikatelských aktivit v regionu. Metodologie výzkumu je popsána v následující části.

První kapitola je věnována přehledu základních ekonomických ukazatelů a vychází zejména z dat Světové banky. Ta jsou dle potřeby doplněna dalšími zdroji, případně korigována (např. Asijská rozvojová banka uvádí rozdílné hodnoty, zejména co se prognóz hospodářského růstu týče). Tato část poskytuje spíše souhrnný pohled. Jednotlivé ekonomiky se totiž od sebe výrazně liší, což vychází z jejich přírodních podmínek a nerostného bohatství, dědictví po rozpadu SSSR, průběhu a forem ekonomické a politické transformace a také vlivu vnějších hráčů. Jednotlivé ukazatele jsou pak podrobněji rozebrány v kapitole šesté, která je věnována individuálním zemím.

Druhá kapitola se věnuje geopolitickému kontextu. Analýza dopadů současné mezinárodně politické situace sice provází téměř každou kapitolu, ale zde je podána uceleně v rámci několika podkapitol. První je zaměřena na vliv Ruska v regionu. Střední Asie po únoru 2022 balancuje mezi svou provázaností s Ruskem a případným dopadem tzv. druhotných sankcí. Ruské angažmá na Ukrajině podkopává pozice Moskvy ve středoasijských zemích, ačkoliv zdaleka ne zcela a ve všech zemích stejnou měrou (významnější vliv si zachovává v Kyrgyzstánu, Tádžikistánu a Turkmenistánu). Ruská invaze na Ukrajinu tak uspíšila dosud probíhající dezintegrační procesy a prosazování vlastních zájmů bez ohledu na Moskvu, ale i na Peking. Číně a její iniciativě Pás a stezka je věnována další podkapitola. Čína je v současné době největším obchodním partnerem zemí Střední Asie a zároveň největším zdrojem investic. Z důvodu netransparentních investičních schémat je však obtížné tyto kapitálové toky přesně kvantifikovat. Analyzována je dále i situace v Afghánistánu, který má jako soused tří středoasijských zemí vliv nejen na regionální stabilitu, ale i zahraničně ekonomické vztahy. Situace po odchodu spojeneckých vojsk se zklidnila, nicméně se objevil další významný faktor afghánské přeshraniční politiky – voda. Tento vzácný zdroj se může stát potenciálním zdrojem sporů mezi Afghánistánem a jeho středoasijskými sousedy. Poslední podkapitola se soustředí na země Střední Asie jako na teritorium, které je využíváno k obcházení protiruských sankcí. V této podkapitole se jedná spíše o analýzu dostupných dokumentů, tomuto jevu se dále věnujeme podrobněji v kapitole šesté v souvislosti s českým zahraničním obchodem.

Ve třetí kapitole je stručně charakterizováno podnikatelské prostředí z pěti základních hledisek. Lze konstatovat, že u všech států hraje důležitou roli v ekonomickém a politickém životě stát a osoba prezidenta či s ním spojené elity. Tento fakt je třeba při podnikání v daném teritoriu

respektovat. Z hlediska segmentace trhu jsou důležité sociální charakteristiky. Velká část obyvatelstva je velmi mladá, gramotnost dosahuje téměř 100 %. Životní styl osciluje mezi konzumním ve městě a tradičním ve venkovských oblastech. Etnicky jsou země velice pestré, zejména největší Kazachstán. Většina jazyků patří do turkické skupiny jazyků, tádžičtina pak do íránské; v obchodním světě má nicméně stále klíčové postavení ruština. Mladší generace již často ovládá na dobré úrovni angličtinu. Stěžejním příjmem pro mnohé domácnosti v Kyrgyzstánu, Tádžikistánu a Uzbekistánu jsou remitence. Pracovní migrace z těchto zemí je masivní a zejména v případě Kyrgyzstánu a Tádžikistánu lze hovořit o závislosti velké části obyvatelstva na těchto peněžních převodech. Ve všech zemích převládá umírněná forma sunnitského islámu, což se projevuje v některých aspektech obchodního jednání; zároveň se zde projevují i rysy zděděné z dob Sovětského svazu. Dále je třeba si uvědomit, že se jedná o společnosti patriarchální. Dobrou přípravou a zjišťováním detailů o obchodním partnerovi se však lze vyhnout většině faux-pas; podrobné informace týkající se obchodního jednání a komunikace pak poskytuje kapitola sedmá, ale také podkapitoly věnované jednotlivým zemím. Středoasijské země jsou poměrně solidně vybaveny IT infrastrukturou, přístup k internetu je na velmi dobré úrovni v Kazachstánu a Kyrgyzstánu, stále lepší ukazatele v tomto směru vykazuje také Uzbekistán. Ve všech zemích je využíván především mobilní internet, nesrovnatelně levnější než v ČR, druhou stranou mince je otázka kvalitního pokrytí a spolehlivosti. Pro komunikaci jsou velmi oblíbené messengery, které jsou obyvatelstvem včetně podnikatelů používány mnohem více než tradiční e-mail. Moderní platební metody je možné využívat ve většině zemí kromě Turkmenistánu, nicméně nelze počítat automaticky s tím, že česká banka potvrdí akreditiv otevřený zahraniční bankou. Lze také využívat moderních alternativ bankovních převodů. Co se týče digitalizace státní správy, nejvíce pokročil jednoznačně Kazachstán. Velký prostor je pro zlepšení podmínek pro vědu a výzkum, zejména navýšení jejich financování. Všechny země regionu se potýkají s problémy v oblasti životního prostředí, které bylo a stále je poškozováno nadměrnou těžbou a zastaralou těžební infrastrukturou, pěstováním monokultur a masivním umělým zavlažováním, neúspornou technickou infrastrukturou či v minulosti jadernými pokusy. Udržitelný ekonomický rozvoj a důraz na „zelenou“ ekonomiku se tedy stal jednou z priorit a je podporován mezinárodními institucemi. Mj. Evropská banka pro obnovu a rozvoj (EBRD) je v podpoře těchto aktivit velmi silně angažována, především v Kazachstánu – zde se nabízí zapojení českých podniků, a to i v ostatních zemích regionu, např. v Kyrgyzstánu a Tádžikistánu, kde sázejí na rozvoj vodní energetiky.

Čtvrtá část zprávy se týká podpory orgánů státní správy a možností financování. V první polovině jde o podporu ze strany českého státu a důraz je kladen zejména na dvě instituce, které mohou být firmám užitečné z hlediska financování a pojištění. Toto jsou obzvláště citlivé záležitosti pro exportéry a investory, ovšem vzhledem k rizikovosti zemí regionu nebývají finanční instrumenty k dispozici. Na druhou stranu dobře fungují instituce zaměřené na informační podporu, pořádání misí, veletrhů apod. Slabým místem je nedostatečná provázanost podnikatelského sektoru s rozvojovou pomocí. Dalším nástrojem, který u nás není využíván, je

poskytování tzv. „soft-loans“, což je cesta, jak na zahraniční trh proniknout, praktikovaná např. Rakouskem, Maďarskem či Polskem. Problémem v mezinárodním měřítku je skutečnost, že Česká republika není dostatečně zastoupena v místních pobočkách mezinárodních institucí (delegace EU, EBRD apod.) a české firmy se neúčastní multilaterálních projektů v regionu, jako je např. v textu zmiňovaná Global Gateway. Účast na projektech Skupiny Světové banky (WBG) je dost obtížná a je třeba navazovat spolupráci s místními institucemi, které připravují tendry. Mezinárodní finanční korporace (International Finance Corporation, IFC) WBG se zaměřuje na soukromý sektor v rozvojových zemích a zřizuje kontaktní síť Private Sector Liaison Officers (PSLO). Jejich úkolem je podporovat domácí firmy v přístupu k projektům v rozvojovém světě. V ČR však funguje pouze jediný PSLO v rámci České exportní banky a má tedy omezené možnosti. Aktivita českých firem jsou zatím víceméně nulové. Dle slov kontaktních osob EBRD v ČR jsou větší šance právě u této banky. EBRD se v regionu Střední Asie zapojuje zejména v sektorech městské a environmentální infrastruktury a zemědělství, o něco méně pak v dopravě a financích. Podniky z ČR se mohou účastnit projektů bez omezení, po první úspěšné zkušenosti se rapidně zvyšují šance na opakovanou účast. Je ovšem nezbytné se obrnit trpělivostí. Jeden projekt s účastí české firmy ve Střední Asii byl již realizován, jednalo se o oblast obnovitelných zdrojů energie. Celkově lze tedy konstatovat, že nástroje na podporu našich podnikatelů sice existují, jejich využití je však nízké z důvodu jejich nastavení, komplikovanosti procedur či nedostatečného personálního obsazení.

Pátá kapitola je věnována smlouvám a obchodním dohodám EU se zeměmi regionu. Nejprve se věnuje smluvnímu rámci EU a Střední Asie, tj. strategii EU pro Střední Asii a dále spolupráci EU s jednotlivými zeměmi v rámci tzv. Dohod o partnerství a spolupráci. Nejdále v tomto směru pokročil Kazachstán, kde je již od roku 2020 v platnosti Dohoda o posíleném partnerství a spolupráci. Tatáž „rozšířená“ dohoda je před podpisem v Kyrgyzstánu a v Uzbekistánu. Tádžikistán podal žádost o zahájení jednání o posílené verzi Dohody v roce 2018, zatímco v Turkmenistánu platí pouze Prozatímní dohoda o obchodu a obchodních záležitostech (s platností od roku 2010), protože Dohoda o partnerství a spolupráci nebyla ratifikována Evropským parlamentem. Důležitá a velmi konkrétní část Dohody o posíleném partnerství a spolupráci se týká systému GSP+, který představuje zvláštní pobídkový režim pro udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných. Výhod tohoto režimu již využívá Kyrgyzstán a Uzbekistán, výsledkem je zvýšení jejich vývozu na trhy EU. Kapitola se dále věnuje činnosti mezivládních komisí a pracovních skupin v ČR a identifikaci možných „mezer“ v bilaterálním smluvním rámci ČR. V případě Kazachstánu a Uzbekistánu chybí ve smluvním rámci dohoda o spolupráci v zemědělské oblasti, ve smluvní základně mezi ČR a Kyrgyzstánem chybí smlouva o vzájemné podpoře a ochraně investic, jakou má např. sousední Rakousko či Německo. Poslední podkapitola se zaměřuje na rozvojovou pomoc jako nástroj ekonomické diplomacie, který může pomoci při průniku na středoasijské trhy. Jako příklady jsou uvedeny Francie, Švýcarsko a také Maďarsko, které je ve Střední Asii velmi aktivní.

Šestá kapitola se soustředí na jednotlivé země, jejich ekonomiku a specifika. Snahou je neopakovat informace, které jsou již k dispozici v česky psaných veřejně dostupných zdrojích, spíše je rozšiřovat, případně se zaměřit na oblasti, které nejsou podrobně zmapované. Nechybí sociálně-ekonomická charakteristika zemí, téma vlivu politických elit a zdůrazněny jsou aktuální problémy či specifické rysy, ať už je to struktura veřejné správy a kontroly v Turkmenistánu, reformní úsilí v případě Uzbekistánu či analýza nebývalého nárůstu českého exportu do Kyrgyzstánu v roce 2022. Pro české firmy se rýsují největší podnikatelské možnosti tradičně v Kazachstánu a v posledních letech i v Uzbekistánu díky jeho „otevírání“ se světu. Obě země jsou také lépe hodnoceny v rámci klasifikace dle míry teritoriálního rizika OECD (5), na rozdíl od Kyrgyzstánu, Tádžikistánu a Turkmenistánu, které se nacházejí v nejrizikovější kategorii (7). Jak bylo zmíněno, Kazachstán je v současné době nejperspektivnějším trhem pro české podnikatele. Lze doporučit zvážit investice ve formě transferu technologií či know-how, a to zejména v souvislosti s programem náhrady exportu, do něhož se plánuje investovat značný objem finančních prostředků. Sice půjde zejména o podporu místních firem, ale zprostředkovaně se může stát příležitostí pro české investory. Na rozdíl od Kazachstánu je sousední Kyrgyzstán pro české podniky podstatně méně atraktivní z důvodu politické nestability, menšího trhu a komplikovaných možností financování. Kyrgyzstán má však velký zájem jak o zintenzivnění obchodních vztahů, tak zejména o lokalizaci výroby. Kyrgyzský a také tádžický trh si ve velké míře osvojily čínské firmy, což pronikání na tyto trhy ztěžuje; Číňané využívají výhradně dodávky strojů a zařízení z mateřské země. I tak jsou v Kyrgyzstánu možnosti, jak se zapojit, a to zejména do tradiční oblasti vodní energetiky a dalších udržitelných zdrojů energie (stát poskytuje výhody při dodávkách zařízení), zpracování odpadu, těžební techniky a různých pracovních strojů, zemědělské techniky a zařízení pro zpracování zemědělské produkce. Některé z těchto položek se do Kyrgyzstánu z ČR již úspěšně dovážejí. Tádžický trh je relativně malý a prostor pro investice a obchod je stejně jako v Kyrgyzstánu obsazen čínskými firmami (dále i ruskými či tureckými). Přístup na trh je komplikován skutečností, že vztahy se zahraničními obchodníky a investory jsou kontrolovány vládnoucí elitou, která je navíc propojena s čínskými společnostmi. Toto má jednoznačný vliv na možnosti českých podniků v Tádžikistánu. Ty mohou proniknout do některých oblastí, jako je vodní energetika, těžební průmysl či stavebnictví jako subdodavatelé, ovšem nikoliv pro čínské firmy. Do Tádžikistánu lze v omezené míře vyvážet české produkty automobilového průmyslu či strojírenství, avšak i zde čínská dominance obsazuje prostor svými cenově konkurenceschopnějšími produkty, což platí i pro další země Střední Asie. V souvislosti s uzavřením ruského trhu a tranzitu přes Rusko, jakož i s izolací Afghánistánu navíc vyvstává problém s dopravou do země. Případné možnosti pro české podniky lze identifikovat v oblasti energetiky, dodávek strojů a zařízení, IT technologií a digitalizace státu a v zemědělství. Na straně českých subjektů však není velká ochota k hospodářské spolupráci, kauza až nedávno splacené investice do firmy TadžikCement stále doznívá. Uspěť na trhu Turkmenistánu je velice obtížné z důvodu jeho neprůhlednosti, nízkého počtu obchodních příležitostí a jednostranné orientace tamní ekonomiky, stejně jako nepotismu politických a ekonomických elit. Důležitá

jsou neformální pravidla a vztahy, jejich dodržování a přijetí korupčních schémat je nezbytnou podmínkou úspěchu. Z hlediska příležitostí pro české podnikatele je Turkmenistán spíše záležitostí jednorázových dodávek v různých oborech. Ani Uzbekistán nezaujímá významné místo v našem zahraničním obchodě. Jak už bylo zmiňováno, tradiční strojírenské výrobky jsou i zde vytlačovány asijskou konkurencí či přetrvávající orientací části elit na Rusko; avšak u některých typů strojů dávají uzbecké firmy přednost evropským či americkým výrobkům (jedná se např. o větší zemědělské stroje, nebo přesnou obráběcí techniku). I v Uzbekistánu lze najít mezery na trhu, které odrážejí reformní proměny země. Ať už jsou to dopravní prostředky, zemědělské stroje, moderní technologie a zařízení na zpracování zemědělské produkce, stavební materiály, vojenský průmysl, nebo jaderná energetika. Dále se může jednat o moderní technologie v oblasti obnovitelných zdrojů energie či ve vodním hospodářství, kde je Uzbekistán závislý na umělém zavlažování a jeho technická infrastruktura je často již velmi zastaralá.

Při zpracování sedmé kapitoly byly využity především praktické poznatky a zkušenosti z teritoria na základě konzultací, jakkoliv obecné shrnutí zkušeností nemůže být univerzálním návodem s ohledem na specifika každého obchodního případu. Tato část se týká jak samotného technického provedení obchodních operací (logistika, celní řízení, platební metody), tak témat komunikace a vedení obchodního jednání. Ta mají své osobité rysy, které je nutno respektovat, jinak bude narušen průběh obchodního případu.

Za současných podmínek je třeba počítat s tím, že Rusko jako tranzitní země může být stále častěji zdrojem nečekaných komplikací. Doprava po železnici může být v současné době velmi nespolehlivá, prostoje jsou pravděpodobně způsobeny logistickými problémy Ruských drah, které prioritně vykonávají přepravy pro ruský obranný průmysl. Od jara 2022 sice došlo k výraznému oživení tranzitu po tzv. Středním a Jižním koridoru přes Střední Asii, Kaspické moře, Ázerbájdžán, Gruzii a Turecko, poptávka tímto směrem však brzy narazila na omezenou kapacitu jak přístavů u Kaspického moře, tak i propustnost železničních tratí na jižním Kavkazu.

Metody a použitá data

Pro zpracování souhrnné zprávy byla využita poměrně široká paleta zdrojů dat a metod jejich analýzy. Některé kapitoly těžily převážně z využití jedné či dvou metod, např. kapitola „Geopolitický kontext“ spočívá především v kritické literární rešerši odborných publikací pojednávajících o postavení Střední Asie v mezinárodním systému a vztahu regionu ke klíčovému geopolitickým partnerům. Podobně např. kapitola Základní ekonomická charakteristika a komparace ukazatelů využívá téměř výhradně statistická data národních a mezinárodních institucí. Naopak jiné kapitoly (zejména kapitola šestá „Specifika zemí“ a sedmá „Praktické záležitosti obchodu, jednání, kulturní specifika“) byly zpracovány díky kombinaci většího počtu metod a zdrojů dat – analýza odborné a expertní literatury, provedené rozhovory a jejich tematická obsahová analýza, čerpání informací z místního a mezinárodního tisku i

osobní zkušenost z pobytů v některé ze zemí regionu. V rámci projektu byly vykonány cesty do čtyř zemí (do Turkmenistánu nebylo možné vycestovat), autoři však byli za posledních 20 let v teritoriu mnohokrát na pracovních, studijních i poznávacích cestách.

Odborná literatura

Jednalo se především o akademické publikace (knihy, odborné články), které se zabývají oblastí Střední Asie. Čerpány byly z databází akademických zdrojů (např. EBSCO, JSTOR, ProQuest), případně z osobních archivů autorů studie. Akademická literatura byla využita především pro zpracování druhé kapitoly, která si klade za cíl podat širší kontext současné situace Střední Asie, včetně zahraničně politických, geopolitických a bezpečnostních aspektů.

Expertní literatura

Užitečné informace byly shromážděny z mezinárodních a expertních organizací a think-tanků, např. WBG, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD), Deloitte, International Tax and Investment Center apod. Typologicky se jednalo (a) o pravidelné či ad-hoc reporty o stavu ekonomiky či konkrétního sektoru zkoumaných zemí, případně (b) o specifická témata zabývající se např. otázkou korupce, logistiky apod. Tyto zdroje nabídly specifitější vhledy do zkoumané problematiky a vhodně tak doplnily ostatní zdroje informací, jako jsou statistická data a rozhovory s podnikateli.

Statistická data

Ve studii je použito velké množství dat statistického charakteru. Tato data byla čerpána:

- (a) z databází mezinárodních institucí, jako jsou WBG, Světová obchodní organizace (WTO), Mezinárodní měnový fond (IMF), Konference OSN o obchodu a rozvoji (UNCTAD), Asijská rozvojová banka (ADB) a další. Tato data jsou použita zejména v kapitole „Základní ekonomická charakteristika a komparace ukazatelů“, ve které jsou předkládány základní ukazatele pěti sledovaných zemí. Jelikož záměrem kapitoly je předložit elementární obraz ekonomik středoasijských republik a jejich srovnání, byly použity takové zdroje, ve kterých jsou data shromažďována jednotným a konzistentním způsobem a mezinárodně uznávanou metodologií. Data byla dále použita v kapitole šesté věnované jednotlivým ekonomikám, kde bylo rovněž čerpáno z databáze The Observatory of Economic Complexity;
- (b) z údajů národních institucí, zejména statistických úřadů středoasijských republik i Českého statistického úřadu, případně jiných zdrojů, typicky se jednalo například o ministerstva obchodu či ministerstva místního rozvoje. Tato data byla čerpána z toho důvodu, že jsou podrobnější než databáze mezinárodních institucí, a v některých případech i aktuálnější. Nicméně se k jejich využití váže také několik limitujících faktorů, zejména se jedná o rozdílné metodiky výpočtu či důvěryhodnost dat.

Národní instituce

Dalším zdrojem dat byly údaje, které poskytují národní instituce zkoumaných zemí. Jednalo se například o národní agentury podporující mezinárodní obchod a investice (např. Kazakh Invest) či o jednotlivá ministerstva, v jejichž materiálech jsou dohledatelné informace o podporách exportu a importu, o možnostech vzájemné obchodní spolupráce, o výhodách poskytovaných investorům apod.

Místní tisk

Významným zdrojem informací bylo i pravidelné sledování místního tisku. Četba místního tisku napomohla autorům studie vhodně doplňovat oficiální prohlášení politických elit a oficiálních dokumentů, která jsou často bez konkrétního obsahu a vynechávají informace kritické povahy. Místní tisk často přináší jednotlivé příběhy (ne)úspěšných podnikatelských projektů, které vhodně dokreslují podnikatelské a investiční prostředí v jednotlivých zemích.

Rozhovory

Řešitelský tým také provedl širokou škálu rozhovorů. Rozhovory byly z velké části polostrukturované. Většina rozhovorů byla provedena osobně, menší část pak telefonicky. Respondenty můžeme rozdělit do několika skupin:

- a) čeští podnikatelé se zkušeností v regionu Střední Asie,
- b) zástupci akademické obce, především z univerzit Střední Asie,
- c) zástupci českých institucí a diplomacie s vazbou či zkušeností s regionem Střední Asie,
- d) zástupci zájmových sdružení ve středoasijských zemích,
- e) místní podnikatelé v zemích regionu.

Zápisy rozhovorů byly zapracovány průběžně do textu zprávy dle relevance. Jména jednotlivých respondentů nejsou uváděna z důvodu zachování anonymity či z bezpečnostních příčin.

Dotazník

V prvním roce řešení projektu byl rozeslán strukturovaný dotazník cca jednomu stovce českých firem (distribuci zprostředkoval Svaz průmyslu a dopravy ČR). Návratnost byla relativně malá (14 %), přesto byly některé poznatky z dotazníku zpracovány do textu studie.

1. ZÁKLADNÍ EKONOMICKÁ CHARAKTERISTIKA A KOMPARACE UKAZATELŮ

Následující tabulky a grafy poskytují přehled o vývoji makroekonomických indikátorů v zemích Střední Asie. Pozornost je věnována také ukazatelům chudoby, výši remitencí či korupci.¹

1.1 Hrubý domácí produkt

První tabulka a grafy se týkají vývoje reálného HDP, nominálního HDP na obyvatele v paritě kupní síly, struktury produktu a vývoje cenové hladiny ve sledovaných zemích. Údaje, zejména pokud se jedná o předběžná data či předpověď budoucích hodnot, je třeba brát s rezervou s ohledem na současné dění a nepředvídatelnost dalšího vývoje.

Tabulka 1. Růst reálného HDP v zemích Střední Asie, v %

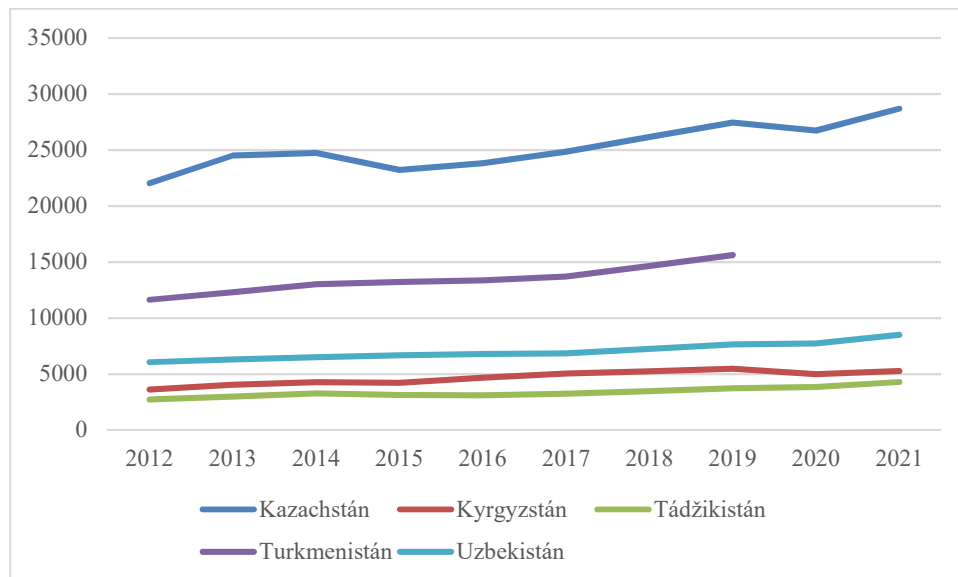
	2020	2021	2022e	2023f	2024f
Kazachstán	-2,5	4,1	3,0	3,5	4,0
Kyrgyzstán	-8,4	3,6	5,5	3,5	4,0
Tádžikistán	4,4	9,2	7,0	5,0	4,0
Turkmenistán	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
Uzbekistán	1,9	7,4	5,7	4,9	5,1

Zdroj: Global Economic Prospects. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-05-07]. Dostupné z <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/254aba87-dfeb-5b5c-b00a-727d04ade275/content>.

Pozn. Asijská rozvojová banka předpokládá růst reálného HDP v letech 2023 a 2024 vyšší, zhruba o 0,5 procentního bodu. Uvádí také ukazatele pro Turkmenistán: 6,2 % za rok 2022, 6,5 % předpokládaný růst v roce 2023 a 6 % v roce 2024. Zdroj: Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

¹ Většina dat v této kapitole, není-li uvedeno jinak, byla čerpána ze zdroje: *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023. Dostupné z <https://data.worldbank.org/>.

Graf 1. HDP na obyvatele v PPP v letech 2012–2021, USD, v běžných cenách

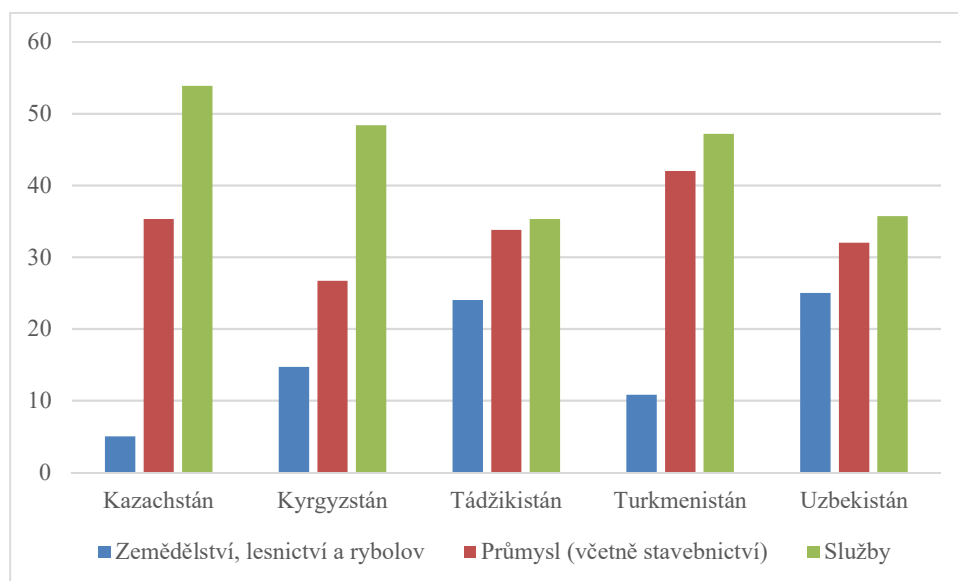

Zdroj: Světová banka, 2023

Z výše uvedeného grafu je patrné, že v mezinárodním srovnání je životní úroveň nejnižší v Tádžikistánu a Kyrgyzstánu; v případě Tádžikistánu je ukazatel o něco vyšší než v případě Nepálu, Kyrgyzstán je o příčku výše než Keňa.

Ve všech sledovaných zemích dominují ve struktuře HDP služby, v Uzbekistánu a Tádžikistánu je významný podíl zemědělství, zejména v Turkmenistánu je vysoký podíl průmyslu.

Graf 2. Struktura HDP v roce 2021, v %

Pozn.: V případě Turkmenistánu jsou zobrazena data z roku 2019, v případě Tádžikistánu z roku 2020.

Zdroj: Světová banka, 2023.

1.2 Podíl stínové ekonomiky

Neformální sektor sice vytváří pracovní místa, avšak ochuzuje vládu o příjmy. Poškozuje také hospodářský růst, protože podniky ve stínové ekonomice nemají přístup k oficiálním bankovním úvěrům. Země Střední Asie jsou známé vysokým podílem stínové ekonomiky a velká část obyvatel je zaměstnána v tzv. neformálním sektoru. Přesné a aktuální údaje však nejsou často k dispozici.

Podle zprávy kazachstánské Národní akademie věd z roku 2019, která cituje údaje statistického výboru SNS, odpovídala „nepozorovaná ekonomika“ (*non-observed economy*) 29–33 % HDP v Uzbekistánu, 22–27 % v Kazachstánu, Tádžikistánu a Turkmenistánu a 17–19 % v Kyrgyzstánu.² Tato čísla se však zdají být nízká ve srovnání s publikací Mezinárodního měnového fondu z roku 2018.³ Poslední data se týkají roku 2015 a zveřejněna jsou pro Kazachstán (32,82 % HDP), Kyrgyzstán (30,78 % HDP) a Tádžikistán (37,73 % HDP). Dle uzbeckých expertů dosahoval podíl stínové ekonomiky do roku 2019 až 45 %; po rozsáhlé daňové reformě se očekávalo snížení tohoto ukazatele.⁴ Po konzultaci s odborníky na daňovou problematiku v září 2022 však byla tato očekávání zklamána.⁵

Pro srovnání, v případě Ruské federace uvádějí autoři publikace Mezinárodního měnového fondu údaj 33,72 % a v případě České republiky 10,47 % HDP.

1.3 Vývoj cenové hladiny

Dlouhodobě se s dvoucifernou inflací potýkal Uzbekistán, v posledních letech zrychlovala v důsledku strukturálních reforem v ekonomice, liberalizace regulovaných cen, změn v daňové politice a růstu příjmů. V loňském roce došlo ke globálnímu nárůstu cen, což se odráží i v ekonomikách námi sledovaných zemí.

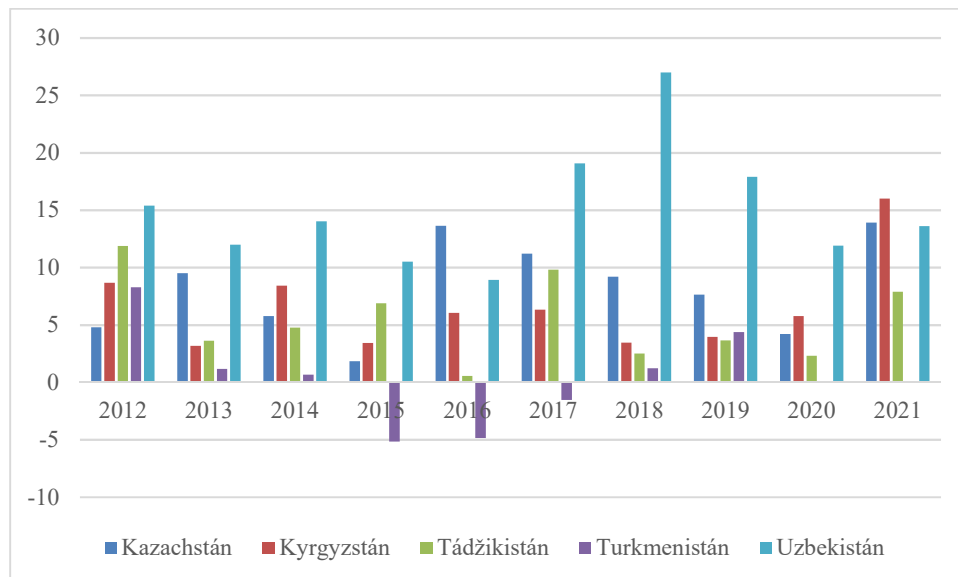
² Bekzhanova, T. K. a Temirova, A. B. Non-observed Economy as a Part of the Developing Economy. *Reports of the National Academy of Science of the Republic of Kazakhstan*. 2019, 2(324), s. 215–222.

³ Medina L. a Schneider F. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? *International Monetary Fund* [online]. Washington, D.C., 2018 [cit. 2021-09-12]. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>.

⁴ Nalogovaja reforma v predvaritel'nyh rezul'tatach. *Review.uz* [online]. 17.09.2021 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://review.uz/post/nalogovaya-reforma-v-predvaritel'nyh-rezultatax>.

⁵ Rozhovory s odborníky z Institutu daňové a rozpočtové politiky, Taškent, září 2022.

Graf 3. Vývoj cenové hladiny v letech 2012–2021, v %

Zdroj: Světová banka, 2023.

1.4 Zahraniční obchod

Z pěti sledovaných zemí jsou dvě země čistými vývozci – Kazachstán a Turkmenistán, a to díky exportu surovin, zejména fosilních paliv. Zbývající tři země mají dlouhodobě pasivní obchodní bilanci. Mezi hlavní obchodní partnery regionu patří Čína a Rusko, významným partnerem je také EU, a to zejména v případě Kazachstánu.⁶ Zahraniční obchod zemí včetně vzájemného obchodu s ČR je dále podrobněji popsán v kapitole č. 6 věnované jednotlivým zemím.

1.5 Přímé zahraniční investice

Přímé zahraniční investice (PZI) do Střední Asie vzrostly v roce 2021 o 12 % na 7 mld. USD. Toky do Kazachstánu – největšího příjemce v regionu – klesly o 14 % na 3,2 mld. USD. PZI vzrostly o 18 % na 2 mld. USD v Uzbekistánu a o 24 % na 1,5 mld. USD v Turkmenistánu.⁷

Tabulka 2. Příliv PZI do zemí Střední Asie v období 2016–2021, mil. USD

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Střední Asie	13 381	8797	7023	8499	6276	7000
Kazachstán	8514	4714	3898	3284	3675	3172
Kyrgyzstán	616	-107	144	404	-402	248
Tádžikistán	345	307	360	364	107	84

⁶ Country profiles. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://oec.world/>.

⁷ World Investment Report 2022. *UNCTAD* [online]. Ženeva, 2022 [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://worldinvestmentreport.unctad.org/world-investment-report-2022/>.

Turkmenistán	2243*	2086*	1997*	2129*	1169*	1453*
Uzbekistán	1663	1797	625	2316	1726	2044

* odhad

Zdroj: UNCTAD World Investment Report, 2022.

Investice v Kazachstánu do těžebního průmyslu, dopravy a skladování v roce 2021 poklesly, ale vzrostly ve zpracovatelském průmyslu a ve finančnictví a pojišťovnictví. Mezi hlavní investory v zemi patřily nadnárodní společnosti ze Spojených států (1,6 mld. USD, nárůst o 11 %), z Ruské federace (865 mil. USD, zdvojnásobení od roku 2020) a Číny (491 mil. USD oproti -851 mil. USD v roce 2020). Mezi největší projekty patří výstavba plynové elektrárny za 1,2 mld. USD financovaná společností Siemens Energy (Německo) a rozšíření mezinárodního letiště Almaty za 780 mil. USD.⁸

Uzbekistán zavedl nové daňové a celní pobídky pro národní i zahraniční investory v kapitálově náročných sektorech, včetně odvětví ropy, zemního plynu, zlata, mědi, wolframu a uranu. Mezi pobídky patří snížené daně z využívání podloží a osvobození od cla na zařízení, materiální a technické zdroje a speciální zařízení, které se v zemi nevyrábí.⁹

Klíčovým investorem v regionu je Čína. Čínská investiční politika ve Střední Asii je systematická, rozsáhlá a dlouhodobá. Drtivá většina čínských investic přichází ve formě úvěrů se specifickými podmínkami splácení. Přímé úvěry jsou hlavním čínským investičním nástrojem v zemích s nízkými příjmy, následovány jsou PZI v průmyslové výrobě, dopravě a energetice.¹⁰ Tento model je zjevný v ekonomikách Střední Asie, zejména v menších a ekonomicky zranitelnějších republikách, Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. Většina států regionu je západními zeměmi a mezinárodními organizacemi považována za nespolehlivé dlužníky, a proto jsou ochotny si půjčovat od Číny a jsou na ní již značně závislé. Čínské úvěry představovaly do roku 2008 zanedbatelný podíl na dluhu těchto zemí, ale od té doby se situace dramaticky změnila.¹¹ Podle údajů American Enterprise Institute, který je jedním z mála zdrojů o čínských investicích, investovaly čínské společnosti v období 2005–2022 35,61 mld. USD v Kazachstánu, 4,73 mld. USD v Kyrgyzstánu, 3,33 mld. USD v Tádžikistánu, 15,06 mld. USD v Turkmenistánu a 9,66 mld. USD v Uzbekistánu.¹² Tyto údaje však nejsou úplné, což je dáno skutečností, že mnoho čínských kapitálových toků není zachyceno ve výkazech Mezinárodního měnového fondu, Banky pro mezinárodní vypořádání nebo Světové banky. Čína nepodává

⁸ *World Investment Report 2022*. UNCTAD [online]. Ženeva, 2022 [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://worldinvestmentreport.unctad.org/world-investment-report-2022/>.

⁹ tamtéž

¹⁰ Horn, S., Reinhart, C. a Trebesch, C. (2019). *China's Overseas Lending*. Kiel Working Paper No 2132. Kiel Institute for the World Economy.

¹¹ Jaborov, S. Chinese Loans in Central Asia: Development Assistance or „Predatory Lending“? In Laruene, M. (Ed.) *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Washington, D.C.: The George Washington University, 2018, Central Asia Program.

¹² China Global Investment Tracker. *American Enterprise Institute* [online]. Washington DC, 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.

žádné zprávy o poskytovaných oficiálních úvěrech (Čína není členem Pařížského klubu, skupiny věřitelských zemí poskytujících informace o svých oficiálních půjčkách) a data chybí také ze strany dlužníků; autoři odborných publikací zdůrazňují význam „skrytého“ dluhu.¹³

Co se týče Ruska, v roce 2022 činily ruské přímé zahraniční investice do ekonomik Střední Asie více než 3,6 mld. USD. Investice středoasijských zemí v Rusku rovněž vzrostly, a to čtyřnásobně a dosáhly více než 4 mld. USD.¹⁴

1.6 Remittance¹⁵

Pracovní migrace ze zemí Střední Asie je dlouhodobým jevem, největší počet migrantů, kteří pracují zejména v Ruské federaci, pochází z Uzbekistánu. V absolutní hodnotě tak uzbeckí migranti zasílají nejvyšší peněžní převody do mateřské země. Pokud však vztáhneme tuto hodnotu ku HDP, na první pozici se umísťuje Kyrgyzstán a na druhé Tádžikistán. Obě země jsou jedněmi z „lídrů“ v tomto ukazateli i celosvětově. Vyšší počet kyrgyzských migrantů je ovlivněn i značným zjednodušením vstupu na ruský pracovní trh díky členství Kyrgyzstánu v Eurasijském ekonomickém svazu (EAES).

Dostupné údaje naznačují, že remittance z Ruska zůstaly i v roce 2022 většinou stabilní. Před ruskou invazí na Ukrajinu se remittance od migrujících pracovníků odhadovaly na přibližně 10 % HDP v Uzbekistánu a 30 % v Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. Posuzování remitencí je však komplikované, protože se údaje opírají o převody prostřednictvím bank a dalších možností převodu peněz, které kombinují skutečné remittance s jinými toky, jako je repatriace příjmů z vývozu. V roce 2022 bylo odvozování objemu remitencí ještě obtížnější, protože transfery ruských migrantů sledování remitencí ještě více ztížily. Přesto strmý nárůst převodů peněz z Ruska naznačuje, že remittance byly přinejmenším stabilní, ne-li stoupající. V Kyrgyzstánu byla situace trochu odlišná, protože čisté transfery tam loni klesly o 14 %, což naznačuje i pokles remitencí.¹⁶

¹³ Horn, S., Reinhart, C. a Trebesch, C. *China's Overseas Lending*. Kiel Working Paper No 2132. Kiel Institute for the World Economy, 2019.

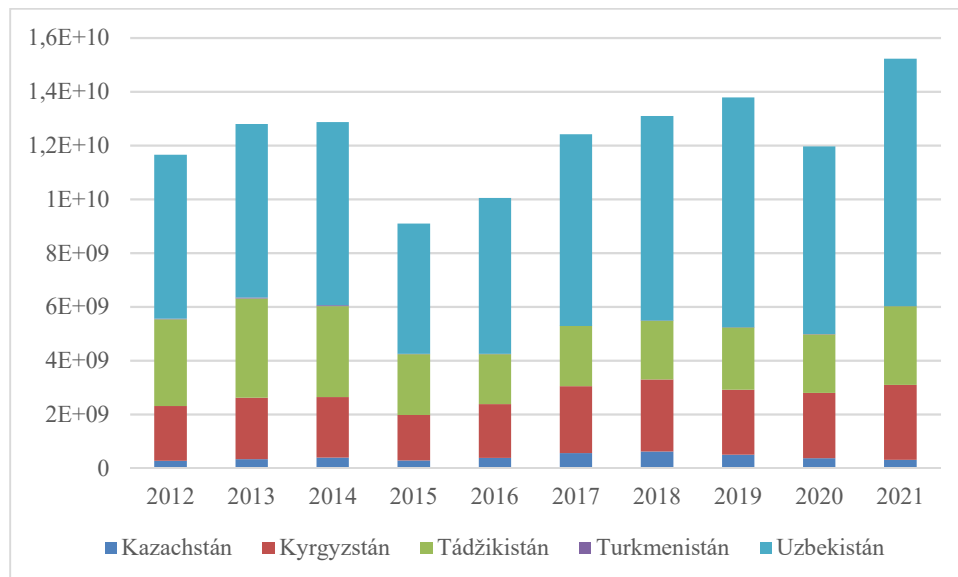
¹⁴ Russian direct investments in Central Asia exceeded \$3.6 billion in 2022. *News Central Asia*. [online]. Karáčí, 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.newscentralasia.net/2023/05/16/russian-direct-investments-in-central-asia-exceeded-3-6-billion-in-2022/>.

¹⁵ Jedná se o remittance ve smyslu peněžních převodů osob; v databázi Světové banky uváděné jako Personal remittances.

¹⁶ Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

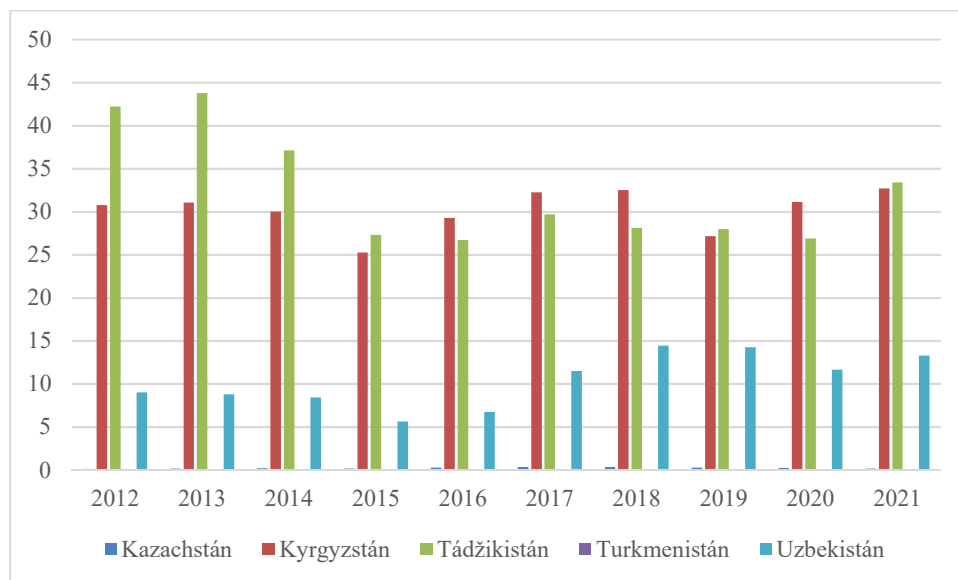

Graf 4. Přijaté remitence 2012–2021, USD

Zdroj: Světová banka, 2023

Graf 5. Přijaté remitence 2012–2021, % HDP

Zdroj: Světová banka, 2023

1.7 Hrubý národní důchod na obyvatele

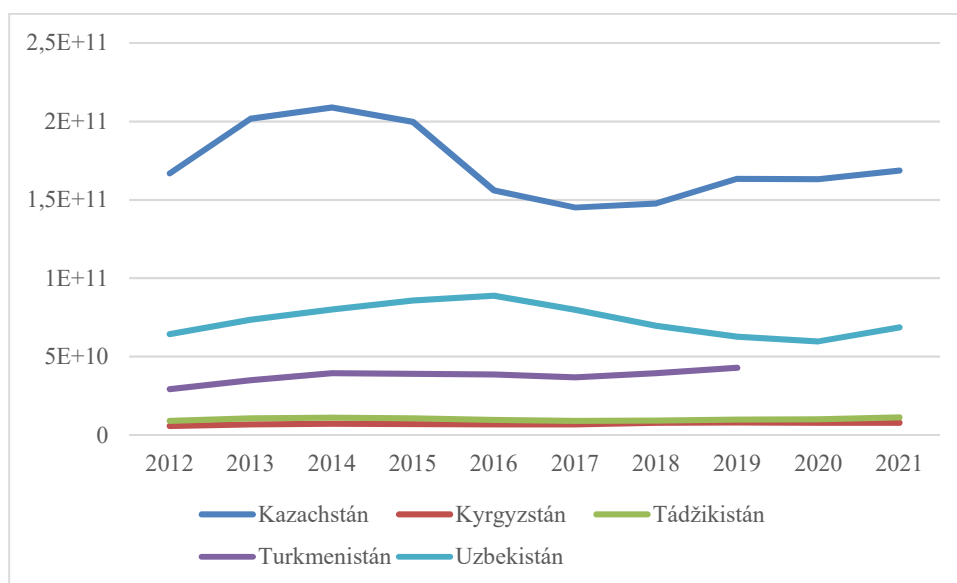
Tento ukazatel spolu s níže uvedenou příjmovou nerovností podává realističtější obraz o ekonomickém blahobytu obyvatel. Ačkoliv ukazatel hrubého národního důchodu na obyvatele zcela neodráží úroveň rozvoje země, ani neměří blahobyt, ukázalo se, že jde o užitečný a snadno dostupný ukazatel, který úzce koreluje s jinými nepeněžními měřítky kvality

života, jako je očekávaná délka života, úmrtnost dětí a míra zápisu dětí do škol.¹⁷ Proto ho využíváme i zde. Z dostupných dat je zjevné, že Kazachstán vyniká v obou indikátorech (HND/obyv. i nejnižší příjmová nerovnost).

Graf 6. Hrubý národní důchod na obyvatele v letech 2012–2021, USD, v běžných cenách

Zdroj: Světová banka, 2023; Atlas method¹⁸

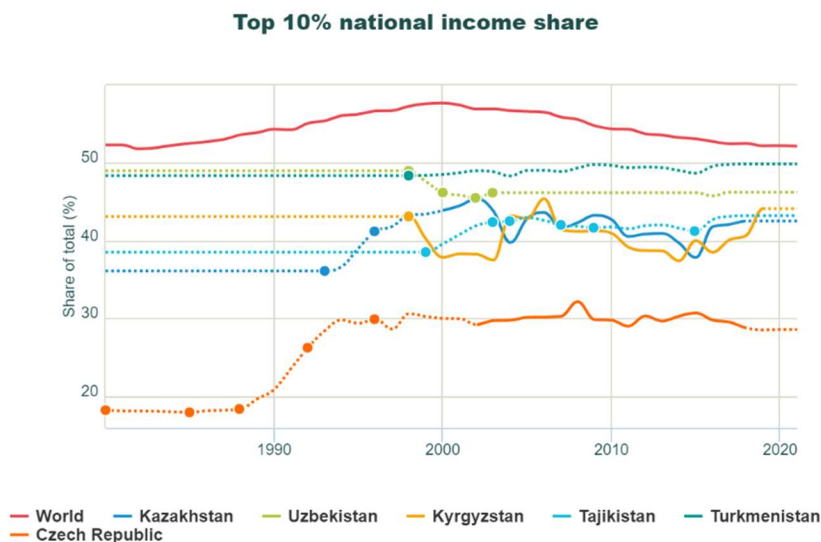
1.8 Příjmová nerovnost

Následující grafy znázorňují příjmovou nerovnost v pěti sledovaných zemích v porovnání se světovým průměrem i Českou republikou (která je hodnocena jako země s velmi nízkou příjmovou nerovností). V prvním grafu je znázorněn podíl celkových příjmů, kterých se dostává 10 procentům nejbohatších v zemi, v druhém pak podíl celkových příjmů, kterých se dostává chudší polovině obyvatelstva. Nejvyšší příjmovou nerovnost vidíme v případě Turkmenistánu, dále pak v Uzbekistánu. Kvalita dat v případě středoasijských zemí je však označována samotným zdrojem za velmi nízkou.

¹⁷ Why use GNI per capita to classify economies into income groupings? Světová banka [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-17]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378831-why-use-gni-per-capita-to-classify-economies-into>.

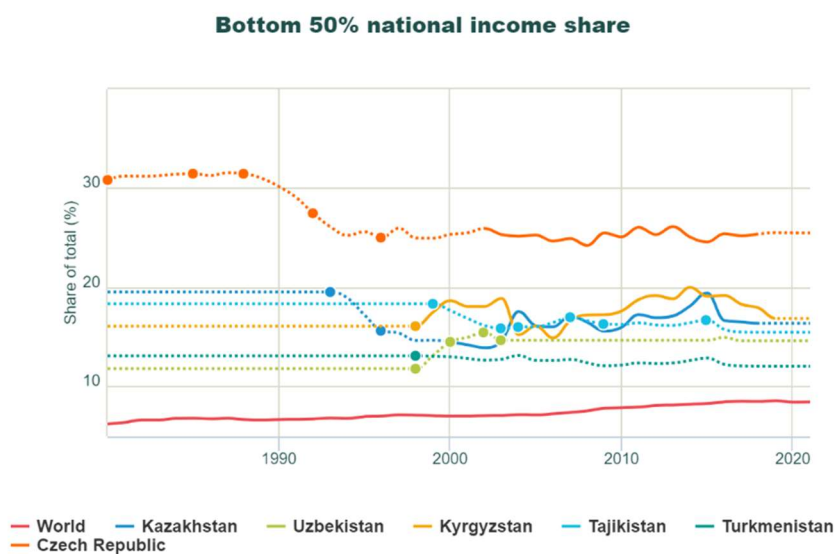
¹⁸ Metoda Atlas vyhlazuje výkyvy příjmů způsobené změnami směnných kurzů, zatímco metoda PPP (parita kupní síly) eliminuje vlivy rozdílů a změn v relativních cenových hladinách zboží a služeb. Faktory používané při výpočtu HND zemí metodou Atlas jsou aktuálnější, průběžnější a méně podléhají statistickým problémům v postupech agregace (viz např. dokument Asijské rozvojové banky „Estimating subregional and regional growth for developing Asia“, dostupný na: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/27708/part4-dev-asia.pdf>).

Graf 7. Příjmy 10% vrstvy nejbohatších, jako podíl celkových příjmů, v %

Zdroj: Top 10% national income share. *World Inequality Database* [online]. 2022 [cit. 2022-01-28]. Dostupné z: <https://wid.world/>.

Graf 8. Příjmy chudší poloviny obyvatelstva, jako podíl celkových příjmů, v %

Zdroj: Bottom 50% national income share. *World Inequality Database* [online]. 2022 [cit. 2022-01-28]. Dostupné z: <https://wid.world/>.

1.9 Chudoba

Asijská rozvojová banka¹⁹ pravidelně aktualizuje data pro všech pět zemí regionu a soustředí se na čtyři indikátory: 1) podíl osob žijících pod národní hranicí chudoby, 2) podíl osob žijících v absolutní chudobě, 3) podíl nezaměstnaných, 4) dětská úmrtnost do pěti let věku. Nejlepších výsledků dosáhl v roce 2022 stejně jako v předchozích letech Kazachstán; ADB uvádí nejnižší podíl osob žijících v absolutní chudobě (tento ukazatel je naopak nejvyšší v Uzbekistánu), jakož i nejnižší ukazatel dětské úmrtnosti. Ta je vysoká zejména v Turkmenistánu a Tádžikistánu. Míra nezaměstnanosti je spíše orientační, protože značná část obyvatelstva je zaměstnána v neformálním sektoru.

1.10 Korupce

Transparency International pravidelně zveřejňuje *index vnímání korupce*, kdy hodnotí situaci ve 180 zemích světa. Středoasijské státy se nacházejí v hůře hodnocené polovině žebříčku, nejlepších výsledků dosáhl Kazachstán, nejhorších pak Turkmenistán. Za poslední rok nastalo nejvýznamnější zlepšení u Uzbekistánu (o tři body), hodnocení ostatních zemí zůstalo buď beze změny (Kyrgyzstán a Turkmenistán), nebo se mírně zhoršilo (Kazachstán, Tádžikistán). Pro srovnání uvádíme ještě výsledky Ruské federace a České republiky. Data jsou za rok 2022.²⁰

Kazachstán

Skóre: 36/100

Pořadí: 101/180

Změna skóre od roku 2012: +8

Kyrgyzstán

Skóre: 27/100

Pořadí: 140/180

Změna skóre od roku 2012: +3

Uzbekistán

Skóre: 31/100

Pořadí: 126/180

Změna skóre od roku 2012: +14

Tádžikistán

Skóre: 24/100

Pořadí: 150/180

Změna skóre od roku 2012: +2

Turkmenistán

Skóre: 19/100

Pořadí: 167/180

Změna skóre od roku 2012: +2

Česká republika

Skóre: 56/100

Pořadí: 41/180

Změna skóre od roku 2012: +7

Rusko

Skóre: 28/100

Pořadí: 137/180

Změna skóre od roku 2012: 0

¹⁹ Poverty Data. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.adb.org/countries/kazakhstan/poverty>, <https://www.adb.org/countries/kyrgyz-republic/poverty>, <https://www.adb.org/countries/tajikistan/poverty>, <https://www.adb.org/countries/turkmenistan/poverty>, <https://www.adb.org/countries/uzbekistan/poverty>.

²⁰ Corruption Perceptions Index 2022. *Transparency International* [online]. Berlín, 2023. [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.

2. GEOPOLITICKÝ KONTEXT

2.1 Rusko a Střední Asie

Analýzy zpráv a ruských provládních organizací do značné míry slouží jako diskursivní odraz a zdůvodnění ruské zahraniční politiky a ekonomiky. Jakkoliv můžeme pohlížet na ruskou debatu v kontextu českých či evropských zájmů kriticky, je nutné tyto postoje reflektovat, jelikož se jedná ve středoasijském (a obecně postsovětském) prostoru o názory často rozhodující. Ruská pozice vůči tomuto regionu se tak zakládá na odborných debatách typu výrazně prokremelského Valdajského klubu až spíše prozápadní filiiálky think tanku Carnegie. Valdajský klub v posledních letech významně posiluje svou přítomnost v regionu, ať již z hlediska pořádání společných akcí se středoasijskými partnery (konference s kazašskými či uzbekými instituty), ale také podpisy memorand o spolupráci (v roce 2019 tak bylo například podepsáno memorandum o spolupráci s Institutem pro strategická a meziregionální studia při prezidentovi Uzbekistánu).²¹ Tato skutečnost svědčí i o stále se prohlubujícím odborném zájmu Ruska ve Střední Asii. Ruské diskuse o tomto regionu se soustřeďují především na následující témata:

- a) vzájemné vztahy Ruska a středoasijských států,
- b) Střední Asie v kontextu širších regionálních a globálních iniciativ (Šanghajská organizace spolupráce, transasijský obchod, BRI, BRICS),
- c) konkurenční či doplňující role dalších velmocí ve Střední Asii,
- d) vnitřní uspořádání Střední Asie.

2.1.1 Ruská debata hlavních faktorů vzájemných vztahů

Z hlediska vzájemných vztahů mezi Ruskem a regionem Střední Asie a jeho jednotlivými státy je ruská strategie (můžeme-li o nějaké konzistentní strategii hovořit) zaměřena na posilování vzájemných politických a ekonomických vztahů. Ruští představitelé i analytici jsou přesvědčeni o stále upevňujícím se vztahu své země k regionu a (nehledě na rostoucí konkurenci dalších velmocí) zachování ruských pozic. Důraz při vzájemných vztazích v regionech je (alespoň oficiálně) kladen na stabilitu v regionu, uznání nedotknutelnosti hranic, boj s terorismem, růst ekonomických vztahů, investice, technickou pomoc a v neposlední řadě i humanitární vztahy (studium občanů Střední Asie v Rusku a pracovní migrace). V těchto dimenzích je také ruská přítomnost nadále oceňována a vyzdvižována jako stabilizační faktor. V ruském diskursu na opačné straně stojí USA a evropské státy, které tradičně podtrhují otázku demokracie a lidských práv, tj. témata, která jsou pro středoasijské politické systémy ne zcela

---

²¹ Klub „Valdaj“ i Institut strategičeskich i mežregional'nych issledovanij pro prezidente Uzbekistana podpisali soglašenije o sotrudničestve. *Meždunarodnyj diskussionnyj klub „Valdaj“* [online]. Moskva, 10.11.2019 [cit. 2021-08-19]. Dostupné z: https://ru.valdaiclub.com/events/posts/articles/valday-uzbekistan-sotrudnichestvo/?sphrase_id=505285.

příjemná.²² Nově se k těmto hrozbám přidává i otázka snahy o destabilizaci regionu pomocí výchovy a programů zaměřených na mládež, tj. na přípravu tzv. barevných revolucí.²³ Západ je v tomto diskursu považován i za původce destabilizační tendence jazykové derusifikace (podporou jazykového nacionalismu) či snížením důrazu na společné sovětské události (především konec 2. světové, tj. vlastenecké války).²⁴ Destabilizace a odtržení středoasijských zemí od jejich přirozených partnerů v podobě Ruska a Číny se také děje za pomoci Západem podporovaných nevládních organizací a rozvojových agentur (v tomto směru se často zdůrazňuje USAID jako instrument americké politiky v regionu i obecně ve světě).²⁵

Většina ruských analýz považuje zejména členy EAES (Kazachstán, Kyrgyzstán) za země, jež jsou determinovány zůstat v ruské zájmové sféře. V případě Tádžikistánu se při provázanosti s Ruskem poukazuje zejména na klíčový ekonomický a také humanitární faktor (pracovní migrace). V neposlední řadě je Tádžikistán pro Rusko momentálně významný partner v bezpečnostních otázkách v souvislosti s odchodem spojeneckých vojsk z Afghánistánu a nejistoty ohledně dalšího vývoje v této zemi, včetně jejího postoje k nové vládě Tálíbanu v Kábulu.²⁶ Tato skutečnost může však mít spíše pozitivní efekt pro podnikatele, jelikož touto podporou dochází ke konzervaci a stabilizaci systému (přinejmenším do možného napětí ohledně výměny prezidenta Emómali Rahmóna).

Uzbekistán byl v Rusku vždy vnímán jako klíčový partner v regionu. Jeho význam ještě více vzrostl po smrti prvního prezidenta Isloma Karimova a jeho nahrazení Šavkatem Mirzijojevem, který je obecně pokládán (jak v ruských, tak i v západních odborných i politických kruzích) za proruského s návazností na uzbecko-ruské oligarchy (především Ališera Usmonova). Jednou z hlavních otázek vztahů mezi Ruskem a Uzbekistánem se stal vstup země do EAES či Organizace smlouvy o kolektivní bezpečnosti (ODKB), případně jeho další vztahy s těmito organizacemi. Uzbekistán se v roce 2020 stal pozorovatelem v EAES a diskutuje se o jeho případném plném členství (nutno dodat, že již třetím v analogických organizacích po rozpadu SSSR), byť tato debata prozatím skončila po zahájení války na Ukrajině. Nicméně harmonizace zákonodárství a předpisů v souladu s předpisy EAES a prohlubující se spolupráce s Ruskem tak bude výzvou pro české podnikatele vstupující na trh s Uzbekistánem, kde bude nutné brát

²² Otorbajev, Dž. Koordinirujutsja li strategii Rossii i Kitaja po otnošeniju k Central'noj Azii? *Meždunarodnyj diskussionnyj klub „Valdaj“* [online]. Moskva, 12.01.2021 [cit. 2021-08-19]. Dostupné z:

https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/koordiniruyutsya-li-strategii-rossii-i-kitaja/?sphrase_id=505308.

²³ Informacionnaja vojna v Kazachstane. *IA-Centr.ru* [online]. Moskva, 2.6.2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z:

<https://ia-centr.ru/experts/maksim-kaznacheev/informatsionnaya-voyna-v-kazachstane-zapad-rastit-natsionalistov-dlya-borby-s-rossiey-i-kitaem/>.

²⁴ Zapad šchedro platit za antisovětskiju ritoriku v Central'noj Azii. *IA-centr.ru* [online]. Moskva, 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/darya-matyashova/zapad-shchedro-platit-za-antisovetskuyu-ritoriku-v-tsentralnoj-azii/>.

²⁵ *Central'naja Azija i ukrajinskij krizis*. Doklad meždunarodnogo diskussionnogo kluba Valdaj [online]. Moskva, 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/files/43693/>.

²⁶ Rossijskij politolog predpoložil, počemu Rossija ně vmešalas' v kyrgyzsko-tadžikskij konflikt. *Vesti.kg* [online]. Biškek, 30.04.2021 [cit. 2021-08-19]. Dostupné z: <https://vesti.kg/politika/item/85608-rossijskij-politolog-predpolozhil-pochemu-rossiya-ne-vmeshalas-v-kyrgyzsko-tadzhikskij-konflikt.html>.

v úvahu při uzavírání obchodů také ruskou pozici. Podobně jako v případě Tádžikistánu je ruský zájem o Uzbekistán spojen i s bezpečnostními faktory v souvislosti s aktuální situací v Afghánistánu.

Turkmenistán je naopak řazen k zemím, s nimiž je spolupráce sice specifická, avšak navzdory nejrůznějším stereotypům o turkmenské vnitřní i zahraniční politice jsou ruští badatelé přesvědčeni, že ruský vektor v turkmenské politice i nadále hraje klíčovou (byť nikoliv exkluzivní) roli. Z důvodu stále rostoucího vlivu Ruska a také s ohledem na obecné rysy režimu (viz kapitolu k Turkmenistánu), s nimiž je spolupráce problematická, nicméně nikoliv nemožná.²⁷

2.1.2 Rusko a Střední Asie po 24. únoru 2022

Na počátku ruské invaze na Ukrajinu se obecně předpokládalo, že středoasijské republiky se postaví spíše na stranu Ruska s ohledem na svou politicko-vojenskou i ekonomickou závislost na svém severním sousedovi a na ruskou pozici v jednotlivých zemích. Tím spíše, že krátce před zahájením operací na Ukrajině, v lednu 2022, ruské výsadkové oddíly provedly rychlou operaci v Kazachstánu, která měla zklidnit nepokoje ve velkých kazachstánských městech, především v Almaty. Po téměř dvou letech války se ukazuje, že postoj středoasijských států je poměrně diverzifikovanější, než by se na první pohled zdálo. Tato skutečnost souvisí i s tím, že vnější svět obvykle přijímá region jako jeden celek, což však odborníci na region již dávno vyvracejí. Všechny pět zemí má poměrně odlišné vnitřní i zahraničně politické zájmy, odlišné vztahy a odlišný přístup vůči Rusku. V neposlední řadě události na Ukrajině ukázaly, že proklamovaný ruský vliv v regionu je jiný. Neznamena to, že by zde Rusko nemělo své zájmy a nástroje k jejich prosazení, nicméně středoasijské republiky prokázaly opatrnou, ale přece jen samostatnou míru zahraniční politiky.

2.1.3 Politické aspekty invaze ve Střední Asii

Ještě v lednu 2022 se zdálo, že Rusko bude své pozice v regionu nadále posilovat. Úspěšná (z ruského i středoasijského hlediska) intervence v Kazachstánu a zákrok proti demonstrantům zejména v Almaty či Astaně se stal patrně nejvíce spektakulární akcí vojensko-bezpečnostní aliance ODKB.²⁸ Navzdory očekávání však byly jednotky poměrně záhy staženy, což pravděpodobně souviselo jednak s ruskými přípravami na válku na Ukrajině a také s rostoucím vlivem Číny, která si nepřála další rozšíření ruské vojenské přítomnosti.²⁹ Pokud by tato

²⁷ Burkov, V. G. Rol' Turkmenistana vo vněšněj politike Rossijskoj federacii: vozmožno li strategičeskoje partnerstvo? (po materialam issledovanij učenyh – predstaviteľej petěrburgskoj naučnoj školy). *Novoje slovo v nauke i praktike: gipotezy i aprobacija rezul'tatov*. 2016, 23.

²⁸ Kudaibergenova, D. T. a Laruelle, M. Making sense of the January 2022 protests in Kazakhstan: failing legitimacy, culture of protests, and elite readjustments. *Post-Soviet Affairs*. 2022, 6, s. 441-459. Ambrosio, T. Between Threat, Alliance and Multivectorism: Kazakh-Russian Relations in the Wake of the Russo-Ukrainian War, in: *A Revolt in the Steppe*, ed. Jean-François Caron, London, 2023, s. 25-52.

²⁹ Zogg, B. Observer Now, Beneficiary Later: China and the Unrests in Kazakhstan, *The Diplomat* [online]. 21.01.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2022/01/observer-now-beneficiary-later-china-and-the-unrest-in-kazakhstan/>. Toktomushev, K. China in Post-Kazakhstan Central Asia: „Beijing, We

poslední teze byla skutečností, jednalo by se o značný posun ve vnímání Číny jako nejen ekonomického, ale i bezpečnostního partnera.

Podobně jako po válce v Gruzii v roce 2008 a obsazení Krymu a východní Ukrajiny v roce 2014, žádná ze středoasijských zemí se po únoru 2022 nevyslovila pro změnu hranic v postsovětském prostoru. Po zahájení invaze na Ukrajinu se žádná ze zemí regionu nepřidala k sankcím proti Rusku. Při hlasování na půdě OSN se země Střední Asie obvykle zdržují hlasování nebo nehlasují vůbec. Ruská letadla i nadále mohou směřovat do tamějšího vzdušného prostoru. Prezident Vladimir Putin a další ruští představitelé projevovali od začátku konfliktu do té doby nebyvalou diplomatickou iniciativu v regionu, jenž Rusko prozatím nijak výrazně nekritizuje a neostrakizuje. Přes určitý skeptický postoj vůči ruské invazi na Ukrajině ze strany vedení řady zemí Střední Asie jejich představitelé několikrát navštívili Moskvu a Sankt Petěrburg. Vrcholem byla přítomnost všech středoasijských republik na přehlídce 9. května v Moskvě, kde se sešly všechny hlavy států regionu, byť každý z jiných důvodů a s jinými zájmy (kromě nich se zúčastnili ještě běloruský prezident a arménský premiér).

Na druhou stranu zejména ve dvou klíčových zemích regionu – Uzbekistánu a Kazachstánu – se elity vyjádřily poměrně jednoznačně na zachování územní celistvosti Ukrajiny a explicitním neuznáním nově se formujících entit pod ruskou okupací.³⁰ Paradoxně největší ohlas v tomto směru zanechal kazašský prezident Tokajev na mezinárodním ekonomickém fóru v SanktPetěrburgu v červnu 2022, kdy za přítomnosti Vladimira Putina podtrhl princip územní celistvosti států, jmenovitě Ukrajiny. Své prohlášení zopakoval jinými slovy několikrát. V Kazachstánu rovněž silně rezonují výroky některých ruských představitelů či komentátorů o možnosti „ochrany ruského obyvatelstva“ v severních oblastech země.³¹ Ruští experti naopak akcentují tradiční spolupráci s Ruskem, vyjádřenou na tomtéž summitu.³² Opatrná distance od války na Ukrajině a důraz na vlastní zájmy byly také jedním z faktorů, jakkoliv minoritních, jež pomohly Tokajevovi obhájit prezidentský mandát v předčasných prezidentských volbách v listopadu 2022, ačkoliv by pravděpodobně vyhrál i bez podobné rétoriky.³³

Těsně po vypuknutí války proběhla v Turkmenistánu operace „Následník“, jež přivedla na trůn Serdara Berdimuhamedowa, mladého (a tudíž i ovladatelného) syna dosavadního prezidenta. V zemi vznikl duumvirát otce a syna. Podle mínění řady turkmenských analytiků zde byl

---

Have a Problem!“, *China-US Focus* [online]. 08.02.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z:

<https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/china-in-post-kazakhstan-central-asia-beijing-we-have-a-problem>.

³⁰ Umarov, T. Kazakhstan Is Breaking Out of Russia's Grip, *Foreign Policy* [online]. 16.09.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: https://foreignpolicy.com/2022/09/16/kazakhstan-russia-ukraine-war/?tpcc=recirc_latest062921.

³¹ Umarov, T. After Ukraine, Is Kazakhstan Next in the Kremlin's Sights? *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 10.08.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/politika/87652>.

³² *Central'naja Azija i ukrajinskij krizis*. Doklad meždunarodnogo diskussionogo kluba Valdaj [online]. Moskva, 2022, s. 40-41 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/files/43693/>.

³³ Weir, F. A Kazakh Gorbachev? Why some expect change from new leaders? *The Christian Science Monitor* [online]. 23.11.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2022/1123/A-Kazakh-Gorbachev-Why-some-expect-change-from-new-leader>.

výrazně patrný rukopis Moskvy, a tato operace je tak považována za druhý úspěšný tah Ruska na středoasijské geopolitické desce.³⁴ Turkmenistán se v oficiální rovině drží plně duchu své neutrality a zprávy o událostech na Ukrajině jsou téměř zcela filtrovány. Nový turkmenský prezident i jeho otec však od začátku války několikrát navštívili Rusko a pravděpodobně vrcholem vzájemných diplomatických vztahů se stala návštěva ruského prezidenta Vladimira Putina v Ašchabadu na počátku července 2022. Vedle Moskvy však pokračovaly projevy přátelství především s Tatarstánem, s jehož hlavou pojí rodinu turkmenského prezidenta dlouholeté přátelství. Tatarský prezident Rustam Minnichanov tak navštívil od začátku války Ašchabad již třikrát a turkmenská delegace v čele s otcem prezidenta Gurbanguly Berdimuhamedowem pobývala v Kazani v rámci oslav 1100. výročí přijetí islámu v Povolží v květnu 2022.

Podobně „neutrální“ pozici zaujal i Tádžikistán, v jehož případě je klíčové zachování dobrých vztahů s Ruskem vzhledem k nejvýznamnější pracovní komunitě na obyvatele z celého regionu. Tádžické vedení se proto k válce příliš nevyjadřuje a drží se neutrální pozice, která Moskvě vyhovuje. I Tádžikistán navštívil prezident Vladimir Putin na počátku července 2022, čímž podtrhl těsné vztahy s oběma velmocemi.

Nejsložitější přístup k ruské vojenské operaci panuje v Kyrgyzstánu. Kyrgyzský prezident Sadyr Džaparov sice zaujal formálně neutrální pozici, avšak jeho praktické kroky vyjadřují podporu Moskvě. Směrování politického režimu v Kyrgyzstánu směrem k autoritářskému vládnutí, které Džaparov do značné míry kopíruje z Ruska, vede k omezování nevládního sektoru, zejména takového, který se zabývá aktivismem, právy žen a menšin či svobodou médií.³⁵ Řada novinářů či aktivistů byla zadržena pod falešnými obviněními a významným příkladem je zákaz Rádia Azattyk (Rádio Svoboda) v Kyrgyzstánu.³⁶ Naopak v ruskojazyčném i kyrgyzskojazyčném mediálním segmentu se výrazně šíří ruský narativ a jako takový je akceptován velkou částí populace.

K nebyvalé aktivitě vzájemných diplomatických vztahů mezi Ruskem a Střední Asií přispěla i „sezóna summitů“ v regionu. Přestože byly tyto obvykle plánované dávno před válkou na Ukrajině, ruská invaze a její prozatímní výsledky určily zcela odlišný kontext všech setkání. Maratón schůzek zahájil již tradiční konzultativní summit středoasijských lídrů v městečku Čolpon-Ata v Kyrgyzstánu, který potvrdil snahu států v regionu řešit vzájemné problémy vlastními silami bez účasti vnějších sil. Následoval říjnový summit Konference tzv. Asijského OBSE v Astaně (SVDMA nebo CICA, Council for Interaction and Confidence Building Measures in Asia), kam se sjeli vedoucí představitelé nejružnějších zemí asijského kontinentu. Tato akce se však k ukrajinskému konfliktu nevyjádřila, naopak legitimizovala ruskou a

³⁴ Konzultace autora s několika turkmenskými analytiky v průběhu roku 2022.

³⁵ Rozhovor autora s představiteli nevládního sektoru, Biškek, léto 2022.

³⁶ Morozova, Je. Kak izmenilis' otnošenija meždu Kyrgyzstanom i Rossiej posle načala vojny v Ukraine? Mnenije experta, *Bulak.kg* [online]. 28.05.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://bulak.kg/2023/05/28/kak-izmenilis-otnosheniya-mezhdu-kyrgyzstanom-i-rossiej-posle-nachala-vojny-v-ukraine-mnenie-eksperta/>.

běloruskou delegaci (Bělorusko je, stejně jako Ukrajina pozorovatelem v organizaci). Závěrečné komuniké sice potvrdilo principy organizace (mj. územní celistvost), ale jinak se neslo na vlně stále populárnější multipolarity v Asii i ve světě. Více než polovina členů sdružení ostatně nepodpořila ani jednu z rezolucí OSN ohledně Ukrajiny. Jedním z nejsledovanějších byl zářijový summit Šanghajské organizace spolupráce v Samarkandu, kde vystoupil i Vladimir Putin. Jeho pobyt se stal centrem pozornosti všech stran zainteresovaných v konfliktu na Ukrajině. Západní a ukrajinské zdroje poukazovaly na snížení vlivu prezidenta Ruska, což bylo dokazováno mj. chronicky zpožděnými bilaterálními schůzkami a obecně akceptovaným vůdcovstvím Číny v této organizaci.³⁷ Navzdory těmto formalitám se však válka na Ukrajině nestala výraznějším bodem programu, na rozdíl od asijských záležitostí. Na summitu byla naopak zahájena přístupová jednání Běloruska. Podobná situace nastala v listopadu na summitu turkických států, kde se k Ukrajině vyjádřil ve větší míře maďarský premiér Viktor Orbán, který podtrhl nutnost mírových rozhovorů. Zdálo by se, že otěže vlivu ve Střední Asii může od Ruska přebrat ambiciózní Turecko. Kromě dopravních koridorů a dílčích tureckých investic je však summit podobného typu spíše rétorickým cvičením než platformou pro reálné akce.³⁸

Diplomatická aktivita tak odrážela jak složení účastníků jednotlivých summitů, tak komplexní zájmy zúčastněných, z nichž není možné vytrhávat pouze ruský vektor. Ukrajinská otázka se do agendy promítala spíše nepřímou a často na okraji zájmu. Přes jistou formálnost všech schůzek se ukázalo, že středoasijské hostitelé jsou velmi opatrní s ostrými vyjádřeními pro i proti Rusku. Z politického hlediska tak tamější režimy budou odstupovat od Ruska hlavně do té míry, aby na ně nedopadly druhotné sankce či jiná protiruská opatření.

S postupujícími neúspěchy ruské armády na Ukrajině se především v klíčových státech regionu (Kazachstán a Uzbekistán) projevil koncept multivektorové zahraniční politiky, která umožňovala rozvíjení vztahů s několika světovými centry, aniž by se musela nutně úzce navázat na jednoho z nich. V této zahraničně politické strategii se Rusko definitivně stalo jedním, nikoliv však exkluzivním, partnerem středoasijských států. Zároveň obě země prohloubily hledání dalších geopolitických alternativ, v jejichž čele stojí především Čína a v menší míře i Turecko. Vyvrcholením čínské diplomatické aktivity vůči regionu se stal summit Čína–Střední Asie zorganizovaný v květnu 2023 na symbolickém místě v Si-anu, symbolicky považovaném za počátek historické Hedvábné stezky. Tato aktivita svědčí o další akceleraci vztahů mezi regionem a Čínou, která přebírá po Rusku nejen ekonomickou, nýbrž i bezpečnostní

³⁷ Butyrskaja, N. Putin v slaboj pozicii: počemu na vstreči s nim opozdyvajut prezidenty, *Zerkalo neděli* [online]. 17.09.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://zn.ua/international/putin-v-slaboj-pozitsii-pochemu-na-vstrechi-s-nim-opazdyvajut-prezidenty.html>. Baev, P. Eurasian Summit of Hidden Tensions and Thin Pretenses, *Eurasia Daily Monitor* [online]. 19.09.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/eurasian-summit-of-hidden-tensions-and-thin-pretenses/>.

³⁸ Vozroždaetsja li Tjurkskij Mir? *Central Asian Analytical Network* [online]. 23.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.caa-network.org/archives/24508>.

dominanci.³⁹ To však neznamená oddělení států v oblasti od Ruska, pouze posílení čínského vektoru v určitém čínsko-ruském kondominiu.

Zatímco na Západě často hledáme a nacházíme i tu nejmenší symboliku oslabující Rusko, z hlediska Střední Asie jsou tyto signály spíše marginální.⁴⁰ Rusko sice přestalo mít výjimečné postavení z hlediska zahraničně politického směřování Kazachstánu a Uzbekistánu, pozice menších států je v tomto směru mnohem méně multivektorální a omezuje se na výrazně proruskou orientaci, případně na balancování mezi Ruskem a Čínou (případně Tureckem v Turkmenistánu). Ostatní vektory jsou sice probírány, avšak mají spíše menšinovou či doplňující úlohu, částečně vyvažující hegemonii obou největších sousedů regionu.

2.1.4 Ekonomické dopady války na Ukrajině

V ekonomické oblasti jsou čtyři klíčové momenty, které ruská agrese na Ukrajinu ovlivnila – vzájemný a tranzitní obchod, export surovin a dopravní koridory.

Vypuknutí války na Ukrajině znamenalo výrazné zvýšení obchodní bilance mezi Střední Asií a Ruskem. Po zavedení sankcí se některé státy Střední Asie, zvláště Kyrgyzstán, Kazachstán či Uzbekistán a v menší míře i Tádžikistán (a také například Arménie či Gruzie), staly jedním z hlavních překladišť pro zboží podléhající protiruským sankcím.⁴¹ Zboží do těchto zemí často přichází z Číny či Turecka, jejichž export do Střední Asie vzrostl až dvojnásobně.⁴² Pokud jde o druhy zboží, potom v období duben–prosinec 2022 výrazně vzrostl objem importu nejrůznější techniky do z EU a Turecka do Střední Asie, přičemž podobným způsobem rostl vývoz stejného zboží z těchto zemí do Ruska.⁴³ Tématu možného obcházení sankcí se dále věnujeme v podkapitolách 2.4 a 6.2.

Středoasijské státy však zároveň čelily zvýšené inflaci, která měla mnohem větší dopad na tamější obyvatelstvo než v Evropské unii. Zdražení se týkalo zejména zvýšení cen potravin a energií, tj. dvou klíčových komodit pro životní úroveň, jejichž podíly na výdajovém koši jsou mnohem vyšší v porovnání s Ruskem i Evropou.⁴⁴ V průběhu roku 2022 však určitá stabilizace

³⁹ Palmer, J. Is China Replacing Russia in Central Asia? *Foreign Policy* [online]. 23.05.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2023/05/23/china-central-asia-xi-xian-summit-russia-ukraine/>.

⁴⁰ Umarov, T. Russia and Central Asia: Never Closer, or Drifting Apart? *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 23.12.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/politika/88698>.

⁴¹ Osipova, I. Re-export Hub. Will grey Schemes of Sanctioned Goods Resale to Russia Harm Kazakhstan? *Cabar.Asia* [online]. 09.02.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/re-export-hub-will-grey-schemes-of-sanctioned-goods-resale-to-russia-harm-kazakhstan>.

⁴² V případě Kazachstánu se zvýšil export z Turecka za květen–červen 2022 oproti průměru v letech 2017–2019 o 133 %, u Kyrgyzstánu to bylo 182 %, Tádžikistán zaznamenal nárůst 203 % a Uzbekistán o 164 %. Chupilkina, M., Javorcik, B. a Plekhanov, A. The Eurasian roundabout: Trade flows into Russia through the Caucasus and Central Asia. Working Paper No. 276. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/publications/working-papers/the-eurasian-roundabout>.

⁴³ Nebyvalyj rost exportu iz stran Central'noj Azii v Rossiju na foně sankcij, *Radio Azattyq* [online]. 16.11.2022 [cit. 2023-05-31]. <https://rus.azattyq.org/a/nebyvalyy-rost-eksporta-iz-stran-tsentralnoy-azii-v-rossiyu-na-fone-sanktsiy/32131950.html>.

⁴⁴ Usov, A. Central Asia shows strong resilience to geopolitical turmoil, *EBRD* [online]. 28.09.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/news/2022/central-asia-shows-great-resilience-to-geopolitical->

v ruské ekonomice vedla ke stabilizaci ekonomik Střední Asie, což zapříčinilo stagnaci či dokonce snížení inflace i inflačních očekávání. Rusko omezilo export zemědělských komodit, především obilnin, do států EAES či Tádžikistánu. Rostoucí inflace a zvýšení sazeb ruské centrální banky se postupně projeví i ve středoasijském regionu, jehož centrální banky reagovaly podobným způsobem. Tímto se zvýšila nedostupnost úvěrů pro značnou část obyvatelstva regionu, a to včetně početné skupiny pracujících v zemědělství. Inflace zvyšuje cenu úvěru, a tak krize dopadá na podnikatelský sektor.⁴⁵ Válečný faktor se promítl nejen zvýšením cen v celé řadě položek, jež středoasijské země importují, ale také přílivem ekonomicky silnějších obyvatel z Ruska, kteří stojí za nárůstem cen bydlení, zejména v již přeplněných velkých městech. Na druhou stranu středoasijské země profitovaly z vývozu potravinářského zboží na ruské trhy za vyšší ceny. Kazachstán a Kyrgyzstán (spolu s Arménií) navíc mohou využít členství svých zemí v EAES, která umožňuje bezcelní obchodní styk se severním sousedem. Středoasijské země s nerostným bohatstvím (v tomto smyslu Kazachstán a Turkmenistán) také mohou profitovat ze zvýšených cen energetických surovin.

Překážkou zvýšených příjmů z tohoto procesu je však nedostatečná kapacita exportních tras a také zablokování některých stávajících, což jim neumožňuje reagovat na zvýšenou poptávku po ropě či zemním plynu. Kazachstánská ropa je z velké části exportována ropovodem Tengiz – Novorossijsk, který však Rusko v průběhu roku několikrát přerušilo „z technických důvodů“. Alternativní trasa přes Kaspické moře naráží na nedostatečnou kapacitu. Podobná situace je i s plynem. Po středoasijských zdrojích navíc klesá poptávka v souvislosti s čínskými lockdowny a následným zpomalením čínské ekonomiky a také ruskou konkurencí za dumpingové ceny.

Střední Asie, a zejména Kazachstán a Kyrgyzstán jako členové EAES, mohou rovněž těžit z odchodu řady společností z Ruska a jejich přemístění do fakticky ruskojazyčného obchodního prostředí středoasijských republik. Ve skutečnosti se však celkový růst investic například v Kazachstánu meziročně zvýšil o 7 %, což je výrazně za očekáváním v souvislosti s válkou na Ukrajině a přílivem nových migrantů z Ruska.⁴⁶ Na druhou stranu region, zejména Kazachstán, částečně Uzbekistán či Kyrgyzstán, budou schopny absorbovat do svého pracovního trhu vysoce kvalifikované pracovníky v technických či IT oborech. V těchto sférách výše zmíněné státy vytvářejí příhodné podmínky zahrnující, mimo jiné, i zakládání IT parků a dalších možností pro investice.

[turmoil-.html](#). Mamadžojev, M. Russia imports in Tajikistan: rising prices and shortages of goods. *Cabar.Asia* [online]. 03.03.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/russian-imports-in-tajikistan-rising-prices-and-shortage-of-goods>.

⁴⁵ Ilkhamov, A. How Sanctions Against Russia Affect Central Asian Economies, *Central Asia Due Diligence* [online]. 03.05.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <http://cenasiaduediligence.uk/how-sanctions-against-russia-affect-central-Asian-economies>. Lillis, J. Kazakhstan: Russia's war brings economic doom and gloom, *Eurasianet.org* [online]. 27.10.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/kazakhstan-russias-war-brings-economic-doom-and-gloom>.

⁴⁶ Ekonomika Kazachstana 2022. *Cifry, analiz, prognozy* [online]. 07.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://marketingcenter.kz/20/economy-kazakhstan.html#invest>.

Převážná proudy a doprava obecně nezaznamenává velmi pronikavé změny v návaznosti na výstavbu infrastruktury. Až do února 2022 se zdálo, že hlavní dopravním koridorem, který se týká Střední Asie, by mohla trasa Čína – Kazachstán – Rusko – EU. Přestože došlo k výraznému omezení této trasy, řada operátorů posílá většinu svého zboží nadále přes Rusko. Rozruch vzbudil, mimo jiné, i listopadový rekord, kdy prioritizovaný vlak ze Xianu do Duisburgu dosáhl svého cíle za dosud rekordních 10 dní.⁴⁷

Již od jara 2022 však došlo k výraznému oživení tranzitu po tzv. Středním a Jižním koridoru přes Střední Asii, Kaspické moře, Ázerbájdžán, Gruzii a Turecko. Poptávka tímto směrem však brzy narazila na omezenou kapacitu jak přístavů u Kaspického moře, tak i propustnosti železničních tratí na jižním Kavkazu.⁴⁸ Celý Střední koridor přes Kazachstán dokáže v současnosti pojmout přibližně 100–120 tisíc TEU (twenty-foot-equivalent unit, dvacetistopý kontejner) ročně, což je zanedbatelný objem v porovnání s přepravou cca 1,5 milionu TEU přes Rusko v roce 2021. Přestože EBRD ohlásila masivní investice v tomto sektoru, nelze očekávat, že by se v blízké budoucnosti podařilo plnohodnotně nahradit dosavadní již zavedené a relativně rychlé trasy.⁴⁹ Snaha Kazachstánu o vytvoření jakéhosi *cordon sanitaire*, dopravního spojení mezi Čínou a Evropou mimo Rusko a také exportem svých surovin na lukrativní evropské trhy se tak potýká se značnými infrastrukturními obtížemi.

Celkově nelze očekávat plné zpřetrhání ekonomických vazeb mezi středoasijskými ekonomikami a Ruskem. Provázanost obou oblastí je příliš vysoká a zároveň asymetrická v neprospěch celého regionu. Případná ruská ekonomická krize spojená s omezením obchodu či snížením pracovních příležitostí pro středoasijské pracovní migranty může vyvolat uvnitř zemí regionu značná pnutí a krize, kterým se již nyní některé země brání upevněním autoritářských tendencí (Kyrgyzstán) nebo (v případě Turkmenistánu) i prohloubením již tak tvrdé izolace.

2.1.5 Závěry

Střední Asie po únoru 2022 balancuje mezi svou provázaností s Ruskem a případným dopadem tzv. druhotných sankcí. Ruské angažmá na Ukrajině zároveň podkopává pozice Moskvy ve středoasijských zemích, ačkoliv zdaleka ne zcela a ve všech zemích stejnou měrou. Pro tamější elity (zejména Kyrgyzstán, Tádžikistán či Turkmenistán) zůstává orientace na Rusko stále jedním z významných pilířů jejich politiky, bezpečnosti i ekonomiky. Nelze proto očekávat

⁴⁷ Smith, K. China-Europe Express reaches Germany in 10 days, *Railjournal* [online]. 11.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.railjournal.com/freight/china-europe-express-train-reaches-germany-in-10-days/>.

⁴⁸ Horák, S. Střední Asie modernizuje železnici. Chce získat víc z přepravy mezi Čínou a Evropou. *Exportmag* [online]. 22.06.2022. Dostupné z: <https://www.exportmag.cz/mezinarodni-obchod/stredni-asie-modernizuje-zeleznici-chce-ziskat-vic-z-prepravy-mezii-cinou-a-evropou/>. Horák, S. Turkmenistan in Railway Geopolitics, *Central Asia Survey*. 2022, 42(1), 171-190.

⁴⁹ Usov, A. EBRD researches sustainable transport connections between Central Asia and Europe. *European Bank for Reconstruction and Development* [online]. 07.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-researches-sustainable-transport-connections-between-central-asia-and-europe-.html>.

úplné zhroucení ruského vlivu, spíše v určité míře stagnaci vzájemných vztahů a případnou formalizaci integračních uskupení, ve kterých hraje dominantní roli Rusko (ODKB a EAES).

Na druhou stranu dvě hlavní země regionu – Kazachstán a Uzbekistán – od počátku války posílily své multivektorální zahraniční politiky. K faktoru Číny, ke které řada politických činitelů v obou zemích vzhlíží skepticky, a Ruska tak vedení země akcentovalo i turecký, indický, ale také evropský vektor.⁵⁰ Z vojenského hlediska může Čína zaujmout pozici ochránce regionu i vlastních investic po oslabení ruské přítomnosti. A jestliže se Rusko pokoušelo v posledních letech konkurovat Číně v ekonomické oblasti či investicích, oslabení ruské ekonomiky rovněž povede k posílení čínské ekonomické pozice v regionu. Turecko sice nemůže nabídnout takové politické, vojenské či ekonomické možnosti jako dva hlavní hegemoni ve Střední Asii, avšak od počátku války turecký průnik na středoasijské trhy i do myšlení obyvatel akceleroval.

Vzniklá situace může otevřít šance i pro Evropskou unii, respektive její členské státy. Pro oba regiony se otevírá vzájemně výhodný obchod v oblasti nerostného bohatství, nejen ropy a zemního plynu, ale i do budoucna stále více nejistých dodávek vzácných a barevných kovů z regionu. Příkladem může být hliník z Tádžikistánu, uhlí, uran a celá řada prvků Mendělejevovy tabulky z Kazachstánu. Klíčovým problémem je protlačit tyto strategické suroviny po úzkém dopravním koridoru mezi Ruskem a Íránem a vypořádat se s rostoucím geopolitickým sebevědomím Turecka jako tranzitního hubu mezi Střední Asií a Evropou.

Představitelé Evropské unie se po letech letargie a úpadku zájmu o region začali o region aktivněji zajímat, o čemž svědčí, mimo jiné, zvýšená aktivita významných evropských představitelů v regionu.⁵¹ Pro Evropu či USA může paradoxně válka na Ukrajině a případné větší angažmá v regionu znamenat návrat k zájmu o Afghánistán, který by se mohl týkat zejména dopravních koridorů, včetně oživení dlouho zapomenutých projektů plynovodu Turkmenistán–Afghánistán–Pákistán–Indie (TAPI) a železnice z Uzbekistánu do Pákistánu.⁵²

Paralelně s těmito geopolitickými procesy dochází i k výraznému zvýšení diplomatické i ekonomické aktivity uvnitř regionu. Zejména Kazachstán a Uzbekistán vytvářejí vlastní zahraniční politiku neorientovanou primárně na Rusko, ale také posilují vazby mezi sebou a s okolními státy bez vlivu vnějších sil. Ruská invaze na Ukrajinu tak uspíšila dosud probíhající dezintegrační procesy a prosazování vlastních zájmů bez ohledu na Moskvu, ale i na Peking.

⁵⁰ Standish, R. Turkey, China See Opportunity in Central Asia After Moscow's Ukraine Invasion, *RFE/RL* [online]. 12.06.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/central-asia-turkey-china-replace-russia/31894543.html>.

⁵¹ Lillis, J. Europe woos Central Asia as Russia's appeal wanes, *Eurasianet.org* [online]. 18.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/europe-woos-central-asia-as-russias-appeal-wanes>. *Central'naja Azija i ukrajinskij krizis*. Doklad meždunarodnogo diskussionogo kluba Valdaj [online]. Moskva, 2022, s. 16 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/files/43693/>.

⁵² Starr, F. Rethinking Greater Central Asia: American and Western Stakes in the Region and How to Advance Them. *Silk Road Paper* [online]. Červen 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.silkroadstudies.org/publications/silkroad-papers-and-monographs/item/13454-rethinking-greater-central-asia-american-and-western-stakes-in-the-region-and-how-to-advance-them.html>.

Postsovětský prostor ve Střední Asii tak akceleroval či nastartoval další fázi rozpadu sovětského dědictví (respektive té části, kde bylo Rusko dosud považováno za hlavní a nezpochybnitelnou sílu) se všemi z toho vyplývajícími politickými, ekonomickými, sociálními či například jazykovými důsledky.

2.2. BRI v kontextu čínského postoje ke Střední Asii

Čína je v současné době největším obchodním partnerem zemí Střední Asie. Zároveň je s největší pravděpodobností i největším zdrojem PZI, nicméně díky netransparentnosti Číny (i zemí Střední Asie) je velmi obtížné odhadnout celkový objem těchto PZI. Čínské investice míří především do infrastrukturních projektů (na rozdíl od zahraničních investic evropských zemí, které se koncentrují v těžbařském průmyslu).

Vztah zemí Střední Asie a Číny byl trpělivě a pragmaticky budován již od 90. let. Čína rozeznala různorodost středoasijských republik a soustředila se na budování bilaterálních vztahů.⁵³ Nicméně největším impulsem pro rozvoj vzájemných vztahů bylo vyhlášení iniciativy Belt and Road v roce 2013.

2.2.1 Cíle BRI ve vztahu ke Střední Asii a vzájemné vztahy s Čínou

Literatura většinou zmiňuje pět základních cílů BRI: 1) přechod čínského rozvojového modelu k udržitelnému ekonomickému růstu; 2) rozvoj méně rozvinutých částí Číny; 3) zabezpečení přístupu ke strategickým zdrojům (suroviny, cenné kovy apod.); 4) expanze tržních příležitostí; 5) geostrategické a geopolitické zájmy. Oblasti Střední Asie se všechny tyto cíle úzce dotýkají, nicméně v různé míře pro různé země.

2.2.2 Energie a nerostné suroviny

Jednu z klíčových úloh, které má Střední Asie pro Čínu hrát, je zdroj energetických surovin a ostatních přírodních zdrojů. Čína mohutně investuje v ropném průmyslu (především v těžbě) Kazachstánu, díky plynovodu Turkmenistán–Čína se stala dominantním importérem turkmenského plynu, vytvořila nejméně 380 společných podniků v Uzbekistánu, včetně smlouvy s Uzbekněftgaz o spolupráci v oblasti energie.⁵⁴ S tím, jak se Čína snaží začít snižovat svoji závislost na produkci elektrické energie z fosilních paliv, zvyšuje se její poptávka po uranu pro využití v jaderných elektrárnách. Kazatomprom je významným dodavatelem jaderného paliva pro Čínu, přičemž čínská společnost China General Nuclear připravuje převzetí 49% podílu ve společnosti Ortalyk LLP, vlastníka jednoho z uranových dolů v Kazachstánu.

⁵³ Vakulčuk, R. a Overland, I. China's Belt and Road Initiative through the lens of Central Asia. In Cheung, F. M. a Hong, Y. (eds.). *Regional Connection under the Belt and Road Initiative: The Prospects for Economic and Financial Cooperation*. Londýn: Routledge, 2019.

⁵⁴ Chen, X. a Fazilov, F. Re-centering Central Asia: China's „New Great Game“ in the old Eurasian Heartland. *Palgrave Communications*. 2018, 4(71).

2.2.3 Transit

Region Střední Asie je pro Čínu klíčový v její snaze rozvinout síť pozemních obchodních cest mezi Čínou a Evropou, kterými by diverzifikovala přetížené námořní cesty. Čínské investice míří do infrastruktury Střední Asie, včetně investic do zvláštních ekonomických zón a do tzv. suchých přístavů (*dry ports*), které mají zefektivnit tok zboží.

2.2.4 Zajištění potravinové bezpečnosti, „zabírání půdy“

Čína se opakovaně objevuje v analýzách jako jeden z hlavních aktérů tzv. zabírání půdy (*land grab*).⁵⁵ V současné době se Čína v oblasti zemědělství nejvíce angažuje v Tádžikistánu, kde velké čínské společnosti, ale i drobní čínští farmáři pronajímají půdu, která zůstává opuštěná díky masivní migraci obyvatel Tádžikistánu za prací do zahraničí. V případě Tádžikistánu se nicméně ukazuje, že přítomnost čínského kapitálu, čínské pracovní síly a čínské technologie představuje vzájemně výhodnou situaci, která vytváří nové pracovní pozice i pro obyvatele Tádžikistánu, přináší nové výrobní postupy a umožňuje efektivně využít půdu, která by jinak zůstala ladem.⁵⁶ Velmi odlišná situace panuje v Kyrgyzstánu a Kazachstánu, kdy možnost, že by půda byla pronajata čínským farmářům, vzbudila poměrně silné protesty v daných společnostech. Kazachstán dokonce v květnu 2021 podepsal zákon, který znemožňuje prodej nebo pronájem zemědělské půdy cizincům.⁵⁷

2.2.5 Geopolitika

Oblast Střední Asie je pro Čínu klíčová také vzhledem ke geografické blízkosti k Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang. Původně většinové ujgurské obyvatelstvo této autonomní oblasti je jazykově, nábožensky, kulturně a etnicky spřízněno s národy Střední Asie. Čína se již od 90. let 20. století úspěšně snaží zajistit spolupráci středoasijských vlád při tzv. potírání trojiho zla – terorismu, separatismu a extremismu, s cílem, aby se vlády středoasijských republik nijak nevměšovaly do vnitřních záležitostí Číny, např. politickou či jinou podporou ujgurskému obyvatelstvu. Tato pasivita (především kazachstánské vlády) se naplno projevila v nedávné době se vznikem internačních zařízení na území Sin-ťiang. V těchto zařízeních byli internováni i etničtí Kazaši. Přesto vláda Kazachstánu nijak nezasáhla a podporovala čínská prohlášení o normalitě tzv. převýchovných zařízení.

⁵⁵ Např. Brands, H. China's Land Grab in Bhutan Is the New Face of War. *Bloomberg* [online]. New York, 16.5.2021 [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-05-16/china-s-land-grab-in-bhutan-is-the-new-face-of-war>.

⁵⁶ Hofman, I. Politics or profits along the „Silk Road“: what drives Chinese farms in Tajikistan and helps them thrive? *Eurasian Geography and Economics*. 2016, 3(57), s. 457-481.

⁵⁷ Kazakh President Signs into Law Long-Debated Bill Banning Land Ownership By Foreigners. *RFE/RL's Kazakh Service* [online]. Washington, D.C., 13.05.2021 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-ban-on-foreigners-owning-land-becomes-law/31252826.html>.

2.2.6 Zhodnocení vlivu BRI ve Střední Asii

Hodnocení vlivu BRI v regionu Střední Asie je zatím rozporuplné. Čína do iniciativy zahrnuje téměř veškeré projekty, včetně těch, které by se daly označit za rozvojovou pomoc⁵⁸. V rámci BRI Čína exportuje svůj rozvojový model, který je založen na předpokladu, že výstavba a zlepšování infrastruktury automaticky znamená hospodářský růst, zvyšování zaměstnanosti a růst bohatství dané společnosti. V tomto smyslu tedy Čína ve Střední Asii investuje především do výstavby dopravní infrastruktury (silnice, tunely, mosty, železnice), do výroby a přenosu elektrické energie, ale i do výrobních závodů. Vzhledem k velkému objemu investovaných zdrojů se Číně daří vytvářet viditelné a úspěšné výsledky jejího působení, které do určité míry skutečně zlepšují místní podmínky, zejména konektivitu a přístup k elektrické energii. V tom je Čína určitě úspěšnější než Evropská unie, jejíž projekty jsou dlouhodobého charakteru, jsou rozptýlené do více oblastí, jsou méně viditelné a jsou podpořeny výrazně menším finančním obnosem.⁵⁹ V mnoha případech tak lze hovořit o vzájemně výhodných výsledcích BRI.

Nicméně se často skloňují i negativní aspekty spojené s BRI. Specificky pro Střední Asii není jasné, jestli výsledkem investic bude skutečně udržitelný růst středoasijských republik. Velký otázník je velikost zadlužení některých zemí vůči Číně. Kyrgyzstán a Tádžikistán bývají často zmiňovány jako země ohrožené dluhovou tísní, v souvislosti s BRI.⁶⁰ Otázka tzv. diplomacie dluhové pasti, kterou má Čína údajně používat vůči zranitelným zemím, je předmětem poměrně ostré diskuse. Některé studie se snaží ukázat, že záměrné vytváření či využívání zadluženosti ze strany Číny nelze dokázat.⁶¹ Nicméně i v případě, že by se nejednalo o záměrné zadlužování zemí účastnících se BRI, v případě možného hospodářského poklesu Číny by rekordní zadlužení mohlo Kyrgyzstán či Tádžikistán významně ekonomicky ohrozit. Dalším nebezpečím čínských investic je přílišné napojení na ekonomiku Číny a nízká diverzifikace exportních možností. K tomu může dojít jak skrze dopravní infrastrukturu, která bude primárně propojená s čínským územím, tak skrze čínské investice do výrobních podniků a technologií, které by vyráběly pro čínský trh.

Ačkoliv většina čínských analýz se snaží dokázat pozitivní vliv BRI na ekonomiku přijímajících zemí, v souvislosti se Střední Asií se objevují i kritické hlasy. Z pohledu Číny se jedná o zjištění možných překážek v úspěšném pronikání na středoasijské trhy. Mezi hlavními riziky bývá

⁵⁸ Bossuyt, F. The EU's and China's development assistance towards Central Asia: low versus contested impact. *Eurasian Geography and Economics*. 2019, 59(5-6), s. 606-631.

⁵⁹ Bossuyt, F. The EU's and China's development assistance towards Central Asia: low versus contested impact. *Eurasian Geography and Economics*. 2019, 59(5-6), s. 606-631.

⁶⁰ Hurley, J. a kol. *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*. Policy Paper. Center for Global Development. Washington, D.C., 2018 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z: <https://www.cgdev.org/publication/examining-debt-implications-belt-and-road-initiative-a-policy-perspective>.

⁶¹ Např. Brautigam, D. A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': the rise of a meme. *Area Development and Policy*. 2020, 5(1), s. 1-14. Nebo Jones, L. a Hameiri, Sh. *Debunking the Myth of 'Debt-trap Diplomacy'. How Recipient Countries Shape China's Belt and Road Initiative*. Chatham House Research Paper, 2020. Dostupné z: <https://www.chathamhouse.org/2020/08/debunking-myth-debt-trap-diplomacy>.

zmiňována vysoká míra korupce, neznalost místního prostředí, nízká kvalifikovanost místního obyvatelstva a negativní reakce místních společností na přítomnost Číny a Číňanů.⁶²

2.2.7 Čína z pohledu Střední Asie

Čína a její iniciativa Belt and Road je vnímána rozdílně jak mezi jednotlivými zeměmi, tak i uvnitř každé společnosti. Většinou platí, že politické i ekonomické elity jsou Číně obecně nakloněné, přestože vnímají i riziko možné přílišné závislosti na Číně. Čínu vnímají jako příležitost a zdroj relativně jednoduše přístupné politické i ekonomické podpory. Kazachstán si slibuje, že se díky BRI v budoucnu stane důležitým logistickým centrem, kolem kterého se rozvinou další odvětví ekonomiky. Proto do určité míry propojil vlastní národní strategii rozvoje a modernizace silnic, železnic, přístavů a IT infrastruktury „Nurly Źol“ právě s čínskou BRI, aby vytvořil synergii těchto iniciativ.⁶³

Široká veřejnost se k Číně staví vesměs negativně, zejména v Kyrgyzstánu a Kazachstánu se hovoří o sinofobii. Tento negativní vztah je částečně pozůstatkem sovětské historie, kdy Čína byla sovětské veřejnosti představována jako hrozba. Druhým důvodem je údajná vysoká imigrace čínských pracovníků. Ač tomu skutečná čísla neodpovídají, obyvatelé Kyrgyzstánu a Kazachstánu mají strach z konkurence čínských pracovníků a z ohrožení pracovního trhu. Třetím důvodem jsou zejména v posledních několika letech represe, které Čína provádí v Ujgurské autonomní oblasti Sin-ťiang. V Sin-ťiangu žije poměrně velké množství etnických Kazachů a Kyrgyzů, jichž se represe také dotýkají. Mnozí Kazaši mají v Sin-ťiangu příbuzné, kteří do Číny odešli ve 30. letech 20. století v době hladomoru, a cítí tak ze strany Číny ohrožení. Čtvrtým důvodem pak může být relativně malá informovanost o Číně samotné, o čínských aktivitách a výsledcích BRI. Je nutné podotknout, že omezená znalost platí obousměrně. Ani Čína totiž donedávna neměla rozvinutou znalost Střední Asie.⁶⁴ Systematicky začala budovat svoji znalost oblasti až po vyhlášení BRI⁶⁵. Toto negativní vnímání Číny a jejich investic se projevilo v již zmíněném přijetí zákona o zákazu prodeje či pronájmu půdy cizincům v Kazachstánu či v zastavení některých plánovaných projektů.⁶⁶

⁶² Např. Junxia, L. Investments in the energy sector of Central Asia: Corruption risk and policy implications. *Energy Policy*. Elsevier, 2020, 133 (C).

⁶³ Vakulčuk, R. a Overland, I. China's Belt and Road Initiative through the lens of Central Asia. In Cheung, F. M. a Hong, Y. (eds.). *Regional Connection under the Belt and Road Initiative: The Prospects for Economic and Financial Cooperation*. Londýn: Routledge, 2019.

⁶⁴ Peyrouse, S. Discussing China: Sinophilia and sinophobia in Central Asia. *Journal of Eurasian Studies*. 2016, 7, s. 14-23.

⁶⁵ Dave, B. a Kobayashi, Yu. China's silk road economic belt initiative in Central Asia: economic and security implications. *Asia Europe Journal*. 2016, 16, s. 267-281.

⁶⁶ Shailobekkyzy, A. Is anti-Chinese sentiment in Kyrgyzstan strong enough to freeze a key Belt and Road Initiative project? *Global Voices* [online]. Amsterdam, 05.08.2021 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z: <https://globalvoices.org/2021/08/05/is-anti-chinese-sentiment-in-kyrgyzstan-strong-enough-to-freeze-a-key-belt-and-road-initiative-project/>.

2.3 Střední Asie a Afghánistán

Odchod spojeneckých vojsk z Afghánistánu dohodnutý v Dauhá v únoru 2020 a upřesněný rozhodnutí amerického prezidenta Joe Bidena v dubnu 2021 podnítil rostoucí ofenzivu afghánského hnutí Tálibán. Tehdejší afghánská vláda v čele s oficiálně uznávaným prezidentem Ašrafem Ghaním nemá ani popularitu mezi obyvatelstvem (mj. i díky značné korupci), ani podporu značné části regionů. Výraznější ofenziva Tálibánu probíhající od jara 2021 poukázala na všechny slabiny afghánské vlády a také afghánské armády. Ochota bojovat za vládu v Kábulu v řadách afghánské národní armády se ukázala jako nízká s výjimkou několika elitních jednotek. I ty útvary, které byly odhodlány bojovat, postrádaly logistickou podporu ze strany vlády, což vyplývalo z nekompetence řady velitelů a jejich korupčního jednání. Projevily se tradiční problémy Afghánistánu (útvary z různých národností, jazyků, různé kmenové, klanové či regionální afilace). Tyto faktory dohromady vedly k faktickému rozkladu armády. Naproti tomu síly Tálibánu se ukázaly jako relativně zkonsolidované a disponující dobrou propagandou („nejsme lokajové neafghánských, respektive zahraničních okupantů, jsme Afghánci“). V důsledku této propagandy, ale i útočné síly jednotek hlásících se či přecházejících na stranu hnutí, se postupně zhroutila nejen afghánská armáda, ale i moc jednotlivých polních velitelů (Ismail Chán v Herátu, Abdul Rašid Dostúm či Atta Muhammad Núr v severním Afghánistánu). V důsledku těchto faktorů letní bojová sezóna skončila rozšířením vlivu hnutí na celý Afghánistán, včetně obsazení hranic mezi Afghánistánem a státy Střední Asie (Turkmenistán, Uzbekistán, Tádžikistán).

Postup Tálibánu vedl státy Střední Asie, ale i Rusko a Čínu ke zvýšené aktivitě v regionu a přijetí řady opatření, jež mohou mít vliv i na obchodní příležitosti. Nelze sice zcela věřit představitelům hnutí Tálibán, že nemají zájem o překročení středoasijských hranic, nicméně přímá invaze nebo jenom omezené útoky na sousední země nejsou považovány za příliš pravděpodobné. Již několik týdnů po dobytí Kábulu se ukázalo, že hnutí bude mít spíše problémy s vnitřní konsolidací dobytých území i s rozpory ve vlastních řadách, nehledě na možnost zformování odporu vůči hnutí ze strany některých vlivných osobností z řad afghánských polních velitelů či vojenských představitelů.

V regionu se očekávalo jednak zesílení přílivu narkotik z Afghánistánu, ale také uprchlíků (některé vojenské jednotky afghánské armády uprchly do Tádžikistánu). V neposlední řadě se opět objevila hrozba útoků alespoň některých oddílů hlásících se k Tálibánu na území středoasijských států, případně posílení útoků ze strany teroristických skupin, které se mohou usídlit na území ovládaném Tálibánem, nebo naopak ze strany skupin, jež mají vůči Tálibánu spíše konkurenční vztah. V průběhu roku 2022 (v dubnu a květnu) došlo minimálně ke dvěma incidentům, při kterých na území Tádžikistánu a Uzbekistánu dopadly rakety vypálené z území

Afghánistánu. Podle všeho byly odpálené jednotkami Islámského státu – Provincie Chorásán a měly za cíl narušit vztahy mezi středoasijskými republikami a Tálibánem.⁶⁷

Rusko posiluje svou diplomatickou, vojenskou i mediální aktivitu vůči Afghánistánu či Střední Asii. Přestože je hnutí Tálibán oficiálně považováno v Rusku i v Číně za teroristickou organizaci, jeho představitelé byli přijati v březnu a v červenci 2021 na vysoké úrovni v Moskvě a na dalších jednáních. Podle vysokých představitelů Ruska dokonce rozšíření Tálibánu a stabilizace země pod jeho vedením může naopak přispět k vytlačení konkurenčních skupin, jež by mohly (na rozdíl od hnutí Tálibán) skutečně ohrožovat středoasijské státy.⁶⁸ Ruská strana tak zdůrazňuje fakt, že Tálibán (na rozdíl od dalších skupin) je pro ně případným partnerem při novém uspořádání Afghánistánu za předpokladu, že nebude ohrožena bezpečnost ruské zájmové sféry ve Střední Asii. Rusko však pro přiznání hnutí Tálibán nadále trvá na inkluzivní vládě zahrnující další etnické menšiny, mezi nimiž má ruská strana své favority.⁶⁹

Po pádu afghánské vlády a nástupu Tálibánu se ruská strana (včetně expertního společenství) stavěla velmi rezervovaně k dodržení prohlášení představitelů Tálibánu o absenci zájmů mimo Afghánistán (respektive ve Střední Asii). Ruská vojenská přítomnost na vojenských základnách v Tádžikistánu a Kyrgyzstánu byla posílena a Rusové demonstrovali svou kooperaci se středoasijskými partnery. V roce 2021 (v dubnu a srpnu) byla poprvé v historii uskutečněna společná vojenská cvičení uzbecké a tádžické armády s účastí ruských jednotek na hranici v Termezu a v jižním Tádžikistánu.⁷⁰ Přestože byly tyto manévry určené spíše pro obyvatelstvo v regionu a pro ruskou veřejnost než pro zastrášení Tálibánu (jak zní jinak oficiální zdůvodnění), přesto nelze nevidět na rostoucí vojensko-politický vliv Ruska, který je přinejmenším akceptovaný řadou politických elit regionu. Válka na Ukrajině do značné míry posunula ruskou rétoriku a přestala považovat hnutí Tálibán za hrozbu pro Střední Asii. Vojenské oslabení ruských základen v regionu bylo marginalizováno, především s ohledem na hrozby přicházející z Afghánistánu.

Zároveň je Rusko (a spolu s Ruskem i Čína) rozhodnuto zabránit redislokaci spojeneckých (zejména amerických) vojsk v regionu mimo kontrolu Ruska a Číny, o čemž proběhlo několik

⁶⁷ Ramachandran, S. ISKP Attacks in Uzbekistan and Tajikistan. The Central Asia-Caucasus Analyst [online]. 31.08.2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13731-iskp-attacks-in-uzbekistan-and-tajikistan.html>.

⁶⁸ Zvláštní představitel ruského prezidenta pro Afghánistán a ředitel II. teritoriálního odboru MZV RF Zamir Kabulov: Afganistan posle uchoda SŠA: vakuum bezopasnosti navsegda? *Meždunarodnyj diskussionnyj klub Valdaj* [online]. Moskva, 20.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/events/own/onlayn-diskussiya-afganistan-posle-ukhoda-ssha-vakuum-bezopasnosti-navsegda/>.

⁶⁹ V Moskvě v očerednoj raz napomnili ob uslovii priznanija pravitel'stva „Talibana“. *Afghanistan.ru* [online]. 14.06.2022 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://afghanistan.ru/doc/149580.html>.

⁷⁰ Strokaň, S. Nauka podžidať. Vojennyje učenija v Central'noj Azii rassčítany na chudšij sjurpriz ot afgánských islamistov. *Kommersant* [online]. Moskva, 06.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/4928932>.

jednání ve formátu 5+1 (Střední Asie + USA).⁷¹ Řada decision-makerů v Rusku byla přesvědčena, že ofenziva Tálíbanu je naopak tajně podporována Spojenými státy (a jeho spojenci) s cílem oslabení středoasijských států a Ruska.⁷² Tato rétorika se po zahájení války na Ukrajině snížila a Západu (především USA) je přisuzována především tajná podpora tzv. Islámského státu v Afghánistánu.⁷³ Islámský stát je tak z ruského pohledu hlavním viníkem destabilizace v Afghánistánu namísto Tálíbanu a tento pocit nadále posílil po útoku na velvyslanectví Ruska v Kábulu.⁷⁴ Stejně tak je deklarovaný americký zájem na vojenské přítomnosti ve Střední Asii podle ruských i čínských představitelů interpretován jako nástroj zdržování Ruska, Číny a Íránu.⁷⁵ Přitom však část odborné veřejnosti se znalostí věci poukazuje na fakt, že „projekt Tálíban“ má kořeny především v zájmech pákistánské armády a rozvědky.⁷⁶ Česká republika je v tomto kontextu vnímána jako spojenec (v rétorické rovině také jako vazal) USA, a to bez ohledu na výroky některých českých představitelů nesouhlasící s odchodem zahraničních vojsk z Afghánistánu.

Pokud jde o čínskou politiku v regionu v kontextu rozšíření Tálíbanu, role Pekingu se soustřeďovala především na ekonomické zájmy, investice a úvěrování středoasijských států. Přinejmenším od roku 2016 existuje neformální konzultativní skupina Čína–Afghánistán–Tádžikistán–Pákistán, jakkoliv tato spolupráce zůstala spíše v rétorické rovině. Stále rostoucí investice a úvěry Číny ve Střední Asii budou čínské vedení tlačit i do vlastní iniciativy na jejich ochranu jako doplnění k ruským bezpečnostním aktivitám v regionu. V říjnu 2021 například došlo k dohodě mezi Tádžikistánem a Čínou o výstavbě čínské předsunutě základny na území Tádžikistánu v blízkosti hranic s Afghánistánem.⁷⁷ To potvrzuje, že škála nástrojů může sahát od konzultací a poradenství až po podporu lokálních armád a dodávek vojenské techniky (nehledě na závazky Tádžikistánu, Kyrgyzstánu či Kazachstánu v rámci ODKB).⁷⁸

⁷¹ Russia shows tentative willingness to let U.S. use Central Asia bases. *Eurasianet* [online]. New York, 19.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/russia-shows-tentative-willingness-to-let-us-use-central-asia-bases>.

⁷² Moškin, M. Afganskaja geostrategija prosta. Posle zachvata Kunduza taliby načnut šturm Kabula. *Vzgljad* [online]. Moskva, 08.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://vz.ru/news/2021/8/8/1112892.html>; Strokaň, S. Talibam priletelo ot Ameriki. SŠA menjajut svoju strategiju v Afganistaně. *Kommersant* [online]. Moskva, 06.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/4936127>.

⁷³ Afganistan posle uchoda SŠA: vakuum bezopasnosti navsegda? *Meždunarodnyj diskussionnyj klub „Valdaj“* [online]. Moskva, 20.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/events/own/onlayn-diskussiya-afganistan-posle-ukhoda-ssha-vakuum-bezopasnosti-navsegda/>.

⁷⁴ Subbotin, I. „Ataka na posol'stvo: čto grozit delovym svjazam Rossii i Talibov“. *Afghanistan.ru* [online]. 08.09.2022 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://afghanistan.ru/doc/150088.html>.

⁷⁵ Krivošejev, K. „Ot Rossii hotelos's by bol'sej posledovatel'nosti i opredelennosti“. *Kommersant* [online]. Moskva, 21.05.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/4825092>.

⁷⁶ Taliby: počemu sečas? *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 12.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/iats-mgu/taliby-pochemu-seychas/>.

⁷⁷ China stepping up military cooperation with Tajikistan. *Eurasianet* [online]. 22.11.2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/china-stepping-up-military-cooperation-with-tajikistan>.

⁷⁸ Bazy ne budet? Kak Rossija odnositsja k vněšnim vojennym partneram stran Central'noj Azii. *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 10.05.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia->

V souvislosti s odchodem spojeneckých vojsk z Afghánistánu se často objevuje teze o Číně jako o nejbližším spojenci Afghánistánu s ambicemi zahájit těžbu nerostného bohatství. Tálibán navíc deklaruje, že je ochoten přijmout Čínu jako svého hlavního spojence.⁷⁹ Ani v případě Číny však nemusí jít o bezpodmínečnou důvěru vůči režimu. Čína sice deklaruje zájem o zemi, avšak podle ruskojazyčných zdrojů se očekává, že ani oficiální Peking nebude s uznáním vlády Tálibánu spěchat. Stejně jako jakýkoliv investor Čína vklad zvažuje, neboť investice do těžebního průmyslu a jejich návratnost se počítají spíše v řádu několika desítek let, tím spíše, že v afghánském případě bude nutno vybudovat nejprve příslušnou infrastrukturu pro dopravu vytěžených surovin do zahraničí. To znamená dlouhodobou stabilitu v zemi (ať již zajišťovanou kýmkoliv) a, jak již řada čínských společností napojených na čínský režim naznačila, uznání vlády v Kábulu ze strany Číny.⁸⁰ Příkladem může být čínské angažmá v jednom z největších ložisek mědi v Mes Ajnaku (provincie Lógar), kterou již několik let fakticky ovládal Tálibán. Ani čínské společnosti nebyly schopny a ochotny investovat do tohoto podniku, jehož návratnost je spíše v řádu desítek let. Některé ruské zdroje však naopak považují čínsko-tálibánskou spolupráci jako jednoznačně determinovanou záležitost a obviňují západní a indická média v kritice tohoto sblížení.⁸¹

Na obou hranicích došlo (i s pomocí Ruska) k dovybavení pohraničních jednotek nezbytnou výstrojí a výzbrojí. Rusko navíc posílilo novou technikou svou vojenskou základnu v Tádžikistánu.⁸² Tato základna však byla naopak oslabena odvelením jejích nejvíce vycvičených částí na ukrajinskou frontu. Ze stejného důvodu dochází v inkriminovaných zemích k silnějším vnitřním kontrolám s cílem zamezit pronikání případných radikálních skupin do středoasijských zemí (nejčastěji se mluví o skupinách Islámské hnutí Uzbekistánu, Islámský stát, al-Qáida či Hizb ut-Tahrír).⁸³ Tato ohrožení jsou jak podle tamních vlád, tak i podle ruských analytiků mnohem vážnějším problémem než hnutí Tálibán.⁸⁴ Představitelé

centr.ru/experts/evgeniya-kim/bazy-ne-budet-kak-rossiya-otnositsya-k-vneshnim-voennym-partneram-stran-tsentralnoy-azii/.

⁷⁹ „Taliban“ nazval Kitaj osnovnym partnerom Afganistana. *Interfax* [online]. Moskva, 03.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.interfax.ru/world/788319>.

⁸⁰ Kalmykov, A. Nesmětnyje sokrovišča Afganistana. Komu dostanutsja meď, zoloto i litij pri talibach? *BBC News Russian Service* [online]. Londýn, 26.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/russian/features-58330566>.

⁸¹ Kožemjakin, S. Azijatskij izlom. Bor'ba za Afganistan ne prekraščajetsja. *CentrAsia* [online]. 13.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://centrasia.org/news2.php?st=1631550660>.

⁸² Sokirko, V. Na tankach do Kabula: Rossija usilivajet na granice s Afganistanom bronegrupp. *Svobodnaja Pressa* [online]. Moskva, 12.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://svpressa.ru/war21/article/309548/>.

⁸³ Džobrenadze, I. Dlja čego rossijskije vojennyje „poselilis“ na granice s Afganistanom. *Rosbalt* [online]. Moskva, 31.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.rosbalt.ru/world/2021/07/29/1913530.html>. Je však třeba zdůraznit, že zdaleka ne všechny organizace plně operují na území Afghánistánu (včetně oblastí pod kontrolou Tálibánu) a naopak jsou přítomné v mnoha buňkách na území Střední Asie (Hizb ut-Tahrír). Některé organizace naopak v samotném Afghánistánu soupeří o moc s Tálibánem (Islámský stát). V dalších případech (Islámské hnutí Uzbekistánu) toto hnutí spíše mění cíle a, nehledě na svůj název, se zaměřuje převážně na globální džihád než na čisté lokální či regionální cíle, jako tomu bylo v letech 1998–2001.

⁸⁴ Sovětkin, S. K čemu gotovit'sja Rossii i Srednej Azii na fone vyvoda vojsk SŠA iz Afganistana: ocenka situacii. *Vojennoje obozrenije* [online]. 11.10.2020 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://topwar.ru/175967-kchemu-gotovitsja-rossii-i-srednej-azii-na-fone-vyvoda-vojsk-ssha-iz-afganistana-ocenka-situacii.html>.

lokálních států i think tanků se obávají, že čím více bude Tálibán kontrolovat území Afghánistánu, tím více se může dostávat do střetu s jinými džihádistickými organizacemi operujícími v zemi a v přilehlém okolí a tím spíše lze očekávat snahu o průnik těchto skupin do sousedních zemí, včetně Střední Asie, kde mají výše uvedené skupiny na některých místech a v určitých segmentech společnosti poměrně silný vliv či alespoň sympatie.

Ambivalentní je zatím pozice Pákistánu, který měl tradičně poměrně silný vliv na hnutí Tálibán. Podle některých ruských expertů ofenziva Tálibánu v létě 2021 Pákistánu vyhovuje, neboť to umožňuje jihoasijské velmoci získat v sousední zemi do značné míry vazalský stát a neutralizovat případný vliv Indie v zemi.⁸⁵ Na druhé straně pákistánští představitelé oficiálně prohlašují, že podpora Tálibánu není jejich zájmem či, spíše řečeno, podpora hnutí se pákistánským tajným službám spíše vymyká kontrole.⁸⁶

Středoasijské státy zároveň reagují na hrozbu z Afghánistánu posílením svých hranic s touto zemí. Každý pohraniční stát přitom volí poněkud jinou strategii. Tádžikistán a Uzbekistán poměrně otevřeně a těsně spolupracují s Ruskem, Čínou a částečně i mezi sebou, o čemž svědčí již zmíněné vojenské manévry v roce 2021. Přes tyto společné rysy zaujaly Tádžikistán a Uzbekistán poměrně odlišné pozice vůči nové vládě v Kábulu.

Tádžický prezident se velmi ostře vymezil vůči vládě Tálibánu a naopak poskytl alespoň dočasné útočiště řadě uprchlíků, včetně části dnes již bývalé afghánské národní armády, včetně části letectva. V tomto směru je patrná vzájemná propojenost Tádžiků na obou stranách hranice. Vláda Tálibánu je v tádžických kruzích považována především za nepřátelskou vůči tomuto etniku, oficiální kruhy i tzv. odborná veřejnost zveličují počty Tádžiků v zemi i tádžické dědictví v zemi.⁸⁷ V tádžickém tisku se objevuje velmi negativní hodnocení dosavadního chování Tálibánu na nově dobytých územích, včetně tádžických oblastí a měst (rovněž s převahou tádžické jazykové skupiny).⁸⁸ Pokračující podpora afghánským Tádžikům, jakkoliv důležitá pro Rahmóna z hlediska vnitřní stability Tádžikistánu, však může zemi vést do izolace ve srovnání s jejími středoasijskými sousedy. Emómalí Rahmón tak může vypadat jako jediný, kdo podporuje bojové akce v Afghánistánu.⁸⁹ Přesto i v pozici Tádžikistánu dochází zřejmě

⁸⁵ Taliby: počemu sečas? *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 12.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/iats-mgu/taliby-pochemu-seychas/>.

⁸⁶ Hirsch, M. How Pakistan Could Become Biden's Worst Enemy. *Foreign Policy* [online]. Washington D.C., 06.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2021/08/06/pakistan-taliban-biden-afghanistan-worst-enemy/>.

⁸⁷ Davlatzoda, D. Afganistan – strana voplej i krika, mog by stat' procvetajuščim gosudarstvom. *Asia-Plus Tajikistan* [online]. Dušanbe, 04.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/opinion/20210904/afganistan-strana-voplei-i-krika-mogla-bi-stat-protsvetayutshim-gosudarstvom>.

⁸⁸ Lidery talibov, daže jesli ich priznajut, ne smogut izbezhat' Meždunarodnogo ugolovnogo suda. *Asia-Plus Tajikistan* [online]. Dušanbe, 15.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/laworder/20210915/lidery-talibov-dazhe-esli-ih-priznayut-ne-smogut-izbezhat-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda>.

⁸⁹ Avakov, A. „ego prevoschoditel'stvo“: otnošenije Tadžikistana i Uzbekistana k „Talibanu“ zasohlis'. *Moskovskij Komsomolec* [online]. Moskva, 09.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z:

k postupným změnám. Svědčí o tom například návštěva, byť neoficiální, zástupců vlády Tálíbanu v autonomní oblasti Horský Badachšán v březnu 2023. Bylo oznámeno, že účelem této návštěvy měla být inspekce stavu konzulátu Afghánistánu ve městě Chorog po ničivých zimních lavínách.⁹⁰

Uzbekistán sice rovněž prozatím nepřipustil možnost oficiálního uznání vlády Tálíbanu, nicméně tón jeho reakce na dobytí větší části Afghánistánu je spíše umírněná. Oficiálně Taškent sice přijal dva bývalé nejvýznamnější polní velitele, Abdula Rašída Dostúma a Attu Muhammada Núra, zároveň však vrátil řadu jiných uprchlíků z Afghánistánu zpět na již Tálíbanem ovládaná území. Uzbeké ministerstvo zahraničí, stejně jako prezident Mirzijojev, navíc vyhlásili připravenost spolupracovat s vládou.⁹¹ Zároveň je Uzbekistán nejlépe ze všech sousedních zemí na případný konflikt či ozbrojené výpady z jihu připraven – má nejlépe vyzbrojenou armádu v regionu (kromě Kazachstánu), nejkratší a nejlépe opevněnou hranici. Tálíbán rovněž vyjádřil vstřícný postoj i vůči Uzbekistánu. Na rozdíl od Tádžikistánu například tiskový tajemník hnutí poblahopřál uzbeckému prezidentovi k 30letému výročí nezávislosti. Proběhla již setkání i na přeshraniční úrovni i humanitární pomoc z Uzbekistánu do Afghánistánu.⁹² Nová vláda v Kábulu je zainteresována jednak v otevřených hranicích s Uzbekistánem (stejně jako s dalšími zeměmi), kudy může proudit do severních provincií zboží ze Střední Asie, a také na pokračování uzbeckých investic, především v železniční dopravě. Uzbekistán má zájem na železničním propojení do Pákistánu (Termez–Mazár-e Šaríf–Kábul–Pešavár), otázkou zůstane financování podobného projektu, který ve své finanční náročnosti překonává další infrastrukturní projekty.⁹³ Nicméně již v roce 2022 byl zaznamenán růst obchodu mezi Uzbekistánem a Afghánistánem, stejně jako tranzitní doprava přes Afghánistán do dalších zemí.⁹⁴ Uzbekistán také zásobuje Afghánistán elektrickou energií, byť s velmi slabou platební morálkou.⁹⁵ Uzbecko-tálíbánské vztahy tak po prvotní opatrné reakci nabývají na intenzitě a obě strany vyjadřují připravenost ke spolupráci.

Turkmenistán se (jako již v minulosti) vyznačuje značnou autochtonností (přínejmenším demonstrovanou navenek). Kroky turkmenského prezidenta poukazují na snahu země řešit

---

<https://www.mk.ru/politics/2021/09/09/ego-prevoskhoditelstvo-otnoshenie-tadzhikistana-i-uzbekistana-k-talibanu-razoshlis.html>.

⁹⁰ Taliby rasskazali o pervom oficial'nom vizite v Tadžikistan. *Fergana Agency* [online]. 25.03.2023 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://fergana.agency/news/129609/>.

⁹¹ Uzbekistan privetstvoval sozdanije novogo pravitel'stva v Afganistane. *Gazeta.uz* [online]. Taškent, 08.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/08/afghanistan/>.

⁹² O'zbekiston Afghonistonga gumanitar jordan jubordi. *Kun.uz* [online]. Taškent, 14.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://kun.uz/news/2021/09/14/ozbekiston-afgonistonga-gumanitar-yordan-yubordi>.

⁹³ Taliby poobeščali pomoč' Uzbekistánu postroit' železnuju dorogu v Afganistane. *Lenta.ru* [online]. Moskva, 01.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: https://lenta.ru/news/2021/09/01/uz_taliban/.

⁹⁴ Machmudov, R. Afganskij vektor sovremennoj vněšněj politiki Uzbekistana. *Afghanistan.ru* [online]. 26.02.2023 [cit. 2023-06-02]. <https://afghanistan.ru/doc/150247.html>.

⁹⁵ Uzbekistan planiruet vosstanovit' postavki elektroenergii v Afganistan s 25 janvarja. *Podrobno.uz* [online]. 22.01.2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://podrobno.uz/cat/obchestvo/uzbekistan-planiruet-vosstanovit-postavki-elektroenergii-v-afganistan-s-25-yanvarya/>.

problém Afghánistánu vlastními silami. K tomu slouží především dva nástroje typické pro turkmenskou zahraniční politiku – posilování přítomnosti na turkmensko-afghánské hranici a diplomacie s Tálíbánem. Ve vnitřní politice také uplatňuje propagandu vůči vlastnímu obyvatelstvu.⁹⁶ V letních měsících 2021 bylo na afghánsko-turkmenské hranici soustředěno cca 70 % turkmenských vojsk a pohraničních jednotek, a to buď z jiných pohraničních oddílů, nebo z vnitrozemí.⁹⁷ Turkmenké vedení se zároveň po samostatné linii snaží navazovat kontakty s hnutím Tálíbán, jehož představitelé byli již několikrát (listopad 2020, únor a červenec 2021) přijati na nejvyšší úrovni, a naopak generální konzulové Turkmenistánu v Herátu a Mazár-e Šarífu navázali kontakt s tálíbánskými správci a ještě před pádem Kábulu jednal mullá Barádar s náměstkem ministra zahraničí Turkenistánu Vepou Hadžijevem.⁹⁸ Na druhou stranu se však Turkmeni nemohou (na rozdíl od 90. let) plně spolehnout na turkmenské protitálíbánské oddíly v samotném severním Afghánistánu, které do značné míry spolupracovaly s turkmenským vedením a umožňovaly zadržet vliv Tálíbánu mimo hrozbu pro turkmenská území a turkmenský režim. Je pravda, že turkmenský režim není zcela izolovaný a do určité míry udržuje kontakt s okolním světem, především prostřednictvím nejrůznějších konzultací a přijímáním delegací v Ašchabadu (včetně delegace Tálíbánu) a organizací multilaterálních fór – mj. již tradičního konzultativního setkání hlav států Střední Asie v Türkmenbašy či konzultativní schůzky zástupců ministerstev zahraničí Střední Asie. Přestože téma Afghánistánu byla na těchto setkáních dominující, konkrétní výsledky podobných summitů jsou obvykle dosti problematické nehledě na to, že organizace podobného setkání je pro turkmenského prezidenta věcí prestiže a image spíše než reálného obsahu.

Z hlediska Turkmenistánu je klíčový projekt plynovodu TAPI, který procházel v minulosti řadou peripetií. Turkmenická strana v podstatě ukončila stavbu na svém území (přinejmenším to deklarovala) a jedná již několik let o pokračování výstavby na klíčovém afghánském (a potažmo pákistánském a indickém) úseku. Hlavním problémem jak pro výstavbu samotnou, tak i pro úvěrování projektu (hlavním donorem měla být Asijská rozvojová banka) byla bezpečnost v Afghánistánu. Podle prvních prohlášení Tálíbánu, stejně jako podle zahraničně politických kroků, zájem na výstavbě plynovodu je oboustranný. V dubnu 2023 také Turkmenistán využil území Afghánistánu pro transport první dodávky LPG do Pákistánu.⁹⁹ Druhým klíčovým infrastrukturním projektem pro Turkmenistán je stavba železnice do afghánského města Andchoj. Stavba byla zamražena po vítězství Tálíbánu v Afghánistánu, avšak po obnovení

⁹⁶ Vlasti Turkmenistana napravljajut na turkmeno-afganskuju granicu vojnyh, medikov i provodjat patriotičeskije besedy s naseleniem. *Radio Azatlyk* [online]. Washington, D.C., 10.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://rus.azathabar.com/a/31351960.html>.

⁹⁷ Turkmenistan perebrasyvajet vojska i techniku k Afganskoj granice. *Chronika Turkmenistana* [online]. 09.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.hronikatm.com/2021/07/apc-to-serhetabat/>.

⁹⁸ Sitnikov, A. Turkmen taliba ne obidit: „bratja“ postrojat gazoprovod TAPI nazlo Rossii. *Svobodnaja Pressa* [online]. Moskva, 26.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://svpressa.ru/politic/article/308042/>.

⁹⁹ Turkmenistan Begins Exporting Gas to Pakistan via Afghanistan. *Caspian News* [online]. 02.05.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://caspiannews.com/news-detail/turkmenistan-begins-exporting-gas-to-pakistan-via-afghanistan-2023-5-2-0/>.

obou kontaktů došlo k opětovnému zahájení stavby v létě 2022. Afghánistán má dále zájem na prodloužení stávajícího elektrického vedení z Kerki přes Andchoj do Kábulu. Turkmenistán tak má prozatím nejintenzivnější vztahy s hnutím Tálíbán ze všech středoasijských států a jedná do značné míry bez ohledu jak na své sousedy, tak i samostatně od Ruska či Číny.

Nehledě na výše uvedenou opatrně optimistickou notu při analýze afghánsko-středoasijských vztahů se v roce 2022–2023 objevil jeden z významných faktorů afghánské přeshraniční politiky, kterým se stala voda. Afghánistán vede dlouhodobý spor s Íránem (a implicitně i Turkmenistánem) o využití vody z řeky Hárírúd (Tedžen). V posledních letech se vyostřily i vztahy se severními sousedy, kde si hnutí Tálíbán nárokuje větší podíl z řeky Amudarji/Pjandže na Tádžikistánu, Uzbekistánu a Turkmenistánu prostřednictvím kanálu Kuštepa odvádějícího vodu do pouštního severního Afghánistánu. Pokud by Afghánistán skutečně požadoval větší zásahy pro své vodní hospodářství, naruší tento krok již tak křehkou rovnováhu a vysychání řady oblastí ve Střední Asii. Na příkladu dlouholetých sporů o vodu ve Střední Asii, na lokální úrovni reprezentovanou především ozbrojeným konfliktem mezi Kyrgyzstánem a Tádžikistánem z roku 2022, může tato politika vést k rostoucím sporům mezi středoasijskými zeměmi na jedné straně a afghánským režimem na straně druhé.¹⁰⁰

Celkově se tedy konsenzus ohledně Afghánistánu hledá poměrně obtížně a jednotná strategie ze strany středoasijských států bude výsledkem pouze málo funkčního kompromisu.¹⁰¹ Zatímco tádžický prezident podporuje (z důvodů vnitřní stability v zemi) afghánské Tádžiky a ke spolupráci s hnutím Tálíbán se tváří velmi rezervovaně až nepřátelsky, Uzbekistán a Turkmenistán již navázaly kontakt s novou vládou ať již v Kábulu, tak především v příhraničních územích. Obě země prozatím posílají na jih humanitární pomoc a zásobují i elektrinou. Je otázkou, zda bude možné přistoupit ke klíčovým infrastrukturním projektům (plynovod TAPI a železnice Uzbekistán–Afghánistán–Pákistán), na kterém mají obě dotčené země zájem. S různou intenzitou se také projevuje rusko-čínský blok. Zatímco Rusko vyjadřuje opatrnou, a ne bezpodmínečnou ochotu ke spolupráci, čínská strana je v tomto směru mnohem aktivnější. Ruským zájmem je především bezpečnost vlastního území a částečně bezpečnost středoasijských států, dění ve vlastním Afghánistánu se zdá být pro ruskou stranu méně zajímavé. Naproti tomu je Čína zainteresována na investičních projektech přímo v Afghánistánu, a tudíž ji situace uvnitř země a v rámci hnutí Tálíbán zajímá mnohem více.

Všechny strany (Rusko, Čína, Střední Asie) musejí doufat, že stoupenci hnutí Tálíbán splní své sliby a nebudou mít zájem na vojenských akcích (pravděpodobně diverzního typu) v regionu nebo v podpoře hnutí, které bude tyto akce provádět. Zdá se však, že podobné obavy jsou spíše rétorické a rozšiřují je jak ruské či čínské informační zdroje, tak i středoasijské, jež často

¹⁰⁰ Sabir, F. „Afganistan v regional'noj sistěme gidropolitiki“. *Afghanistan.ru* [online]. 31.05.2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://afghanistan.ru/doc/150294.html>.

¹⁰¹ Kim, Je. Central'naja Azija prodolžit sporit' iz-za Afganistana – eksperty. *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 09.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/evgeniya-kim/tsentralnaya-aziya-prodolzhit-sporit-iz-za-afganistana-eksperty/>.

přebírají ruskou rétoriku. Tento narrativ je výhodný, protože umožňuje mobilizovat zdroje, obyvatelstvo v příslušných republikách. Z hlediska Ruska (i Číny) potom jde o vítanou záminku k demonstraci jejich vlivu v regionu, který nelze popřít ani ve skutečnosti. Prozatím nejsou ani v severním Afghánistánu ani na jiných místech patrné známky aktivizace skupin, jež by mohly přímo ohrožovat středoasijské státy.¹⁰² Ostatně, podobné skupiny mají již vytvořené dostatečné podhoubí v samotné Střední Asii a není nutné je aktivizovat zvnějšku, například z Afghánistánu.¹⁰³ Tato skutečnost se příliš nemění ani po převzetí moci Tálibánem.

Případná aktivizace těchto skupin (ať již s podporou Tálibánu, či nikoliv) pravděpodobně nepovede k pádu režimů ve Střední Asii, je však možné rozšíření nestability, případně teroristické útoky v tomto regionu. Rusko (a možná i Čína) budou mít v takové situaci tendenci poskytnout Střední Asii vojenskou, informační, ekonomickou i rétorickou pomoc ve snaze vytvořit určitý *cordon sanitaire* vůči svému vlastnímu území. Za tuto pomoc (či „pomoc“) lze očekávat, že středoasijské partnery budou tlačeni do exkluzivní obchodní, vojenské nebo humanitární spolupráce s těmito velmocemi, a to prostřednictvím jak bilaterálního vyjednávání, tak i v rámci stávajících multilaterálních platform (ODKB, ŠOS, EAES).

Tato exkluzivita nebude jistě stoprocentní, jak se ukazuje například na dodávkách vojenské techniky do Turkmenistánu nebo Kazachstánu, ponechání částí americké vojenské výzbroje z Afghánistánu ve Střední Asii či jiné kontrakty. Nicméně může ztížit další snahy o investiční příležitosti v regionu. A to tím spíše, že Střední Asie bude v tomto kontextu považována v očích potenciálních západních investorů za rizikové území pro investice, přestože všechny státy v regionu (včetně Ruska a Číny) mají životní zájem na zachování stability.

2.4 Země Střední Asie jako mezičlánek pro obcházení sankcí

Otázka, nakolik jsou přes země Střední Asie obcházeny sankce uvalené na Rusko a Bělorusko, je velmi komplikovaná a nalezení přesných a detailních informací víceméně nemožné. Je nasnadě, že pravděpodobnými zeměmi, které figurují jako mezičlánky či tzv. „překladiště“ pro reexport, jsou země EAES z důvodu existence celní unie. V této podkapitole se zaměřujeme jak na globální situaci, tak na zahraniční obchod ČR. Další upřesnění k našemu zahraničnímu obchodu pak obsahuje podkapitola 6.2.

¹⁰² Knjazev, A. Otkuda ischodjat ugrozy bezopasnosti dlja Central'noj Azii. *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 27.05.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/aleksandr-knyazev/knyazev-otkuda-iskhodyat-ugrozy-bezopasnosti-dlya-tsentralnoj-azii/>.

¹⁰³ Horák, S. a Souleimanov, E. *Islamic Radicals in Northern Caucasus and Central Asia*. OSCE Yearbook 2006 (Schlichting, U., ed.). Institute for Peace Research and Security Policy, University of Hamburg/Nomos, Baden-Baden, 2007, s. 271-287. Horák, S. Politický islám ve Střední Asii. Radikální islamisté nebo utlačovaní muslimové? In: *Politická moc verus náboženská autorita v Ázii* (Slobodník, M. a Kovács, A., eds.). Bratislava: Chronos, 2006, s. 85-107.

2.4.1 Mezinárodní analýzy

Na téma obcházení sankcí zpracovali přínosnou studii autoři pod hlavičkou EBRD. Opírají se o oficiální obchodní data a uvádějí, že vývoz z EU, Spojeného království a USA do Ruska po zavedení ekonomických sankcí prudce poklesl. Ve stejné době vývozy Spojeného království a EU do Arménie, Kazachstánu a Kyrgyzstánu (tj. členských zemí EAES) významně vzrostly. Toto bylo výraznější u zbožových skupin, kde výrobky v dané skupině alespoň částečně podléhají sankcím, nebo u zboží, které je podobné sankcionovanému. Nárůst vývozu takového zboží do Arménie, Kazachstánu a Kyrgyzstánu sice představuje jen zlomek snížení přímého vývozu zboží podléhajícího sankcím do Ruska (přibližně 5 %), avšak u specifických skupin výrobků může být velký.¹⁰⁴

Autoři dále naznačují, že zprostředkovaný obchod přes sousední ekonomiky může být využíván k obcházení ekonomických sankcí v omezené míře. Již dříve se ukázalo, že takový obchod je nástrojem vyhýbání se cłům nebo daním. Tento zprostředkovaný obchod doplňuje vzorec odklánění obchodních toků v přímém obchodu Ruska s ostatními partnery; zaznamenáno bylo zejména zvýšení vývozů z Číny a Turecka (jak již bylo v této kapitole uvedeno).

Omezení studie spočívá v tom, že autoři pracují s daty agregovanými na úrovni HS6, nikoliv tedy s konkrétními druhy zboží. To často vede k nejednoznačnostem, do jaké míry by se na takový obchod, pokud by k němu došlo přímo mezi EU a Ruskem, vztahovaly obchodní sankce.¹⁰⁵

Tato problematika nezůstává stranou zájmu investigativních novinářů, kteří sledují i konkrétní typy zboží, např. elektroniku. Obchodní statistiky dle jejich zjištění ukazují na velký nárůst dovozu dronů a mikročipů do Kazachstánu od začátku roku 2022. Zároveň výrazně narostl kazachstánský vývoz stejného zboží do Ruska. Novináři identifikují i konkrétní společnosti, které se na těchto reexportech podílejí. Zde je však na místě upozornit, že se nejedná o firmy evropské, nýbrž čínské.¹⁰⁶

Podezření z umožňování obcházení sankcí padá také na sousední Kyrgyzstán či Uzbekistán (a další postsovětské země). Západní země v čele s USA se na ně snaží vyvíjet nátlak, aby těmito aktivitám zamezily. Nakolik je to možné, vysvětlil kyrgyzský ministr hospodářství a obchodu Daniyar Amangeldiev rádiu Svobodná Evropa, kde uvedl, že obchod Kyrgyzstánu s ostatními zeměmi probíhá v souladu se všemi zákonnými předpisy, nicméně dodal, že Biškek nemůže

¹⁰⁴ Chupilkin, M., Javorcik, B. a Plekhanov, A. The Eurasian roundabout: Trade flows into Russia through the Caucasus and Central Asia. Working Paper No. 276. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj*. [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/publications/working-papers/the-eurasian-roundabout>.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Kazakhstan Has Become a Pathway for the Supply of Russia's War Machine. Here's How It Works. *Organized Crime and Corruption Reporting Project* [online]. 19.05.2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.occrp.org/en/investigations/kazakhstan-has-become-a-pathway-for-the-supply-of-russias-war-machine-heres-how-it-works>.

zaručit, že se do Ruska nevyváží žádné sankcionované zboží.¹⁰⁷ Na příklad německý vývoz motorových vozidel a jejich dílů do Kyrgyzstánu se v prvním čtvrtletí tohoto roku zvýšil obzvláště výrazně, z velmi malé základny vzrostl o více než 4 000 % na více než 84 milionů eur. O více než 1000 % vzrostl i export výrobků z kovu či chemických výrobků.¹⁰⁸

Bojovat s obcházením sankcí je tedy obtížné; jakmile se uzavře jedna mezera, nejrůznější aktéři již spřádají alternativní plány, jak se sankcím vyhnout. V reakci na obcházení sankcí ohlásila Evropská komise v květnu 11. balík sankcí proti Rusku, o kterém se v současnosti vyjednává.¹⁰⁹ Měl by se zaměřit na osoby a země, které obcházejí stávající obchodní omezení. Je však třeba mít na paměti, že země jako Kazachstán, Kyrgyzstán či Arménie sdílejí s Ruskem v rámci EAES společné celní území, tudíž zboží, které se veze z EU např. do Kyrgyzstánu, lze bez dalších celních kontrol prodat do Ruska.

Zajímavý pohled na situaci s nárůstem obchodu v regionu nabízí také Asijská rozvojová banka, která uvádí, že obchod se zbožím ve Střední Asii v roce 2022 prudce vzrostl. Celkový vývoz z regionu vzrostl částečně v důsledku prudkého nárůstu cen ropy a plynu, kdy kazachstánský energetický export vzrostl o 49 %. Roční vývoz do Ruska vzrostl zejména z Kyrgyzstánu – o 151 %. V rámci regionu se zde jedná jak o reexporty, tak ve značné míře o vývoz takových produktů, které byly vyvezeny již v roce 2021, ale v loňském roce výrazně narostly (níže v grafu 10 uvedeno jako „export creation“). Tento jev byl nejvýznamnější v Kazachstánu (nerostné zdroje včetně uranu, stroje a zařízení) a Uzbekistánu (textil, ovoce, měděné trubky a elektrické spotřebiče). Tyto vývozy nahradily ruský dovoz ze zemí, které na Rusko uvalily sankce. Naopak došlo i k poklesu vývozu některých položek, které byly vyvezeny v roce 2021, ale jejichž dodávky v roce 2022 klesly. Nejvíce to bylo patrné v Kazachstánu, kde se zastavil vývoz železné rudy do hutního závodu v Magnitogorsku, protože byl zasažen sankcemi (níže v grafu 10 uvedeno jako „export destruction“).¹¹⁰

Reexport se významně podílel na nárůstu exportu do Ruska; patrné je to zejména v případě Kyrgyzstánu (proto se mu podrobněji věnujeme v podkapitole 6.2). Tyto vývozy byly primárně zaměřeny na nahrazení dovozu z ekonomik, které na Rusko uvalily sankce, a to ať už jde o produkty, na které se sankce vztahují, či nikoli. Mezi reexportované produkty patřily součástky elektrických motorů, traktory a tiskárny z Kazachstánu; automatické zámky a balicí zařízení z

¹⁰⁷ EU Official Calls On Kyrgyzstan To Prevent Russia From Evading Sanctions. *RFE/RL Kyrgyz Service* [online]. Biškek, 28.03.2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/eu-official-kyrgyzstan-russia-evading-sanctions/32338817.html>.

¹⁰⁸ Higher German exports to Russia's neighbours fuel sanctions evasion fears. *Reuters* [online]. Londýn, 17.05.2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/german-exports-russias-neighbours-fuel-sanctions-evasion-fears-2023-05-16/>.

¹⁰⁹ Evropská komise představila 11. balíček sankcí proti Rusku. Má zamezit obcházení už zavedených opatření. *Český rozhlas* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/sankce-proti-rusku-a-cine_2305081711_mfk.

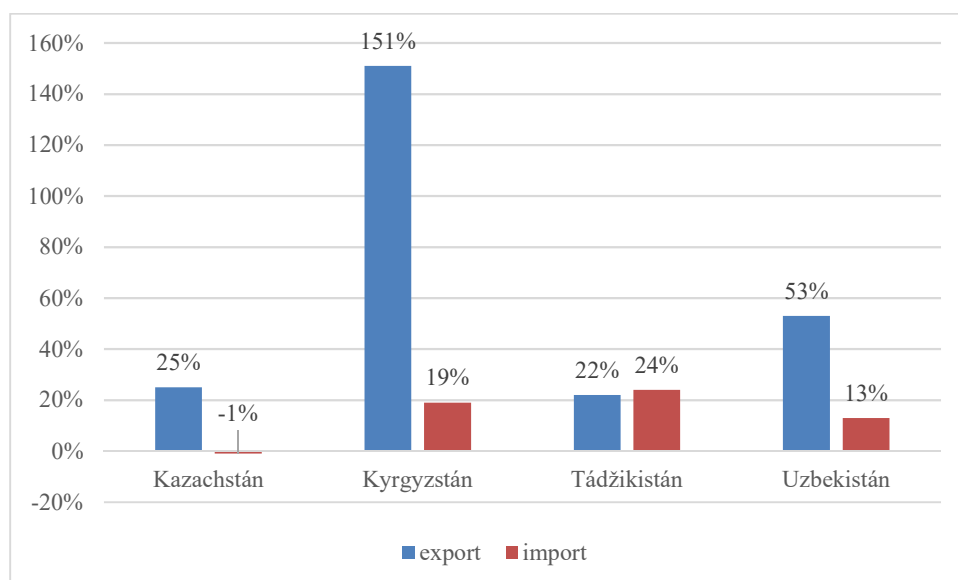
¹¹⁰ Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

Kyrgyzstánu a tiskárny a některé druhy plastů z Uzbekistánu. U těchto produktů zaznamenaly tyto tři ekonomiky zvýšený dovoz převážně z EU a Číny.¹¹¹

Dle analýzy Asijské rozvojové banky nebyl rostoucí export primárně poháněn snahou obejít sankce vůči Rusku. Vývoz zboží spadajícího pod zákaz vývozu EU rostl sice v roce 2022 rychleji než ostatní vývozy, ale i přes tyto velké nárůsty přispěl ke zvýšení vývozu např. v Uzbekistánu o méně než tři procentní body. Klíčovou hnací silou reexportů tedy nebylo obcházení sankcí, ale rozhodnutí mnoha společností přestat vyvážet do Ruska, ačkoliv jejich výrobky nespádaly pod sankce. Nic však těmto společnostem nebrání ve vývozu do Střední Asie, kde místní obchodníci využili příležitosti k dalšímu prodeji těchto výrobků do Ruska.¹¹²

Graf 9. Nárůst obchodu zemí Střední Asie s Ruskem v roce 2022, meziroční změna v %

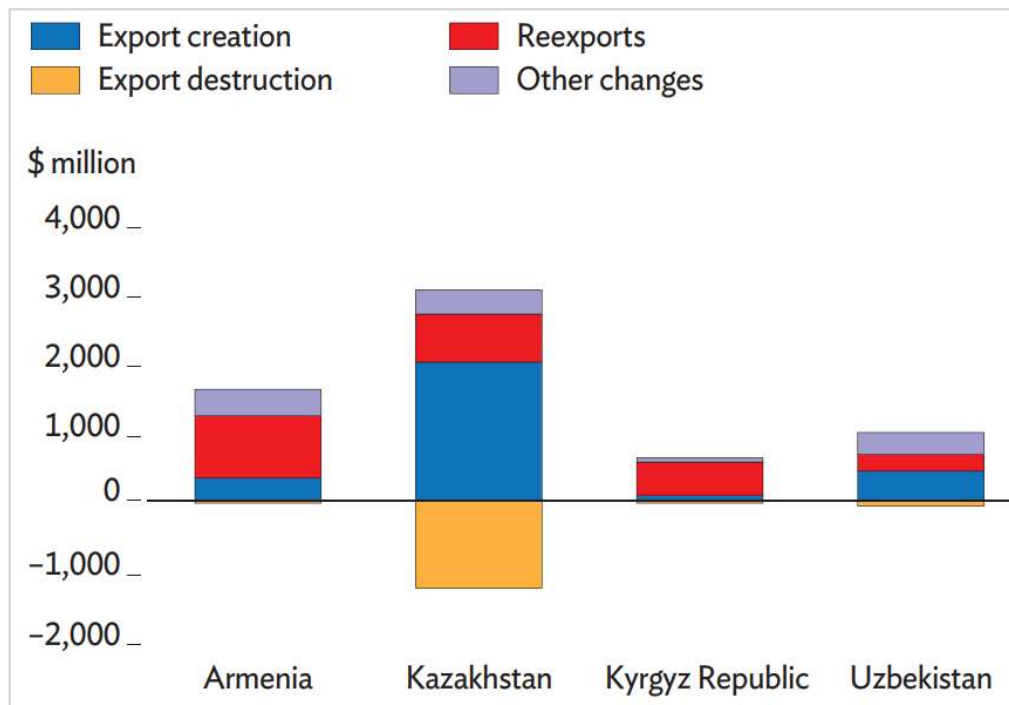
Zdroj: Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

Níže uvedený graf č. 10 byl převzat z publikace Asian Development Outlook 2023 a ukazuje, jaké složky se podílely na růstu vývozu do Ruska (zahrnuta je i Arménie, člen EAES, ze které se vývozy do Ruska také výrazně zvýšily).

¹¹¹ Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

¹¹² Tamtéž.

Graf 10. Rozklad růstu exportu do Ruska

Zdroj: Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

2.4.2 Dopady obcházení sankcí na zahraniční obchod ČR

Pokud se podíváme na situaci v zahraničním obchodě ČR, ČNB ve své zprávě o vývoji platební bilance za rok 2022¹¹³ uvádí některá zjištění, nicméně se nevyjadřuje zcela jednoznačně. Konstatuje, že obchodní sankce uvalené na Rusko a Bělorusko v roce 2022 vedly k poklesu českého exportu do obou zemí přibližně o třetinu; podíl exportu do Ruska a Běloruska na celkovém exportu ČR byl dlouhodobě relativně nevýznamný (cca 2 %) a za minulý rok se tedy ještě snížil.¹¹⁴ ČNB doslova uvádí, že „vlivem obcházení sankcí“ bylo však toto snížení do významné míry¹¹⁵ kompenzováno růstem vývozu do zemí, jejichž obchodní vazby s Ruskem se nezměnily. Naopak došlo ke zvýšení vývozu zboží do států, které podle varování vládních agentur USA mohou sloužit pouze jako „překladiště“ pro následný reexport do sankcemi zatížených států.¹¹⁶ Převzatý graf zobrazuje odchylku vývozu za rok 2022 od dlouhodobého

¹¹³ Zpráva o vývoji platební bilance 2022. *Česká národní banka* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/galleries/zpravy-o-vyvoji-platebni-bilance/zprava_o_vyvoji_platebni_bilance_2022.pdf.

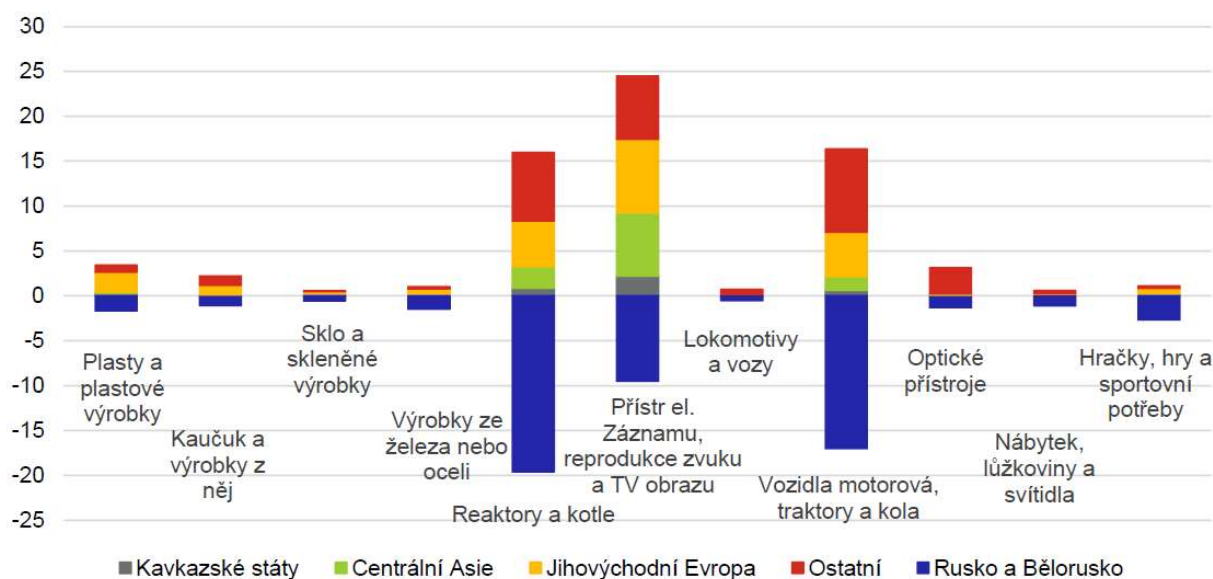
¹¹⁴ V nominálním vyjádření se jedná o pokles vývozu do obou zemí o celkem 62 mld. korun oproti roku 2021 (ČNB, 2023).

¹¹⁵ Nakolik významná je tato míra, ČNB nespecifikuje.

¹¹⁶ FinCEN společně s Ministerstvem obchodu USA vydaly krátce po začátku ozbrojeného konfliktu varování pro zvýšenou obezřetnost před pokusy Ruska a Běloruska vyhýbat se uvaleným sankcím. K tomu dle jejich vyjádření může docházet přes tzv. „překladiště“, tedy státy, přes které může zakázané zboží volně proudit do

přůměru vybraných zbožových skupin (klasifikace HS2), u kterých export do Ruské federace a Běloruska zaznamenal největší pokles. Zvýšený export do zemí, které byly Ministerstvem obchodu USA identifikovány jako místa pro následný reexport do Ruska¹¹⁷, je patrný napříč všemi skupinami a nominální hodnota zhruba odpovídá poklesu vývozu do sankcemi zatížených zemí.¹¹⁸

Graf 11. Obchodní bilance vybraných komodit s vybranými zeměmi 2022, změna oproti dlouhodobému průměru 2010–2021, v mld. Kč

Pozn.: Skupinu Jihovýchodní Evropa tvoří Srbsko a Turecko, skupinu Centrální Asie tvoří Kazachstán, Kyrgyzská republika, Tádžikistán a Uzbekistán, skupinu Kavkazské státy tvoří Arménie a Gruzie, a skupinu Ostatní tvoří Indie, Izrael, Spojené arabské emiráty a Singapur.

Zdroj: výpočet ČNB na základě dat ČSÚ, převzato ze: Zpráva o vývoji platební bilance 2022. Česká národní banka [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/menova-politika/gallery/zpravy-o-vyvoji-platebni-bilance/zprava_o_vyvoji_platebni_bilance_2022.pdf.

ČNB sice zpočátku hovoří o vlivu obcházení sankcí, avšak dále v textu pro toto tvrzení nepředkládá další argumenty či data. Nakolik tedy zvýšený vývoz do tzv. „překladišť“ způsobilo obcházení sankcí anebo reorientace českých podniků z trhů Ruska a Běloruska na trhy Střední Asie či Kavkazu z jiných důvodů, není z dokumentu jasné. Navíc je třeba poznamenat, že uvedená data jsou agregována pouze na úrovni HS2 a nelze tedy činit závěry

Ruska a Běloruska. Jako tyto státy byly výše uvedenými institucemi identifikovány: Arménie, Brazílie, Čína, Gruzie, Indie, Izrael, **Kazachstán**, **Kyrgyzstán**, Mexiko, Nikaragua, Srbsko, Singapur, Jižní Afrika, Tchaj-wan, **Tádžikistán**, Turecko, Spojené arabské emiráty a **Uzbekistán** (ČNB, 2023).

¹¹⁷ Z těchto míst je kvůli nepraktické geografické vzdálenosti vynechána Brazílie, Čína, Mexiko, Nikaragua, Jižní Afrika a Tchaj-wan (ČNB, 2023).

¹¹⁸ Napříč všemi zbožovými skupinami představuje odchylka exportu do Ruska a Běloruska od dlouhodobého trendu -61 mld. Kč, zatímco odchylka exportu od dlouhodobého trendu do výše zmíněných zemí činí nárůst 74 mld. Kč (ČNB, 2023).

ohledně konkrétních druhů zboží. V podkapitole 6.2 se proto budeme podrobněji věnovat komoditní struktuře exportu ČR do Kyrgyzstánu, který v roce 2022 významně narostl. Hlavní vývozní položky budou porovnány se sankčním seznamem, který je k dispozici mj. na stránkách Ministerstva průmyslu a obchodu ČR.¹¹⁹

---

¹¹⁹ Konsolidované znění nařízení Rady (EU) č. 833/2014 obsahující veškeré změny provedené k 5. únoru 2023 včetně tzv. 10. balíčku sankcí. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://www.mpo.cz/assets/cz/zahranicni-obchod/licencni-sprava/sankce-vuci-rusku-a-belorusku/2023/3/konsolidovane-zneni-narizeni-k-5--2--2023_1.pdf.

3. PODNIKATELSKÉ PROSTŘEDÍ

Podnikatelské prostředí zemí Střední Asie je ovlivňováno mnoha faktory, které můžeme členit do několika skupin. Mezi základní patří faktory politické a legislativní (např. politická stabilita země, charakter politického režimu, absence konfliktů, úroveň korupce a byrokratická zátěž, legislativa a soudní systém, daňová a obchodní politika), dále ekonomické (vývoj ekonomických ukazatelů, internacionalizace podnikání, kupní síla spotřebitelů), faktory sociální (zejména věková, etnická, jazyková, náboženská a vzdělanostní struktura obyvatel, životní styl, role žen ve společnosti, přírůstek obyvatel či migrace), technologické faktory (technologická vyspělost a výdaje na vývoj a výzkum, technologická infrastruktura a internet) i faktory ekologické (stav a politika ochrany životního prostředí, rizika přírodních katastrof, stav přírodních zdrojů a případná závislost na nich).¹²⁰ Pro potřeby této zprávy by bylo detailní rozpracování výše uvedených aspektů příliš dlouhé a nadbytečné, protože země jsou do značné míry odlišné – omezíme se proto na stručnější shrnutí k celému regionu. Specifika jednotlivých zemí budou uvedena v kapitole 6.

3.1 Politické a legislativní faktory

U všech středoasijských republik má výraznou roli v politickém i ekonomickém dění stát. V případě některých zemí (Tádžikistán, Turkmenistán a částečně Kyrgyzstán) se jedná o aparát budovaný kolem silných osobností prezidentů, jejich rodin a spřízněných kruhů. Přestože v případě Kazachstánu a Uzbekistánu rovněž hrají silnou úlohu jednotlivé osobnosti prezidentů, státní aparát těchto dvou zemí je robustnější. Ač mají všechny země nominálně demokratické ústavy, chápání demokracie a její praktické projevy se odlišují od tzv. západního pojetí demokracie. Politické strany jsou povoleny a existují, nicméně fungování skutečných opozičních politických seskupení bývá různými formami omezováno. Velmi často se jedná o různé typy administrativních překážek, případně skrze diskreditaci vedoucích osobností těchto opozičních politických stran (např. formou obvinění z daňových úniků, sexuálních deliktů apod.). Další formou kreativního výkladu demokracie je umné posouvání termínů voleb, vyhlašování referend, případně změny ústavy.

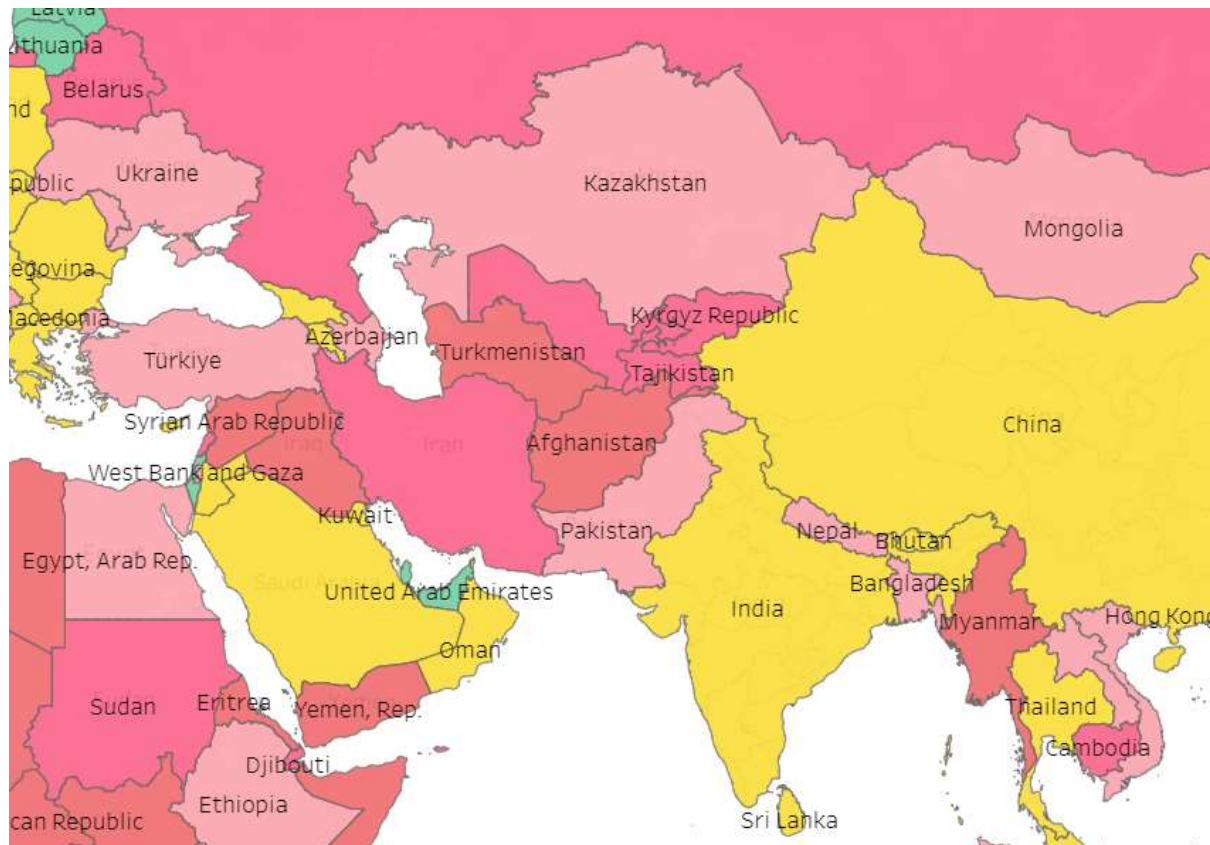
Následující obrázek ilustruje existenci právního státu, kdy jsou nejtmaší červenou vyznačeny státy s nejhorsími výsledky. Ve Střední Asii je to Turkmenistán; Tádžikistán si od předchozího roku polepšil a zařadil se po bok Kyrgyzstánu a Uzbekistánu. Nejlepších výsledků pak dosáhl Kazachstán.¹²¹ EU doufá, že se reformní plány prezidenta Tokajeva promítnou do skutečných politických změn.¹²²

¹²⁰ Viz např. Warner, A. G. *Strategic Analysis and Choice: Structured Approach*. New York: Business Expert Press, 2010.

¹²¹ Worldwide Governance Indicators. 2021, Rule of law. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>.

¹²² EU-Kazakhstan Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (Resolution). *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0485_EN.html.

Obrázek 1. Rule of law, 2021

Zdroj: Worldwide Governance Indicators. 2021, Rule of law. Světová banka [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>.

3.2 Ekonomické faktory

Jak plyne z kapitoly č. 1, ekonomická situace zemí je velmi rozdílná, určité shodné rysy lze vypočítat v poměrně příznivém výhledu ekonomického růstu v nadcházejících letech (situace se však může kdykoliv změnit), vysokém podílu stínové ekonomiky či nepříznivém hodnocení úrovně vnímané korupce. Dvě země řadí Světová banka do skupiny zemí s vyššími středními příjmy (Kazachstán a Turkmenistán), další tři do skupiny zemí s nižšími středními příjmy. Tádžikistán byl dle klasifikace roku 2020 dokonce ve skupině s nízkými příjmy.¹²³

O internacionalizaci podnikání lze stěžet mluvit v případě Turkmenistánu z důvodu jeho uzavřenosti, ztížené podmínky platí také pro podniky dalších zemí. Nejméně překážek existuje v Kazachstánu a Kyrgyzstánu, podnikatelské prostředí můžeme v těchto zemích označit za nejliberálnější; v posledních letech se situace mění také v Uzbekistánu díky sérii reforem, které

¹²³ Viz zpráva Světové banky z 1. července 2022: New World Bank country classifications by income level: 2022–2023. Světová banka [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2022-2023>.

v zemi proběhly po nástupu prezidenta Šavkata Mirzijojeva. Co se týče regulačních opatření ve vztahu k podnikání, solidní přehled poskytovala publikace „Doing Business“ Světové banky. Ta však od jejího vydávání upustila; náhradou by mělo být hodnocení „Business Ready“¹²⁴ (původně „Business Enabling Environment“), nicméně je stále ve fázi příprav. V poslední verzi Doing Business (2020) se nejlépe umístil Kazachstán, na druhém místě skončil Uzbekistán těsně následovaný Kyrgyzstánem, Tádžikistán se umístil jako poslední. Turkmenistán hodnocen nebyl. Podrobněji se budeme ekonomickou situací zemí zabývat v kapitole č. 6.

3.3 Sociální faktory

V zemích Střední Asie převládá sunnitský islám. Jedná se o umírněnou formu, není tedy třeba se obávat radikálních projevů, zároveň je však třeba respektovat místní pravidla. Více k tomuto tématu viz kapitola č. 6. Značná část populace je velmi mladá, což platí zejména pro nejmladší Uzbekistán. Gramotnost je dle údajů Světové banky víceméně 100 % (data jsou neúplná).¹²⁵ Společnost je v zemích Střední Asie patriarchální, což je důležité mít na paměti při obchodních jednáních. Nicméně i žena může uspět, je-li dostatečně zkušená a průrazná.

Etnicky nejpestřejší je Kazachstán s více než 140 národnostmi, rozmanité jsou i ostatní země Střední Asie. Kromě Uzbeků, Tádžiků, Kazachů, Turkmenů a Kyrgyzů žijí v regionu Karakalpaci, Ujguři, Rusové, Korejci, Ukrajinci, Tataři, Němci a mnoho dalších.

S výjimkou tádžičtiny jsou úřední jazyky zemí regionu turkické. Tádžičtina se řadí k jazykům íránským. Ruština si stále zachovává svou roli, a to zejména v komerční sféře. Nicméně její pozice postupně slábne a především mladší generace ji ovládá stále méně. I zde však záleží na konkrétní zemi a na skutečnosti, zda sídlí rodina ve městě, či na venkově.

Životní styl se v jednotlivých zemích a především v jednotlivých oblastech výrazně liší. Ve velkých městech je zcela běžný konzumní styl života, velké popularity se těší výrobky z EU a dalších rozvinutých zemí, často prodávané za vysoké ceny. Ve venkovských oblastech je však obyvatelstvo mnohem konzervativnější a vzhledem ke svým nízkým příjmům šetrnější. Rozdíly mezi městem a venkovem jsou z našeho pohledu obrovské. Sňatky jsou nezdárka stále plánovány rodiči, a to i ve městech, nicméně se předpokládá souhlas budoucích manželů.

Jak bylo zdůrazněno v kapitole 1, pracovní migrace z regionu je značná, hostitelskou ekonomikou je stále především Rusko, roste oblíbenost Turecka i Jižní Koreje. Kyrgyzstán a Tádžikistán trpí závislostí na remitencích, jejich význam je zásadní i v případě Uzbekistánu (viz grafy 4 a 5).

¹²⁴ Základní informace k hodnocení „Business Ready“ včetně metodologie jsou k dispozici na stránkách <https://www.worldbank.org/en/businessready>.

¹²⁵ Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) – Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?locations=KZ-KG-TJ-TM-UZ>.

3.4 Technologické faktory

Z technologického hlediska jsou země vybaveny moderní IT infrastrukturou, ačkoliv velmi záleží na oblasti (rozdíly mezi městy a venkovem) a také na spolehlivosti této infrastruktury, a to nejen technické, viz např. vypnutí internetu v Kazachstánu po dobu nepokojů v zemi na počátku roku 2022 či jeho vypínání/nížká rychlost v tádžickém Pamíru. Co se týče přístupu k internetu, je na prvním místě Kazachstán, kde v roce 2021 využívalo internet 91 % populace. V Kyrgyzstánu činil tento ukazatel 78 %, v Uzbekistánu 77 %, v Tádžikistánu 22 % a v Turkmenistánu 21 % (poslední dva údaje jsou však z roku 2017). Celosvětový průměr činil v roce 2021 63 % a dle údajů Světové banky tento indikátor v ČR dosahoval 83 %.¹²⁶

Na rozdíl od České republiky je v zemích Střední Asie v mnohem větší míře využíván mobilní internet, který je také nesrovnatelně levnější. V Kazachstánu je nejlevnější ze zemí SNS, na třetí příčce v cenové dostupnosti je Uzbekistán.¹²⁷ Problémy obecně bývají s pokrytím, zejména v řídké obydlených oblastech a členitém terénu není spolehlivý signál. To mj. znamená nápor na baterii telefonu, který neustále hledá síť, je proto vhodné mít s sebou dostatek záložních zdrojů energie.

Ve většině zemí regionu lze běžně používat moderní platební metody. Kromě klasických bankovních instrumentů lze využít i moderních alternativ hladkých plateb, např. v Kazachstánu jsou to Revolut, Wise, WorldRemit atd., či samozřejmě PayPal. PayPal zatím nelze používat pouze v Uzbekistánu.¹²⁸ Banky obvykle poskytují širokou škálu služeb a platebních a zajišťovacích instrumentů, nicméně omezení existují – více viz kapitola č. 7 a možnosti využívání např. dokumentárních plateb, dále viz kapitola věnovaná Turkmenistánu.

Výdaje na vědu a výzkum jsou nízké, v roce 2018 představovaly pouze 0,1–0,13 % HDP (data pro Turkmenistán nejsou k dispozici). Pro porovnání v ČR činil tento ukazatel 1,93 %.¹²⁹

Digitalizace státní správy pokročila nejvíce v Kazachstánu v rámci programu „Digital Kazakhstan“ a v celosvětovém měřítku předstihl Kazachstán v hodnocení OSN i Českou republiku.¹³⁰

¹²⁶ Individuals using the Internet (% of population). *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=KZ-KG-UZ-TJ-TM-CZ-1W>.

¹²⁷ V Kazachstaně samyj děšovyj mobilnyj internet v SNG. *Sputnik.kz* [online]. 07.02.2022 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: <https://ru.sputnik.kz/20220217/v-kazahstane-samyj-deshevyy-mobilnyj-internet-v-sng---analitiki-22867783.html>.

¹²⁸ Aktuální seznam zemí je k dispozici na stránkách společnosti Paypal: <https://www.paypal.com/uk/webapps/mpp/country-worldwide>.

¹²⁹ Research and development expenditure (% of GDP). *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=KZ-KG-UZ-TJ-TM-CZ>.

¹³⁰ 2020 UN E-Government Survey. *Organizace spojených národů* [online]. New York, 2020 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>.

3.5 Environmentální faktory

Tři z pěti zemí Střední Asie (Kazachstán, Turkmenistán a Uzbekistán) jsou vybaveny bohatými přírodními zdroji, v případě prvních dvou jmenovaných lze hovořit o závislosti na vývozu surovin. V případě Uzbekistánu má závislost jiný charakter, jedná se o nutnost uměle zavlažovat většinu polí, z čehož plynou i některé spory se sousedy na horním toku řek. V posledních letech však došlo v této oblasti k výraznému zlepšení, zejména co se týče vztahů s Tádžikistánem. Dvě chudší ekonomiky regionu, Kyrgyzstán a Tádžikistán, sázejí zejména na své bohaté vodní zdroje a stavbu vodních děl. Nezbytná je také údržba těch stávajících, což se neobejde bez značných prostředků (Světová banka se např. účastní rehabilitace vodní elektrárny Nurek, která je zcela klíčová pro tádžickou ekonomiku). Tádžikistán leží v seismicky aktivní oblasti, přesto jsou přehrady budovány i v takových místech – to platí pro obrovskou přehradu Rogun, která je již částečně v provozu. Stav životního prostředí není uspokojivý. V minulosti docházelo k jeho významnému poškození, důsledkem je např. vysychání Aralského moře a zasolení půd či značná území zamořená radioaktivním odpadem (zejména v Kazachstánu). Náprava je pomalá a nákladná.

Země regionu se také snaží o „zelenou“ cestu rozvoje, která je podporována mezinárodními finančními institucemi (např. EBRD je největším investorem do sektoru udržitelných energií v Kazachstánu). Země již podnikly důležité kroky směrem k udržitelnější ekonomice, např. Kazachstán i Uzbekistán se aktivně snaží využívat alternativní zdroje energie, jejichž potenciál je v teritoriu obrovský.

4. PODPORA ORGÁNŮ STÁTNÍ SPRÁVY A MOŽNOSTI FINANCOVÁNÍ ZE STRANY MEZINÁRODNÍCH INSTITUCÍ

4.1 Podpora exportu a investic orgány a organizacemi ČR

Úspěšné uplatnění českých výrobků a služeb na zahraničních trzích souvisí s cíleným rozvojem komplexního systému asistence a služeb státu v rámci osy inovace – investice – infrastruktura – internacionalizace. Cílem je zjednodušení přístupu firem k nabízené státní podpoře a asistenci, kdy je poskytována ucelená nabídka služeb pro všechny fáze podnikání od myšlenky, přes realizaci nápadu, rozvoj podnikání, investice až po export.¹³¹

Přehled o podnikání a exportu zajišťuje agentura **CzechTrade** na stránkách BusinessInfo.cz. Portál přináší informace o podnikání a pro podnikání, zahrnuje aktuality a příležitosti ze zahraničních trhů, kalendář akcí, elektronické formuláře, návody a rady včetně dalších doporučených zdrojů. Kromě toho přináší denní přehled zahraničních obchodních příležitostí v rovině poptávek, tendrů a investičních výzev newsletter CzechTrade. Agentura dále poskytuje konzultační a poradenský servis pro exportéry a individuální asistenční služby prostřednictvím svých zahraničních kanceláří. Pokud jde o země Střední Asie, zahraniční kancelář se nachází v Kazachstánu. Nabízí standardní služby zahraničních zástupců CzechTrade, kteří aktivně vyhledávají exportní příležitosti, umějí získat ověřené obchodní kontakty, pomohou s prezentací nabízeného produktu nebo poradí s výběrem konkrétního vhodného zahraničního trhu.

CzechTrade disponuje online databází českých exportérů určenou k prezentaci zahraničním obchodním partnerům¹³², zajišťuje prezentaci českých firem na zahraničních veletrzích.

Předpokladem pro export nebo zahraniční investice je zajištění financování takového projektu. To se obvykle neobejde, zejména pro střednědobé či dlouhodobé projekty, bez využití bankovních úvěrů. V zemích Střední Asie jsou politická a ekonomická rizika s tím spojená, obvykle tržně nepojistitelná. Zvláštní pozornost tedy zaslouží státní organizace EGAP a ČEB, které mohou rozhodující měrou podpořit financování jednotlivých projektů českých firem.

V České republice se v rámci státní podpory exportu pojišťováním tržně nepojistitelných rizik (politických a komerčních) spojených s financováním vývozu zboží, služeb a investic zabývá státní úvěrová pojišťovna EGAP.

EGAP byl založen v roce 1992 jako akciová společnost plně vlastněná státem. Česká republika svá akcionářská práva vykonává prostřednictvím Ministerstva financí ČR.¹³³ Ve své činnosti se

¹³¹ Text vychází z materiálu: Průvodce službami státní podpory pro rozvoj podnikání. *BusinessINFO.cz* [online]. Praha, 2022 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/pruvodce-sluzbami-statni-podpory-pro-rozvoj-podnikani/>.

¹³² Databáze je k dispozici zde: <https://exporters.czechtrade.cz/>.

¹³³ Původně stát akcionářská práva vykonával nejen prostřednictvím MF, ale rovněž prostřednictvím MPO, MZ a MZV. Z diskusí s podnikateli a dalšími zainteresovanými subjekty vyplývá, že zúžení výkonů akcionářských

řídí zákonem o pojišťovnictví a zákonem č. 58/1995 Sb., o pojišťování a financování vývozu se státní podporou.

Politická rizika mají z pohledu účastníků obchodu povahu vyšší moci. Patří mezi ně například administrativní či legislativní opatření země dlužníka, která mu zabrání ve splácení, nebo také politické události v zemi dlužníka v podobě revolucí, válek, generálních stávek apod. Komerční rizika jsou spojena přímo s dlužníkem a mají podobu platební neschopnosti nebo odepření zaplacení pohledávky.

EGAP pojišťuje zejména bankovní úvěry se splatností delší než 2 roky na financování vývozu velkých energetických, strojních a technologických zařízení, investičních celků, dopravních staveb a investic, a to především do zemí, kde politické, ekonomické a právní prostředí přináší větší míru nejistoty a vyšší riziko nezaplacení na straně kupujících.

Pojišťovací služby poskytuje všem vývozcům českého zboží, služeb a investic a působí jako standardní vývozní úvěrová pojišťovna plnicí roli státního nástroje bez rozdílu jejich velikosti, právní formy a objemu pojištěného vývozu. Rovněž malé a střední podniky (MSP) představují pro EGAP významnou klientelu a podpora jejich vývozních aktivit patří k prioritám pojišťovny. V této souvislosti je na místě zdůraznit doporučení EGAP i ČEB vstoupit s oběma institucemi do kontaktu již na začátku přípravy projektu se zahraničním partnerem. Může se tak lépe zajistit takové znění kontraktu, který je konformní s uzavřením pojistné smlouvy.

Vzhledem k mezinárodním pravidlům pro státem podporované vývozy, omezujícím působnost státních úvěrových pojišťoven pouze na tu část trhu, kterou nepokrývají komerční úvěrové pojišťovny, leží těžiště podpory MSP ze strany EGAP zejména v oblasti předexportního financování a bankovních záruk vystavovaných v souvislosti s exportními kontrakty. Podmínky pro využití pojištění se státní podporou jsou k dispozici na webu EGAP.

Stupně rizika přiřazované jednotlivým zemím klasifikací OECD, které jsou závazné pro EGAP, určují minimální pojistnou prémii (pojistné) za pojištěné úvěry v zájmu zamezení nepovolené podpory exportu státem. Mnohými exportními pojišťovnami jsou také využívány jako jeden z pilířů pro stanovování pojistných limitů pro jednotlivé země.

Stupně rizika OECD, jakož i obdobná kategorizace rizika zaváděná exportními úvěrovými a pojišťovacími agenturami pro vnitřní potřebu, také mohou být nástrojem pro rozhodování o exportních či investičních záměrech, ovšem patrně jen orientačním. Na druhou stranu je třeba respektovat často zasvěcené charakteristiky ekonomického a politického vývoje v jednotlivých zemích, jak je zkoumají a publikují jednotlivé úvěrové a pojišťovací agentury se svými individuálními zkušenostmi. Nicméně i v níže klasifikovaných zemích (dle míry rizika) lze najít dobrý obchodní záměr v závislosti na kvalitě a zárukách konkrétního partnera. V zemích, které jsou předmětem našeho výzkumu, jsou dominantními hráči Kazachstán a Uzbekistán. Ovšem i ostatní tři země mají dobré, přinejmenším surovinové předpoklady pro vývoz a

---

právně jen na MF může potlačovat různorodost zájmů jednotlivých odvětví národního hospodářství v politice EGAP.

investice. Jinou možností je zapojit se do realizace grantů, darů, úvěrů mezinárodních finančních institucí. V této oblasti se české subjekty neobejdou bez silné podpory naší ekonomické diplomacie. O těchto možnostech se zmiňujeme v dalším textu.

Zhodnocení jednotlivých zemí regionu¹³⁴

Kazachstán se nachází v kategorii rizika OECD 5 z osmistupňové škály: 0,1–7. Problémem pro rozhodování o pojistné smlouvě bývá, že se bankovní sektor v Kazachstánu tváří jako privátní, ale ve skutečnosti lze pozorovat silný vliv státu. Nejisté jsou i důsledky konfliktu v Ukrajině, neboť Rusko i Kazachstán jsou ekonomicky silně provázány a jsou členy EAES.

Zájem o Uzbekistán, kde jsou možnosti více diverzifikované než v Kazachstánu, postupně roste. Uzbekistán je rovněž zařazen v kategorii rizika OECD 5. Pro české firmy se už příští rok otevře v centru Taškentu nové byznys centrum „Czech House“, jehož projekt společnosti Atlantica Institute pojistila právě společnost EGAP. Osm tisíc metrů čtverečních plochy na devíti podlažích přinese zázemí pro české vývozce – bude se jednat o kanceláře, sídla firem i rezidenční bydlení.¹³⁵

O export do Kyrgyzstánu (kategorie rizika 7) je obecně nízký zájem, to se týká i angažovanosti dalších zemí. Vyplývá to z historicky špatných zkušeností, problémem je silná závislost na remitencích stejně jako v případě Tádžikistánu. Kyrgyzstán je rovněž členem EAES a je úzce provázán s ruskou a kazachstánskou ekonomikou.

Tádžikistán je také v nejvyšší kategorii rizika 7. Existují zde velmi špatné zkušenosti z minulosti (cementárna) a poptávek je velmi málo. Problémem je tzv. „sustainable lending“ – princip IMF a WB, který platí u nízkopříjmových zemí; v případě velkého zadlužení u IMF a WB země nemohou poskytovat úvěry veřejnému dlužníku se splatností nad jeden rok. I kdyby byl stát pouze ručitel, i tak není možno úvěr poskytnout. V tuto chvíli se tedy EGAP nemůže v Tádžikistánu nijak angažovat.

Pro Turkmenistán (také kategorie rizika 7) se podrobná analýza v EGAP nedělala, žádné transakce nebyly realizovány. V Turkmenistánu je kromě Číny vysoká angažovanost Jižní Korey a Japonska, a to většinou v plynárenství.

Další státní organizací pro podporu financování exportu zboží, služeb a investic je **ČESKÁ EXPORTNÍ BANKA, a.s. (ČEB)**.

ČEB byla založena státem v roce 1995, důvodem založení byla podpora exportu České republiky. Banka se rychle zařadila do finančního systému státu a začala pracovat na vytváření vhodných podmínek financování exportních dodávek. Cílem bylo zejména odstranění

¹³⁴ Na základě konzultací se zástupci EGAP, 2022.

¹³⁵ V Taškentu staví „Czech House“ pro český byznys. Investici Atlantica Institute pojistil EGAP. *EGAP* [online]. Praha, 07.11.2022 [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://www.egap.cz/cs/v-taskentu-stavi-czech-house-pro-cesky-byznys-investici-atlantica-institute-pojistil-egap>.

tehdejšího oslabení našich společností v mezinárodních soutěžích. Většinu akcií (cca 80 %) vlastní stát (prostřednictvím Ministerstva financí), zbývajících 20 % patří EGAP.

ČEB se liší od ostatních bank nabídkou takových druhů úvěrů a služeb, které jsou vhodné pro exportní projekty. Tím jim umožňuje lépe se prosadit na zahraničních trzích. Všechny tržně nezajistitelné úvěry a záruky musí být ze zákona pojištěny u společnosti EGAP.

Zkušenosti českých firem se státní podporou exportu – Kazachstán

Současná podpora exportu do Kazachstánu ze strany ČR je vnímána pozitivně. Podnikatelé zmiňují především velmi aktivní charakter práce velvyslance a ekonomických diplomatů. Opakovaně byla zmiňována práce a podpora CzechTrade a jeho zástupce v zemi. Jako účinné nástroje podpory byly jmenovány: možnost využít českého stánku na veletrzích, cílené podnikatelské mise, dopisy od pana velvyslance, který firmu představuje, doporučuje nebo osvědčuje její důvěryhodnost. Tyto nástroje se ukazují jako velmi efektivní pro navázání prvních kontaktů a získání možnosti jednat s co nejvýše postavenými představiteli kazachstánských firem (zejména, pokud se jedná o velké firmy). Nicméně po navázání těchto prvních kontaktů se všichni respondenti shodli, že další práci a iniciativu musí přebrat samotné firmy. Co firmy považují za důležité, je bezvízový styk. Naopak se v současné době ukazují jako limitující absence přímého letu z ČR do Kazachstánu.¹³⁶

Závěry

- 1) Česká republika má vybudovány standardní instituce podporující financování exportu zboží, služeb i investic. Má odděleně fungující pojišťující agenturu EGAP a specializovaný bankovní dům ČEB. Řada jiných států OECD má obě instituce spojené do jednoho subjektu (USEXIMBANK, slovenská EXIMBANKA). Zároveň je třeba říci, že pojišťovacích služeb EGAP mohou využívat i nestátní komerční banky.
- 2) Obě instituce vykazují formálně kladné výsledky. Naproti tomu z ankety a dalších rozhovorů s podnikateli se ozývají spíše stesky nad pomalostí, složitostí a byrokratizací postupů k získání pojištěných úvěrů k podpoře českého exportu. Tento názor je samozřejmě ovlivněn zájmy firem, které z logiky věci budou požadovat stále dokonalejší a komfortnější služby.
- 3) Některé země poskytují tzv. „soft-loans“ – půjčky, které jsou v podstatě z velké části dary; tyto soft-loans jsou způsobem, jak do dané země proniknout či si pootevřít dveře, získat kontakty a zkušenosti. V současné době tomu ČR není nakloněna, ale např. Rakousko, Maďarsko, Polsko tyto nástroje využívají. Další možností je propojení rozvojové pomoci a podnikatelského sektoru, nicméně v současné době se MZV ČR brání spojování rozvojové pomoci a businessu. I to by ale mohla být možnost, jak v zemi získat zkušenosti, kontakty a otevřít si další možnosti.¹³⁷

¹³⁶ Rozhovory autora s českými podnikateli působícími v teritoriu, Praha a Astana, září 2022.

¹³⁷ Na základě konzultací se zástupci EGAP, 2022.

- 4) Vzhledem ke všem těmto okolnostem i aktuálním geopolitickým důsledkům ukrajinské krize lze předpokládat i změny v organizaci a fungování státní podpory financování exportu. Důsledky války mohou vést k novému „hospodářskému rozdělení světa,“ s tím, že bude posílena role Číny, Jižní Koreje, Turecka a dalších asijských států na trzích a investicích v zemích Střední Asie. Česká strana ve své reakci na nové skutečnosti musí hledat nové formy a metody pro získávání zmíněných trhů jak samostatně, tak i společnými aktivitami v rámci EU.

4.2 Podpora exportu a investic vybranými mezinárodními institucemi

4.2.1 Skupina Světové banky

Kazachstán

V rámci nejnovějšího Country Partnership Framework¹³⁸ je znatelný strategický posun směrem k podpoře institucionálních reforem. Jedná se tak o významnou změnu oproti předchozím aktivitám IBRD v Kazachstánu. Podpořené tak budou projekty spíše „soft“ charakteru než fyzická infrastruktura. Ovšem jedním z cílů je i vytvoření podmínek, které by přilákaly soukromé investice.

Nová strategie IBRD:

- Inteligentní města a umělá inteligence.
- Podpora finančního sektoru pro konsolidaci a otevření úvěrů pro malé a střední podniky.
- Udržitelný rozvoj dobytkařského sektoru.
- Národní a regionální konektivita.
- Rozvoj a revitalizace oblasti Aralského jezera.

Zemědělství je opakovaně zmiňováno jako sektor s velkým potenciálem růstu – zejména vzhledem k sousedství zemí, kde je velká poptávka po zemědělských produktech. IBRD chce podpořit střední a malé podniky v jejich rozvoji a zlepšit jejich přístup k financování, podpory value chains a vytváření přidané hodnoty skrze zpracování a výrobu finálních produktů. Investice jsou potřeba do nových technologií a do nakládání s vodními zdroji. Cílem je přetvořit současné zemědělství, které je málo efektivní, v moderní, exportní sektor hospodářství.

Velký důraz je kladen na konektivitu – fyzickou i digitální. Vzhledem k veliké rozloze Kazachstánu existuje velký nedostatek v dostatečné dopravní infrastruktuře. Nerozvinuté silniční a železniční sítě (především silnice nižšího řádu) se promítají do nedostatečné efektivity i v jiných sektorech ekonomiky a prohlubují existující regionální rozdíly v ekonomických a sociálních ukazatelích. V současné době IBRD podporuje projekty výstavby a údržby 1600 km

¹³⁸ Kazakhstan Country Partnership Framework 2020-2025. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/cpf-2020-2025>.

silniční síť potřebné pro dopravu a transit zboží z Číny. IBRD předpokládá již daleko menší investice do infrastruktury v budoucnosti.

Dalším potenciálním odvětvím je energetika – Kazachstán bude nucen výrazně zvýšit efektivitu energetického průmyslu a výrazně zvýšit podíl obnovitelných zdrojů energie. IFC má za úkol přilákat soukromé investice právě do obnovitelných zdrojů.¹³⁹

Tabulka 3. Vybrané ukazatele portfolia IBRD pro Kazachstán 2012–2017

Indicator	FY12	FY13	FY14	FY15	FY16	FY17
Active Projects #	12	12	15	16	17	13
Net Commitments Amt US\$ m	3,594.12	3,649.02	3,679.22	3,812.39	5,838.25	3,772.43
Disbursement Ratio for IPF only %	23.1	15.9	22.4	19.8	12.0	11.8
Actual Problem Project #	3	3	3	5	7	3
Projects At Risk %	25.0	25.0	20.0	31.3	41.2	23.1
Commitments at Risk %	2.0	4.4	5.6	4.6	6.6	4.7
Proactivity %	66.7	66.7	66.7	100.0	40.0	71.4

Zdroj: Kazakhstan Country Partnership Framework 2020–2025. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/cpf-2020-2025>, s. 68

Tabulka 4. Příklady projektů v Kazachstánu

Projekt	Začátek	Konec	Hodnota projektu	IBRD Commitment	Implementující aktér	Oblast
Sustainable Livestock Development Program for Results	2020	2025		500 mil. USD	Ministerstvo zemědělství	dobytkářství
Kazakhstan Resilient Landscapes Restoration Project	2021	2025	4,34 mil. USD		Ministry of Ecology, Geology, and Natural Resources, Forestry and Wildlife Committee	lesnictví
Education Modernization Project	2017	2022	77 mil. USD	67 mil. USD	Ministry of Education and Science	školství
Social Health Insurance Project: Improving Access, Quality, Efficiency and	2016	2022	90 mil. USD	80 mil. USD	Ministry of Health	zdravotnictví

¹³⁹ Kazakhstan Country Partnership Framework 2020–2025. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/cpf-2020-2025>.

Financial Protection						
Second Irrigation and Drainage Improvement Project	2013	2023	343 mil. USD	103 mil. USD	Committee of Water Resources, Ministry of Ecology, Geology and Natural Resources	rozvoj měst a venkova
Kazakhstan Energy Efficiency Project	2013	2022	23 mil. USD		Ministry for Industry and Infrastructure Development, JSC Energy Efficiency Development Institute (KazakhEnergoExpertise)	rozvoj měst a venkova
East-West Roads Project (Almaty-Korgos Section): Western Europe - Western China International Transit Corridor (CAREC - 1b)	2012	2023	1256 mil. USD	1068 mil. USD	Ministry of Investments and Development	doprava
South-West Roads: Western Europe-Western China International Transit Corridor (CAREC 1B & 6B)	2009	2021	2500 mil. USD	2125 mil. USD	Ministry of Investments and Development	doprava

Zdroj: Projects & Operations. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-home>.

Kyrgyzstán

Skupina Světové banky¹⁴⁰ své projekty v Kyrgyzstánu navazuje na vládní Strategii udržitelného rozvoje do roku 2040, která jako své priority uvádí (1) digitalizaci a rozvoj e-vládnutí a e-ekonomiky; (2) posílení veřejné správy; (3) rozvoj lidského kapitálu; (4) regionální rozvoj

¹⁴⁰ Kyrgyz Republic – Country Partnership Framework for the Period FY19-FY22. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2018 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/358791542423680772/kyrgyz-republic-country-partnership-framework-for-the-period-fy19-fy22>

s cílem podpořit chudší, izolované oblasti země; (5) penzijní reformu; (6) zlepšení bezpečnosti s důrazem na spravedlivý přístup ke spravedlnosti.

Dle dosavadní zkušenosti je pro Skupinu Světové banky výhodné alokovat finance do programů, které mají vysokou prioritu ze strany vlády, jelikož vládní podpora výrazně dokáže napomoci včasnému plnění projektů. Kromě podpory institucionálních reforem se projekty soustřeďují na růst využití přírodních zdrojů (především výrobu elektřiny z vodních zdrojů), na digitalizaci, na podporu dopravní konektivity a na regionální rozvoj.

Programy, které již byly nastartovány v minulých obdobích, budou pokračovat. Jedná se především o energetiku, veřejnou infrastrukturu, zavlažování a vodní hospodářství obecně. Další prioritní oblastí je zemědělství a snaha o jeho větší efektivitu, přidanou hodnotu a budování value chains. V rámci energetiky je třeba zvýšit produkci elektrické energie z vodních zdrojů, posílit distribuční síť a zlepšit efektivitu přenosové soustavy – jak pro elektřinu, tak pro rozvod tepla. Předpokládá se výstavba středně velikých vodních elektráren se zapojením soukromých investic (formou PPP). Skupina Světové banky vidí také velkou příležitost v rozvoji turistického ruchu.

S ohledem na regionální rozvoj se chce Skupina Světové banky angažovat primárně ve dvou regionech Kyrgyzstánu – na severním břehu jezera Issyk Kul s velkým potenciálem pro zemědělství a turismus, ovšem s minimální infrastrukturou a chybějícím institucionálním rámcem; a v jižní oblasti kolem Oše, Džalalabádu a Batkenu, kde se otevírají nové možnosti rozvoje díky politickým a ekonomickým reformám v sousedním Uzbekistánu. Snahou bude umožnit místním komunitám profitovat z projektu CASA.

Tabulka 5. Příklady projektů v Kyrgyzstánu

Projekt	Začátek	Konec	Hodnota projektu	IBRD Commitment	Implementující aktér	Oblast
Integrated Dairy Productivity Improvement Project Additional Financing	2021		17 mil. USD	17 mil. USD	Ministry of Finance, Ministry of Agriculture, Water and Regional Development	zemědělství
Additional Financing to Heat Supply Improvement Project	2020		2,66 mil. USD		Bishkekteploset JSC (BTS), Community Development and Investment Agency (ARIS)	energetika
Kyrgyz Republic Regional Economic Development Project	2020	2026		60 mil. USD	Community Development and Investment Agency (ARIS)	turismus, zemědělství

National Water Resources Management Project Additional Financing	2019		4,49 mil. USD		Department of Water Resources	vodní hospodářství
Primary Health Care Quality Improvement Program	2019	2024		20 mil. USD	Ministry of Health, Mandatory Health Insurance Fund	zdravotnictví
Heat Supply Improvement Project	2017	2023	41 mil. USD	41 mil. USD	Bishkekteploset JSC (BTS), Community Development and Investment Agency (ARIS)	energetika
Sustainable Rural Water Supply and Sanitation Project	2017	2025	28 mil. USD	23,5 mil. USD	Community Development and Investment Agency (ARIS), Department of Drinking Water Supply and Wastewater Disposal	vodní hospodářství
Agriculture Productivity and Nutrition Improvement Project	2016	2022	38 mil. USD		Department of Water Resources and Land Improvement	zemědělství
National Water Resources Management Project	2014	2022	12,24 mil. USD		Department of Water Resources and Land Improvement	vodní hospodářství

Zdroj: Projects & Operations. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-home>.

Tádžikistán

Programy Skupiny Světové banky¹⁴¹ se výrazně soustřeďují na snižování chudoby ve formě zajištění potravinové bezpečnosti a přístupu domácností k elektrické energii a zajištění zaměstnanosti populace. Konečným cílem je snaha o institucionální reformu tak, aby se snížil vysoký podíl státu ve všech sférách hospodářství a rozvinul se soukromý sektor. Předchozí zkušenosti institucí Skupiny Světové banky v Tádžikistánu ukazují, že je výhodnější soustředit

¹⁴¹ Country Partnership Framework for the Republic of Tajikistan for the Period FY19-FY23. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/tajikistan/publication/cpf-2019-2023>.

se na konkrétní, úžeji zaměřené cíle než na široce postavené ambiciózní projekty, které narážejí na nedostatečnou podporu a pochopení ze strany tádžické administrativy. Důraz je také nutné klást na vybudování důvěry soukromého sektoru i obyvatelstva, jejíž nedostatek je silnou překážkou dalšího rozvoje.

Současná strategie Skupiny je propojit budování fyzické infrastruktury s posilováním institucionální struktury. Tři oblasti, na které se Skupina soustředí, jsou orientovány na stávající hlavní cíl – redukcí chudoby: podpora rozvoje lidského kapitálu (rozvoj vzdělání a zdravotnictví, posílení resilience venkovských komunit); zlepšení veřejné správy a udržitelnosti veřejných financí; podpora rozvoje soukromého sektoru a vytváření trhu.

Současná angažovanost Skupiny:

- IDA – průměrně 60 mil. USD ročně.
- WB – 31 trust funds, celkem 99,54 mil. USD.
- IFC – 9 investičních projektů, celkem 30,8 mil. USD.
- MIGA – bez angažovanosti.

Tabulka 6. Příklady projektů v Tádžikistánu

Projekt	Začátek	Konec	Hodnota projektu	IBRD Commitment	Implementující aktér	Oblast
Nurek Hydropower Rehabilitation Project Phase 2	2020	2030		50 mil. USD	Barqi Tojik	energetika
Rural Electrification Project	2019	2025	31,7 mil. USD	31,7 mil. USD	Pamir Energy Company, Barqi Tojik	energetika
Dushanbe Water Supply and Wastewater Project	2019	2024		30 mil. USD	State Unitary Entity "Obu Korezi Dushanbe"	vodní hospodářství
Rural Water Supply and Sanitation Project	2019	2025		58 mil. USD	State Unitary Entity "Khojagii Manziliyu Kommunalii", Municipal Infrastructure Development Project Management Unit under the Government of the RT	vodní hospodářství

Zdroj: Projects & Operations. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-home>.

Turkmenistán

V současné době není pro Turkmenistán zpracován žádný Country Partnership Framework, poslední dokument je z roku 2015 – Joint Country Engagement Note (CEN) for Turkmenistan for the period FY16-FY17¹⁴². Dle dostupných dat se Skupina Světové banky v Turkmenistánu minimálně od roku 2013 nijak neangažovala. Nicméně pro rok 2021 vykazuje Skupina jeden projekt ve výši 20 mil USD s názvem „COVID-19 Response Project“ v oblasti zdravotnictví.

Tabulka 7. Projekt v Turkmenistánu

Projekt	Začátek	Konec	Hodnota projektu	IBRD Commitment	Implementující aktér	Oblast
COVID-19 Response Project	2021	2023	20 mil. USD	20 mil. USD	Ministry of Health and Medical Industry of Turkmenistan	zdravotnictví

Zdroj: Projects & Operations. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-home>.

Uzbekistán

Hlavní cíle Skupiny Světové banky byly pro léta 2016–2020: růst soukromého sektoru, modernizace a zvýšení konkurenceschopnosti zemědělství s důrazem na bavlnu a zlepšení veřejných služeb¹⁴³. I když se v Uzbekistánu, stejně jako v ostatních středoasijských republikách, Skupina postupně snaží prioritizovat tzv. „měkké“ projekty, tedy projekty institucionálních reforem, před fyzickou infrastrukturou, minimálně v období 2016–2020 se projekty Skupiny soustředily právě na investice do budování infrastruktury.

Velký důraz je věnován zemědělství, které má obrovský potenciál růstu. Kromě rozvoje samostatného zemědělství (např. výnosy bavlny jsou na 30–35% úrovni ostatních zemí produkujících bavlnu) se jedná o rozvoj zpracovatelského průmyslu a následného obchodního modelu. Rozvoj zemědělství je také úzce spjat s hospodařením s vodou, zejména zavlažováním.

¹⁴² Turkmenistan – Country engagement note for the period FY2016-17. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2015 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/371591467987825776/pdf/99556-CRN-P151985-Box393225B-OUO-9-R2015-0199.pdf>.

¹⁴³ Country Partnership Framework for Uzbekistan for the Period FY16-FY20. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2016 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/537091467993490904/uzbekistan-country-partnership-framework-for-the-period-fy16-20>.

Podle probíhajících projektů, které byly započaty v posledních letech, lze usuzovat na další oblast důrazu Skupiny – energetiku a zejména efektivitu distribuce a využívání elektrické energie a vytápění.

Tabulka 8. Příklady projektů v Uzbekistánu

Projekt	začátek	konec	Hodnota projektu	IBRD Commitment	Implementující aktér	oblast
Electricity Sector Transformation and Resilient Transmission	2021	2028	427 mil. USD	380 mil. USD	JSC "National Electric Grid of Uzbekistan"	energetika
Medium-size Cities Integrated Urban Development Project Additional Financing	2021		240 mil. USD	100 mil. USD	Ministry of Investment and Foreign Trade	urbanistika
Navoi Scaling Solar Independent Power Producer Project	2020	2023	104,1 mil. USD	5,1 mil. USD	National Electric Grid of Uzbekistan (NEGU)	energetika
Agriculture Modernization Project	2020	2026		500 mil. USD	Ministry of Agriculture (Agroindustry and Food Security Agency – UZAIFSA)	zemědělství
Water Services and Institutional Support Project	2020	2027		239 mil. USD	Joint Stock Company UzSuvta'minot	vodní hospodářství
Rural Infrastructure Development Project	2020	2024		100 mil. USD	Ministry of Economic Development and Poverty Reduction	rozvoj venkova
Emergency Medical Services Project	2018	2024	100 mil. USD	100 mil. USD	Ministry of Health	zdravotnictví
Energy Efficiency Facility for Industrial Enterprises, Phase 3	2018		332 mil. USD	200 mil. USD	Ministry of Economy, ASAKA Bank, Hamkorbank, Uzpromstroybank, National Bank of Uzbekistan, Invest Finance Bank, Asia Alliance Bank	energetika

District Heating Energy Efficiency Project	2018	2024	140 mil. USD	140 mil. USD	Ministry of Housing and Communal Services, Kommunkhizmat Agency	energetika
Ferghana Valley Water Resources Management - Phase II	2017	2024	225 mil. USD	145 mil. USD	Project Implementation Unit under the Ministry of Water of Uzbekistan	vodní hospodářství
Livestock Sector Development Project	2017	2022	236 mil. USD	150 mil. USD	Agency for the Implementation of Projects in the Field of Agro Industry and Food Security (UzAIFSA)	zemědělství
Modernization and Upgrade of Transmission Substations	2017	2022	196 mil. USD	150 mil. USD	UZBEKENERGO, JSC "Uzbekistan National Power Networks"	energetika
Regional Roads Development Project	2015	2023	240 mil. USD		Republican Road Fund	doprava

Zdroj: Projects & Operations. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-home>.

Doporučení pro české podniky

Získat některou zakázku v projektech Skupiny Světové banky se zatím ukazuje jako velmi obtížné. Firmám, které by se o takové zakázky chtěly ucházet, se doporučuje navázat spolupráci přímo s konkrétní místní institucí (ministerstvem, agenturou apod.), které tendry připravují, a podílet se na přípravě samotného tendru. Tím se zvyšuje šance v tendru uspět. Zároveň jsou tak navázány užitečné kontakty, které většinou přinášejí další kontakty a možnosti v budoucnu.

Jedna z možností, jak využít infrastrukturu Skupiny Světové banky, vede rovněž skrze IFC, která se zaměřuje na soukromý sektor v rozvojových zemích. IFC zřizuje kontaktní síť PSLO, jejichž úkolem je podporovat podnikatelské subjekty vlastních zemí v přístupu k projektům v rozvojových zemích. V ČR funguje PSLO v rámci České exportní banky, současným PSLO je Ing. Kateřina Chmelařová¹⁴⁴. Je nutno poznamenat, že IFC upřednostňuje investiční projekty proti čistě obchodním vztahům. V případě zajímavé myšlenky na vstup do dané rozvojové země ze strany českého podnikatele IFC dopomůže k získání vhodných kontaktů, poradenství a spolufinancování.

¹⁴⁴ Kontakt na Ing. Chmelařovou je k dispozici zde: <https://www.ceb.cz/kontakty/pslo/>.

4.2.2 Evropská banka pro obnovu a rozvoj

České podniky se již účastnily projektů EBRD na Ukrajině, v Bulharsku, Rumunsku a dalších balkánských zemích, v Pobaltí, Egyptě i Kazachstánu. Jednalo se zejména o oblast energetiky (většinou zelené), vodohospodářství a infrastruktury.¹⁴⁵

Kazachstán

Co se týče financování EBRD, Kazachstán býval jasným lídrem mezi středoasijskými republikami, v posledních letech ho však v ročních objemech předstihuje Uzbekistán. V Kazachstánu se EBRD zaměřuje na diverzifikaci, vyvažování role státu a trhu a udržitelnou energetiku. Mezi hlavní sektory financování patří udržitelná infrastruktura, průmysl, obchod a agribusiness. Byla podepsána komplexní dohoda o partnerství mezi EBRD a Kazachstánem, podle které bude EBRD spolu s vládou investovat do ekonomiky.

EBRD má pobočky v Almaty, Astaně a Aktobe.

Počet projektů: 306

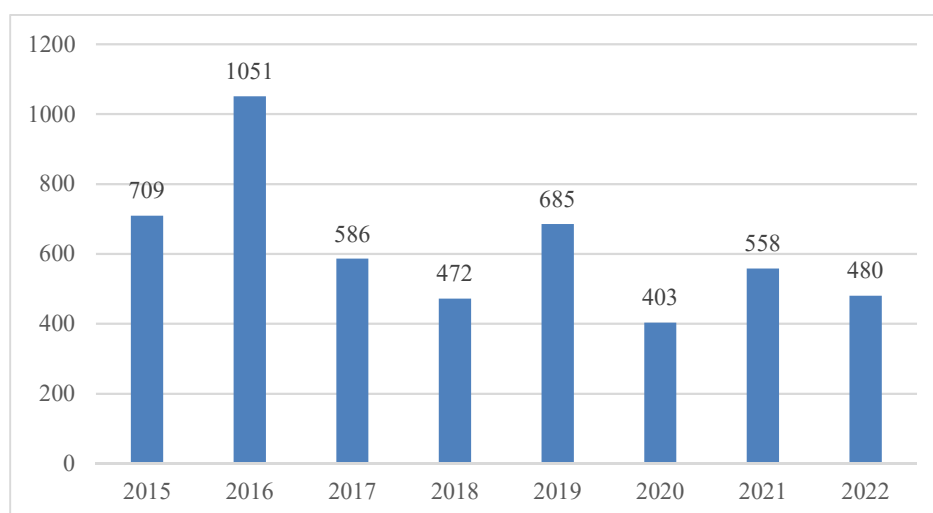
Aktivní projekty: 112

Celkové investice: 9,755 mld. EUR

Současné portfolio: 2,842 mld. EUR

Podíl soukromého sektoru na portfolio: 43 %¹⁴⁶

Graf 12. Roční investice EBRD v Kazachstánu 2015–2022, v mil. EUR

Zdroj: The EBRD in Kazakhstan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10].
Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kazakhstan.html>.

¹⁴⁵ Informace na základě konzultace se zástupci EBRD v ČR, 2022.

¹⁴⁶ The EBRD in Kazakhstan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10].
Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kazakhstan.html>.

Poslední strategie EBRD pro Kazachstán byla přijata 5. července 2017.

V Kazachstánu sleduje EBRD následující priority:

1. Vyvážení rolí veřejného a soukromého sektoru. Banka bude i nadále podporovat růst soukromých podniků v situaci, kdy stále převažuje veřejný sektor. Díky investicím do soukromého sektoru, včetně malých a středních podniků (MSP), do zemědělství a netěžebních odvětví EBRD doufá, že zlepší konkurenceschopnost ekonomiky. EBRD se nadále zajímá o privatizační program vyhlášený vládou. Banka bude zároveň i nadále podporovat reformu kazachstánského veřejného sektoru a komercializaci státních podniků.

2. Rozšíření přístupu k financování, posílení bankovního sektoru a rozvoj místních kapitálových trhů. Mnoho firem nadále trpí nedostatečným přístupem k financování. EBRD bude pracovat na zlepšení odolnosti kazachstánského finančního sektoru, což zase pomůže zmírnit tlak na podniky, zejména malé a střední podniky a netěžební sektor.

3. Mezuregionální konektivita a mezinárodní integrace. Investice do infrastruktury Kazachstánu zůstávají důležitým cílem EBRD. Podporou meziregionálních a přeshraničních železničních a silničních projektů se banka snaží zlepšit konektivitu a posílit ekonomické začlenění vzdálených regionů země.

4. Přejít na zelenou ekonomiku. EBRD je největším investorem do udržitelné energie v Kazachstánu a pokrývá jak obnovitelné zdroje energie, tak energeticky účinné technologie. Bude se svým působením i nadále snažit pomoci zemi vytvořit podpůrný regulační rámec pro udržitelné využívání energie, vody a zdrojů. Snížení uhlíkové stopy Kazachstánu je zásadní pro udržitelný rozvoj země ve všech odvětvích, zejména v zemědělství, energetice a průmyslu.

Kazachstán je nejen zemí, kde působí EBRD, ale je také dárcem EBRD. K dnešnímu dni kazachstánská vláda přispěla 73 miliony EUR na podporu programu EBRD „Women in Business“, „Business Advisory Services“ a podporu cílů politického dialogu v Kazachstánu s primárním zaměřením na dopravu, telekomunikace a energetickou účinnost.¹⁴⁷

Kyrgyzstán

EBRD je v Kyrgyzstánu výrazně méně aktivní než v Kazachstánu. EBRD podporuje zejména malé a střední podniky z mnoha průmyslových odvětví, jako je potravinářství, velkoobchodní a maloobchodní distribuce a stavebnictví a strojírenství. Dominují projekty do městské a environmentální infrastruktury. 74 % projektů je mimo Biškek.

EBRD má pobočky v Biškeku, Oši a Karakolu.

Počet projektů: 221

Aktivní projekty: 75

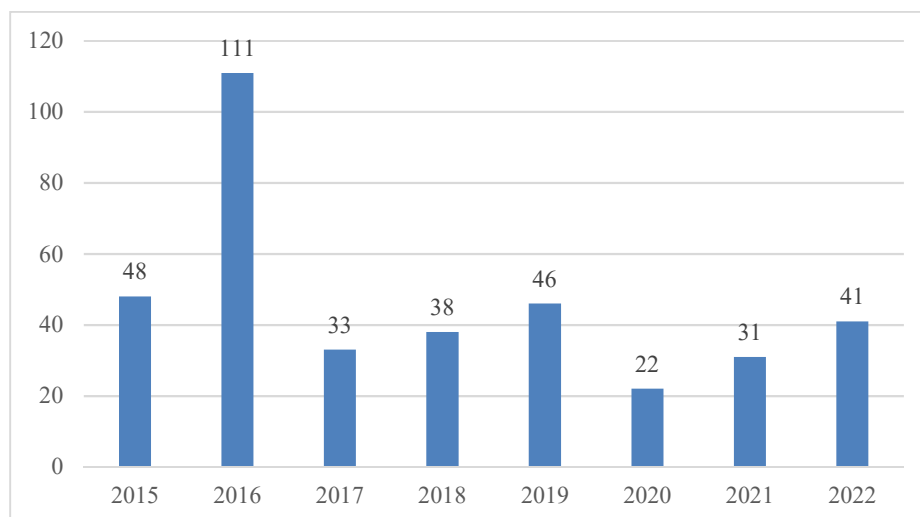
¹⁴⁷ The EBRD in Kazakhstan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kazakhstan.html>.

Celkové investice: 879 mil. EUR

Současné portfolio: 173 mil. EUR

Podíl soukromého sektoru na portfoliu: 29 %¹⁴⁸

Graf 13. Roční investice EBRD v Kyrgyzstánu 2015–2022, v mil. EUR

Zdroj: The EBRD in Kyrgyz Republic. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kyrgyz-republic.html>.

Poslední strategie EBRD pro Kyrgyzstán byla přijata 10. července 2019.

V Kyrgyzstánu se EBRD zaměřuje na:

1. Podporu udržitelného růstu posílením regionálních přeshraničních vazeb: jako vnitrozemská ekonomika s omezeným domácím trhem by Kyrgyzská republika velmi těžila z hlubší regionální integrace, vzhledem k jejímu významnému potenciálu vývozu energie, jakož i dobré regionální obchodní a tranzitní poloze. V této souvislosti se EBRD zaměřuje na pomoc při usnadňování hospodářské a obchodní spolupráce a integrace s regionem podporou obnovy kritické infrastruktury, posílením exportního sektoru, mimo jiné prostřednictvím přístupu k financím a poradenství, jakož i podporou přeshraničních investic a regionálních projektů spolupráce.

2. Vytvoření možnosti pro malé a střední podniky rozšířit se a posílit konkurenceschopnost: mimo těžební odvětví dominují ekonomice malé a střední podniky, přičemž existuje jen několik středně velkých podniků. Zatímco hlubší regionální obchodní vazby vytvářejí příležitosti pro nejlepší místní firmy, k lepší konkurenci bude třeba zlepšit fungování a kompetence všech malých a středních podniků (SME). EBRD tedy bude podporovat konkurenceschopnost a udržitelný růst životaschopných SME prostřednictvím investic a poradenství, zejména

¹⁴⁸ The EBRD in Kyrgyz Republic. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kyrgyz-republic.html>.

podporou přenosu dovedností a zlepšení provozní efektivity, a bude usilovat o posílení finančního sektoru, aby se usnadnil přístup SME k financování, zejména v místní měně. EBRD rovněž posílí své úsilí o zlepšení podnikatelského prostředí.

3. Podpora udržitelnosti veřejných služeb prostřednictvím komercializace a účasti soukromého sektoru: pro řešení nedostatku investic, nedostatečného regulačního prostředí, slabých klíčových kompetencí, špatné finanční a provozní výkonnosti bude i nadále podporovat veřejné služby, kde má odborné znalosti a model ke zlepšení finanční situace provozovatelů, provozních postupů a správy, a snaží se podporovat udržitelnost energetického sektoru obnovou aktiv a rozvojem atraktivnějšího institucionálního rámce pro soukromé investice.

Kromě toho se bude EBRD snažit prostřednictvím výše uvedených priorit podporovat snižování regionálních ekonomických rozdílů tím, že zvýší svůj dosah na méně rozvinuté venkovské oblasti, zejména v jižních regionech, a bude řešit mezery v začleňování s ohledem na pohlaví a věk (mládež) napříč sektory.¹⁴⁹

Tádžikistán

Angažovanost EBRD je celkově v Tádžikistánu podobná jako v Kyrgyzstánu – jak s ohledem na počet všech projektů, tak co se týče financování. Naopak podstatně nižší je podíl soukromého sektoru v portfoliu (pouze 13 %). Převažujícím odvětvím je oblast městské a environmentální infrastruktury.

EBRD má pobočku v Dušanbe.

Počet projektů: 157

Aktivní projekty: 66

Celkové investice: 899 mil. EUR

Současné portfolio: 513 mil. EUR

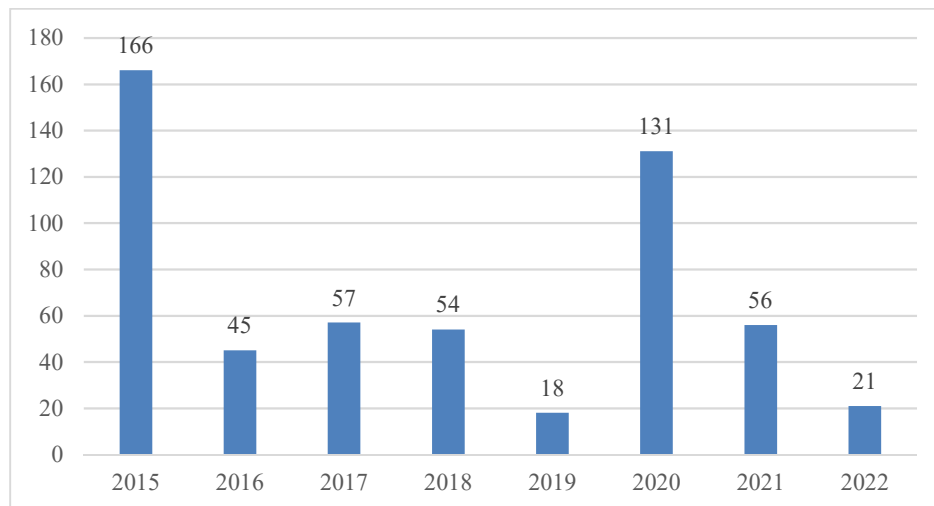
Podíl soukromého sektoru na portfoliu: 13 %¹⁵⁰

---

¹⁴⁹ The EBRD in Kyrgyz Republic. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kyrgyz-republic.html>.

¹⁵⁰ The EBRD in Tajikistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/tajikistan.html>.

Graf 14. Roční investice EBRD v Tádžikistánu 2015–2022, v mil. EUR

Zdroj: The EBRD in Tajikistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/tajikistan.html>.

Poslední strategie EBRD pro Tádžikistán byla přijata 26. února 2020.

Nová strategie pro Tádžikistán stanoví priority EBRD v zemi na období 2020–25 a řeší problémy, jako je nestálé makroekonomické prostředí, náročné podnikatelské klima a zranitelnost vůči změně klimatu.

Ve strategickém období se EBRD zaměřuje na zlepšení infrastruktury Tádžikistánu, jeho regionální konektivity a pracovních příležitostí v zemi. Tádžikistán má jednu z nejmladších populací ze všech ekonomik, do kterých banka investuje.

Operační a strategické priority EBRD v Tádžikistánu jsou založeny na následujících třech pilířích:

1. posílení konkurenceschopnosti podniků a zlepšení podnikatelského prostředí,
2. podpora regionální integrace, energetické reformy a infrastrukturní konektivity,
3. podpora širšího přístupu k lepší infrastruktuře a podnikatelským službám pro ženy, mladé lidi a zaostalé regiony.

Regionální spolupráce je klíčová pro udržitelný hospodářský rozvoj Tádžikistánu, pro expanzi obchodu a pro jeho energetickou bezpečnost. Pozitivní ekonomický vývoj, včetně lepších mezistátních vztahů a konektivity, umožní EBRD podporovat nezbytné reformy a usnadní přechod k ekonomice založené na růstu soukromého sektoru.

EBRD bude usilovat o zvýšení objemu a rozsahu svých operací. Bude pokračovat ve financování infrastrukturních a energetických projektů a také v poskytování podpory společnostem ze soukromého sektoru.¹⁵¹

Turkmenistán

V Turkmenistánu se EBRD zaměřuje na rozšiřování operací soukromého sektoru v sektoru firem a finančních institucí, cílený dialog a podporu koordinace mezi mezinárodními finančními institucemi a dárcovskými organizacemi. Projektů je relativně málo, celkově je angažovanost EBRD v Turkmenistánu nejnižší. Většina směřuje do průmyslu, obchodu a agribusinessu.

EBRD má pobočku v Ašchabadu.

Počet projektů: 87

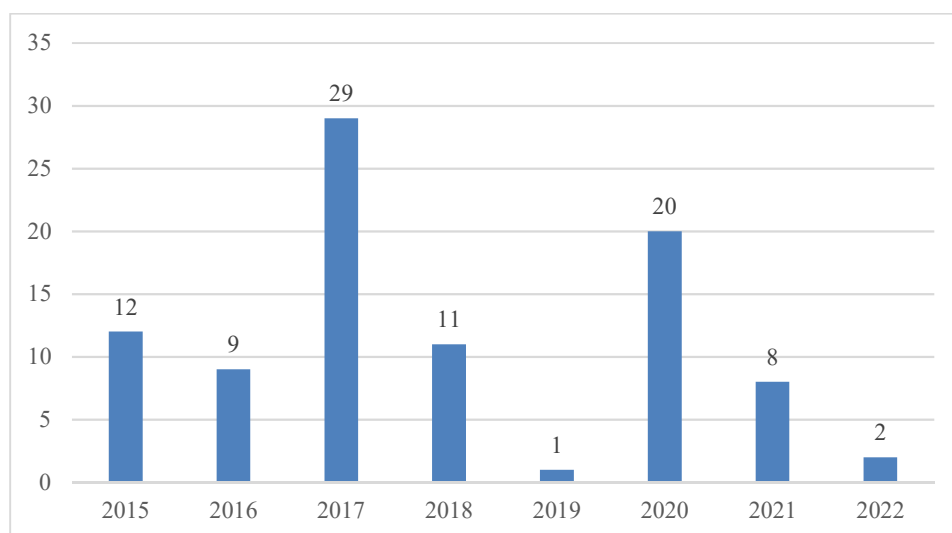
Aktivní projekty: 22

Celkové investice: 329 mil. EUR

Současné portfolio: 32 mil. EUR

Podíl soukromého sektoru na portfoliu: 100 %¹⁵²

Graf 15. Roční investice EBRD v Turkmenistánu 2015–2020, v mil. EUR

Zdroj: The EBRD in Turkmenistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/turkmenistan.html>.

V Turkmenistánu se EBRD soustředí na následující oblasti:

¹⁵¹ The EBRD in Tajikistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/tajikistan.html>.

¹⁵² The EBRD in Turkmenistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/turkmenistan.html>.

1. Podpora rozvoje soukromého sektoru. Ekonomika Turkmenistánu je i nadále charakterizována všudypřítomnými státními zásahy a státním vlastnictvím. Přestože počet soukromých podnikatelů a firem roste, soukromý sektor zůstává malý a přísně regulovaný státem. V reakci na tyto rozsáhlé reformní výzvy bude banka během příštího strategického období nadále zaměřovat své aktivity v Turkmenistánu na podporu rozvoje soukromého sektoru, a to přímo i nepřímo prostřednictvím místních partnerských bank. EBRD bude poskytovat financování soukromým společnostem mimo odvětví ropy a zemního plynu se zaměřením na zpracování a distribuci potravin, logistiku, dopravní služby, balení, nábytek a pohostinství. Na podporu rozvoje efektivního a udržitelného finančního zprostředkování soukromému sektoru bude EBRD upřednostňovat posílení finančního sektoru zaváděním tržních principů, aby mohl financovat ekonomiku, a zahájí novou rámcovou dohodu o bankovníctví se stávajícími a potenciálně novými partnerskými bankami tak, aby nasměrovaly finanční prostředky klientům ze soukromého sektoru MSP.

2. Podpora mezinárodní integrace. Pro podporu integrace turkmenského hospodářství do globální ekonomiky bude EBRD hledat příležitosti, jak přilákat tolik potřebné PZI, a to investováním po boku zahraničních strategických investorů. EBRD bude podporovat zahraniční obchod prostřednictvím Dohody o usnadnění obchodu s partnerskými bankami. EBRD zváží podporu regionálních přepravních operací, zejména u projektů se solidním obchodním zdůvodněním, které jsou integrovány do dopravních koridorů CAREC nebo programu TRACECA.

3. Položení základů pro budoucí reformy. V některých odvětvích, zejména v oblasti energetické účinnosti, energetiky a komunálních služeb, byly reformy nedostatečné, aby umožnily EBRD se plně zapojit. EBRD proto omezí své aktivity v těchto oblastech na selektivní a cílený politický dialog, jak požadují státní orgány, s cílem podpořit přijetí reforem vedoucích k tržním řešením problémů v těchto sektorech.

Poslední strategie EBRD pro Turkmenistán byla přijata 10. července 2019.¹⁵³

Uzbekistán

Angažovanost EBRD byla v Uzbekistánu v minulosti celkově nejnižší v regionu (v letech 2007–2017 absentovala), nicméně situace se v posledních letech rapidně mění díky reformnímu úsilí v zemi (viz graf 16) a v loňském roce EBRD investovala do uzbecké ekonomiky rekordních 839 mil. EUR. Soustředí se zejména na oblast obnovitelných energií, zelených půjček, podpory malých a středních podniků a modernizace klíčové infrastruktury.

EBRD má pobočky v Taškentu, Andižanu a Urgenči.

Počet projektů: 129

---

¹⁵³ The EBRD in Turkmenistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/turkmenistan.html>.

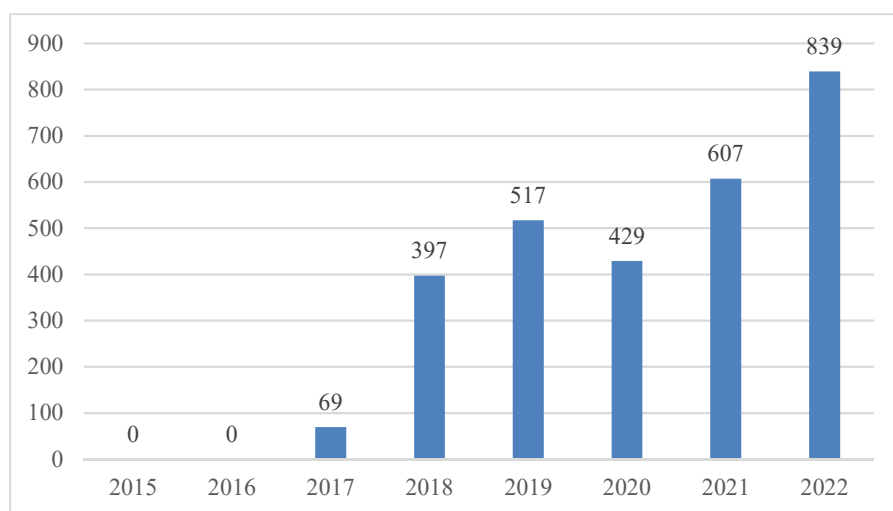
Aktivní projekty: 53

Celkové investice: 4,015 mld. EUR

Současné portfolio: 2,335 mld. EUR

Podíl soukromého sektoru na portfoliu: 49 %¹⁵⁴

Graf 16. Roční investice EBRD v Uzbekistánu 2015–2020, v mil. EUR

Zdroj: The EBRD in Uzbekistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/uzbekistan.html>.

Poslední strategie EBRD pro Uzbekistán byla přijata 19. července 2018.

Nový přístup uzbeckého vedení umožnil EBRD se znovu angažovat v zemi, otevřít novou rezidentní kancelář v Taškentu a připravit novou strategii země přijatou představenstvem v září 2018.

Dokument identifikuje následující operační a strategické priority pro práci EBRD v Uzbekistánu:

1. Posílení konkurenceschopnosti posílením role soukromého sektoru v ekonomice.
2. Podpora zelené energie a řešení zdrojů napříč sektory.
3. Podpora zvýšené regionální a mezinárodní spolupráce a integrace.

Nová fáze angažovanosti banky v této zemi byla vyvolána velkým reformním programem zahájeným v zemi v únoru 2017 směřujícím k otevřenějšímu a integrovanějšímu tržnímu hospodářskému modelu, zlepšení mezinárodních vztahů, posílení právního státu a nezávislosti soudnictví a dosažení liberalizace devizového kurzu. Snížení přítomnosti státu v ekonomice,

¹⁵⁴ The EBRD in Uzbekistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/uzbekistan.html>.

zlepšení podnikatelského prostředí a usnadnění přímých zahraničních investic patří mezi hlavní priority uzbeckého vedení.

Nová strategie EBRD pro Uzbekistán uznává potřebu posílit demokratické instituce země, rozšířit roli občanské společnosti, poskytnout větší svobodu hromadným sdělovacím prostředkům a podporovat podnikání žen. EBRD bude rovněž pokračovat v monitorování pokroku při vymýcení nucené a dětské práce v odvětvích, jako je například pěstování bavlny.¹⁵⁵

Závěry¹⁵⁶

EBRD se zapojuje zejména v sektorech městské a environmentální infrastruktury a zemědělství, méně pak v dopravě a financích. Jak je patrné z výše uvedených tabulek, EBRD poskytuje finanční prostředky na podporu udržitelného rozvoje městské infrastruktury (s výjimkou Turkmenistánu). V roce 2016 banka spustila program „zelená města“. Ten se postupně stal jednou z hlavních aktivit EBRD – pro každé město s počtem obyvatel vyšším než 50 tisíc. Z měst Střední Asie jsou do programu zapojena města Almaty, Biškek, Dušanbe, Samarkand, Semej, Šymkent a Ust'-Kamenogorsk. V případě zájmu zapojení do těchto projektů je třeba, aby firma začala s velkým předstihem a navázala kontakt s místními partnery. Dá se na příklad zjistit předem, že bude zakázku provádět místní dopravní podnik (účast místních partnerů je žádaná).

EBRD financuje projekty v minimální výši 10 mil. EUR. Některé typy dodávek podporují spolu s jinými partnery (EU, Japonsko aj.), na několika projektech týkajících se ochrany klimatu spolupracují s Green Climate Fund.

Obecně platí, že pokud je firma menší, může se napojit na velké dodavatele. Podniky z ČR se mohou účastnit projektů bez omezení, byla zrušena předchozí praxe, že mohou být firmy pouze z určité země. U EBRD je vždy výhodou, pokud má banka s firmou předchozí zkušenost, tj. opakovaná účast je snazší; složité jsou zejména první pokusy o spolupráci. Je třeba se vyzbrojit trpělivostí, vše je náročné na čas a práci. Po informacích je třeba pátrat, i přes místní zástupce EBRD v dané zemi, aby měl podnik včasné informace, že se nějaký projekt chystá. U EBRD je nutné se registrovat, až poté se firma může dostat k zadávací dokumentaci (k této změně došlo v roce 2021). Pak se však podnik dozví i všechny výsledky včetně firem, se kterými se může do budoucna spojit.

Za EBRD mohou prvotní kontakt zprostředkovat Ing. Karel Bureš (firma CORPIN)¹⁵⁷ a Ing. Jaroslav Vích (firma ENVIROS)¹⁵⁸; českou firmu napojí na kolegu z Londýna, který je schopen posoudit, zda má jeho záměr smysl.

¹⁵⁵ The EBRD in Uzbekistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2022 [cit. 2022-05-22].

Dostupné z: <https://www.ebrd.com/uzbekistan.html>.

¹⁵⁶ Na základě konzultací se zástupci EBRD v ČR, 2022.

¹⁵⁷ Kontakt k dispozici zde: <https://www.corpin.net/ebd-cz/>.

¹⁵⁸ Kontakt k dispozici zde: <https://www.enviros.cz/kontakty/>.

4.3 Podpora exportu a investic vybranými evropskými institucemi

Vztahy EU a Střední Asie se nově odvíjejí od strategie přijaté v roce 2019 pod názvem The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership¹⁵⁹. Původní strategický dokument z roku 2007 byl vnímán jako nevyhovující z mnoha úhlů pohledu a zejména proto, že jeho naplňování nedokázalo podpořit růst vlivu EU a vzájemné spolupráce s jednotlivými zeměmi regionu. Ve strategii z roku 2019 jsou definovány tyto priority:

- Podpora demokracie, lidských práv a právního státu.
- Posílení spolupráce v oblasti správy hranic, migrace a mobility a při řešení společných bezpečnostních výzev.
- Zvyšování odolnosti v oblasti životního prostředí, klimatu a vodního hospodářství.
- Podpora a partnerství při provádění hospodářských reforem.
- Usnadnění vnitroregionálního a meziregionálního obchodu a investic.
- Podpora udržitelné konektivity.
- Investice do mládeže, vzdělání, inovací a kultury.
- Posilování partnerství a spolupráce občanských společností a parlamentů.
- Zvýšení dopadu vzájemné spolupráce.
- Zvýšení statusu partnerství.

Evropská unie tradičně financuje aktivity ve třetích zemích, zejména v oblastech, které se kryjí s prioritami samotné EU, případně s prioritami stanovenými v relevantním strategickém dokumentu. Jako mnoho ostatních oblastí, i financování projektů se třetími zeměmi je navazováno na víceleté finanční rámce. Spolu se změnami víceletých finančních rámců pak většinou dochází k ukončování většiny programů a nastartování programů jiných. Například dřívější Instrument rozvojové spolupráce (Development Cooperation Instrument, DCI) v současném víceletém finančním rámci nahradil **Global Europe: Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument (NDICI)**¹⁶⁰. Mnohé programy, skrze které bylo možno získat financování, již nové výzvy nezveřejňují (např. SWITCH-Asia), lze ale očekávat vznik nových programů.

V rámci NDICI jsou stanovovány víceleté indikativní programy, pro období 2021–2027 v následující výši pro jednotlivé země regionu¹⁶¹:

- Kazachstán (16 mil. EUR),
- Kyrgyzstán (62 mil. EUR v období 2021–2024),
- Tádžikistán (91 mil. EUR v období 2021–2024),

¹⁵⁹ Joint Communication to the European Parliament and the Council the EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. *EUR-Lex* [online]. Brusel, 2019 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52019JC0009>.

¹⁶⁰ Více informací k dispozici zde: https://ec.europa.eu/international-partnerships/global-europe_en.

¹⁶¹ Global Europe – Programming. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2022 [cit. 2022-05-9]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/international-partnerships/global-europe-programming_en.

- Turkmenistán (18 mil. EUR),
- Uzbekistán (76 mil. EUR v období 2021–2024).

Dále jsou rovněž vyhlášeny tematické víceleté indikativní programy¹⁶²:

- Thematic Programme on Human Rights and Democracy Multi-Annual Indicative Programming 2021–2027, v rámci něhož je určeno pro Střední Asii 30 mil. EUR,
- Thematic Programme for Civil Society Organisations Multiannual Indicative Programme 2021–2027, s celkovou dotací 1500 mil. EUR (bez určení regionální dedikace),
- Thematic Programme on Peace, Stability and Conflict Prevention 2021–2027, s celkovou dotací 871 mil. EUR (bez regionálního dělení),
- ‚Global Challenges‘ thematic programme Multi-annual indicative programme 2021–2027, s celkovou dotací 3 648 mil. EUR (bez regionálního dělení).

Mezi další programy, které jsou financovány EU, patří: **Central Asia Rule of Law Programme**¹⁶³ zaměřený na společné právní prostředí mezi Evropou a Střední Asií, podporu transparentnosti a boje proti hospodářské kriminalitě a podporu efektivního fungování státních institucí a státní správy.¹⁶⁴

Pro mnohé české podniky a instituce by mohl být atraktivní **European Instrument for International Nuclear Safety Cooperation (EI-INSC)**¹⁶⁵, následovník programu Instrument for Nuclear Safety Co-operation, který fungoval v předcházejícím finančním období. Celková částka v rámci tohoto programu je 300 mil. EUR.

Výše uvedené programy jsou zaměřeny především na oblasti spojené s cíli udržitelného rozvoje (Sustainable Development Goals, SDG). EU (spolu)podporuje i programy, které mají za cíl usnadnit vzájemný obchod a investice mezi EU a Střední Asií. Sem patří především **EU Central Asia Invest Programme**¹⁶⁶ založený v roce 2007. Program je zaměřený především na podnikatelské zprostředkovatelské organizace (Business Intermediary Organizations), což jsou veřejné či soukromé subjekty, které zastupují zájmy podnikatelů. Podporuje vzájemnou spolupráci a přenos informací tak, aby to v důsledku pomohlo lokálním malým a středním podnikům. Objem tohoto programu je ovšem relativně malý, od roku 2007 bylo poskytnuto 23 mil. EUR celkem 34 projektům. V rámci tohoto programu proběhlo v květnu 2023 v kazachstánské Almaty již druhé Ekonomické fórum EU – Střední Asie, které potvrdilo zintenzivnění vztahů mezi EU a Střední Asií.

¹⁶² Global Europe – Programming. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2022 [cit. 2022-05-9]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/international-partnerships/global-europe-programming_en.

¹⁶³ Více informací k dispozici zde: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/central-asia>.

¹⁶⁴ Zde jsou průběžně inzerována výběrová řízení: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/central-asia/tenders>.

¹⁶⁵ Více informací k dispozici zde: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-overview/european-instrument-international-nuclear-safety-cooperation-performance_en.

¹⁶⁶ Více informací k dispozici zde: <https://eu-cai.org/>.

Dalším programem zaměřeným na podporu investic a obchodu je **Ready4Trade in Central Asia** s kapacitou 15 mil. EUR pro léta 2020–2023. Financován je EU, nicméně implementujícím subjektem je International Trade Centre (ITC). Projekty jsou zaměřeny na veřejné i soukromé subjekty. Cílem je především odstranění netarifních překážek obchodu.

Evropská unie směřuje značnou část financí rovněž do infrastrukturních projektů. V případě Střední Asie je to skrze **Evropskou investiční banku (EIB)** a nástroj **The Investment Facility for Central Asia (IFCA)**. Ten byl založen v roce 2010 a zatím byl vždy prodloužen. Jeho současná pozice ve víceletém finančním rámci 2021–2027 zatím není jasná. Nástroj poskytuje půjčky a technickou asistenci středoasijským republikám, které jsou využity na klíčové investice a infrastrukturní projekty, včetně výroby a přenosu energie či ochranu životního prostředí. EIB např. se angažovala v projektu CASA 1000 (70 mil. EUR). Samotná EIB také poskytuje finance v rámci vlastního **Climate Action & Environment Facility**. EIB doposud investovala ve Střední Asii 967 mil. EUR.¹⁶⁷ Priorita je výslovně udělována projektům spojeným s energetickým sektorem. V souvislosti s vyhlášenou strategií **Globální brána (Global Gateway)**¹⁶⁸ Evropskou komisí se očekává až 300 mld. EUR investic. S velkou pravděpodobností budou tyto finance poskytovány skrze EIB, případně EBRD. V rámci strategie Globální brána proběhlo v listopadu 2022 první setkání v rámci EU-Central Asia Connectivity Conference: Global Gateway v uzbeckém Samarkandu. Při této příležitosti bylo oznámeno zahájení dvou iniciativ v rámci programu Team Europe, díky kterým by měly být financovány projekty až ve výši 300 milionů EUR: (1) EU – Central Asia Digital Connectivity ve formě položení silného optického kabelu propojujícího EU a Střední Asii přes Kaspické moře a zlepšení digitální konektivity skrze satelitní propojení. A (2) Water-Energy-Climate Change in Central Asia, která obsahuje i investiční komponentu, která má za cíl přilákat soukromé investory.¹⁶⁹

Další programy v oblasti infrastruktury – Inogate a TRACECA – v současné době nevykazují významnější aktivity, nicméně mohou být v budoucnosti opět revitalizovány.

Pro oblast životního prostředí funguje v rámci EU například projekt **WECOOP** (The EU–Central Asia Platform on Environment and Water Cooperation). Založen byl v roce 2009 a poslední prodloužení jeho financování je z roku 2019. Podporuje tzv. zelené investice, které směřují ke snížení emisí. Na stránkách programu je možné najít užitečné rady, jak postavit vlastní návrh projektu tak, aby měl šanci na úspěch.¹⁷⁰ Zajímavým zdrojem informací o

---

¹⁶⁷ The EIB in Central Asia. *Evropská investiční banka* [online]. Luxemburg, 2022 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: <https://www.eib.org/en/projects/regions/central-asia/index.htm>.

¹⁶⁸ Více informací k dispozici zde: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/global-gateway_cs.

¹⁶⁹ Team Europe Initiatives. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/team-europe-initiatives_en.

¹⁷⁰ Podrobné rady lze naléznout na webu: <https://wecoop.eu/>.

možném financování projektů v oblasti životního prostředí je databáze vytvořená v rámci **OECD – Climate Fund Inventory**, který sdružuje informace o 91 různých zdrojích.¹⁷¹

Závěry

V rámci EU je mnoho možností, jak získat financování, zejména u projektů, které mohou být zařazeny jako ty, které přispívají k cílům udržitelného rozvoje (SDG). Systém financování je poměrně roztržštěný a proměnlivý ve vztahu k víceletým finančním rámcům, lze tedy doporučit využití konzultantských společností, které se systematicky věnují monitoringu tendrů v rámci institucí EU.

---

¹⁷¹ Databáze je k dispozici zde: <https://www.oecd.org/env/cc/database-climate-fund-inventory.htm>.

5. SMLOUVY A OBCHODNÍ DOHODY EU SE ZEMĚMI REGIONU

5.1 Smluvní rámec EU a Střední Asie

5.1.1 Strategie EU pro Střední Asii

Nová strategie EU pro Střední Asii byla přijata v roce 2019 a jedná se o revizi strategie z roku 2007, která byla vnímána jako málo účinná a nereflakující reálný vývoj v regionu. Hlavním leitmotivem nové Strategie je posílení resilience regionu, především skrze růst prosperity jednotlivých společností. V této strategii došlo k některým pozitivním posunům ve smyslu realističtějšího nahlížení možností spolupráce se středoasijskými zeměmi – přiznání hlavních cílů EU ve smyslu zajištění stability a bezpečnosti; uvědomění si odlišností mezi jednotlivými zeměmi Střední Asie; přijetí skutečnosti, že hlavními geopolitickými hráči v regionu jsou Čína a Rusko. EU tedy může nabízet Střední Asii určitou protiváhu vůči těmto dvěma hlavními aktérům a předkládat alternativní modely ve specifických oblastech, ve kterých má EU případnou konkurenční výhodu. Nicméně některé slabiny dřívějšího přístupu EU ke Střední Asii v nové strategii zůstávají, případně dokonce narostly. Jedná se především o navýšení počtu konkrétních cílů, což je sice možno vnímat jako detailnější propracování, na druhou stranu již nyní je zřejmé, že EU své síly a aktivity tříští. Tím ztrácí i možnost poukazovat na své úspěchy a těžit tak z pozitivního přijetí veřejností a budování svého pozitivního obrazu v regionu.¹⁷²

5.1.2 Spolupráce EU s jednotlivými zeměmi regionu

EU a Střední Asie se již od 90. let snaží vybudovat silné a ambiciózní partnerství založené na společných zájmech i hodnotách. V posledních letech jsou obě strany odhodlány zintenzivnit spolupráci s cílem podpořit ekologické a udržitelné hospodářské zotavení z pandemie a také spolupráci na řešení některých problémů vzniklých v souvislosti s probíhajícími vojenskými událostmi. Spolupráce mezi EU a Střední Asií konkrétně posiluje v oblasti politické, obchodní, hospodářské, vodohospodářské a energetické, dále v oblasti boje proti terorismu a extremismu, v oblasti ochrany životního prostředí a boje proti globální změně klimatu, v oblasti kultury, školství a zdravotnictví.

Evropskou strategií je přiblížit středoasijský region Evropě. Konektivitou přitom není míněna jen doprava či energetika, tento pojem zahrnuje i humanitární vazby, jako je spolupráce v oblasti vzdělávání, výměny vědeckých pracovníků, kultury aj. Z dopravního hlediska jsou to pak slibné koridory mezi Evropou a Čínou, kde bude Střední Asie důležitým tranzitním bodem. Střední Asie a její dopravní infrastruktura bude plně zapojena do rozšiřování logistických tras

¹⁷² The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. *Evropská komise* [online]. Brusel, 15.05.2019 [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_the_eu_and_central_asia_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf.

mezi Asií a Evropou. Pro EU je velmi důležité zjednodušit standardy celního odbavení a pravidla přepravy; EU má v této oblasti velké zkušenosti, které mohou využít i země regionu.

Delegace EU fungují ve všech středoasijských zemích, kdy poslední delegace v Turkmenistánu byla otevřena v červenci 2019.

V roce 2020 dosáhl obrát obchodu se zbožím 22,3 miliardy EUR s obchodním přebytkem 4,1 miliardy EUR ve prospěch Střední Asie. Země regionu obdržely na období 2014–2020 finanční prostředky ve výši 1,02 miliardy EUR z nástroje pro rozvojovou spolupráci (Development Cooperation Instrument), který zahrnoval jak dvoustrannou pomoc, tak regionální programy (360 milionů EUR). Pomoc byla zaměřena na vzdělávání, regionální bezpečnost, udržitelné hospodaření s přírodními zdroji a socioekonomický rozvoj. Kazachstán a Turkmenistán již nejsou způsobilé pro bilaterální části nástroje, protože získaly status země s vyššími středními příjmy, ale nadále mají přístup k regionálním programům. Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva (European Instrument for Democracy and Human Rights) funguje ve všech státech Střední Asie s výjimkou Turkmenistánu, kde je organizací občanské společnosti příliš málo, jsou příliš špatně organizované a příliš přísně kontrolovány.¹⁷³

Spolupráce mezi EU a zeměmi regionu byla již v 90. letech zakotvena v Dohodách o partnerství a spolupráci (PCA, Partnership and Cooperation Agreements), kterým je věnována pozornost v následujícím oddíle.

5.1.3 Dohody o partnerství a spolupráci

Prototypem všech těchto dohod uzavřených v 90. letech se zeměmi SNS se v roce 1994 stala PCA mezi EU a Ruskem. Obsah a text dohod s ostatními zeměmi SNS byly velmi podobné, PCA lze tedy nazvat jakousi vzorovou dohodou. Každá dohoda je však jedinečná a upravuje jednotlivé otázky spolupráce s ohledem na specifika bilaterálních vztahů dané země s EU, priority a oblasti společného zájmu. PCA je rámcová smlouva a vymezuje pevný základ pro rozvoj dialogu mezi stranami o politických, ekonomických a kulturních otázkách.

Níže uvedená tabulka uvádí stav PCA mezi jednotlivými zeměmi Střední Asie a EU. Je zřejmé, že smluvně je nejslaběji zakotvena spolupráce s Turkmenistánem, nejpevnější a nejpokročilejší je dohoda s Kazachstánem, kde byla roku 2020 ratifikována Dohoda o posíleném partnerství a spolupráci (EPCA).

Tabulka 9. Stav Dohod o partnerství a spolupráci mezi EU a zeměmi Střední Asie

	Současný stav	Plánovaný stav
Kazachstán	EPCA (vstoupila v platnost v r. 2020)	
Kyrgyzstán	PCA, dokončena jednání o EPCA (2019)	podpis EPCA

¹⁷³ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

Tádžikistán	PCA (vstoupila v platnost v r. 2010)	zahájení jednání o EPCA (žádost podána r. 2018)
Turkmenistán	Prozatímní dohoda o obchodu a obchodních záležitostech (vstoupila v platnost v r. 2010)	ratifikace PCA Evropským parlamentem
Uzbekistán	PCA, dokončena jednání o EPCA (2022)	podpis EPCA

Zdroj: sestaveno autorem ze zdrojů uvedených v této kapitole.

Obchodní preference pro udržitelný rozvoj

Důležitá a velmi konkrétní část EPCA se týká systému GSP+, který představuje zvláštní pobídkový režim pro udržitelný rozvoj a řádnou správu věcí veřejných. Pro možnost čerpání výhod v režimu GSP+ existují určitá přísná kritéria: země musí být zranitelná (tj. nepatří do skupiny zemí s vysokými či vyššími středními příjmy dle klasifikace Světové banky, její vývozy na trh EU jsou koncentrovány do několika málo produktů, úroveň dovozů z EU musí být nízká) a musí ratifikovat 27 úmluv o lidských a pracovních právech, životním prostředí a dalších společensky důležitých otázkách.¹⁷⁴

Kazachstán

EU uznává Kazachstán jako vlivného regionálního hráče. Hospodářská důležitost této země pro EU je evidentní zejména v oblasti energetiky. EU jako celek je největším obchodním partnerem Kazachstánu i zahraničním investorem a Kazachstán zůstává hlavním obchodním partnerem EU ve Střední Asii. Obchodní bilance je aktivní ve prospěch Kazachstánu, v roce 2021 činila 12 mld. EUR, a to zejména díky exportu paliv.¹⁷⁵

Vztahy mezi Kazachstánem a EU jsou silné a jsou zakotveny v EPCA, která vstoupila v platnost v březnu 2020. Dokument pokrývá 29 oblastí a mimo jiné konstatuje potřebu spolupráce v oblasti energetiky založené na „vzájemném zájmu, reciprocitě, transparentnosti a předvídatelnosti“.

Země se účastní různých programů a iniciativ v oblasti energetiky financovaných EU. Důležitou oblastí spolupráce je zlepšení energetické účinnosti ve Střední Asii. EU nabízí Kazachstánu své odborné znalosti a podporu při modernizaci energetického systému země využitím jeho potenciálu sluneční a větrné energie a v této oblasti byly již spuštěny velké projekty. Kromě energetiky podporuje EPCA zlepšení podnikatelského prostředí v oblastech, jako je obchod službami, zakládání a provoz společností, pohyb kapitálu, surovin a energií a ochrana práv duševního vlastnictví. Bohužel kvůli pandemii byla zatím EPCA implementována

¹⁷⁴ The EU's Generalised Scheme of Preferences. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2015 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/august/tradoc_153732.pdf.

¹⁷⁵ EU-Kazakhstan Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (Resolution). *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0485_EN.html.

jen částečně. V oblasti obchodu a investic vznikla mezi EU a Kazachstánem obchodní platforma „High-Level Business Platform“ jako první významný výsledek EPCA (její již desáté jednání se konalo 15. července 2022 a soustředilo se na spolupráci v oblasti surovin a udržitelné těžby).¹⁷⁶

Kyrgyzstán

EU je jedním z hlavních sponzorů udržitelného rozvoje a reforem v Kyrgyzstánu. V letech 2014 až 2020 vyčlenila EU 174 milionů EUR na grantovou rozvojovou pomoc zaměřenou na tři hlavní odvětví a podpůrná opatření: právní stát, integrovaný rozvoj venkova a vzdělávání. Kromě toho EU rovněž podporuje demokratické principy v zemi prostřednictvím programu „právní stát“ a vyčlenila 20 milionů EUR na podporu stabilizace a demokratizace. Víceletý orientační program na období 2021–2027 reaguje na kyrgyzskou národní rozvojovou strategii do roku 2040, která stanoví dlouhodobý plán, jak se do roku 2040 stát silnou, soběstačnou a prosperující zemí.¹⁷⁷

PCA vstoupila v platnost v roce 1999 a EPCA, o které se jednalo od roku 2017 a jejíž text byl odsouhlasen v roce 2019, by měla věnovat více pozornosti politické spolupráci, obchodním a investičním vztahům, ekonomické spolupráci na podporu udržitelného rozvoje a dalším aspektům bilaterálních vztahů.

Dokument čítající 360 stran obsahuje 24 oblastí partnerství. EPCA by měla rozšířit ekonomické vazby a motivovat Kyrgyzstán k dodržování norem WTO a regionálních hospodářských dohod. Strany budou spolupracovat také v energetice, zemědělství a digitální ekonomice. Zejména se však prohloubí spolupráce mezi EU a Kyrgyzstánem v oblasti reforem, zahraniční politiky a otázek bezpečnosti, spravedlnosti a svobody. Jedná se o aktivní účast EU na aktualizaci právního rámce obchodu Kyrgyzstánu, pomoci při zachování svobody slova a demokracie. PCA některé z těchto bodů neobsahovala, i když se nepřímo dotýkala určitých aspektů spolupráce v těchto oblastech.

Od ledna 2016 těží Kyrgyzská republika z preferenčního přístupu na trh EU v režimu GSP+. Tento režim vyžaduje ratifikaci 27 základních mezinárodních úmluv o lidských a pracovních právech, ochraně životního prostředí a řádné správě věcí veřejných. GSP+ znamená úplné odstranění cel na více než 6000 položek, a kyrgyzští vývozci tak mohou dodávat zemědělské produkty, jako je ovoce i jeho zpracovaná podoba (konzervované ovoce, džus), ořechy (vlašské

¹⁷⁶ EU–Kazakhstan Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (Resolution). *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0485_EN.html.

¹⁷⁷ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

ořechy, mandle, pistácie), potravinářské výrobky, tabák, textilie, plstěné výrobky, oděvy (včetně kůže) a koberce do Evropské unie s nulovou celní sazbou.¹⁷⁸

Tádžikistán

Vztahy mezi Tádžikistánem a EU upravuje PCA podepsaná v roce 2004 a platná od roku 2010, která definuje politický, hospodářský a sociokulturní rámec dvoustranné spolupráce. Tádžikistán požádal o zahájení jednání o EPCA v listopadu 2018, ta však ještě nezačala, i když vztahy nabyly na intenzitě po loňských událostech v Afghánistánu.¹⁷⁹

Tádžikistán v současné době využívá standardního režimu GSP, ale projevil zájem se v blízké budoucnosti připojit k režimu GSP+. Zde však panuje skepticismus ohledně vlivu GSP+ na snižování chudoby na tádžickém venkově. Režim GSP+ neosvobozuje od cel např. bavlnu, která stále představuje hlavní tržní plodinu Tádžikistánu. Produkty, na které by se vztahovaly výjimky, jako je sušené ovoce a ořechy, pocházejí hlavně ze Sogdijské oblasti na severu země, která prosperuje a má dobrý přístup na nedaleké trhy Uzbekistánu a Kyrgyzstánu¹⁸⁰ (zde je však třeba poznamenat, že s Kyrgyzstánem přetrvávají napjaté vztahy v důsledku loňských ozbrojených střetů na hranicích; hranice jsou i přes nedávná jednání stále uzavřeny).

Turkmenistán

Formální vztahy mezi EU a Turkmenistánem byly ustanoveny v roce 1997 a obě strany podepsaly dohodu o partnerství a spolupráci v roce 1998. Ačkoli od roku 2004 již všechny členské státy EU a Turkmenistán PCA ratifikovaly, ratifikace Evropským parlamentem je posledním zbývajícím požadavkem k jejímu dokončení. Evropský parlament opakovaně odmítl ratifikovat PCA kvůli obavám o dodržování lidských práv a základních svobod turkmenským režimem.¹⁸¹ Dvoustranné vztahy mezi EU a Turkmenistánem se proto v současnosti řídí prozatímní obchodní dohodou z roku 2010.¹⁸²

Kromě regionálních rámců spolupráce EU se Střední Asií se mezi EU a Turkmenistánem konají každoroční dvoustranné dialogy: Dialog o lidských právech mezi EU a Turkmenistánem a Smíšený výbor EU–Turkmenistán. 20. zasedání Smíšeného výboru se konalo v říjnu 2021 s cílem dále rozvíjet partnerství a spolupráci, zejména v oblasti hospodářského rozvoje, obchodu

¹⁷⁸ Kyrgyzstan. *GSP hub* [online]. 2022 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://gsphub.eu/country-info/Kyrgyzstan>.

¹⁷⁹ Jalolov, S. European Union's Normative Power in Central Asia. *Central Asian Bureau for Analytical Reporting* [online]. 2020 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/european-union-s-normative-power-in-central-asia>.

¹⁸⁰ Perspectives: In Tajikistan, the EU must mind the GAP. *Eurasianet* [online]. 06.06.2019 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/perspectives-in-tajikistan-the-eu-must-mind-the-gap>.

¹⁸¹ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

¹⁸² Interim Agreement with Turkmenistan. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2009 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-6-2009-0253_EN.html.

a investic, jakož i rozvíjet společné projekty v oblasti životního prostředí, zemědělství, vzdělávání a ochrany zdraví.¹⁸³

S ruskou invazí na Ukrajinu v únoru 2022 se země EU snaží rozšířit možnosti dodávek energetických surovin včetně plynu z Turkmenistánu, aby zajistily svou energetickou bezpečnost. V důsledku toho Turkmenistán a EU v současné době pracují na dohodě o plynu, protože Turkmenistán chce diverzifikovat svůj vývoz energie, zatímco EU chce diverzifikovat její dovoz. V listopadu 2014 Turkmenistán podepsal rámcovou dohodu s Tureckem o dodávkách plynu transanatským plynovodem, který nyní přijímá plyn z ázerbájdžánského naleziště Shah Deniz v Kaspickém moři. V roce 2021 představila společnost Trans Caspian Resources svůj projekt Trans-Caspian Interconnector, menšího plynovodu (ve srovnání s transkaspickým plynovodem) z Turkmenistánu do Ázerbájdžánu. Po dokončení bude dodávat 10 až 12 miliard metrů krychlových zemního plynu ročně.¹⁸⁴

Obrázek 2. Trans-Caspian Interconnector

Zdroj: Coffey, L. Time for a U.S. Strategy in the Caspian. *The Heritage Foundation* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2023-06-03]. Dostupné na: <https://www.heritage.org/europe/report/time-us-strategy-the-caspian>.

Uzbekistán

PCA z roku 1996 je základní povahy a obsahuje obecná ustanovení o spolupráci mezi EU a Uzbekistánem. Dohoda má stejně jako ostatní PCA rámcový charakter, mnohá její ustanovení bylo třeba dále rozvíjet a upřesňovat v rámci zvláštních dvoustranných dohod o určitých

¹⁸³ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

¹⁸⁴ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

otázkách. Některé články PCA stanovují nejen možnost, ale dokonce nutnost takové dohody uzavírat (např. články 16–18).

Jednání o návrhu EPCA byla zahájena v únoru 2019. V červenci 2022 Uzbekistán a EU parafovaly EPCA. Nahradí tak současnou PCA a, jak strany očekávají, přenesou spolupráci na novou úroveň. EPCA bude podepsána a vstoupí v platnost po dokončení nezbytných právních procedur.

Dohoda zahrnuje nové oblasti spolupráce a významně modernizuje regulační rámec pro obchodní a hospodářské vztahy. EPCA pokrývá širší okruh otázek. Jedná se o ustanovení týkající se obchodu a související problematiky včetně celní správy, technické regulace, sanitárních a fytosanitárních opatření, hospodářské soutěže či řešení sporů. Dále se jedná o oblast investiční spolupráce, obchodu se službami a duševním vlastnictvím, a to díky implementaci základních pravidel WTO.

EPCA zahrnuje také nové oblasti, jako je zahraniční politika, bezpečnost, předcházení konfliktům a krizové řízení, ochrana osobních údajů, poskytování azylu a správa hranic, boj proti nelegální migraci, organizovanému zločinu a korupci, boj proti terorismu.

Dohoda již není dohodou rámcovou, ale vytváří plnohodnotný mechanismus pro komplexní interakci mezi Uzbekistánem a EU, a to i v oblasti hospodářské spolupráce. Očekává se, že EPCA přispěje k další integraci Uzbekistánu do multilaterálního obchodního systému, k posílení tržních mechanismů, zvýšení důvěry a zájmu zahraničních investorů a podnikatelských kruhů o zemi, jakož i otevření nových příležitostí pro tuzemské výrobce k obchodní spolupráci s partnery ze zemí EU.¹⁸⁵

Obsah EPCA s Uzbekistánem je znám ve větší míře než v případě analogické dohody s Kyrgyzstánem, nicméně místní odborníci (z Ministerstva obchodu a investic Uzbekistánu) potvrzují, že detailní informace nejsou k dispozici. V rámci EPCA budou hlavní oblasti spolupráce mezi EU a Uzbekistánem zahrnovat:

- Politickou spolupráci a reformy: dohoda klade silný důraz na sdílené hodnoty, demokracii a právní stát, lidská práva a základní svobody a udržitelný rozvoj.
- Rozšíření spolupráce v zahraniční a bezpečnostní politice se zaměřením na regionální stabilitu a mezinárodní spolupráci, nešíření zbraní hromadného ničení, předcházení konfliktům a krizové řízení.
- Spolupráci v oblasti spravedlnosti, svobody a bezpečnosti, zahrnující ochranu údajů, migraci, boj proti praní špinavých peněz a terorismu, organizovaný zločin a korupci, boj proti obchodu s drogami, jakož i soudní spolupráci a konzulární ochranu.

---

¹⁸⁵ Sotrudničestvo meždzu Uzbekistanom i ES vychodit na novyj uroven'. *Ministerstvo investic, průmyslu a obchodu Uzbeké republiky* [online]. Taškent, 06.07.2022 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://miit.uz/ru/news/sotrudnichestvo-mezhdu-uzbekistanom-i-es-vyhodit-na-novyj-uroven>.

- Obchod: EPCA poskytuje efektivnější regulační prostředí pro hospodářské subjekty v oblastech, jako je obchod se zbožím a službami, státní podniky, zadávání zakázek a práva duševního vlastnictví.
- Posílení spolupráce v řadě dalších klíčových oblastí politiky, včetně hospodářské a finanční spolupráce, energetiky, dopravy, životního prostředí a změny klimatu, digitální ekonomiky, zemědělství a rozvoje venkova, zaměstnanosti a sociálních věcí, kultury, vzdělávání a mládeže a výzkumu.¹⁸⁶

EU a Uzbekistán v roce 2022 uspořádaly 18. výroční zasedání Výboru pro spolupráci. Obě strany zhodnotily vývoj svých bilaterálních vztahů za poslední rok a své vyhlídky pro rok nadcházející. EU upozornila na násilné události v Karakalpakstánu a vyzvala k co nejrychlejšímu nezávislému vyšetřování okolností kolem protestů. Toto zasedání také poskytlo příležitost projednat obchodní a hospodářské vztahy, včetně členství Uzbekistánu v systému GSP+ (viz níže). Diskuse se týkala i technické spolupráce, podpory EU rozvojové strategii Uzbekistánu, spolupráce v odvětví energetiky s důrazem na udržitelnost a zelený přechod, lidských práv a základních svobod (zejména s ohledem na ústavní reformu a reformu uzbeckého trestního zákoníku) a regionální situace ve Střední Asii včetně situace v Afghánistánu.¹⁸⁷

Za prvních pět měsíců roku 2022 vzrostl obchod mezi Uzbekistánem a zeměmi EU o 22 %; vývoz z Uzbekistánu vzrostl o 86 %. Mezi kategorie zboží, které vykázaly největší růst, patří produkty chemického průmyslu (šestinásobný růst), textil (růst o 90 %) a potravinářské výrobky (růst o 65 %). Toho bylo z velké části dosaženo díky tomu, že Uzbekistán od roku 2021 čerpá preference v rámci režimu GSP+.¹⁸⁸ Tento režim nabídl další příležitosti ke zvýšení vzájemného obchodu, protože byla zrušena cla na řadu důležitých vývozních položek jako textil, oděvy a plasty. Na druhou stranu se očekává, že Uzbekistán zavede 27 klíčových mezinárodních úmluv o řádné správě věcí veřejných, lidských a pracovních právech a ochraně životního prostředí a klimatu.¹⁸⁹

Shrnutí

Výše uvedený smluvní rámec poukazuje na intenzivně se rozvíjející spolupráci mezi EU a třemi zeměmi Střední Asie – Kazachstánem, Kyrgyzstánem a Uzbekistánem. Posledně jmenovaný se dostal do této skupiny zejména díky svým ambiciózním reformám, které byly spuštěny po nástupu prezidenta Šavkata Mirzijojeva. Všechny tyto země dospěly do stádia odsouhlasení

¹⁸⁶ Uzbekistan: The European Union and Uzbekistan complete negotiations for a new Enhanced Partnership and Cooperation Agreement. *EU External Action* [online]. Brusel, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/uzbekistan-european-union-and-uzbekistan-complete-negotiations-new-enhanced-partnership-and_en.

¹⁸⁷ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

¹⁸⁸ Uzbekistan joins EU's GSP+ arrangement. *Evropská komise* [online]. Brusel, 09.04.2021 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/uzbekistan-joins-eus-gsp-arrangement-2021-04-09_en.

¹⁸⁹ Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

textu EPCA a v případě Kazachstánu již EPCA vešla v platnost. Kyrgyzstán a Uzbekistán navíc čerpají výhody režimu GSP+, díky němuž došlo ke zvýšení vývozu na trhy EU. Na opačném konci žebříčku se nachází Turkmenistán, kde je v platnosti pouze prozatímní obchodní dohoda. PCA nebyla stále ratifikována Evropským parlamentem kvůli obavám o dodržování lidských práv v zemi; na druhou stranu by však mohla mít snaha o pokrok v ratifikaci pozitivní dopad např. díky zavedení mechanismu monitoringu lidských práv. Tádžikistán zatím nezahájil jednání o EPCA i přes „evropské turné“ prezidenta Emomali Rachmona v loňském roce i předchozí čtyři návštěvy EU. I zde budou při případných dalších jednáních problematické body související s tavním režimem. Na druhou stranu je však Tádžikistán důležitým partnerem s ohledem na situaci v Afghánistánu.

Středoasijské elity si uvědomují, že je EU připravena nabídnout více rozvojové pomoci a obchodních preferencí, pokud do své legislativy implementují více mezinárodních norem prosazovaných EU. Toto schéma je typické pro novou generaci dohod o posíleném partnerství a spolupráci se zeměmi regionu.

5.2 Přehled činnosti mezivládních komisí a pracovních skupin

Identifikace možných „mezer“ v bilaterálním smluvním rámci ČR¹⁹⁰

5.2.1 Kazachstán

Na procesu kazachstánsko-české hospodářské spolupráce se významně podílí činnost Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědecko-technickou spolupráci. Byla zřízena na základě Dohody mezi vládou České republiky a vládou Republiky Kazachstán o ekonomické, průmyslové a vědeckotechnické spolupráci ze dne 8. září 2004. Její zasedání probíhají od roku 2005, její zatím poslední 11. zasedání se konalo ve dnech 11.–12. listopadu 2021 v Praze. Českou delegaci složenou ze zástupců ministerstev, vládních agentur a českých firem vedla tehdejší náměstkyně ministra průmyslu a obchodu ČR Martina Tauberová. V čele dvacetičlenné kazachstánské delegace byl náměstek ministra obchodu a integrace Kajrat Torebajev. Byla podepsána řada memorand o spolupráci, zejména v oblasti dopravy.

Mezivládní komise zahrnuje Pracovní skupinu pro energetiku, vedenou na české straně ředitelem odboru plynárenství a kapalných paliv MPO ČR, jejíž poslední zasedání se konalo v roce 2016, a Pracovní skupinu pro podporu průmyslu, jejíž první a zatím poslední zasedání se uskutečnilo v listopadu 2018.

Doporučení

V současnosti lze doporučit založení pracovní skupiny pro zemědělství. Spolupráce v tomto sektoru se nyní poměrně úspěšně rozvíjí. Např. sousední Polsko má uzavřenu smlouvu o spolupráci v zemědělské oblasti.

¹⁹⁰ Informace v této podkapitole byly čerpány především z webových stránek Ministerstva zahraničí ČR.

5.2.2 Kyrgyzstán

Od roku 2020 je účinná Smlouva o zamezení dvojího zdanění mezi ČR a Kyrgyzstánem a o rok dříve vstoupila v platnost Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR a Ministerstvem ekonomiky Kyrgyzské republiky. Tato dohoda byla podepsána 9. dubna 2019 tehdejší ministryní průmyslu a obchodu ČR Martou Novákovou v Biškeku a bylo uskutečněno první zasedání Pracovní skupiny pro hospodářskou spolupráci.

Doporučení

Ve smluvní základně mezi našimi státy chybí smlouva o vzájemné podpoře a ochraně investic, jakou mají např. sousední Rakousko či Německo.

5.2.3 Tádžikistán

Česko-tádžickou ekonomickou spolupráci podporuje Česko-tádžická meziresortní stálá pracovní skupina pro hospodářskou a průmyslovou spolupráci. Poslední zasedání se uskutečnilo 27.–28. ledna 2016. Základní bilaterální smlouvy jako smlouva o zamezení dvojího zdanění a smlouva o ochraně investic byly uzavřeny.

5.2.4 Uzbekistán

Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Uzbeké republiky o ekonomické, průmyslové a vědecko-technické spolupráci ze dne 28. června 2004 zakotvuje mj. založení společné Mezivládní komise pro ekonomickou, průmyslovou a vědecko-technickou spolupráci. Do současné doby proběhlo osm jednání komise, poslední v září 2019. Plánuje se 9. jednání v roce 2023.

Smluvní základna je poměrně široká, stejně jako v případě Kazachstánu chybí ve smluvním rámci dohoda o spolupráci v zemědělské oblasti; tu nemá Uzbekistán uzavřenu s žádným z našich sousedů.

5.2.5 Turkmenistán

S touto zemí nemá ČR v hospodářské oblasti zřízenou žádnou komisi či pracovní skupinu.

5.3 Rozvojová pomoc jako nástroj ekonomické diplomacie

Následující text pojednává o třech případech zemí, které využívají rozvojovou pomoc pro průnik na trhy Střední Asie. Prvním případem je Francie, která má tuto agendu velmi dobře rozpracovanou a působí v mnoha zemích světa. Jako příklad pak lépe slouží případ druhý, a to Maďarsko, kde srovnání ob stojí lépe. Je třeba říci, že výhodou či také motivací Maďarska je skutečnost, že má k zemím regionu historicky blíže. Třetím případem je pak Švýcarsko díky jeho angažovanosti především v rozvojových projektech a inovativní iniciativě Blue Peace.

5.3.1 Francie

Francie patří mezi největší poskytovatele rozvojové pomoci a v regionu Střední Asie působí nejaktivněji v Uzbekistánu, v ostatních zemích je její činnost minimální či žádná. Ve Francii rozvojovou politiku realizují ministerstvo pro Evropu a zahraniční věci a ministerstvo hospodářství, financí a obnovy spolu se Skupinou Francouzské rozvojové agentury. Součástí Skupiny je Agence Française de Développement (AFD), která financuje veřejný sektor a nevládní organizace, stejně jako výzkum a vzdělávání v oblasti udržitelného rozvoje; její dceřiná společnost Proparco, která se věnuje financování soukromého sektoru; a Expertise France, agentura pro technickou spolupráci.¹⁹¹

Zastoupení francouzské rozvojové agentury Agence Francaise de Developpement (AFD) v Taškentu, otevřené roku 2015, pokrývá také aktivity agentury v Kazachstánu.

Francie – Uzbekistán

V roce 2018 podepsaly Uzbekistán a Francie řadu bilaterálních dohod o spolupráci v rámci návštěvy uzbecké delegace vedené prezidentem Mirzijojevem a francouzsko-uzbeckého obchodního fóra konaného v Paříži.

Mezi vládou Uzbekistánu a AFD byla v rámci návštěvy podepsána Dohoda o partnerství o provádění Programu spolupráce na období 2018–2021. Program počítal s financováním projektů v hodnotě 600 milionů eur na období 2018–2021. Prostředky byly přiděleny na realizaci slibných společných projektů v oblasti zásobování vodou a hygieny, energetiky a vodní energie, zavádění energeticky úsporných a energeticky účinných technologií využívajících alternativní zdroje energie, zemědělství, ochranu životního prostředí a udržitelné hospodaření se zdroji, včetně pevných odpadů, podporu soukromého sektoru a další směry.

Mezi Fondem pro obnovu a rozvoj Republiky Uzbekistán a francouzskou státní investiční bankou BPI France byla při stejné příležitosti podepsána smlouva o spolupráci při poskytování finanční podpory projektům v Uzbekistánu v celkové výši 300 milionů eur. Dále byla podepsána memoranda o spolupráci s největší francouzskou korporátní a investiční bankou Natixis a třemi uzbeckými komerčními bankami: Asaka, Uzpromstroybank a Národní bankou Uzbekistánu pro zahraniční ekonomické záležitosti.¹⁹²

Co se týče dalších aktivit AFD, do roku 2025 plánuje mobilizovat zhruba jednu miliardu eur ve formě půjček, technické pomoci a grantů na podporu reformního programu vlády Uzbekistánu. Dne 10. května 2021 byla podepsána druhá dohoda o partnerství mezi Ministerstvem investic a zahraničního obchodu Republiky Uzbekistán a AFD v Taškentu.

¹⁹¹ Development Cooperation Profiles: France. *OECD iLibrary* [online]. 2022 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/29927d90-en/index.html?itemId=/content/component/29927d90-en>.

¹⁹² France and Uzbekistan expand areas of cooperation. *GRATA International* [online]. 29.10.2018 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://gratanet.com/news/france-and-uzbekistan-expand-areas-of-cooperation>.

V návaznosti na každoroční konzultace mezi AFD a vládou Uzbekistánu, které se konaly dne 11. února 2021, strany vypracovaly nový orientační program spolupráce na období 2021–2025 podepsaný během ministerské návštěvy.

V souladu s mandátem AFD „zeleného růstu a solidarity“ a Pařížskou dohodou budou prostředky přiděleny na realizaci společných projektů v oblasti zásobování vodou a hygieny, energetiky a vodní energie, úspor energie a energeticky účinných technologií využívajících alternativní energetické zdroje, zemědělství, ochrany životního prostředí a udržitelného hospodaření se zdroji, včetně pevných odpadů, podpory soukromého sektoru a úvěrů z veřejných zdrojů. Jedním z plánovaných projektů je oblast Aralského moře, kde má AFD v úmyslu spolufinancovat s Evropskou investiční bankou projekt v oblasti lesnictví a rozvoje venkova.¹⁹³

Francie – Kazachstán

AFD získala oprávnění působit v zemi v roce 2011 a může poskytovat úvěry vládě a veřejným institucím ve třech prioritních sektorech: rozvoj venkova, rozvoj měst a energetická transformace.

AFD pracuje na zahájení své činnosti v Kazachstánu od roku 2020 v souladu se svým mandátem „zeleného růstu a solidarity“. Dne 12. května 2021 bylo podepsáno Memorandum o porozumění týkající se vzájemné spolupráce mezi AFD a Ministerstvem národního hospodářství Kazachstánu.

Francouzská rozvojová pomoc zemím regionu poskytuje příležitosti francouzským firmám účastnit se společných projektů a podporuje tak jejich průnik na zahraniční trhy. To se může zdát mimo reálné možnosti České republiky, nicméně případ maďarsko-kyrgyzské spolupráce, který následuje, ukazuje, že to neuskutečnitelné není.

5.3.2 Maďarsko

Jak bylo zmíněno výše, maďarský národ má k zemím Střední Asie blízko, protože kromě ugrofinských má také turkické kořeny. Co se týče současnosti, od roku 2018 má Maďarsko status pozorovatele v Organizaci turkických států (OTS). Ta zahrnuje Ázerbájdžán, Kazachstán, Kyrgyzstán, Turecko a Uzbekistán. Kromě Maďarska jsou pozorovateli také Turkmenistán a Severní Kypr. V listopadu 2022 hostil Samarkand summit OTS, kterého se zúčastnila početná maďarská delegace v čele s předsedou vlády Viktorom Orbánem.¹⁹⁴

Vzhledem k jazykové bariéře autorů nelze podat přehled nástrojů maďarské rozvojové pomoci, ale je možné uvést konkrétní příklady jejich aktivit v zemích regionu. Dle sdělení zástupců

¹⁹³ AFD to Extend its Cooperation with Uzbekistan by 2025. *AFD* [online]. Paříž, 11.05.2022 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.afd.fr/en/actualites/communique-de-presse/afd-extend-cooperation-uzbekistan>.

¹⁹⁴ Těreměckij, K. Kak Vengria pytaetsja stať novej middle power Centralnoj Jevropy. *Rossija v global'noj politike* [online]. Moskva, 15.02.2023 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://globalaffairs.ru/articles/vengriya-middle-power/>.

ministerstev a zájmových sdružení v Uzbekistánu a Kyrgyzstánu jsou Maďaři v těchto zemích rozhodně aktivnější než Češi či Slováci.¹⁹⁵ Zejména patrná je jejich snaha v Kyrgyzstánu, kde byl v roce 2021 založen Maďarsko-kyrgyzský rozvojový fond.

Maďarsko – Kyrgyzstán

V listopadu 2021 zahájil činnost Maďarsko-kyrgyzský rozvojový fond, který byl založen s cílem financování investičních projektů obou zemí. Podíl maďarské účasti na projektu musí činit minimálně 30 % (služby, technologie, zařízení). Minimální úroková sazba bude činit 1,5 %, maximální pak 7,25 %. Tato sazba se bude skládat ze čtyř hlavních kritérií, mezi něž patří význam projektu pro místní ekonomiku, maďarská participace, úroveň zajištění a načasování projektu – čím kratší termín, tím nižší úroková sazba.¹⁹⁶ Fond má několik prioritních oblastí včetně alternativních zdrojů energie (výstavba malých vodních elektráren) a zemědělství, především rozvoj chovu hospodářských zvířat, včelařství a rybích farem v Kyrgyzstánu. Kromě toho se jedná o realizaci zajištění osvětlení v hlavním městě a zpracování komunálního odpadu. Další prioritou jsou s ohledem na potravinovou soběstačnost odvětví související s produkcí základních potravin, jako je rostlinný olej, cukr a mouka.¹⁹⁷ V rámci Maďarsko-kyrgyzského rozvojového fondu je již naplánována realizace konkrétních podnikatelských projektů v celkové výši 24 milionů USD, jak uvedl prezident Sadyr Džaparov v listopadu 2022 na setkání s maďarským premiérem Viktorem Orbánem v Samarkandu. Vedoucí představitelé obou zemí jednali o otázkách spolupráce v dopravní, obchodní, ekonomické, kulturní a humanitární oblasti.¹⁹⁸

Maďarsko – Uzbekistán

V únoru 2021 se setkal ministr investic a zahraničního obchodu Uzbekistánu Sardor Umurzakov a premiér Maďarska Viktor Orbán. Výsledkem bylo podepsání dvoustranných dohod o realizaci 12 investičních projektů v potravinářském průmyslu a zemědělství Uzbekistánu.¹⁹⁹

¹⁹⁵ Rozhovory autora s představiteli těchto organizací, Taškent a Biškek, září 2022.

¹⁹⁶ Vengersko-Kyrgyzskij fond razvitija načal rabotu i primimajet zajavki ot biznesa. *24.kg* [online]. Biškek, 12.05.2022 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: https://24.kg/ekonomika/233288_vengersko-kyrgyzskij_fond_razvitija_nachal_rabotu_iprimimajet_zayavki_otbiznesa/.

¹⁹⁷ Vengersko-Kyrgyzskij fond razvitija ozvučil prioritětnyje napravlenija dlja finansirovaniya. *KirTAG* [online]. Biškek, 12.05.2022 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://kyrtag.kg/ru/news/vengersko-kyrgyzskij-fond-razvitija-ozvuchil-prioritetnye-napravleniya-dlya-finansirovaniya->

¹⁹⁸ Vengersko-Kyrgyzskij fond razvitija nametil realizaciju projektov na \$24 mln. *Economist.kg* [online]. Biškek, 11.11.2022 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://economist.kg/novosti/ekonomika/2022/11/11/vengersko-kyrgyzskij-fond-razvitija-nametil-realizaciju-proektov-na-24-mln/>.

¹⁹⁹ Vengria okažet podderžku Uzbekistanu pri vstupljenii v VTO. *SNG.TODAY* [online]. 19.02.2021 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://sng.today/tashkent/15827-vengrija-okazhet-podderzhku-uzbekistanu-pri-vstupljenii-v-vto.html>.

5.3.3 Švýcarsko

Švýcarsko bylo zahrnuto do analýzy díky své vysoké angažovanosti především v rozvojových projektech a rozvojové spolupráci a inovativní iniciativě Blue Peace.

Švýcarsko je ve Střední Asii poměrně aktivní. Spolupráce s regionem Střední Asie započala v roce 1992. V tomto roce se Švýcarsko na základě referenda stalo členem bretonwoodských institucí (Mezinárodního měnového fondu a skupiny Světové banky). Zároveň Švýcarsko získalo vedoucí úlohu v jedné z konstituencí těchto mezinárodních finančních institucí, jejímiž členy jsou právě i země Střední Asie.²⁰⁰ Od té doby se Švýcarsko angažuje zejména v Kyrgyzstánu, Tádžikistánu a Uzbekistánu. Pravidelně vyhláší několikileté (většinou čtyřleté) strategie jak pro celý region, tak strategie bilaterální. V současné době je přijat a aplikován Program spolupráce Švýcarska pro Střední Asii 2022–2025. Plánovaný rozpočet rozvojové spolupráce na tyto roky je 218 milionů švýcarských franků.²⁰¹ Rozvojovou spolupráci zajišťují Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC) a State Secretariat for Economic Affairs (SECO).

Pro právě probíhající období 2022–2025 jsou stanoveny tři prioritní oblasti: (1) voda, infrastruktura a proměna klimatu, (2) vládnutí, lidská práva a poskytování služeb a (3) inkluzivní a udržitelný ekonomický rozvoj. Jedná se o snížení prioritních oblastí oproti minulému období, pro nějž bylo stanoveno celkem šest prioritních cílů.²⁰² Švýcarsko se v regionu angažuje individuálně, ale i v partnerství s mezinárodními organizacemi (OSN a jeho agentury, MMF, skupina Světové banky, EBRD, Asijská rozvojová banka apod.) či v partnerství s místními neziskovými organizacemi.

Vlajkovou lodí švýcarské rozvojové spolupráce (nejen) ve Střední Asii je otázka vody, ochrany vodních zdrojů a hospodaření s vodou. Nabízí svým partnerům efektivní řešení této problematiky tak, aby se co nejvíce snížilo napětí mezi jednotlivými uživateli vodních zdrojů (zemědělství, energetika, průmysl, turismus atd.), a to jak vnitrostátně, tak v mezinárodním kontextu. V roce 2010 zahájilo iniciativu Blue Peace (Modrý mír). Základem této iniciativy je přesvědčení, že sdílená správa vodních zdrojů může být nástrojem spolupráce spíše než zdrojem konfliktů.²⁰³ Blue Peace představuje poměrně komplexní paletu nástrojů od diplomatických,

²⁰⁰ 20 years of Swiss membership of IMF and World Bank. *State Secretariat for Economic Affairs* [online]. Bern, 2012 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/seco/nsb-news/medienmitteilungen-2012.msg-id-45812.html>.

²⁰¹ *Swiss Cooperation Programme for Central Asia 2022–25*. SDC [online]. Bern, 2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/deza/en/home/countries/central-asia.html>.

²⁰² *Swiss Cooperation Strategy Central Asia 2017–21*. *Swiss Agency for Development and Cooperation SDC a State Secretariat for Economic Affairs SECO* [online]. 2022. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.seco-cooperation.admin.ch/dam/secocoop/de/dokumente/dokumentation/laenderstrategien/swiss-cooperation-strategy-central-asia-2017%E2%80%932021.pdf.download.pdf/Swiss%20Cooperation%20Strategy%20Central%20Asia%202017%E2%80%932021.pdf>.

²⁰³ *Blue Peace* [online]. 2022. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.thebluepeace.org>.

politických, přes technické až po finanční. Důležitost, kterou Švýcarsko přikládá této oblasti, potvrzuje i fakt, že v minulých letech byl jmenován i zvláštní vyslanec pro vodu ve Střední Asii.²⁰⁴ Švýcarsko se tak angažuje jak ve výzkumu, tak ve vzdělávání zaměstnanců státních i místních administrativ, tak v konkrétních obcích a komunitách (ať už stavbami, či opravami studen a ostatních vodovodních zařízení).

Švýcarsko – Kyrgyzstán

Švýcarsko otevřelo svoje velvyslanectví v Biškeku v listopadu 2012. Objemově jsou švýcarské investice v Kyrgyzstánu relativně malé, ale přesto Švýcarsko tradičně patří mezi 10 největších investorů. Nicméně právní základna bilaterální spolupráce je překvapivě velmi omezená, v registru smluv lze dohledat pouze Dohodu mezi Švýcarskou federální radou a vládou Kyrgyzské republiky o zpětném přebírání osob s neoprávněným pobytem.²⁰⁵ Podporu vzájemného obchodu provádí soukromá organizace Joint Chamber of Commerce, která se regionálně zaměřuje na země východní Evropy, Střední Asie a Kavkazu.²⁰⁶ Funguje jako klasická obchodní komora – tedy shromažďuje informace, poskytuje poradenskou činnost, sleduje legislativní a jiné změny v patřičných zemích apod.

V současné době pokračují v Kyrgyzstánu v rámci rozvojové spolupráce následující projekty (některé projekty pokračují z minulého strategického období, proto zdánlivě neodpovídají prioritním oblastem):²⁰⁷

- Účinná léčba a prevence neinfekčních onemocnění,
- «Bai Alai» malé podniky a tvorba příjmů v oblastech Alai a Chon-Alai,
- reforma zdravotnického vzdělávání,
- pozorování a modelování kryosféry pro zlepšení adaptace ve Střední Asii – monitorovací systém ledovců a permafrostu,
- udržitelný ekonomický rozvoj – zlepšování kvality zemědělské produkce, tvorba a nacházení nových příležitostí na trhu,
- autonomie zdravotnických zařízení,
- projekt National Water Resources Management,
- projekt zlepšování fungování státní správy.

Švýcarsko – Tádžikistán

Tádžikistán je jednoznačnou prioritou pro Švýcarsko, přestože zde nemá doposud stálou misi. Švýcarský velvyslanec, který sídlí v Kazachstánu, je akreditován rovněž pro Tádžikistán.

²⁰⁴ Welcome message from the Special Envoy. *Blue Peace* [online]. Nedatováno. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.bluepeace-centralasia.ch/welcome/message/>.

²⁰⁵ Dohoda mezi Švýcarskou federální radou a vládou Kyrgyzské republiky o zpětném přebírání osob s neoprávněným pobytem je k dispozici zde: <https://www.fedlex.admin.ch/en/>.

²⁰⁶ Odkaz na zmiňovanou Joint Chamber of Commerce: <https://jointchambers.ch>.

²⁰⁷ Central Asia (Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan). *SDC* [online]. Bern, 2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/deza/en/home/countries/central-asia.html>.

Nicméně v Tádžikistánu je realizován největší počet projektů. Obě země mají uzavřenou dohodu o podpoře a vzájemné ochraně investic z roku 2009, dále smlouvu o zamezení dvojího zdanění v oblasti daní z příjmu a z majetku, dohodu o spolupráci v případě mimořádných událostí a dohodu o technické a finanční spolupráci a humanitární pomoci.

V současné době pokračují v Tádžikistánu v rámci rozvojové spolupráce následující projekty:

- zlepšení odolnosti komunity prostřednictvím udržitelných zdrojů obživy v údolí Rašt,
- adaptivní a odolné komunity v projektu Habitat,
- správa bezpečné pitné vody a hygieny,
- projekt zabezpečující přístup ke spravedlnosti,
- meteorologické, vodohospodářské a klimatické služby pro odolné živobytí a blahobyt na venkově,
- projekt reformy systému evidence obyvatel,
- projekt National Water Resources Management.

Švýcarsko – Uzbekistán

V Uzbekistánu zřídilo Švýcarsko velvyslanectví již v roce 1994. Proto je ve srovnání s Kyrgyzstánem a Tádžikistánem rozvinutější na příklad i kulturní spolupráce. Země spolu mají uzavřené následující smlouvy a dohody: dohodu o obchodní a hospodářské spolupráci, dohodu o letecké dopravě, dohodu o podpoře a vzájemné ochraně investic, dohodu o technické a finanční spolupráci a humanitární pomoci, dohodu o mezinárodní silniční přepravě cestujících a zboží, memorandum o porozumění o posílení a rozvoji přátelských vztahů a vzájemného porozumění. Poměrně důležitá dohoda s velkým významem pro vzájemné bilaterální vztahy byla podepsána v srpnu 2022. Jednalo se o Dohodu mezi Švýcarskou konfederací a Republikou Uzbekistán o podmínkách navrácení nezákonně nabytého majetku propadlého ve Švýcarské konfederaci ve prospěch obyvatelstva Republiky Uzbekistán. Švýcarsko totiž na základě soudního rozhodnutí zkonfiskovalo v minulosti poměrně veliký majetek Gulnary Karimové, dcery prvního prezidenta Uzbekistánu, Isloma Karimova. Na základě této dohody pak budou peníze navraceny Uzbekistánu. Podporu vzájemného obchodu provádí jak již výše zmíněná Joint Chamber of Commerce, tak rovněž Swiss-Asian Chamber of Commerce.²⁰⁸

Přes poměrně bohatou smluvní základnu a jiné vzájemné kontakty je rozvojová spolupráce zatím minimální a konkrétní strategie se tvoří.

5.4 Závěry a doporučení

1. Zaměřit pozornost při zpracování smluvní základny zejména na Kazachstán a Uzbekistán, případně částečně na Kyrgyzstán. Přestože zde existuje nejsilnější

---

²⁰⁸ Uzbekistan, Switzerland sign restitution agreement of assets of Gulnara Karimova. *The Tashkent Times* [online]. Taškent, 2022 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://tashkenttimes.uz/national/9454-uzbekistan-switzerland-sign-restitution-agreement-of-assets-of-gulnara-karimova>.

konkurence a směřuje sem největší zájem zemí EU i mimoevropských zemí, jde o nejperspektivnější státy v regionu, se kterými má smysl navázat spolupráci. Spolupráce s Tádžikistánem či Turkmenistánem by sice byla žádoucí, nicméně investiční potenciál a možnosti působení na tádžickém trhu, stejně jako ochranná opatření, možnosti samotného vjezdu do země v Turkmenistánu a v obou případech také vysoká monopolizace a parcelace trhu (ze strany vnějších aktérů i vnitřní elity) neumožňují větší rozvoj vztahů s výjimkou ojedinělých a velmi riskantních projektů.

2. Doplnit smluvní základnu se třemi hlavními zeměmi uvedenými výše, a to především v následujících oblastech:
  - smlouva o investicích (Kyrgyzstán),
  - smlouva o spolupráci v zemědělské oblasti (Kazachstán, Kyrgyzstán, Uzbekistán),
  - smlouva o leteckých službách (Kazachstán).

K tomuto lze rozšířit smluvní portfolio Smlouvou o přátelství a spolupráci.

Smluvní základnu by bylo vhodné doplnit na úrovni dvoustranných komisí, a to zejména komisemi či podkomisemi pro zemědělské otázky, kterých by se účastnily nejen zainteresované státní orgány, ale především podnikatelské subjekty z České republiky a příslušného státu.

6. SPECIFIKA ZEMÍ

V následujících podkapitolách se budeme podrobněji věnovat jednotlivým zemím. Jejich obsah vychází z toho, co je již k dispozici v česky psaných veřejně dostupných zdrojích, např. na portále BusinessInfo. Snahou je tedy tyto informace neopakovat, spíše rozšiřovat, případně se zaměřit na oblasti, které nejsou podrobně zmapované.

6.1 Kazachstán

Kazachstán se v současné době ukazuje jako nejpřístupnější a nejvhodnější země regionu pro obchod a investice českých firem. Ač podnikatelské a investiční prostředí nedosahuje evropských standardů a má svá specifika, Kazachstán je otevřen spolupráci se zahraničními partnery a postupně buduje poměrně robustní institucionální infrastrukturu pro podporu investic a vzájemného obchodu. Jako zatím jediná země regionu má Kazachstán s EU podepsanou Dohodu o posíleném partnerství a spolupráci (Enhanced Partnership and Cooperation Agreement), která vstoupila v platnost 1. března 2020. Kazachstán je v současnosti největším obchodním partnerem České republiky ve Střední Asii. V hlavním městě Astaně sídlí velvyslanectví ČR, které je zároveň akreditované i pro sousední Kyrgyzstán. Ve městě Almaty, které je považováno za obchodní centrum Kazachstánu, sídlí kancelář CzechTrade. Vzhledem k dlouholetým a relativně úspěšně navázaným kontaktům je ekonomika a trh Kazachstánu výborně prozkoumaným terénem. Informace, které české úřady shromažďují (především na BusinessInfo.cz), jsou pravidelně obnovovány a rozšiřovány.

6.1.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země

Kazachstán je největší ekonomikou regionu a vykazuje nejvyšší HDP na obyvatele podle parity kupní síly. Struktura jeho ekonomiky také ukazuje nejvyšší vyspělost, s 56,9 % podílu služeb, 37,6 % podílu průmyslu a 5,4 % podílu zemědělství na HDP v roce 2021.²⁰⁹ Kazachstán je zároveň největší zemí regionu, s 2 725 000 km² je devátým největším státem světa. Nicméně počet obyvatelstva je relativně nízký (19,01 mil. obyvatel), hustota obyvatelstva je tedy velmi řídká. S tím souvisí i poměrně veliký rozdíl v ekonomických ukazatelích jednotlivých regionů. Mezi nejbohatší regiony patří: Atyrau, Almaty a Astana, které společně produkují až 44 % výkonu ekonomiky Kazachstánu. Mezi nadprůměrné regiony patří ještě Mangystau, Západní Kazachstán, Karaganda a Pavlodar.²¹⁰ Tyto regiony také přispěly k tomu, že Kazachstán od roku 2000 výrazně snížil míru chudoby jako celek, nicméně opět s výraznými rozdíly jak mezi regiony, tak mezi městy a venkovskými oblastmi.

²⁰⁹ ADB Key Indicators Database. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://kidb.adb.org/economies/kazakhstan>.

²¹⁰ Rodríguez-Pose, A. a Bartolucci, F. *Regional Inequality Study for Kazakhstan*. The Republic of Kazakhstan: Joint Government of Kazakhstan and the Asian Development Bank Knowledge and Experience. Asian Development Bank, 2021.

Obrázek 3. Oblasti Kazachstánu

Autor: Bernard Tom, Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported licence

Specializace oblastí Kazachstánu:²¹¹

- Akmolinská oblast – těžba uranu, těžba zlaté rudy, strojírenství, chemický a farmaceutický průmysl, stavební materiály.
- Oblast Aktobe – těžba ropy a zemního plynu, výroba neželezných kovů.
- Oblast Almaty – zpracovatelský průmysl.
- Oblast Atyrau – hlavní oblast těžby ropy Kazachstánu.
- Západní Kazachstán – těžba ropy, zemního plynu, ropné břidlice, naleziště draselnohořečnaté soli, ložiska keramzitu.
- Oblast Mangystau – těžba ropy a zemního plynu.
- Oblast Pavlodar – hutnictví (hliník, feroslitiny) a výroba elektřiny; v regionu se vyrábí více než 13 % elektřiny v zemi.
- Oblast Žambyl – doprava a logistika, zpracovatelský průmysl, zemědělství.
- Oblast Karagandy – jeden z nejvíce průmyslových regionů Kazachstánu; zpracovatelský průmysl (metalurgie, chemický průmysl), těžební činnost (mangan, měď, koks, stříbro, uhlí, vápenec).
- Oblast Kostanay – především zemědělství, částečně těžba železné rudy, azbestu a bauxitu.
- Oblast Kyzylorda – těžební činnost (soli, stavební materiály); součástí této oblasti je i Bajkonur, pronajatý do roku 2050 Rusku.
- Severní Kazachstán – především zemědělství.

²¹¹ Regional'nyj obzor 2021 goda. *Qazaqstan Exportal* [online]. Astana, 2022 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://export.gov.kz/export/finished_research.

- Východní Kazachstán – průmyslový a zemědělský region, potenciál rozvoje turismu.

Z výše uvedeného je patrná závislost ekonomiky na těžbě nerostných surovin (ropa, zemní plyn, uhlí, uran, kovy a ostatní nerostné suroviny). Kazachstán má deváté největší zásoby ropy na světě a těžba energetických surovin se podílí 21 % na HDP a 70 % na exportu. Vláda se dlouhodobě snaží o diverzifikaci ekonomiky, ale zatím tato diverzifikace není natolik dostatečná, aby zmírnila dopady pohybu cen energetických surovin na světových trzích na ekonomiku Kazachstánu. Kromě nerostných surovin leží potenciál Kazachstánu v jeho poloze, která mu umožňuje stát se v budoucnu regionálním obchodním centrem, zejména díky propojení čínské iniciativy Pás a stezka a národní strategie **Nurly Žol** (viz dále), které by měly výrazně rozšířit a revitalizovat místní dopravní a obchodní infrastrukturu. Rozvoj dopravní infrastruktury je klíčový jak z pohledu na napojení na světové trhy (Kazachstán je vnitrozemskou zemí bez přístupu ke světovým oceánům), tak z pohledu vnitřního rozvoje země.

Zároveň se ale v současné době poloha Kazachstánu (probíhající konflikt mezi Ukrajinou a Ruskem) ukazuje jako velmi limitující faktor s ohledem na sankce uvalené na Rusko, které jak domácím, tak zahraničním podnikům velmi zatěžují logistiku a vzájemný zahraniční obchod. V době pandemie COVID-19 došlo k dlouhodobému uzavírání hranic, které rovněž mělo negativní vliv na ekonomiku a obchod Kazachstánu. Zejména Čína zavedla přísná hygienická opatření, která významně zdražovala a prodlužovala vzájemné obchody. Vláda Kazachstánu tak ještě více podpořila existující **strategii náhrady importu** (viz dále), v jejímž rámci podporuje podniky ve výrobě produktů, které byly doposud dováženy. Tato strategie může být vhodnou příležitostí pro české podnikatele pro vývoz výrobních technologií, případně (spolu)zakládání místních výrobních podniků.

Ekonomika Kazachstánu, ač je možné ji považovat za tržní ekonomiku, je do značné míry stále ovlivněna státem. Největší a klíčové podniky, zejména v oblasti těžby nerostných surovin, energetiky a dopravy jsou stále ovládnány státem přes investiční holding **Samruk Kazyna**. Mezi ty nejvýznamnější patří: KazMunayGas – ropný a plynárenský průmysl; KazTransGas – přeprava a distribuce zemního plynu; Samruk-Energy – výroba elektřiny; Tau-Ken Samruk – těžba zlata, olova, mědi a zinku; letecké společnosti Air Astana a Qazaq Air; národní železniční společnost Kazakhstan Temir Zholy; provozovatel poštovních služeb Kazpost. V souvislosti se změnami na politické rovině po lednových událostech 2022 dochází v současné době (2022–2023) ke změnám jak v samotném holdingu, tak v jeho jednotlivých společnostech. Jedná se především o výměny vedoucích pracovníků, zeštíhlování administrativního aparátu a zefektivňování fungování. Zároveň byl v prosinci 2021 přijat Komplexní privatizační plán 2021–2025, který předpokládá určitý stupeň privatizace, ať formou IPO, případně formou prodeje strategickým investorům. První firmou, která vstoupila na burzu a veřejnost tak mohla zakoupit její akcie, byla v prosinci 2022 společnost KazMunayGas. Tzv. IPO proběhlo na domácích burzách Astana International Exchange (AIX) a Kazakhstan Stock Exchange

(KASE)²¹². Zřejmě další společností, u které proběhne veřejná nabídka akcií, bude Air Astana²¹³. U výše uvedených podniků si ovšem stát ponechá kontrolní podíl. V plánu je také přeměna role, kterou Samruk Kazyna doposud hrál, tedy role vykonavatele vládních iniciativ. Jeho nová funkce bude odpovídat spíše roli investiční společnosti, která předpokládá podílení se na infrastrukturních projektech.

Druhou významnou institucí, skrze kterou stát ovlivňuje ekonomiku, především formou podpory, je národní řídicí holding **Baiterek**. Úloha holdingu Baiterek je poskytovat různé druhy pomoci:

1. velkým podnikům (financování provozu, pojištění vývozu, leasing atd.) skrze Rozvojovou banku Kazachstánu, exportní pojišťovací společnost KazakhExport a společnost Kazyna Capital Management;
2. malým a středním podnikatelům (dotování úrokových sazeb, garance půjček a koncesionální financování v bankách), především skrze Rozvojový podnikatelský fond DAMU;
3. financování dostupného bydlení (vývoj finančních produktů, jako jsou hypotéky, formy státní podpory či nájemní bydlení) skrze banku Otbasy a Kazakhstan Housing Company;
4. financování udržitelného rozvoje zemědělsko-průmyslového komplexu a podpora podnikatelů ve venkovských oblastech prostřednictvím Agrarian Credit Corporation a KazAgroFinance.

K utlumení dopadů výkyvů cen nerostných surovin na ekonomiku Kazachstánu byl v roce 2000 zřízen **Národní fond Kazachstánu**, který má dvojí úlohu: 1) stabilizovat státní finance v rámci ekonomických cyklů a 2) spořit pro budoucí generace. Prostředky fondu jsou generovány jednak pomocí speciální daně uvalené na ropné a plynárenské společnosti, ziskem z privatizace státního majetku a investováním prostředků fondu. Národní fond Kazachstánu je spravován Národní bankou Kazachstánu. Prostředky fondu narůstaly až do roku 2014 (s výjimkou období finanční krize 2008–2009). Po roce 2014 dochází k postupnému snižování prostředků fondu (reakce na devalvaci národní měny tenge v roce 2014, masivní podpora ekonomiky v době pandemie COVID-19).

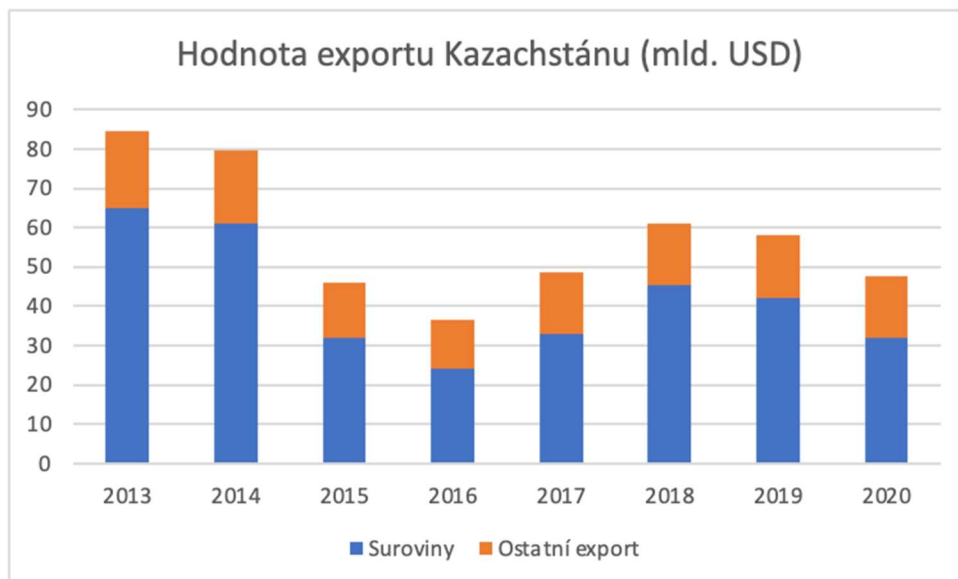
Zahraniční obchod

Kazachstán je členem WTO od listopadu 2015, zároveň je členem EAES, který vznikl k 1. 1. 2015. Je to vnitrozemská země, což s sebou přirozeně přináší nevýhodu pro zapojení do mezinárodního obchodu. Objem jeho exportu je poměrně kolísavý v absolutních hodnotách, nicméně suroviny tvoří stabilně podíl 65–75 %.

²¹² Ob itogah provedeniya IPO i otkrytii vtorichnyh torgov akciyami AO NK «KazMunajGaz». *KazMunayGaz* [online]. Astana, 2022 [cit. 2023-05-21]. Dostupné z: <https://www.kmg.kz/ru/press-center/press-releases/ob-itogah-provedeniya-ipo-i-otkrytii-vtorichnyh-torgov-akciyami-ao-nk-kazmunajgaz/>.

²¹³ V Samruk-Kazyna rasskazali o predstojaščem IPO Ejr Astany. *Lsm.kz* [online]. Almaty, 06.02.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://lsm.kz/samruk-kazyna-air-astana-ipo>.

Graf 17. Export Kazachstánu, v mld. USD

Zdroj: Analiz tendencij mirovoj trgovli i vněšněj trgovli Kazachstana. *Qazaqstan Exportal* [online]. Astana, 2021 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://export.gov.kz/export/finished_research?lang=ru.

K významnému poklesu objemu exportu došlo mezi lety 2014 a 2015 zejména z důvodu devalvace měny Kazachstánu (tenge) a poklesu světových cen energetických surovin.

Zdaleka největšími obchodními partnery, co se týče dovozu, jsou Rusko a Čína; jejich podíl činí 60 % celkové hodnoty dovozu Kazachstánu. Třetí příčku pak zaujímá zpravidla Německo. Následující tabulka uvádí pořadí zemí od roku 2015.

Tabulka 10. Teritoriální struktura dovozu Kazachstánu

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Rusko	Rusko	Rusko	Rusko	Rusko	Rusko	Rusko	Rusko
2.	Čína	Čína	Čína	Čína	Čína	Čína	Čína	Čína
3.	Německo	Německo	Německo	Německo	Jižní Korea	Jižní Korea	Německo	Německo
4.	USA	USA	USA	Itálie	Itálie	Německo	USA	USA
5.	Itálie	Itálie	Itálie	USA	Německo	USA	Turecko	Turecko
6.	Ukrajina	Francie	Uzbekistán	Uzbekistán	Uzbekistán	Francie	Uzbekistán	Jižní Korea
7.	Turecko	Turecko	Turecko	Jižní Korea	USA	Turecko	Itálie	Uzbekistán
8.	Uzbekistán	Uzbekistán	Jižní Korea	Francie	Turecko	Itálie	Jižní Korea	Japonsko
9.	Francie	Japonsko	Francie	Turecko	Francie	Uzbekistán	Bělorusko	Itálie
10.	Jižní Korea	Jižní Korea	Bělorusko	Bělorusko	Bělorusko	Bělorusko	Francie	Francie

Zdroj: Statistika vnějšněj, vzaimnoj trgovli i tovarnych ryнков. *Statistický úřad Kazachstánu* [online]. Astana, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/>.

Česká republika se pravidelně nachází kolem dvacátého místa. Nejvíce dovážené produkty do Kazachstánu (podle hodnoty dovozu) jsou: výpočetní stroje a jejich jednotky, stroje pro přepis

dat, magnetické nebo optické čtečky; telefonní přístroje a ostatní přístroje pro přenos nebo příjem hlasu nebo obrazu; léky; osobní automobily a jiná motorová vozidla a letadla. Z pohledu Kazachstánu je země závislá na dovozu velkého množství výrobků, které není schopen zatím vyrábět. Proto se opakovaně snaží o podporu rozvoje místních výrobních podniků (viz výše strategie náhrady dovozu).

V čele žebříčku zemí, kam Kazachstán exportuje, se dlouhodobě drží Itálie, Čína, Rusko a Nizozemsko. Následující tabulka uvádí pořadí zemí, do kterých Kazachstán vyváží od roku 2015.

Tabulka 11. Teritoriální struktura vývozu Kazachstánu

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.	Itálie	Itálie	Itálie	Itálie	Itálie	Čína	Čína	Itálie
2.	Čína	Čína	Čína	Čína	Čína	Itálie	Itálie	Čína
3.	Nizozemsko	Rusko	Nizozemsko	Nizozemsko	Rusko	Rusko	Rusko	Rusko
4.	Rusko	Nizozemsko	Rusko	Rusko	Nizozemsko	Nizozemsko	Nizozemsko	Nizozemsko
5.	Francie	Švýcarsko	Švýcarsko	Francie	Francie	Uzbekistán	Turecko	Turecko
6.	Švýcarsko	Francie	Francie	Jižní Korea	Jižní Korea	Turecko	Uzbekistán	Jižní Korea
7.	Rumunsko	Španělsko	Španělsko	Švýcarsko	Švýcarsko	Indie	Francie	Uzbekistán
8.	Turecko	Uzbekistán	Uzbekistán	Španělsko	Turecko	Francie	Jižní Korea	Francie
9.	Řecko	Ukrajina	Turecko	Uzbekistán	Španělsko	Švýcarsko	Španělsko	Rumunsko
10.	Španělsko	UK	Ukrajina	Japonsko	Uzbekistán	Řecko	Indie	Španělsko

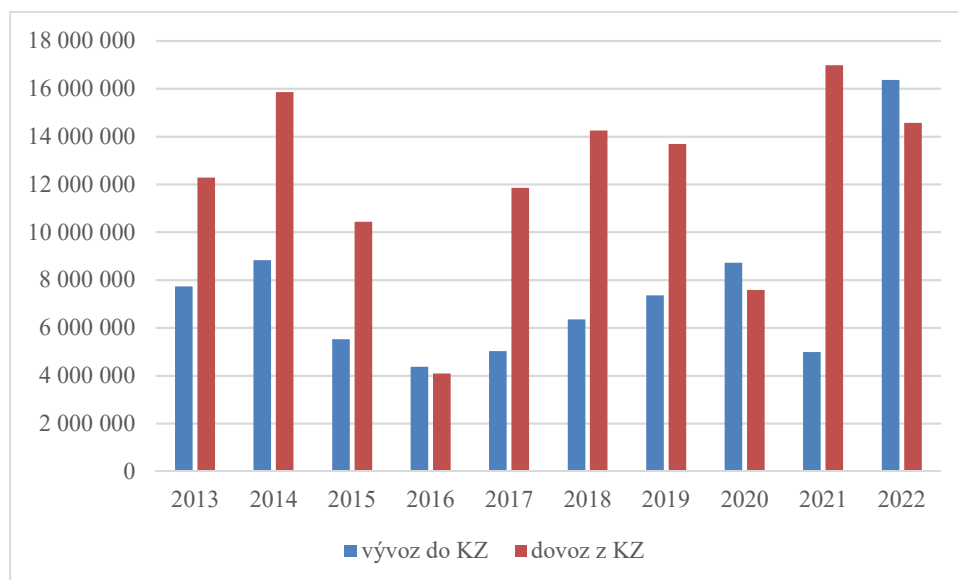
Zdroj: Statistika vnější, vzájemnej torgovli i tovarnych rynkov. *Statistický úřad Kazachstánu* [online]. Astana, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/>.

Česká republika se poslední čtyři roky nachází kolem 40. místa. Nejvíce vyvážené produkty z Kazachstánu jsou: surová ropa a surové ropné produkty; rafinovaná měď a slitiny mědi; feroslitiny; ropné plyny; měděné rudy a koncentráty. Ropa je nejvíce vyvážena do Itálie, Nizozemska, Francie, Číny a Jižní Koreje.

Vzájemný obchod s ČR

Česká republika má tradičně zápornou bilanci vzájemného obchodu s Kazachstánem, jak ukazuje následující graf. V dovozu z Kazachstánu dominantně převažují paliva a olej, Česká republika v roce 2022 vyvezla především přístroje záznamu reprodukce zvuku a TV obrazu.

Graf 18. Vzájemný obchod ČR a Kazachstánu 2013–2022, v tis. Kč

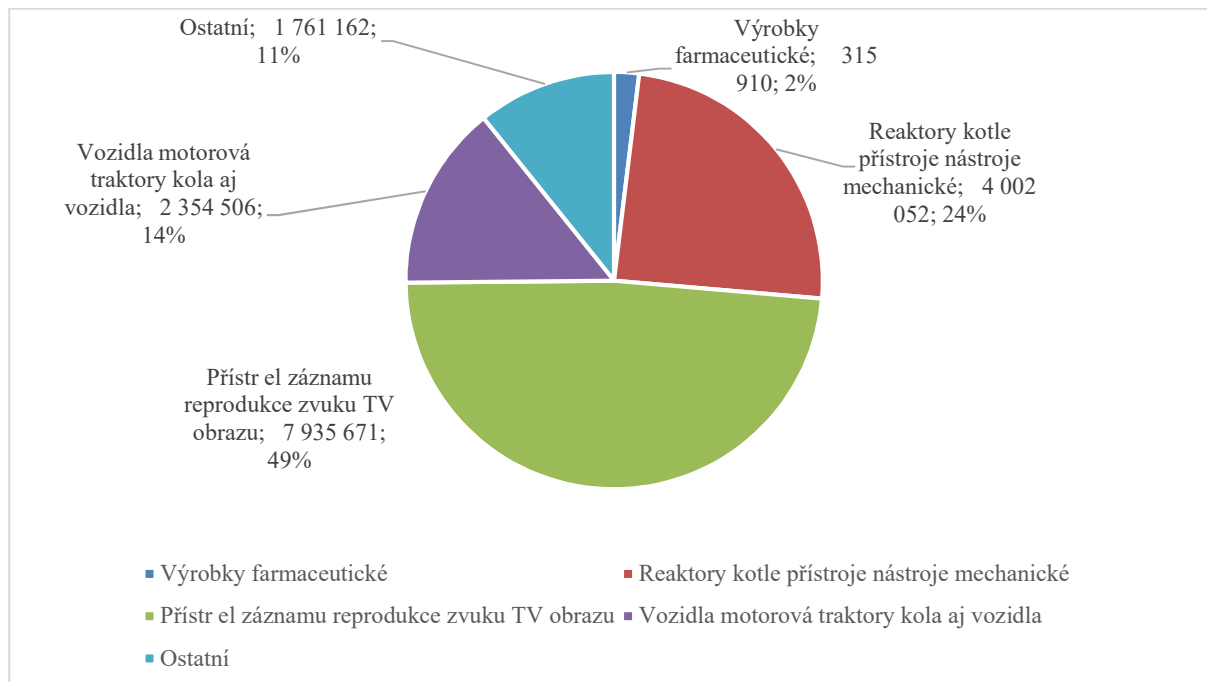

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

V roce 2022 vývoz do Kazachstánu převýšil dovoz z této země. Jedním z možných vysvětlení může být přesun některých exportérů z ruského trhu na ten kazachstánský. Případně se nabízí možnost, že někteří exportéři vývozem do Kazachstánu obcházelí sankce uvalené na Rusko po jeho agresi na Ukrajinu v únoru 2022. Nicméně k pozitivnímu saldu s Kazachstánem nedošlo poprvé, za posledních 10 let se tak stalo ještě v roce 2016 a 2020. Při rozhovorech se zástupci českých firem se (zřejmě i v závislosti na exportovaném produktu) ukázalo, že se Kazachstán velmi obává možnosti být rovněž zařazen na sankční režim a v souvislosti s tím sám výrazně zpřísňuje dovozní podmínky. Nelze vyloučit, že část exportu do Kazachstánu souvisí s obcházením protiruských sankcí, na druhou stranu ale nelze ani potvrdit, že by se tak dělo ve významném měřítku. Například údaje statistického úřadu Kazachstánu ohledně vývozu z Kazachstánu do Ruska za rok 2022 nevykazují žádný výrazný nárůst ve srovnání s předchozími lety.²¹⁴

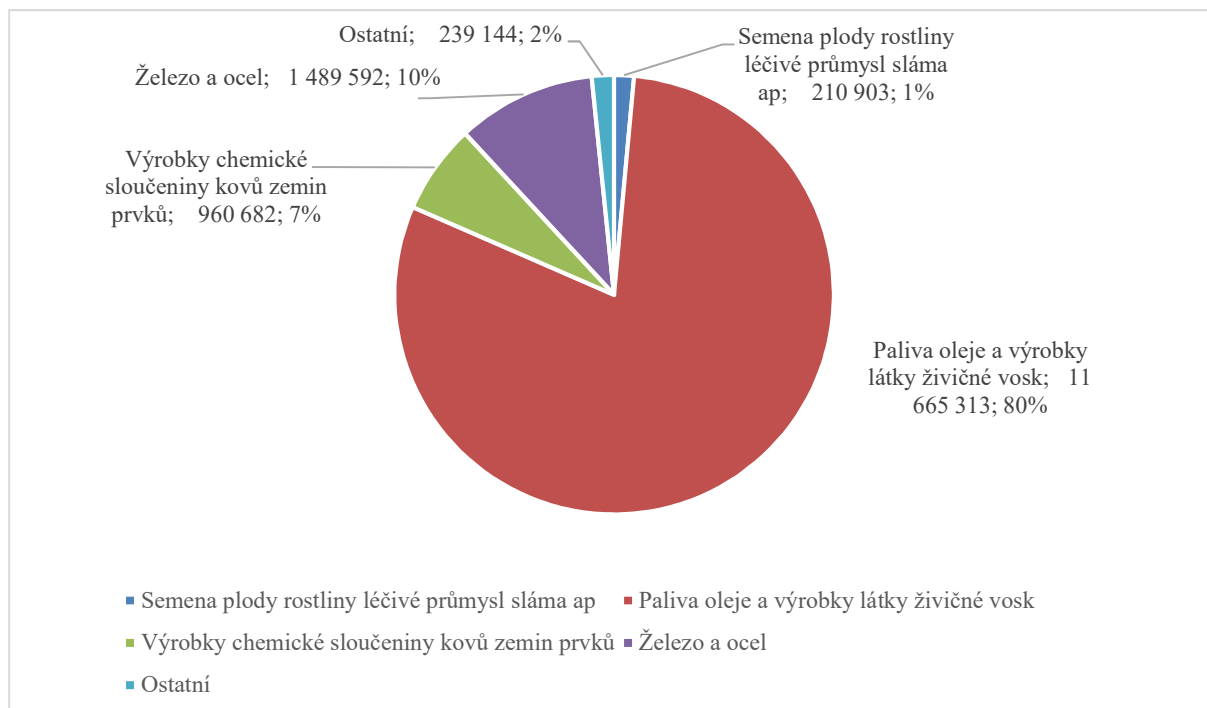
²¹⁴ Statistika vnějšej, vzaimnoj torgovli i tovarnych rynkov. Statistický úřad Kazachstánu [online]. Astana, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/>.

Graf 19. Vývoz z ČR do Kazachstánu, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 20. Dovoz z Kazachstánu do ČR, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

6.1.2 Podpora podnikání, obchodu a investic

Kazachstán si je vědom důležitosti rozvíjení domácí ekonomiky, zapojení do zahraničního obchodu a přínosu zahraničních investic. K tomuto účelu průběžně přijímá různé strategie a programy. Zároveň existuje mnoho institucí a programů, jejichž rolí je podpora podnikání, obchodu a investic. Tyto instituce a programy jsou poměrně roztržštěné s ohledem na své zřizovatele a proměňují se v čase (slučují se, mění svoji úlohu apod.). Následující výčet tedy odpovídá stavu v dubnu roku 2023 a zmiňuje dlouhodobější projekty. Vzhledem k probíhajícím změnám na politické a ekonomické rovině je možné, že dojde k institucionálním změnám. S největší pravděpodobností nepůjde o drastické změny, nicméně může dojít k slučování či proměně některých organizací. Zároveň se v mnohých případech jedná o podporu místním podnikatelům, což nicméně může ulehčit i situaci případným českým investorům či obchodníkům.

Kazakh Invest – podpora investorům, kteří chtějí investovat v Kazachstánu. Poskytuje všestranné služby – vyhledávání informací, propojování s partnery, organizace návštěv (podniků) v regionech, pomoc s orientací v možnostech financování a grantech. Na stránkách organizace je možné dohledat aktuální legislativu, včetně anglické verze, a informace o změnách právních aktů.

Atameken – Národní komora podnikatelů – sdružuje malé, střední i velké podnikatele. Je založena na všeobecném členství a zaštiťuje 199 podnikatelských asociací. Úloha Atameken je zastupovat práva a zájmy podnikatelů, především vůči vládním institucím, v rámci legislativního procesu, případně i při vyjednávání integračního uskupení EAES. V rámci Atameken je zřízena dceřiná společnost **Kazachstánská komora zahraničního obchodu**, jejímž úkolem je podpořit vzájemný obchod se zahraničními partnery. Tato komora pořádá mezinárodní výstavy a veletrhy, provádí sběr informací, je nápomocná při přípravě mezinárodních obchodních smluv a poskytuje různé služby (tlumočnictví, oceňování majetku, reklama, konzultace atd.). Atameken má rozsáhlou síť regionálních poboček a nabízí nejrozličnější zprostředkovatelské služby.²¹⁵

Program náhrady dovozu – Kazachstán pravidelně vyhláší strategie, které mají zvětšit soběstačnost Kazachstánu v mnohých oblastech a snížit jeho závislost na dovozu (nejen) výrobků s vysokou přidanou hodnotou. Tyto programy probíhají jak v zemědělsko-potravinářském sektoru, tak v sektoru průmyslových výrobků. Potřeba snížit závislost na importu (a případně zároveň zvýšit exportní potenciál Kazachstánu) se naplno projevila zejména v době pandemie COVID-19, ale i v současné době probíhajícího konfliktu na Ukrajině. Koncem dubna 2022 přijala vláda v rámci Plánu operativních opatření ke stabilizaci sociálně-ekonomické situace v Republice Kazachstán Program náhrady dovozu. Byl vytvořen seznam 761 produktů, u kterých je potřeba zvýšit stávající výrobu, případně zcela nově zavést jejich výrobu v Kazachstánu. Nejméně dvě třetiny z těchto projektů budou realizovány

²¹⁵ Informace lze nalézt na stránkách <https://atameken.kz/> a <https://kazcic.kz/>.

v období 2023–2025. Jako příklad takového projektu je možno uvést plány na rok 2022: výstavba závodu na výrobu propylenu v oblasti Atyrau, závodu na výrobu pneumatik v oblasti Karaganda, závodu na těžbu zlata v oblasti Akmola a rafinerie ropy v oblasti Turkestán.²¹⁶ Kromě průmyslové výroby se počítá také s rozvojem zemědělsko-potravinářského komplexu. Do konce roku 2025 se předpokládá výstavba a rozjezd 24 masokombinátů, výsadba 22 sadů, zahájení provozu závodů na zpracování mléka a výstavbu nového cukrovaru. Financování těchto projektů bude, mimo jiné, prostřednictvím holdingu Baiterek, předpokládaná státní podpora je do roku 2025 4,4 bilionů tenge.²¹⁷ Mezi tzv. klíčové výrobky, které se doposud v Kazachstánu nevyrábí, patří: slitinové polotovary, ocelové polotovary, polokoks, feroslitiny, ferosilikátový hliník, okenní profily, tabule a plechy, radiátory, drátěné pruty, měděné výrobky, nákladní automobily, izotermické vagóny atd.²¹⁸

Ministerstvo průmyslu a rozvoje infrastruktury působí v oblastech dopravy (výstavba silnic, železnice, letecká doprava), průmyslu, využití nerostných surovin, rozvoj obranného průmyslu a výstavba a rozvoj bytové infrastruktury. Na svých stránkách zveřejňuje údaje o probíhajících investičních projektech.²¹⁹ Jedná se o projekty mimo sektor nerostných surovin, v minimální hodnotě 500 milionů tenge (cca 27 milionů Kč). V květnu 2022 zde bylo evidováno celkem 765 projektů v různém stádiu rozpracovanosti. Odhadovaný objem investic činí 24 407 miliard tenge (cca 1 300 miliard Kč). Z celkového počtu evidovaných investičních projektů je 82 % financováno samotným Kazachstánem. V následující tabulce jsou uvedeny počty evidovaných projektů (bez sektoru nerostných surovin), ve kterých se angažují zahraniční partneři.

Tabulka 12. Počty investičních projektů v Kazachstánu se zahraniční účastí

Země	Počet investičních projektů
Čína	27
Turecko	23
Rusko	18
Švýcarsko	9
SAE, USA, Nizozemsko	6

²¹⁶ Programma importozameščenija do 2025 goda razrabatyvaetsja v Kazachstaně. *Primeminister.kz* [online]. Astana, 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://primeminister.kz/ru/news/programma-importozameshcheniya-do-2025-goda-razrabatyvaetsya-v-kazahstane-2631455>.

²¹⁷ Na programmu importozameščenija planirujut napravit' 4,3 trln tenge. *Kapital.kz* [online]. Almaty, 2022 [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://kapital.kz/economic/105380/na-programmu-importozameshcheniya-planiruyut-napravit-4-3-trln-tenge.html>.

²¹⁸ Skol'ko potratjat v Kazachstaně na novuju programmu importozameščenija. *Kursiv.kz* [online]. Almaty, 2022 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://kz.kursiv.media/2022-05-30/skolko-potratyat-v-kazahstane-na-novuju-programmu-importozameshheniya/>.

²¹⁹ Seznam projektů je k dispozici zde: <https://www.gov.kz/memleket/entities/miid/investment-projects?lang=ru>.

Francie	5
Singapur, Jižní Korea, Německo	4
Velká Británie, Uzbekistán, Itálie, Polsko, Kanada, Španělsko, Gruzie	2
Tchaj-wan, Dánsko, Rakousko, Indie, Malajsie, Portugalsko, Izrael, Kypr, Írán, Ázerbajdžán, Austrálie, Lucembursko	1

Zdroj: Ministerstvo industrii i infrastrukturnogo razvitija (2022), vlastní zpracování

V následující tabulce je pak srovnání zemí podle velikosti investic v nekomoditních odvětvích.

Tabulka 13. Srovnání zemí dle objemu investic v nekomoditních odvětvích Kazachstánu

Země	Velikost investic v mil. tenge
Rusko	5 026 099
Čína	2 256 866
Německo	1 569 292
Lucembursko	1 500 000
Turecko	913 101
SAE	742 333
Jižní Korea	304 467
USA	301 844
Švýcarsko	291 794
Nizozemsko	239 428

Zdroj: Ministerstvo industrii i infrastrukturnogo razvitija (2022), vlastní zpracování

Ruské projekty: výroba polyethylenu (65 % veškerých nekomoditních investic, největší evidovaný projekt v databázi), těžba a zpracování titan-zirkoniových rud, výstavba skleníků, výroba izolačních materiálů, chov lososa obecného, výroba zkapalněného ethylenu, propylenu, butylenu a butadienu, výroba anorganických chemikálií, výstavba logistického centra, výroba hnojiv, výroba pryžových pneumatik, výroba železa, oceli a feroslitin, výroba trubek, výroba traktorů a jiných zemědělských vozidel, výroba karbidu křemíku, činnosti v oblasti vesmírné dopravy, výroba léčivých přípravků, výroba stavebních bloků.

Čínské projekty: jedna třetina projektů je v oblasti výroby elektrické energie z větrných nebo slunečních elektráren, významnou investicí je výroba oxidu titaničitého, dále pak rafinace a obohacování mědi, výstavba logistického centra, výroba keramických nátěrů a obkladů, výroba etanu, butanu a izobutanu, výroba elektrických zařízení a komponentů, výroba plastových a kovových konstrukcí, výroba očkovacích látek pro zvířata, zpracování odpadů zinku a olova z oceláren, výroba manganových výrobků, výroba průmyslových výbušnin, výroba hydrogenuhličitanu sodného, výroba ultratenkého skla pro chytré telefony a tablety, výroba titanu, výroba mléčné syrovátky, výroba minerální vody a dalších nealkoholických nápojů.

Německé projekty: největším projektem, který tvoří 95 % německých investic v nekomoditním sektoru, je výroba vodíku. Rozsahem velmi minoritní projekty jsou výroba traktorů a jiných zemědělských vozidel, výroba alkoholu a výroba skopového masa.

Lucemburské projekty: přestože je v případě Lucemburska evidovaný jediný projekt, je v pořadí čtvrtým největším investorem. Jedná se o výrobu surového železa, oceli a feroslitin v oblasti Karaganda. V současné době je projekt ve stádiu přípravy dokumentace, předpokládaný rok dokončení projektu je v roce 2031.

Turecké projekty: výroba hydrogenuhličitanu sodného, výstavba obchodních a distribučních center, nemocnic, potravinářský průmysl (výroba cukru, výroba nealkoholických nápojů, minerálních vod a jiných balených vod, výroba rajčatového protlaku, výroba želatiny, výroba ovocných konzerv), letecká osobní doprava, výroba hliníkových výrobků, výroba ocelových trubek a konstrukcí, výroba keramických nátěrů a obkladů, výroba moderních lékařských a průmyslových masek a respirátorů, zpracování a rafinace zinku, výroba kolejnicových upevňovacích systémů, výroba kabelů a jiných elektrických vodičů.

Nicméně je potřeba podtrhnout, že mnoho z těchto projektů je teprve ve stádiu zpracování dokumentace. Dle zpráv z denního tisku vyplývá, že v některých případech ze samotné realizace může často sejít. Často je důvod selhání projektu na straně investorů (změna majetkové struktury, změna priorit mateřské společnosti, finanční potíže mateřské společnosti), v některých případech se pak ve stádiu příprav zjistí nerentabilita plánovaného projektu.²²⁰

Program Nurly žol (volně přeloženo „zářivá stezka“) je rovněž spravován Ministerstvem průmyslu a infrastruktury. Jedná se o celonárodní projekt, který pro období 2020–2025 vešel do své druhé etapy a jehož cílem je výrazné zlepšení dopravní a logistické infrastruktury země – výstavba a renovace silnic, dálnic, železnic, letecké dopravy, vodní dopravy, logistických center aj. Je vnímám jako nástroj dalšího rozvoje země a jednotlivých regionů Kazachstánu, a zároveň jako nástroj napojení na mezinárodní transportní koridory. Předpokládaná výše investic v rámci tohoto programu je 13 miliard USD.

Tabulka 14. Předpokládaná výše investic v rámci programu Nurly Žol

Zdroj financování	Částka (mil. tenge)	Podíl, %
Státní rozpočet	3 794 631	68,30 %
Mezinárodní finanční instituce	522 627	13,70 %
Místní rozpočty	715 288	12,90 %
Public Private Partnership a soukromí investoři	719 962	12,90 %
Vlastní zdroje národních a státních podniků	329 558	5,90 %
Celkem	5 559 439	100,00 %

²²⁰ Peredumali: ot kazachstanskich projektov otkazyvajutsja inostrannyje investory. *Lsm.kz* [online]. Almaty, 2020 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://lsm.kz/kakie-proekty-tak-i-ostalis-na-bumage>.

Zdroj: Ob utverždění Gosudarstvennoj programmy infrastrukturnogo razvitija „Nurly zhol“ na 2020–2025 gody. Postanovljenje Pravitel'stva Respubliki Kazachstan ot 31 dekabrja 2019 goda № 1055. *Adilet* [online]. Astana, 2019 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001055>.

Projekty nejsou centralizovaně zveřejňované. Například silniční a dálniční projekty, včetně (zastaralých) vypsaných konkurzů jsou k nahlédnutí na stránkách QazAvtoJol.²²¹ Je také otázka, nakolik se daří vytvářet synergii mezi programem Nurly žol a čínskou iniciativou Pás a stezka, kterou obě země proklamují.

Národní program bydlení a komunálního rozvoje Nurly žer 2020–2025 (volně přeloženo „zářivá nebo světlá země“) je rovněž program v gesci Ministerstva průmyslu a infrastruktury. Jeho cílem je vytvoření jednotné bytové politiky, modernizace komunálního sektoru, oprava a renovace bytového fondu a zabezpečení obyvatelstva kvalitní pitnou vodou a kanalizací. Celková předpokládaná výše financování tohoto programu je 12 mld. USD.²²² Stavebnictví je poměrně rozvinutým sektorem ekonomiky Kazachstánu a v primárních surovinách je soběstačný (cement, nekovové stavební materiály, prefabrikované železobetonové konstrukce a stěnové materiály). Nicméně i zde existuje poptávka po výrobcích s vyšší přidanou hodnotou, jako jsou keramické obkladové cihly a desky, střešní krytiny, podlahové krytiny, tepelně izolační materiály nebo sklo. Zde se otevírá možnost pro české obchodníky s těmito výrobky, případně možnost investic ve spolupráci s místními podnikateli, jelikož ti by dosáhli na pomoc z výše uvedeného programu.

Národní projekt rozvoje podnikání 2021–2025 (také Road map of business 2025) byl vytvořen pro podporu malého a středního podnikání s cílem diverzifikovat ekonomiku. Oficiální zdůvodnění očekává díky této podpoře růst počtu pracovních míst, snížení role státu v ekonomice a růst objemu turismu. Celkový objem financování dedikovaný na tento program je 8 455 000 mil. tenge (cca 19 mld USD).²²³ Primární odpovědnost za rozpracování tohoto projektu je na Ministerstvu národního hospodářství, nicméně realizuje ho mnoho různých institucí a organizací, včetně výše jmenované komory podnikatelů Atameken. Dalším významným poskytovatelem pomoci v rámci tohoto programu je **Fond rozvoje podnikatelů Damu**, který na svých stránkách zveřejňuje jednotlivé formy podpory, jejich popis, seznam prioritních sektorů a podrobné vysvětlení procesu žádosti a udělení finanční či jiné podpory.²²⁴

Jednou z možností, jak omezit rizika spojená s podnikáním v Kazachstánu, je využít některou ze služeb **Astana International Financial Center (AIFC)**. AIFC je relativně mladé. Začalo pracovat v roce 2018 a hlavním cílem je podpora národní ekonomiky Kazachstánu vytvořením

²²¹ Seznam projektů je k dispozici zde: <https://ru.qaj.kz/>.

²²² Ob utverždění Gosudarstvennoj programmy žiliščno-kommunal'nogo razvitija „Nurly žer“ na 2020–2025 gody. Postanovljenje Pravitel'stva Respubliki Kazachstan ot 31 dekabrja 2019 goda № 1054. *Adilet* [online]. Astana, 2020 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000372>.

²²³ Nacional'nyj proekt po razvitiyu predprinimatel'stva na 2021–2025 gody. *Primeminister.kz* [online]. Astana, 2021 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://primeminister.kz/ru/nationalprojects/nacionalnyy-proekt-po-razvitiyu-predprinimatelstva-na-2021-2025-gody-159610>.

²²⁴ Informace o podporách lze nalézt zde: <https://damu.kz/programmi/>.

atraktivní infrastruktury pro investory. AIFC se skládá ze čtyř hlavních částí: AIFC Authority, Astana Financial Services Authority (AFSA), International Arbitration Center a Soud a AIX. Každá z těchto částí má svoji specifickou úlohu a do značné míry fungují nezávisle. Důležitou součástí AIFC Authority je i Expat Centre. To funguje jako služba zahraničním partnerům, která umožňuje v rámci jedné návštěvy zařídit vše potřebné pro život a fungování v Kazachstánu – pomoc se získáním víza, se založením účtu v bance, se sehnáním bydlení či škol pro děti a zejména se získáním IIN (Individual Identification Number). IIN je unikátní číslo, které identifikuje osoby pobývající na území Kazachstánu. Obdobou je naše rodné číslo. Teprve vlastnictví IIN opravňuje jejich držitele k využívání mnohých služeb na území Kazachstánu, jako je např. otevření účtu v bance, obchodu s nemovitostmi, placení daní a jiných poplatků, či např. vydávání výpisu z rejstříku trestů. Pro řešení případných sporů mezi firmami a institucemi registrovanými v AFSA/AIFC (případně kterékoliv strany, které se smluvně dohodnou na rozhodování sporů u AIFC) pak slouží International Arbitration Centre a Soud AIFC. Tým obou těchto institucí tvoří respektovaní mezinárodní odborníci. Arbitráž se řídí pravidly doporučené Komise OSN pro mezinárodní obchodní právo (UNCITRAL). Většina sporných případů se zatím řešila arbitráží nebo mediací, protože na rozdíl od soudních rozhodnutí jsou výsledky těchto řízení neveřejná a většina účastníků si publicitu nepřeje. Naopak výsledky soudního řízení jsou zveřejňovány. Soudní řízení jsou vedena dle zásad tzv. anglického práva a řídí se precedenty. Důležitým aspektem pro většinu zahraničních aktérů je fakt, že Soud AIFC je nezávislý na justičním systému Kazachstánu, nicméně jeho rozhodnutí jsou bez výjimky vymahatelná na území Kazachstánu. Lze se tak vyhnout poněkud nepředvídatelnému a zdlouhavému procesu vymáhání práva, se kterým je někdy justice v Kazachstánu spojována. Poměrně zajímavým aspektem arbitrážních a soudních procesů v rámci AIFC je, že většina jich je vedena on-line, bez nutné fyzické (a tedy nákladné) přítomnosti účastníků řízení.

6.1.3 Současný vývoj v Kazachstánu

Kazachstán se od roku 2022 potýká se dvěma významnými vnitro- a zahraničně politickými krizemi. První souvisí s událostmi z ledna 2022. Začátkem roku 2022 došlo v souvislosti s deregulací trhu ke zvýšení cen zkapalněného plynu, pohonné hmoty, která je dominantně využívána na západě Kazachstánu. Toto zdražení vyvolalo znepokojení na straně obyvatelstva, které své rozhořčení vyjádřilo na demonstracích. Tyto demonstrace byly pořádány na území celého Kazachstánu, nicméně zejména ve městě Almaty došlo k vyostření a násilnostem, nejspíše z důvodu zapojení různých (nelegálních) silových skupin. Bezpečnostní složky Kazachstánu byly nuceny tvrdě zasáhnout, aby došlo k uklidnění situace a zabránilo se rabování, poškozování majetku i útokům na policii, vojáky i ostatní demonstrující. Zároveň prezident Kasym-Žomart Tokajev požádal o pomoc Organizaci smlouvy o kolektivní bezpečnosti, která vyslala své jednotky o síle cca pěti tisíc mužů. Ač je do značné míry ještě stále brzo na analýzu těchto událostí, jejich dopad je (zejména) na politickou situaci Kazachstánu dalekosáhlý. Z rozdmýchávání nepokojů byly obviněny některé stávající elity,

kteří jsou vnímány jako součást širokého okruhu kolem bývalého prezidenta Nursultana Nazarbajeva.

Poměr politických sil v Kazachstánu se tak od začátku ledna roku 2022 zásadně změnil. Od ledna 2022 se prezident Tokajev soustředí na upevnění vlastní moci v zemi a v oslabování vlivu předchozí vládnoucí elity ve prospěch vlastních stoupenců. Postupuje jak v rovině personální (odvolávání lidí z funkcí, zabavování majetku), tak v rovině ideové, tj. v oslabování Nazarbajevova politického dědictví jakožto idealizovaného vůdce národa a vytváření vlastního ideologického systému založeného na reformním kurzu. Využívá k tomu silné téma korupce, které se tito členové dopouštěli; ostatně v posledních letech vyšlo několik rozsáhlých mezinárodních investigativních reportáží mapujících značný osobní majetek Nazarbajevových v Kazachstánu i v zahraničí. Pravděpodobně bude záležet na vnitřních zákulisních dohodách, kdo z předchozí éry si své postavení udrží a kdo nikoliv.

Prezident Tokajev v současnosti buduje svůj vlastní politický režim i v rovině legislativní a společenské. Krátce po lednových událostech oznámil rozsáhlé politické a administrativní reformy státu, např. reorganizaci samosprávných jednotek či změnu volebního systému; zároveň přijal zákony, které mají explicitně za úkol zabránit prorůstání klanové politiky a korupce do vlády a do státní správy. Na začátku června 2022 proběhlo referendum o změnách ústavy, které by teoreticky měly zvýšit demokratičnost politického života Kazachstánu: např. omezit moc prezidenta ve prospěch parlamentu, zakázat příbuzným sloužícího prezidenta zastávat vysoké státní funkce, zrušit v zemi trest smrti, obnovit ústavní soud a zrušit ustanovení ústavy, které přiznává výjimečné výhody prvnímu prezidentu nezávislého Kazachstánu Nazarbajevovi.

Poměrně překvapivé bylo vyhlášení předčasných prezidentských voleb na listopad 2022 (původní, řádné, volby měly být až v prosinci 2024), před kterými ještě prezident Tokajev změnil dodatkem k (nové) ústavě možnost budoucích prezidentů sloužit nově pouze jeden sedmiletý mandát. Tokajev listopadové předčasné volby přesvědčivě vyhrál s 81,31 % hlasů. Zároveň je potřeba zdůraznit, že minimálně formálně kandidoval jako nezávislý kandidát, a nikoliv jako nominant největší politické strany Amanat (dříve Nur Otan).

Poslední významnou vnitropolitickou událostí byly parlamentní volby, které proběhly v Kazachstánu 19. března 2023. Tyto volby měly do značné míry stvrdit reformní kroky prezidenta Tokajeva, ke kterým se zavázal po krvavých událostech z ledna 2022. Série reforem měla za cíl posílit demokracii v zemi, což byl jeden z požadavků lednových protestů. To zároveň mělo umožnit odpoutat se od dědictví dlouhé vlády prvního prezidenta Nazarbajeva, jak pro zemi samotnou, tak pro současného prezidenta Tokajeva, který byl až do ledna 2022 vnímán veřejností jako loutka Nazarbajeva. Proto byla v červnu 2022 v referendu přijata nová ústava, díky které měl kazachstánský parlament získat více moci na úkor prezidentského úřadu. Tak například prezident Kazachstánu již nesmí být členem žádné politické strany, čímž by teoreticky mohla být nezávislost parlamentu posílena, jelikož doposud byl prezident vždy

zároveň předsedou největší politické strany země, a ovládal tím jak exekutivu, tak zákonodárnou moc.

Dalším opatřením na zvýšení demokratičnosti politického procesu Kazachstánu mělo být usnadnění registrace nových politických stran tak, aby byl umožněn vznik nových uskupení, která by zvýšila demokratickou soutěž, jež byla doposavad v parlamentu minimální, jelikož žádná z parlamentních stran nevystupovala jako skutečná opozice největší vládnoucí straně Amanat (dříve Nur Otan). A vskutku, od přijetí nové ústavy v červnu 2022 do uzavření kandidátních listin pro parlamentní volby v únoru 2023 byly zaregistrovány dvě nové politické strany. Baytaq Party, registrovanou v listopadu 2022, lze zařadit mezi tzv. zelené strany – cílem je ochrana přírody prostřednictvím politického tlaku na zavádění principů technologií nepoškozujících životní prostředí a důraz na celoživotní vzdělávání s ohledem na ochranu životního prostředí. Bohužel, tato strana se do nového parlamentu nedostala, jelikož nepřekročila 5% hranici (získala 2,3 % hlasů). Druhou politickou stranou, která vznikla za poslední rok, je Respublica Party, založená skupinou podnikatelů a známých osobností. Proklamovaným cílem této nové strany je všeobecná obnova kazachstánské společnosti, zvýšení transparentnosti a soutěživosti v politické sféře. Tato strana naopak uspěla, s 8,59 % se umístila na celkovém třetím místě.

Ovšem největší naděje spojená s březnovými volbami byla vkládána do další novinky – zavedení jednomandátových okrsků. Zhruba jedna třetina dolní komory parlamentu (29 křesel z celkových 98) tak byla volena většinovým systémem, kdy voliči vybírali konkrétní kandidáty, a nikoliv politické strany. Nicméně další dvě třetiny poslaneckých křesel byly obsazeny poměrným systémem, kde voliči volili politické strany. Od zavedení jednomandátových okrsků se očekávalo, že zvýší zájem voličů o volby, i politických aktérů o zájem ucházet se o hlasy voličů. Bohužel, toto očekávání se příliš nenaplnilo, mnoho z jednomandátových okrsků bylo nakonec obsazeno opět stranickými kandidáty, především vládnoucí strany Amanat.

Výsledky voleb tedy v důsledku žádné překvapení nepřinesly. Strana Amanat získala 53,9 % hlasů. Navíc z 29 křesel obsazovaných většinovým systémem získali kandidáti Amanat dalších 23, strana tedy bude mít v parlamentu pohodlnou většinu a nelze očekávat žádné výrazné změny politického kurzu Kazachstánu. To potvrdilo i jmenování nové vlády na začátku dubna 2023, ve které své křeslo obhájila drtivá většina ministrů (21 z 23), včetně premiéra Alichana Smajlova.

Volební účast byla relativně nízká, 54,19 % registrovaných voličů (v Almaty přišlo k volbám pouze 25,8 % voličů). Ukazuje to na určitou skepsi Kazachstánců vůči květnatým prohlášením prezidenta Tokajeva a ostatních politických elit, které slibují vytvoření „nového Kazachstánu“. Ekonomická situace většiny obyvatel Kazachstánu se totiž nelepší a protesty pracovníků různých podniků jsou na relativně běžném pořádku. Většinou protestují proti špatným pracovním podmínkám a nízkým platům, případně nedostatku pracovních míst. V únoru tohoto roku došlo také k několika významným výpadkům elektřiny, což důvěru obyvatel ve vládu rovněž neposiluje.

Nicméně podobné reformní programy se objevují v regionu prakticky pravidelně při každé změně režimu, tudíž jejich efektivita v tomto konkrétním případě zůstává nejistá. Dosavadní demonstrativní protikorupční kroky (likvidace firem s nejhorší pověstí) či demokratizační reformy (voleb do parlamentu, referendum o změně ústavy) spíše napovídají tomu, že se systém pouze upravuje pro potřeby nové garnitury a změny budou spíše kosmetického rázu. Podobně lukrativní ekonomické sektory země (nerostné bohatství, bankovní a telekomunikační služby, infrastruktura) pravděpodobně zůstanou především v rukou elity blízké politickému vedení země, ať už by se jednalo o staronové členy, kteří se přizpůsobili novým pořádkům, nebo zcela nové příchozí. Kazachstán má značný zájem na udržení si přílivu mezinárodního kapitálu do domácí ekonomiky. Hned v prvních hodinách a dnech lednových událostí vystoupil prezident Tokajev a veřejně zaručil bezpečnost mezinárodních firem a jejich zájmů v zemi. Obdobně má zájem udržovat příznivé vztahy se všemi významnými partnery; mimo jiné mu tato „multivektorová“ politika umožňuje udržovat otevřené trasy zejména pro kazašský energetický export.

Druhou významnou událostí, která ovlivňuje současný politický, ale především ekonomický vývoj Kazachstánu, je ukrajinsko-ruský konflikt (od února 2022). Aktuální válka Ruské federace proti Ukrajině v tomto ohledu zahraniční politiku Kazachstánu destabilizovala. Nicméně Tokajevova vláda se intenzivně zaměřuje na budování alternativních dopravních a ekonomických tras jižním koridorem přes Kaspické moře a následně přes Turecko, a paralelně je v diplomatickém kontaktu se zahraničními partnery za účelem odvrácení negativních dopadů na zemi souvisejících s uvalováním sankcí na Rusko. Přesto se Kazachstán nevyhnul ekonomickým dopadům souvisejícím se silným navázáním kazachstánské ekonomiky na tu ruskou, především devalvaci domácí měny tenge.

6.1.4 Závěry

Jak již bylo řečeno v úvodu, Kazachstán je v současné době nejperspektivnějším trhem pro české podnikatele. Česká republika zde má diplomatické zastoupení a vysílá časté podnikatelské mise, které mohou výrazně napomoci navázat úvodní kontakty. Má v Kazachstánu také dobré jméno, ačkoliv dle odborníků však údajně chybí znalost kvality českých výrobků a technologií; to přichází až po navázání spolupráce.

Do nejbližšího období lze doporučit zvážit možnosti investic ve formě transferu technologií či know-how, a to zejména v souvislosti s programem náhrady exportu, do kterého bude do roku 2025 investováno zřejmě nejvíce prostředků. Bude se jednat především o podporu místním podnikatelům, nicméně i to může zprostředkovaně velmi napomoci českým investorům.

Na druhou stranu však většina respondentů nedoporučuje v Kazachstánu investovat, ať už formou lokalizace, či zakládání nových společností. Jako hlavní důvody označují míru korupce, obtížnější vymahatelnost práva, obavy z krádeží a převzetí know-how. Jako možnost zmírnění výše uvedených rizik navrhují vyslání českého managementu, který firmu v Kazachstánu povede a „ohlídá“. Další teoretickou možností je pak údajně skutečně velká investice, která

bude znamenat příslib vytvoření množství pracovních sil. Tato možnost by teoreticky mohla získat podporu státních institucí, spolu s určitou ochranou takové investice. Při zapojení státních institucí je pak ale opět nutno počítat s určitými formami korupce.²²⁵

Mezi úskalí, která podnikatele v Kazachstánu čekají, patří velmi často zmiňovaná korupce, se kterou je nutno počítat zejména (ale nikoliv jedinečně) ve stavebnictví. Lze však najít způsoby, které nemusí nutně splňovat znaky korupce, ale mohou napomoci k uzavření obchodu. Další problematickou oblastí je vymahatelnost práva. Vyhrát soudní spor není nemožné, ale pravděpodobnost výhry je silně závislá na tom, s kým je spor veden. Navíc i v soudním procesu může hrát roli korupce (např. v souvislosti s otázkou odborných posudků). Dalším problémem je malá transparentnost státních orgánů, což může ztěžovat orientaci na trhu a vytváření dlouhodobějších strategií. Další nevýhodou Kazachstánu je poměrně malá rozrůzněnost průmyslu. Neexistuje komplexní ekosystém různých více či méně příbuzných odvětví, který by umožňoval „složitější“ iniciativy, projekty a inovace. Chybí tedy určité podhoubí, a může být proto obtížnější představit v Kazachstánu nové technologie, pro které by nemuselo být dostatečné využití.²²⁶

Dopady konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou jsou dvojího charakteru. Za prvé pozitivní, jelikož konflikt mnohé firmy donutil objevovat nové trhy mimo Rusko, a tedy i Kazachstán. Zároveň konflikt, a především související sankce nutí Kazachstán vyhledávat nové partnery (kteří by např. tradičně byli z Ruska). Konflikt má nicméně i negativní dopady – ztížení komunikace a logistiky formou růstu cen dopravy, ztížení možností dopravy a růstu pojistného. Problémem mohou být rovněž sankce uvalené na Rusko, které potenciálně ztěžují obchod i s Kazachstánem jako členem EAES.

6.2 Kyrgyzstán

6.2.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země

Kyrgyzstán nepatří mezi země regionu, které by v současnosti přitahovaly české podnikatele. Kromě menšího trhu jsou důvodem četná rizika, ať už politická nestabilita, či omezené možnosti financování.

Kyrgyzstán je zemí s nižšími středními příjmy, stejně jako Tádžikistán a Uzbekistán. Je bohatý na některé přírodní zdroje, jde především o kovy – zlato, měď, uran, rtuť či železo. Potenciál má v cestovním ruchu a vodních zdrojích z hlediska výroby elektrické energie. Výhodou je i strategická poloha a tranzitní koridor mezi Čínou, Ruskem a Evropou a četná podpora od mnohostranných a bilaterálních dárců a Číny. Strategická poloha je však komplikována

²²⁵ Rozhovory autora s odborníky a podnikateli, Astana, září 2022.

²²⁶ Rozhovory autora s odborníky, Astana, září 2022.

náročným terénem – země je hornatá a budování dopravní infrastruktury má tedy výrazná omezení.

V publikaci *Asian Development Outlook*²²⁷ z roku 2023 ADB uvádí, že růst v roce 2022 zrychlil, a to díky oživení v produkci zlata, silné domácí poptávce a mírnějšímu dopadu ruské invaze na Ukrajinu na ekonomiku, než se očekávalo. Zrychlila také inflace a prohloubil se jak rozpočtový deficit, tak deficit běžného účtu platební bilance. ADB očekává, že se růst a inflace během prognózovaného období zmírní se snižujícím se vnějším přílivem finančních prostředků a méně příznivými podmínkami u obchodních partnerů. Průměrná roční inflace vzrostla z 11,9 % v roce 2021 na desetileté maximum 13,9 % v roce 2022, především díky vyšším světovým cenám potravin a energií, růstu mezd a prudkému nárůstu poptávky v důsledku přílivu přesídlujících se Rusů (tzv. „relokantů“).

Předpokládá se, že růst zpomalí na 4,5 % v roce 2023 a dále na 4 % v roce 2024 z důvodu rostoucí nejistoty. Geopolitický vývoj může ovlivnit růst a inflaci prostřednictvím remitencí, kolísání směnného kurzu a obchodních a finančních vazeb. Významná rizika poklesu, jako je kontrakce ruské ekonomiky, by mohla dále snížit růst nebo přidat k inflaci. Velmi nejistá je také produkce zlata z dolu Kumtor. Na druhou stranu příliv kapitálu a migrantů z Ruska by mohl zlepšit výhled růstu, jako v roce 2022.

Na straně nabídky se očekává zpomalení růstu v průmyslu, což bude odrážet postupný pokles produkce zlata související se skutečností, že se zlatý důl Kumtor blíží své kapacitní hranici. Předpokládá se, že expanze výroby elektřiny se zpomalí kvůli nízké hladině vody. Po silném růstu v loňském roce zemědělství zpomalí, očekává se 3% růst v roce 2023 a 2,5% v roce 2024, přičemž k růstu dochází hlavně v živočišné výrobě; rostlinná produkce zpomaluje. Růst ve službách zůstane podle předpovědi z velké části nezměněn a bude podpořen růstem obchodu v průměru o 7,6 % ročně a pokračující poptávkou díky přílivu Rusů (relokantů) v loňském roce.

Na straně poptávky příliš neporoste soukromá spotřeba ani investice, protože remitence a další převody peněz zpomalují. Čistý vývoz se však zvýší, protože se očekává obnovení vývozu zlata, zatímco růst dovozu zpomalí z důvodu nižšího reexportu.

Země není příliš politicky stabilní, poslední velké nepokoje se odehrály na podzim roku 2020 a měly za následek předčasné prezidentské volby. Ty v lednu 2021 vyhrál Sadyr Džaparov, zároveň byl v referendu schválen návrat k prezidentskému systému. Spolu s pandemií měly tyto události za následek hlubokou recesi, ekonomika se v roce 2020 propadla o více než osm procent.²²⁸

²²⁷ Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

²²⁸ Kyrgyz Republic: By the Numbers. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2022 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: <https://data.adb.org/dashboard/kyrgyz-republic-numbers>, Světová banka (2022). GDP growth (annual %) - Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-18]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=KG>.

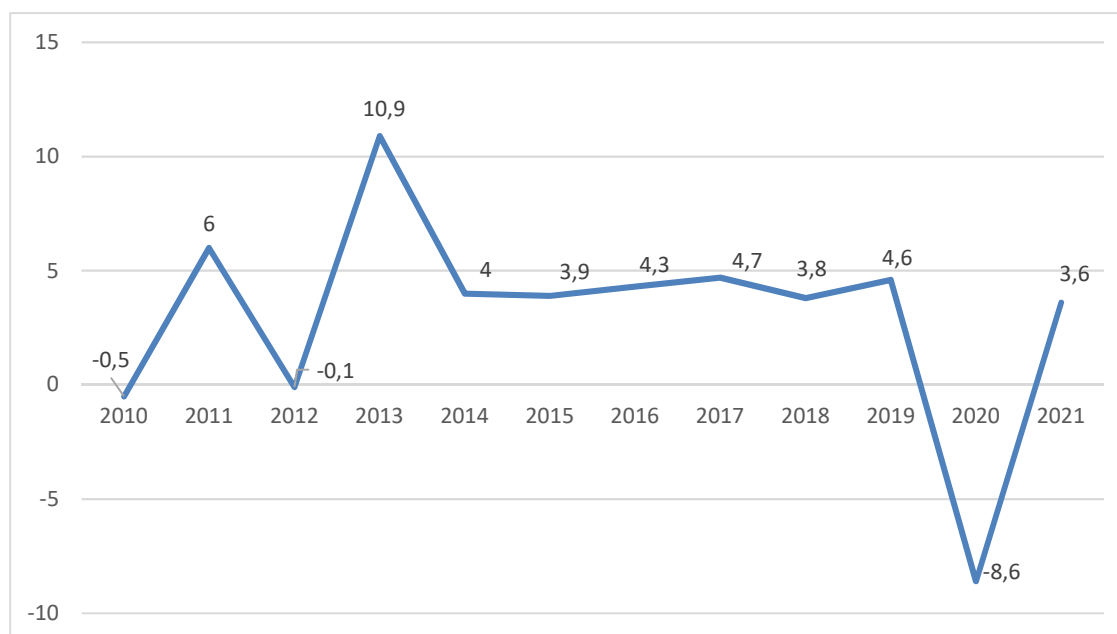
Kyrgyzstán se stal jako první postsovětská země roku 1998 členem WTO, již od 90. let se účastnil integračních iniciativ s Ruskem, Běloruskem a Kazachstánem a v roce 2015 se stal členem EAES.

Špatné vztahy přetrvávají se sousedním Tádžikistánem, které vyplývají z doposud přesně neurčených hranic mezi oběma státy o délce 375 km z celkových 972 km. Napětí na hranicích loni přerostlo v ozbrojené střety, které vyústily ve ztráty na životech. V letošním roce dochází ke dvoustranným jednáním na vysoké úrovni. Naopak vztahy s Uzbekistánem jsou stabilně dobré.

Vývoj HDP

HDP se po propadu v roce 2020 (důsledek opatření a narušení obchodu související s pandemií COVID-19 a politickými nepokoji) vzpamatoval, vývoj je ilustrován v grafu 21. Díky pandemii se také zvýšil podíl lidí žijících v chudobě, protože došlo ke ztrátám pracovních míst, snížení příjmů a klesajícím remitencím.²²⁹

Graf 21. Vývoj reálného HDP Kyrgyzstánu 2010–2020, v %

Zdroj: GDP growth (annual %) - Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-18]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=KG>.

Pozn. Asijská rozvojová banka uvádí růst reálného HDP v roce 2021 6,2 % a v roce 2022 odhaduje 7 %. Zdroj: Kyrgyz Republic: By the Numbers. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://data.adb.org/dashboard/kyrgyz-republic-numbers>.

²²⁹ Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/kyrgyz-republic>.

Inflace

Inflace se do pandemie držela na nízkých hodnotách²³⁰, pak se však začala zvyšovat. V roce 2022 byla vysoká, což odráželo vysoké ceny komodit a silnou domácí poptávku. Průměrná roční inflace vzrostla z 11,9 % v roce 2021 na desetileté maximum 13,9 % v roce 2022, především díky vyšším globálním cenám potravin a energií, růstu mezd a prudkému nárůstu poptávky v důsledku přílivu ruských relokantů.²³¹

Státní dluh

Rozpočtový deficit, který je způsoben především financováním infrastruktury, je ze 60 % financován zvýhodněnými půjčkami a zahraničními granty. Část veřejného dluhu (82 % z celkového objemu) je vůči multilaterálním (MMF, ADB, Světová banka, EFSF) a bilaterálním věřitelům (58 %) a čínské Eximbank (42 %). Významný naakumulovaný dluh Kyrgyzstánu vůči Číně za infrastrukturní projekty vyvolává obavy, že země bude muset prodat lukrativní aktiva, pokud nebude schopna splácet své závazky.²³²

Zahraniční obchod

Země má dlouhodobě vysoké obchodní deficity kvůli své závislosti na dovážené energii a strojírenských výrobcích. V roce 2022 se schodek dále prohloubil kvůli vysokým cenám dovozů.²³³ Podíl obratu zahraničního obchodu na HDP činil v letech 2019–2021 48,5 %.²³⁴

²³⁰ Inflation, consumer prices (annual %) - Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=KG>.

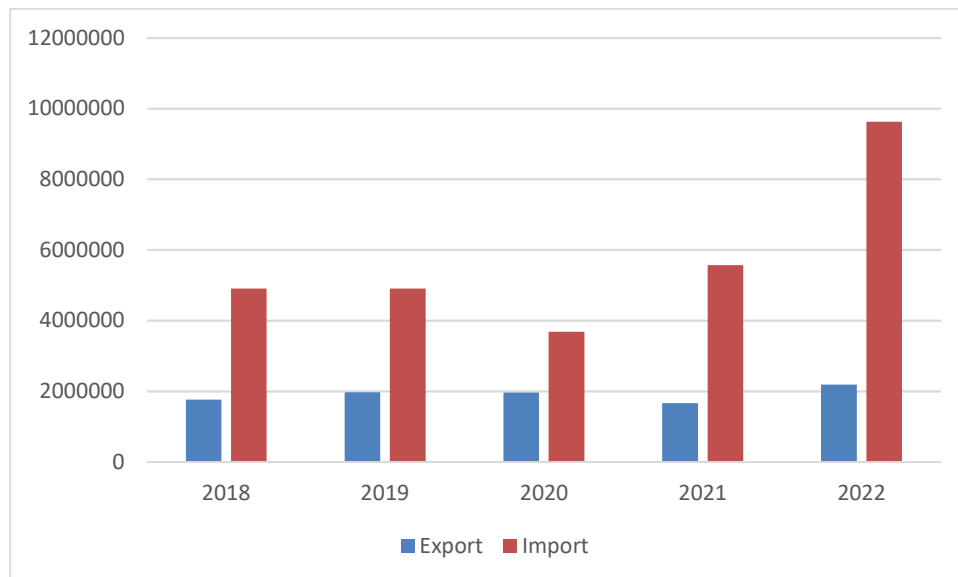
²³¹ Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

²³² Kyrgyzstan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Kyrgyzstan>.

²³³ Kyrgyzstan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2023 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Kyrgyzstan>.

²³⁴ Kyrgyz Republic. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/KG_e.pdf.

Graf 22. Zahraniční obchod Kyrgyzstánu v letech 2018–2022, v tis. USD

Zdroj: Kyrgyzstan. *ITC Trademap* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.trademap.org/>.

Komoditní struktura

Kyrgyzský export se skládá hlavně ze zlata (908 mil. USD), plaveného skla (186 mil. USD), dále jsou to rudy vzácných kovů (101 mil. USD), rafinovaná ropa (reexport), zemědělská produkce a produkce lehkého průmyslu.²³⁵ Nízká úroveň diverzifikace vývozních položek a závislost na přírodních zdrojích způsobuje, že kyrgyzská ekonomika je obzvláště citlivá na kolísání cen komodit. Mezi hlavní dovozy patří oděvy, rafinovaná ropa, léky a vysílací zařízení.²³⁶

Teritoriální struktura

Největšími vývozními trhy byly v roce 2021 Spojené království (zde se jedná především o zlato), Kazachstán a Rusko. Co se týče dovozu, v roce 2021 se dovezlo nejvíce z Číny, Ruska a Uzbekistánu.²³⁷ Jiné zdroje uvádějí, že největšími odběrateli zboží bylo Rusko, Kazachstán a Spojené království a dodavateli Rusko následované Čínou (21,8 %).²³⁸

Zahraniční obchod službami

²³⁵ Kyrgyzstan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/kgz>.

²³⁶ Kyrgyz Republic. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/KG_e.pdf.

²³⁷ Kyrgyzstan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2022 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/kgz>.

²³⁸ Kyrgyz Republic. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/KG_e.pdf.

V roce 2021 činil vývoz komerčních služeb 519 mil. USD, dovoz komerčních služeb 694 mil. USD. Ve vývozu dominovala doprava (40,3 %) a cestovní ruch (38,1 %), zbývajících 21,6 % připadlo na ostatní komerční služby. V dovozu dominovala doprava (69,5 %) a cestovní ruch (10,2 %), na ostatní komerční služby připadalo 20,3 %.²³⁹

Vzájemný obchod s ČR

Z níže uvedeného grafu je patrná kladná obchodní bilance vzájemného obchodu České republiky s Kyrgyzstánem a také fakt, že je vzájemný obchod velice nízký. Výjimkou je prudký nárůst exportu ČR v roce 2022 – možné důvody po tento nárůst byly již diskutovány v podkapitole 2.4. Další grafy zobrazují komoditní strukturu. Ve vývozu převažují elektrické stroje, přístroje, zařízení a přístroje pro záznam a reprodukci obrazu a zvuku (zbožová skupina 85) – nárůst této skupiny je oproti roku 2021 pětinasobný. Pokud se podíváme na podrobnější členění, pak je vidět bezprecedentní nárůst u zbožových skupin „Chytré telefony pro bezdrátové sítě“ (85171300; zde a dále je použit osmimístný kód kombinované nomenklatury), u zbožové skupiny „Televizní přijímací přístroje barevné LCD“ (85287240), elektrické akumulátory (85071020) či spouštěče a víceúčelové startovací generátory (85114000). Prvně jmenovaná skupina (chytré telefony) se podílí na téměř 64 % exportu zbožové skupiny 85 a na 20 % celkového exportu ČR do Kyrgyzstánu v roce 2022. Tato zbožová položka byla zařazena do seznamu luxusního zboží v bodě 15, které podléhá sankcím dle článku 3h: „Zakazuje se přímo či nepřímo prodávat, dodávat, převádět nebo vyvážet luxusní zboží uvedené na seznamu v příloze XVIII jakékoli fyzické nebo právnické osobě, subjektu nebo orgánu v Rusku nebo pro použití v Rusku.“²⁴⁰

Výrazné zvýšení bylo zaznamenáno také ve zbožové skupině 87, vozidla (kromě kolejových) a jejich součásti. Zde se jedná téměř výhradně o osobní automobily (zbožové skupiny 87032490, 87033219, 87033390, 87032410, 87033319, 87034010, 87033290, 87032319, 87032390, 87035000). Ty tvoří 87 % vývozu skupiny 87 a 14 % celkového exportu ČR do Kyrgyzstánu. Mnoho položek ze skupiny 87 spadá do seznamu luxusního zboží, které je uvedeno pod bodem 17: „Vozidla, s výjimkou ambulantních, určená k dopravě osob po zemi, vzduchem nebo po moři v hodnotě překračující 50 000 EUR za kus, visuté lanovky, sedačkové výtahy, lyžařské vleky, trakční zařízení pro pozemní lanovky, motocykly v hodnotě překračující 5 000 EUR za kus a jejich příslušenství a části a součásti“.²⁴¹

Protože statistiky neposkytují přehled o konkrétním vyváženém zboží a můžeme se držet pouze úzce definovaných zbožových skupin, nelze učinit přesné závěry o obcházení sankcí cestou vývozu do Kyrgyzstánu – ze statistik např. nelze určit, zda se vyvezl osobní vůz s hodnotou nad

²³⁹ Kyrgyz Republic. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z:

https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/KG_e.pdf.

²⁴⁰ Konsolidované znění nařízení Rady (EU) č. 833/2014 obsahující veškeré změny provedené k 5. únoru 2023 včetně tzv. 10. balíčku sáček. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://www.mpo.cz/assets/cz/zahranicni-obchod/licencni-sprava/sankce-vuci-rusku-a-belorusku/2023/3/konsolidovane-zneni-narizeni-k-5--2--2023_1.pdf.

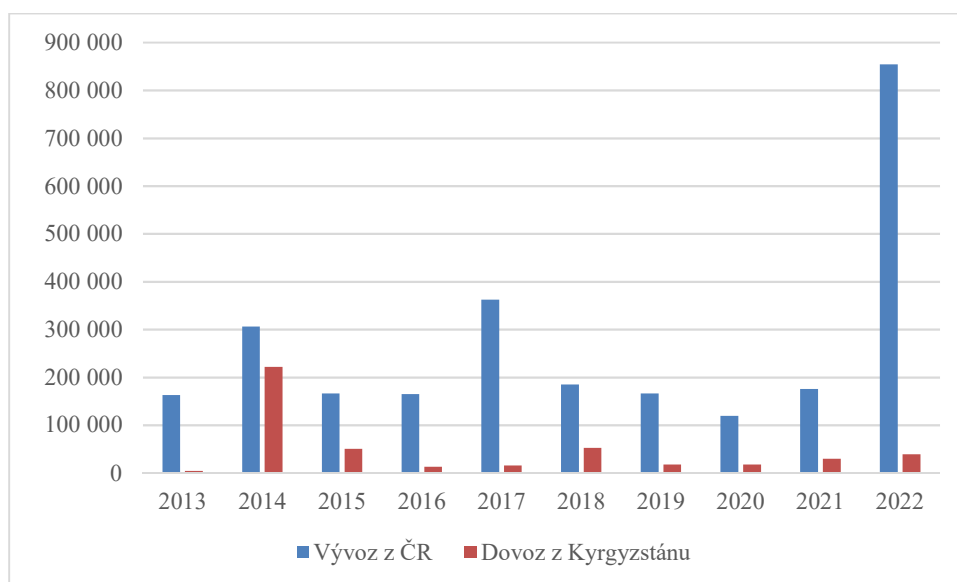
²⁴¹ Tamtéž.

či pod 50 000 EUR. Příčinou zvýšeného vývozu do Kyrgyzstánu může tedy být jak vyhýbání se sankcím, tak k němu mohou vést i praktické důvody, jako jsou komplikace při placení či neochota vyvážet nadále přímo do Ruska. Kyrgyzstán je v každém případě jakožto člen EAES výhodnou zemí pro takové obchody, kdy lze zboží bez problémů dále vyvézt do jakékoliv země tohoto integračního uskupení včetně Ruska.

V dovozu pak dominuje dřevo a dřevěné zboží (zbožová skupina 44), elektrické stroje, přístroje, zařízení aj. (zbožová skupina 85), vlna a nejrůznější potravinářské výrobky, zejména živočišného původu.

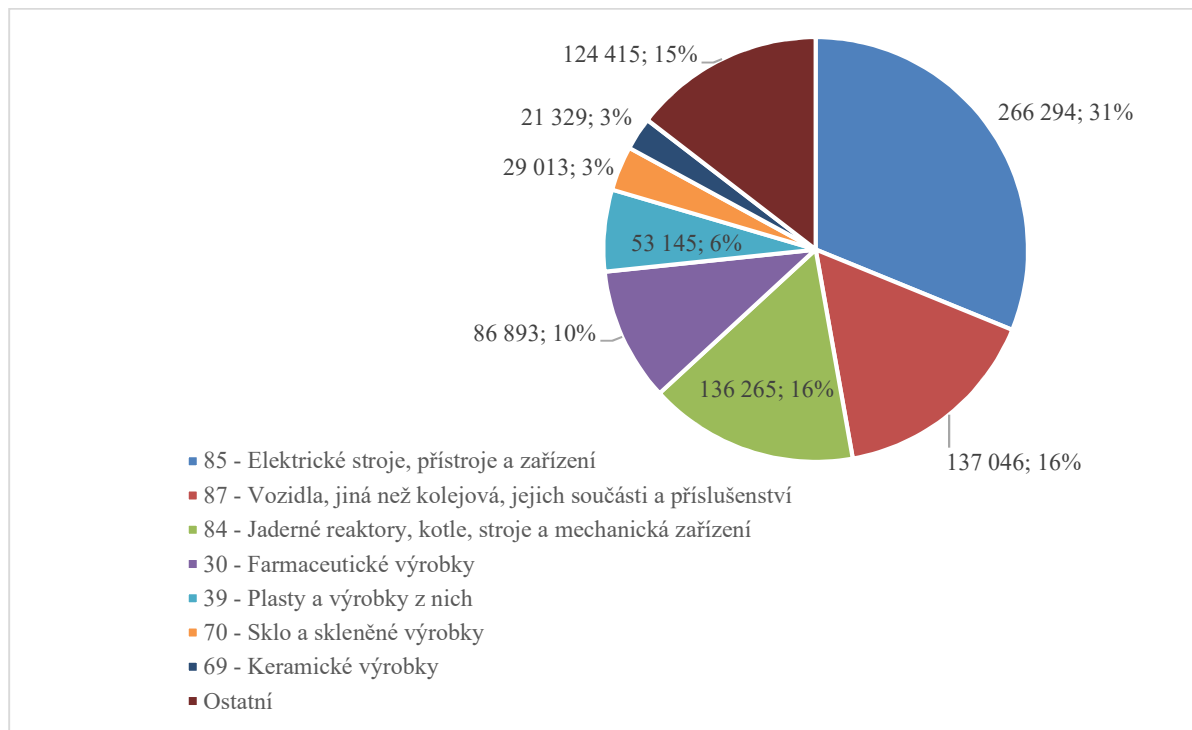
Graf 23. Vzájemný obchod ČR a Kyrgyzstánu 2013–2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

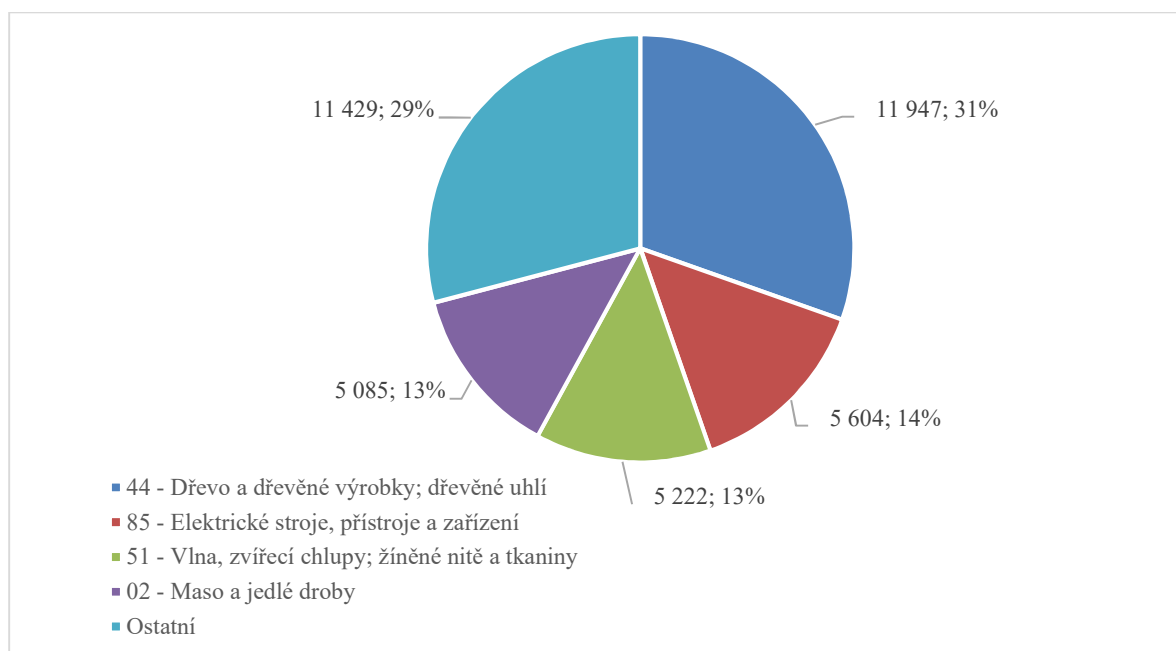

Graf 24. Vývoz z ČR do Kyrgyzstánu, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 25. Dovoz z Kyrgyzstánu do ČR, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2022-06-06]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Investice

Za rok 2022 Kyrgyzstán přilákal více než 1202,6 milionů USD přímých zahraničních investic. Nejvíce jich pocházelo z Turecka (28,4 %), Číny (27,1 %), Ruska (12,1 %), Kazachstánu (7,5 %) a Nizozemska (5,2 %).²⁴² Většina investic mířila do těžebního (41,6 %) a zpracovatelského průmyslu (28,3 %).²⁴³

Špatný ekonomický výkon a politické otřesy v Kyrgyzstánu letech 2005 a 2010 zapříčinily jeho zranitelnost vůči rostoucímu čínskému ekonomickému vlivu. Objem akumulovaných čínských investic v Kyrgyzstánu v letech 2005 až 2018 je vzhledem k jeho malé ekonomice značný.²⁴⁴ Podle ministerstva financí měl Kyrgyzstán v roce 2022 veřejný zahraniční dluh ve výši 4,48 miliardy USD, z čehož 1,78 miliardy USD činí úvěry od Číny (konkrétně od Export-Import Bank of China); její podíl je tedy necelých 40 % a v posledních letech se mírně snížil.²⁴⁵ Problémem je netransparentnost čínských půjček, které jsou v Kyrgyzstánu spojeny s velkými korupčními skandály.²⁴⁶

6.2.2 Rizika a překážky rozvoje

V rámci klasifikace teritoriálního rizika OECD se Kyrgyzstán dlouhodobě nachází v nejrizikovější kategorii 7 (na škále 0 a 1–7).²⁴⁷ Klasifikace na osmistupňové škále COFACE, která hodnotí teritoriální riziko, je pro Kyrgyzstán následující: riziko země D (velmi vysoké) a podnikatelské prostředí rovněž kategorie D.²⁴⁸

Kyrgyzstán je malá otevřená ekonomika, vysoce závislá na ekonomických výkyvech v Rusku a také v Číně a Kazachstánu, které tvoří polovinu veškerého obchodu. Země je velmi závislá na těžbě zlata (tvoří více než 45 % exportu) a zemědělství (tvoří 20 % HDP a 40 % pracovních míst). Kyrgyzstán však má významné možnosti pro rozšíření svého zemědělského sektoru. Země je závislá na energetických dodávkách a trpí nedostatečnou infrastrukturou (energetická, vodohospodářská, zdravotnická aj.). Veřejná správa je na nízké úrovni, rozšířená je korupce,

²⁴² Investicii. *Národní statistický úřad Kyrgyzské republiky* [online]. Biškek, 2023 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <http://www.stat.kg/ru/statistics/investicii/>.

²⁴³ Investicii. *Národní statistický úřad Kyrgyzské republiky* [online]. Biškek, 2023 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <http://www.stat.kg/ru/statistics/investicii/>.

²⁴⁴ Kuzmina, E. Borba za investicii i seryj import: otnošenija Kyrgyzstana i Kitaja. *Eurasia Expert* [online]. Moskva, 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://eurasia.expert/investitsii-i-seryj-import-otnošeniya-kyrgyzstana-i-kitaja/>.

²⁴⁵ Struktura gosudarstvennogo vněšněgo dolga KR po sostojaniju na 2022 god. *Ministerstvo financí Kyrgyzské republiky* [online]. Biškek, 2023 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: <https://www.minfin.kg/pages/vneshnij-dolg>.

²⁴⁶ Jaborov, S. Chinese Loans in Central Asia: Development Assistance or „Predatory Lending“? In Laruene, M. (Ed.) *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Washington, D.C.: The George Washington University, 2018, Central Asia Program.

²⁴⁷ Country Risk Classifications of the Participants to the Arrangement on Officially Supported Export Credits. *OECD* [online]. Paříž, 2023 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/trade/topics/export-credits/documents/cre-crc-historical-internet-english.pdf>.

²⁴⁸ Kyrgyzstan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2023 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Kyrgyzstan>.

organizovaný zločin, zpolitizované soudnictví, velký je podíl neformální ekonomiky – odhad COFACE činí 23 % HDP. Kyrgyzstán je členem EAES a účastnickou zemí BRI.²⁴⁹

6.2.3 Politické elity

Po rozpadu Sovětského svazu ohlásil Kyrgyzstán mezi ostatními státy v regionu nejradikálnější cestu k demokratizaci. První prezident země, Askar Akajev, nastoupil cestu relativně radikálních liberálních reforem a rozsáhlé privatizace, svobody opozičního tisku aj. V tomto počátečním období se hovořilo o Kyrgyzstánu jako o „ostrově demokracie“ ve střední Asii.

Nicméně skutečné demokratické instituce a procesy se v Kyrgyzstánu záhy ukázaly jako velmi slabé. Volby do parlamentů a dalších státních institucí sice nejsou předem rozhodnuty, jako je to standardem v jiných státech regionu, nicméně opozici se jen zřídkakdy povede jejich prostřednictvím dosáhnout určujícího podílu na moci. Parlament slouží jako platforma pro verbální kritiku, nicméně rozhodující vliv v zemi si udržely vedle exekutivy neformální klanové a zájmové skupiny. Rovněž prezident Akajev – stejně tak, jako jeho pozdější nástupci – se přes demokratizační proklamace uchyloval k volebním manipulacím, nepotismu a korupci v úřadě. Související skandály nakonec vedly k jeho svržení během tzv. Tulipánové revoluce v roce 2005, během které byl prezident svržen, a i s rodinou opustil zemi a odešel do Ruska.

Obdobnou politickou dráhu prošel i jeho nástupce Kurmanbek Bakijev, který vstoupil k moci během revoluce. I on zklamal očekávání veřejnosti ohledně politických a ekonomických reforem a boje s chudobou a korupcí a byl svržen během rozsáhlých protestů v roce 2010. Opustil Kyrgyzstán a přesídlil do Běloruska.

Po krátké přechodné vládě Rozy Otunbajevové nastoupil na prezidentskou pozici Almazbek Atambajev, etablovaný příslušník předchozích garnitur. Atambajevova vláda byla stejně jako u jeho předchůdců poznamenána korupčními skandály, klientelistickým stylem vlády a postupně narůstajícím tlakem na kritická média. Přesto byl prvním prezidentem nezávislého Kyrgyzstánu, který dokončil svůj mandát. V roce 2017 rozhodujícím způsobem podpořil v prezidentských volbách svého dlouhodobého spojence Sooronbaje Džeenbekova, patrně v předpokladu, že si jeho prostřednictvím udrží vliv v zemi. Nicméně postupně Džeenbekov konsolidoval svůj režim a posiloval své příznivce na úkor bývalé Atambajevovy suity, jejich vazba se vyhroutil a došlo až k Atambajevovu zatčení v roce 2019 a následnému odsouzení za korupci a další zločiny, včetně násilných.

Také Džeenbekov rezignoval na prezidentský mandát předčasně na podzim roku 2020 a pod tlakem veřejných protestů. Vyjma již „tradiční“ neutěšené ekonomické situace a rozsáhlé korupce se přidaly i následky pandemie COVID-19. Jeho nástupcem se stal současný prezident Sadyr Džaparov.

Džaparovova současná politická kariéra má kořeny už po Tulipánové revoluci (2005) za vlády prezidenta Bakijeva. Různé pozice zastával až do roku 2013, kdy byl zatčen během protestů

---

²⁴⁹ Tamtéž.

týkajících se rozsáhlého zlatého dolu Kumtor (pozdější velké téma první fáze Džaparovova prezidentství). Nicméně uprchl na do zahraničí a do Kyrgyzstánu se vrátil až v roce 2017, kdy byl na hranicích zatčen a nastoupil trest. Ve vězení se aktivně věnoval politické činnosti a propagaci své strany Mekenčil (možný překlad „Strana patriotů“). Na svobodu se dostal během demonstrací proti Džeenbekovovi na podzim 2020, když jej ve zmatku z vězení vyvedli jeho příznivci. Velmi rychle strhl pozornost a dění na sebe, když se opozičním stranám nepodařilo rychle zformovat novou vládu a dosáhnout jejího uznání veřejností a ostatními politickými subjekty. Přes pochybnosti o legitimitě takového procesu se Džaparovovi podařilo dosáhnout pozice dočasného prezidenta po Džeenbekovově rezignaci (dočasným prezidentem se stal na měsíc, poté byl vystřídán Talantem Mamytovem). Prezidentské křeslo získal v prezidentských volbách v lednu 2021.

Dosavadní domácí popularita Sadyra Džaparova jako prezidenta se opírá o jeho prosazování nacionalistických a konzervativních hodnot a zručnou populistickou politiku. Vedle toho hraje významnou roli také jeho aktivně mediálně prezentovaný osobní příběh: muže původem z chudého regionu, který navíc trpěl v „politicky motivovaném“ uvěznění za předchozího režimu, a navíc nebyl dočasně propuštěn ani na pohřby vlastních členů rodiny (což je v kyrgyzské kultuře velmi silný moment). Přízeň svých příznivců získává i takovými ostentativními kroky, jako bylo znárodnění (prezentované jako vrácení do vlastnictví národa) kontroverzního zlatého dolu Kumtor, navzdory hrozcí arbitráži tehdejšího provozovatele, kanadské společnosti Centerra Centerra Gold.

Značný vliv v okolí prezidenta mají neformální zájmové a klanové skupiny podobně, jako tomu bylo u předchozích prezidentů. Také ekonomické potíže Kyrgyzstánu přetrvávají, ať už vlivem slabiny Džaparovovy politiky nebo negativních mezinárodních vlivů. Přes formální sílu Džaparovova prezidentství tak nelze vyloučit možné další protesty a obdobný vývoj, jako byl vidět během mandátů jeho předchůdců.

6.2.4 Závěry

Čeští podnikatelé se do aktivit v Kyrgyzstánu příliš nezapojují, vedou je k tomu pragmatické důvody – nejistota ohledně politického vývoje, obtížnost získání financování i geografická vzdálenost. Kyrgyzský trh je také do velké míry obsazen čínskými firmami. Čínské investice předpokládají účast čínských firem a čínské pracovní síly, čínské výrobky jsou cenově konkurenceschopné a nutně to neznamená, že jsou nekvalitní. V takové konkurenci není snadné obstát.

Na druhou stranu však v Kyrgyzstánu existují možnosti, kde by se české firmy mohly zapojit. Kyrgyzstán má velký zájem jak o zintenzivnění obchodních vztahů, tak zejména o lokalizaci výroby. Mezi perspektivní odvětví patří vodní energetika (aféra Liglass snad již dozněla) a další udržitelné zdroje energie (solární panely, tepelná čerpadla; stát poskytuje výhody při dodávkách zařízení), zpracování odpadu (čističky vody, spalovny), těžební technika a různé pracovní

stroje, zemědělská technika a zařízení pro zpracování zemědělské produkce. Některé z výše uvedených položek se do Kyrgyzstánu z ČR již úspěšně dovážejí.²⁵⁰

Pro lokalizaci výroby hovoří liberální podnikatelské prostředí, levné energie, levná a poměrně kvalifikovaná pracovní síla, daňové pobídky státu a další výhody pro zahraniční investory. Pro úspěšné podnikání je však nezbytně nutný spolehlivý a podnikavý partner, který se dokáže orientovat na trhu a má síť potřebných kontaktů a také nižší averze k riziku.

Kyrgyzstán se v poslední době setkává se zvýšeným zájmem zahraničních partnerů, což souvisí se sankcemi uvalenými na Ruskou federaci; tato skutečnost se projevuje i v českém zahraničním obchodě. Dalším prvkem, který dočasně mění zejména trh nemovitostí a pracovní trh, je příliv ruských migrantů z důvodu částečné mobilizace v Rusku, ale i kyrgyzských pracovních migrantů s ruským občanstvím. Lze však jen obtížně předpovědět, jaké (a v jakém horizontu) to bude mít důsledky pro hospodářství země.

Poslední zásadní politické protesty na podzim roku 2020 sice neměly násilný charakter, Kyrgyzstán si však nese nálepku politicky nestabilní země. Na jihu v Batkenské oblasti je stále živý konflikt s Tádžikistánem týkající se sporných území. Tento spor se od loňského září uklidňuje, je územně omezen pouze na jihozápadní část země a neohrožuje tedy zahraniční byznys.

6.3 Tádžikistán

Tádžikistán je vedle Turkmenistánu patrně nejobtížnější zemí, pokud jde o obchodní příležitosti pro české podnikatele. Hlavními faktory tohoto stavu jsou především sociálně-ekonomická zaostalost země, málo možností pro obchod či investice, transportní izolace země (posílená válkou na Ukrajině a blokádou Ruska), silné neformální vazby a v posledních letech stále rostoucí a dominantní čínský faktor v ekonomice.

6.3.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země

Tádžikistán je podle většiny hlavních ukazatelů nejchudší republikou ze všech pěti středoasijských republik. Podle údajů Světové banky má nejnižší HDP na obyvatele podle parity kupní síly. Zároveň však vykazuje nejvyšší porodnost (3,5 dítěte na matku) z celého regionu, což vedlo k cca 80% nárůstu obyvatel země od rozpadu SSSR.²⁵¹

²⁵⁰ Rozhovory autora s českými i kyrgyzskými podnikateli, Praha a Biškeky, 2022.

²⁵¹ V roce 1989 žilo ve Střední Asii 5,108 milionů obyvatel (Demoscope.ru), zatímco podle předběžných výsledků sčítání lidu z roku 2020 žilo v Tádžikistánu 9,665 mil. obyvatel. Tul'skij, M. Itogi perepisi naselenija Tadžikistana 2000 goda: nacional'nyj, vozrastnoj, polovoj, semejnij i obrazovatel'nyj sostavy. Demoscope.ru [online]. Moskva, 21.02.–06.03.2005, č. 191-192 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0191/analit05.php>. Predvaritel'nyje rezul'taty perepisi naselenija i žiliščenogo fonda Respubliki Tadžikistan v 2020 g. Statistická agentura při prezidentu Republiky Tádžikistán [online]. Dušanbe, 2021 [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <https://www.stat.tj/ru/news/news-of-agency/round-table-preliminary-results-of-the-population-and-housing-census-of-the-republic-of-tajikistan-jn-2020->.

Země byla v 90. letech (jako jediná v regionu) silně poškozena občanskou válkou a s ní spojenou emigrací, především ruskojazyčného obyvatelstva.²⁵² Po roce 2000 se k této migrační vlně přidala již čistě ekonomická migrace, přičemž se odhaduje, že ve vrcholných fázích v letech 2015–2020 se mohlo mimo Tádžikistán nacházet více než 1 milion obyvatel. Odhady z roku 2020 (tj. s ohledem na počátek pandemie COVID-19) hovoří o necelých 800 000 obyvatelích v Ruské federaci, nicméně ani tato čísla nemusejí být konečná.²⁵³ V samotném Tádžikistánu to znamená značný úbytek stálé pracovní síly, kterou je nutno importovat z jiných zemí, typicky z Uzbekistánu či Kyrgyzstánu na smluvní práce (stavba domu apod.) nebo z Číny na infrastrukturní projekty a zajištění čínských investic (viz dále část „lidské zdroje“). Migrace však zároveň měla za následek rapidní úbytek ekonomické chudoby obyvatelstva (z 83 % na 13,4 % v letech 2000–2022) s trendem dalšího poklesu.²⁵⁴ Na druhou stranu se tádžická ekonomika stala výrazně závislou na převodech peněz gastarbeiterů, když okolo 70 % domácností spoléhá na příjmy z pracovní migrace. Tádžikistán je v poměru mezi objemem remitencí a HDP již od první dekády 21. století mezi nejvýše postavenými na světě (v roce 2022 cca 33 % podle údajů Světové banky, ve skutečnosti pravděpodobně ještě více). Jelikož drtivá většina migrantů (cca 90 %) směřuje do Ruské federace, výkon tádžické ekonomiky je tak výrazně závislý na ekonomické a sociální situaci v Rusku (viz graf 26). Jakýkoliv negativní posun v Rusku (ekonomická krize, sankce, oslabení rublu, pandemie COVID-19 spojená se ztrátou pracovních příležitostí a dosud ještě relativně málo zmapovaná ruská válka na Ukrajině) se odrazil (byť v menší míře) na růstu HDP v Tádžikistánu.²⁵⁵ Výrazný rozdíl se projevil až v roce 2022, kdy do Tádžikistánu stoupl příliv ruských peněz v souvislosti s válkou na Ukrajině. Přes potíže ruské ekonomiky a zdražení importů z Ruské federace v důsledku války na Ukrajině se tádžická ekonomika vrátila k růstové tendenci mezi 7,3–9,3 % v letech 2021–2022.

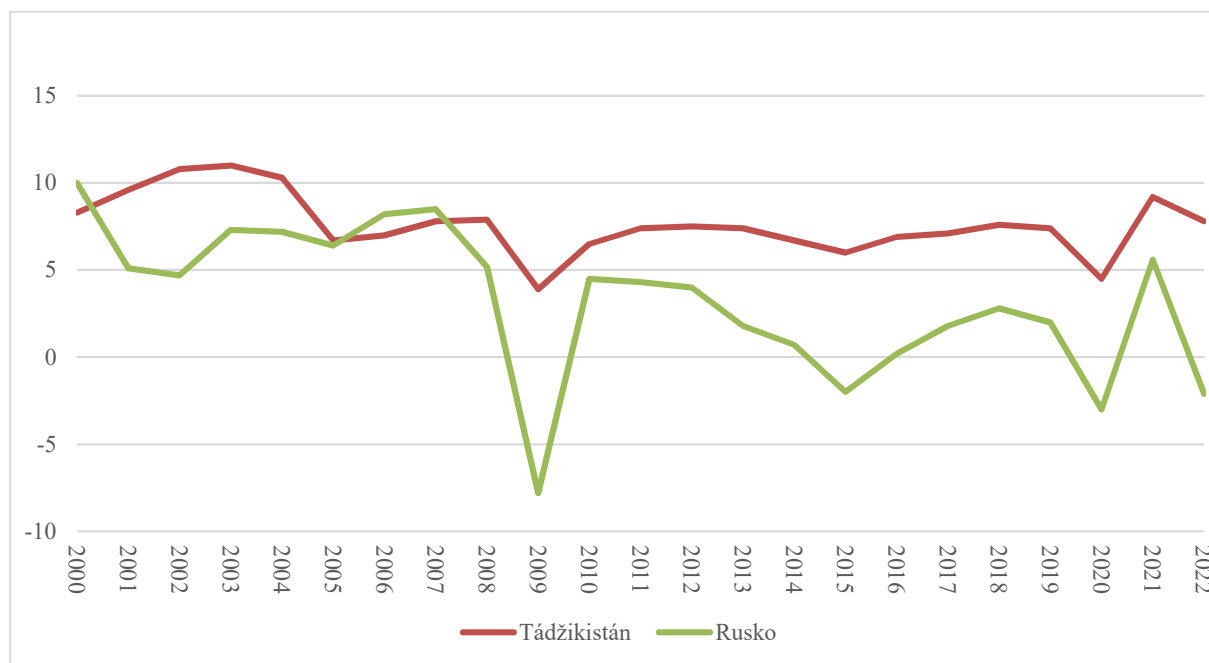
²⁵² Nikolajeva, L. J. Rol' ruskogo naselenija Tadžikistana v transformirujuščemsja občestve. *Sravnitel'lanja politika*. 2015, 2(19), s. 100-109.

²⁵³ Migration Profile, Tajikistan, 2020. Migrants and Refugees [online]. Vatican City, 2021 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://migrants-refugees.va/wp-content/uploads/2021/03/2020-CP-Tajikistan-EN.pdf>.

²⁵⁴ Pomfret, R. *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century. Paving a New Silk Road*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2019, s. 182; Kluczewska, K. Tajikistan's Atomised Peace: Approaching Conflict Management from the Ground Up. *Journal of Intervention and Statebuilding*. 2020, 14(4), s. 551-570.

²⁵⁵ Ziyaev, B., Seitz, W. H., Rajabov, A. Tajikistan – Economic Slowdown Amid the Pandemic. *Tajikistan economic update*, s. 7. World Bank Group [online]. Washington DC, 2020 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/856841608613708986/Tajikistan-Economic-Slowdown-Amid-the-Pandemic>.

Graf 26. Korelace růstu HDP Tádžikistánu a Ruska

Zdroj: GDP growth (annual %) - Tajikistan, Russian Federation. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TJ-RU>.

Jedním z klíčových problémů Tádžikistánu je jeho externí zadluženost. Přestože vnější dluh je v poměru k HDP poměrně nízký (v roce 2020 dosáhl okolo 40 %), jeho tendence od roku 2014 je rostoucí. Hlavním kreditorem se v roce 2009 stala Čína, dalšími významnými věřiteli či donory jsou mj. Světová banka, Mezinárodní měnový fond, Asijská rozvojová banka či Islámská rozvojová banka.²⁵⁶ Z celkového dluhu Tádžikistánu ve výši 3 mld. USD v roce 2022 je zhruba 30 % v rukou Export-Import Bank of China (viz graf 27).

Zahraniční obchod a investice

Tádžická ekonomika je silně závislá na exportu nerostných surovin, především zlata (tvoří 48 % celkového vývozu) do Švýcarska, hliníku (především do Turecka, částečně na Tchaj-Wan), bavlny (do Turecka, částečně do Ruska či Uzbekistánu).²⁵⁷ Investice do těžby nerostného bohatství jenom za rok 2021 tvořily 56,9 % všech investic.²⁵⁸

²⁵⁶ Living in Debt: To Whom and How Much Does Tajikistan Owe? *Cabar.Asia* [online]. Institute for War and Peace Reporting, London, 17.02.2021 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/living-in-debt-to-whom-and-how-much-does-tajikistan-owe>.

²⁵⁷ Tajikistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2020 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/tjk>.

²⁵⁸ Celkový objem přímých investic do Tádžikistánu v roce 2021 činil 340 mil. USD. Z toho na Čínu připadlo 210 mil. USD (tj. 61,76 %), s velkým odstupem následovanou Tureckem (25 mil. USD), Švýcarskem (21 mil. USD), Francií (19 mil. USD), Kypru (včetně Rusy vlastněné společnosti, 10 mil. USD) a Velkou Británií 6 mil. USD. Podle oboru daleko za těžebním průmyslem následuje zpracovatelský průmysl a stavebnictví. Karajev, S. 210 milionov dollarov, V 2021 godu Kitaj bol'se všech investiroval v Tadžikistan. *Asia Plus*

Těžba či zpracování zlata patří mezi hlavní odvětví investic. Společný tádžicko-čínský podnik Zарафшан kontroluje těžbu zlata u Pendžikentu v severozápadním Tádžikistánu. Naleziště Horní Kumarg v severní Sogdijské oblasti byla předána čínským investorům výměnou za financování výstavby tepelné elektrárny Dušanbe-2, strategické pro zásobování hlavního města a okolí elektřinou.²⁵⁹ Tímto čínské společnosti převzaly kontrolu nejen nad těžbu nerostných surovin, ale také kontrolu nad značnou částí energetiky Tádžikistánu, včetně vlivu ve státní distribuční společnosti Barki Tódžik.

Největším podnikem v Tádžikistánu však zůstává hliníkárna TALCO (Tajik aluminium company, také TadAZ) ve městě Tursunzode na západ od Dušanbe. Po několika neúspěšných peripetiích o alespoň částečnou privatizaci nakonec v roce 2019 zůstal jediným akcionářem tádžický stát.²⁶⁰ Ceny hliníku byly donedávna spíše stagnující, nicméně v souvislosti s konfliktem na Ukrajině se poptávka po těchto komoditách zvedá, což je příležitost i pro Tádžikistán, přestože je v tomto případě především problém s dopravou hliníku a hliníkových komponent ze země²⁶¹ a také nasyceností trhu (většina hliníku se vyváží do Turecka, menší část na Tchaj-wan a do Itálie).²⁶²

Dominantním investorem do tádžické ekonomiky se v poslední dekádě stala Čína, která začínala investicemi do infrastruktury a postupně si podmanila větší část těžebního průmyslu a zemědělství (tj. hlavních komodit tádžického exportu). Čína v letech 2007–2020 investovala do Tádžikistánu 3,015 mld. USD, což je přibližně třetina celkového objemu investic za toto období.²⁶³ Zatímco na Čínu připadalo v roce 2020 přibližně 75 % přímých zahraničních investic (120 mil. USD, celkově 160 mil. USD), investice z Ruska poklesly na 7% podíl.²⁶⁴ Zatím se zdá, že růst čínských investic znamená kvalitativní proměnu čínské přítomnosti od úvěrů a

---

[online]. Dušanbe, 11.02.2022 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z:

<https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20220211/210-millionov-v-2021-godu-kitai-bolshe-vseh-investiroval-v-tadzhikistan>.

²⁵⁹ Aripov, A. Kitajskije investory vzjali v razrabotku gruppu mestoroždenij zolota v Tadžikistane. *Nastojaščee vremja* [online]. 27.08.2019 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.currenttime.tv/a/tajikistan-gold-mining-china/30131784.html>. Jonova, J. Tadžikistan v orbitě interesov Kitaja i Rossii. *Rossija i novyje gosudarstva Jevrazii*. 2019, 11(3), s. 107-120.

²⁶⁰ About us. *TALCO* [online]. Dušanbe, 2022. Dostupné z: <https://www.talco.com.tj/en/about>.

²⁶¹ Rozhovor autora s českým obchodníkem, květen 2022.

²⁶² Tajikistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2020 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/tjk>.

²⁶³ Za stejné období investovalo Rusko 1,6 mld. USD, USA 703 mil. USD, Velká Británie 694 mil. USD a Kazachstán 577 mil. USD. Čoršanbijev, P. Kitajskije investicii perevalili za 3 milliarda dollarov. *Asia Plus* [online]. Dušanbe, 18.05.2021. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z:

<https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20210518/kitaiskie-investitsii-v-tadzhikistane-perevalili-za-3-milliarda-dollarov>. Pro srovnání v letech 2002–2017 české investice tvořily 8 mil. USD.

Masopust, Fr. Dveře do Střední Asie máme otevřené, Česko tam má dobrý zvuk. *Komora SNS* [online]. Praha, 14.02.2017 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.komorasns.cz/post/show?postId=555>.

²⁶⁴ Tajikistan. Country Economic Update. *Rebounding Economy, Challenges Remain*. WBG report, s. 9. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2021 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/532641628870881778/pdf/Tajikistan-Rebounding-Economy-Challenges-Remain.pdf>.

grantů k přímým investicím. Číňané přenechávají obtížně vymahatelné úvěry jiným zemím či mezinárodním finančním institucím, zatímco dávají přednost přímým nákupům v zemi, případně transformaci nedobytných pohledávek na skutečné podniky. Čínská strana však i tak zůstává největším dárce pro Tádžikistán.²⁶⁵

Lze očekávat, že po vypuknutí války na Ukrajině, zavedení sankcí proti Rusku a poklesu ruské ekonomiky bude mít ruský investiční podíl tendenci se nadále snižovat, jakkoliv se Tádžikistán může zdát jako jeden z bezpečných cílů přeměrování peněz z Ruska. V kontextu dalších zemí, ať již v regionu (Kazachstán, Uzbekistán), či mimo něj (Spojené arabské emiráty) však Tádžikistán představuje okrajovou zemi, kam Rusové převádějí své finance, účty a majetky.²⁶⁶ Tádžikistán zároveň neuvažuje o vstupu do ekonomického bloku EAES (na rozdíl od členů Kazachstánu, Kyrgyzstánu a spolupracujícího Uzbekistánu), což je přičítáno silné pozici Číny a slabé ekonomické základně Ruska v zemi.

Další země prozatím hrají relativně malou roli v obchodu s Tádžikistánem a v investicích do této země. Charakteristická je situace s Íránem, který byl v zemi výrazně aktivní do roku 2015, kdy se zdálo, že bude fungovat „perský trojúhelník“ Írán–Afghánistán–Tádžikistán. Íránci měli v zemi řadu projektů a investic. Vztahy se však výrazně ochladily po parlamentních volbách v roce 2015 a následném zákazu Islámské strany obrody Tádžikistánu, respektive zařazení vůdců této strany (kteří měli dobré vztahy s Íránem) mezi teroristy.

Celkově tak lze poukázat, že za posledních cca 10 let roli dominantního hráče v zemi v ekonomice, zahraničním obchodu i investicích převzala Čína a pro jakéhokoliv investora bez silné státní podpory bude velmi obtížné na tamním trhu konkurovat.

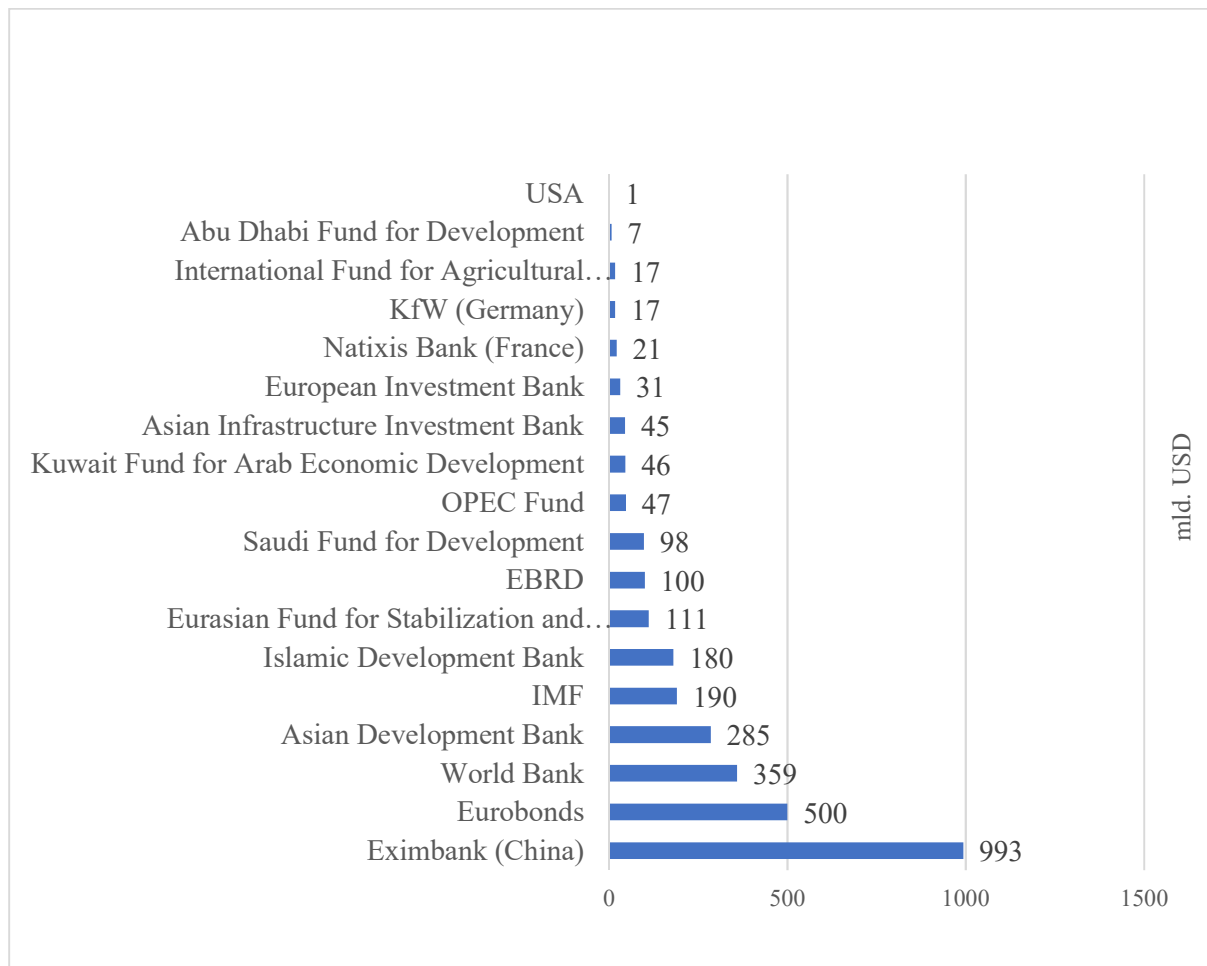
---

²⁶⁵ Z celkových 56 mil. USD humanitární pomoci připadlo na Čínu v roce 2020 celých 21 mil. USD (tj. 37,3 %), na dalších místech se umístilo Rusko (8,5 %), Uzbekistán a Turecko (oba cca 7,6 %), Nizozemsko (7,3 %), Kazachstán (3,3 %), Indie (2,6 %), Jižní Korea (2,5 %), Dánsko (2,3 %), Belgie a USA (oba cca 1,4 %), Německo a Finsko (1,2 %), Švýcarsko (0,9 %). Čoršanbijev, P. Bolee třetí gumpomošči Tadžikistan v 2020 godu polučil ot Kitaja. *Asia Plus* [online]. Dušanbe, 18.01.2021 [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20210118/bolee-treti-gumpomotshi-tadzhikistan-v-2020-godu-poluchal-ot-kitaya>.

²⁶⁶ Od začátku války odjelo podle odhadů okolo 150–300 tis. občanů Ruska. Nejpopulárnějšími destinacemi se stalo Turecko, Gruzie, Izrael a Arménie, ve Střední Asii potom Uzbekistán, Kazachstán a Kyrgyzstán. Statistika zafixovala rezkij rost čisla vyjechavših iz strany rossijan. *Svoboda.org* [online]. 02.05.2022 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: <https://www.svoboda.org/a/fsb-priznala-rezkij-rost-uehavshih-iz-strany-rossijan/31830787.html>.

Graf 27. Veřejný dluh Tádžikistánu, 2020, v mld. USD

Zdroj: Otčet o sostojanii gosudarstvennogo dolga za 2022 god. Ministerstvo financí Tádžikistánu, duben 2023.

Výrazný a stále rostoucí dluh Tádžikistánu, jehož značná a rovněž rostoucí část je v rukou Číny, znamená stále silnější dluhovou závislost země na jejím východním sousedovi. Čínské společnosti přebírají stavbu klíčové infrastruktury v republice (silnice), kontrolují vývoz klíčových surovin (drahých a barevných kovů). Z hlediska českých (ale obecně evropských, ba dokonce ruských) společností je potom obtížné proniknout na tádžický trh s ohledem na jeho nasycenost čínskou konkurencí.²⁶⁷

Mezi klíčovými vývozními komoditami Tádžikistánu zůstává především bavlna, barevné a drahé kovy. Tyto suroviny se částečně v Tádžikistánu těží a jsou vesměs v rukou čínských či ruských společností, případně v rukou státu, tj. pod kontrolou rodiny prezidenta. Další možnou vývozní surovinou je elektrická energie vyráběná ve vodních elektrárnách, částečně postavených ještě v době SSSR a částečně postavených s pomocí zahraničního i domácího kapitálu v postsovětském období (Sangtuda či Rogun). Tyto elektrárny jsou zároveň pod

²⁶⁷ Rozhovor autora s tádžickým podnikatelem a ekonomem, květen 2022.

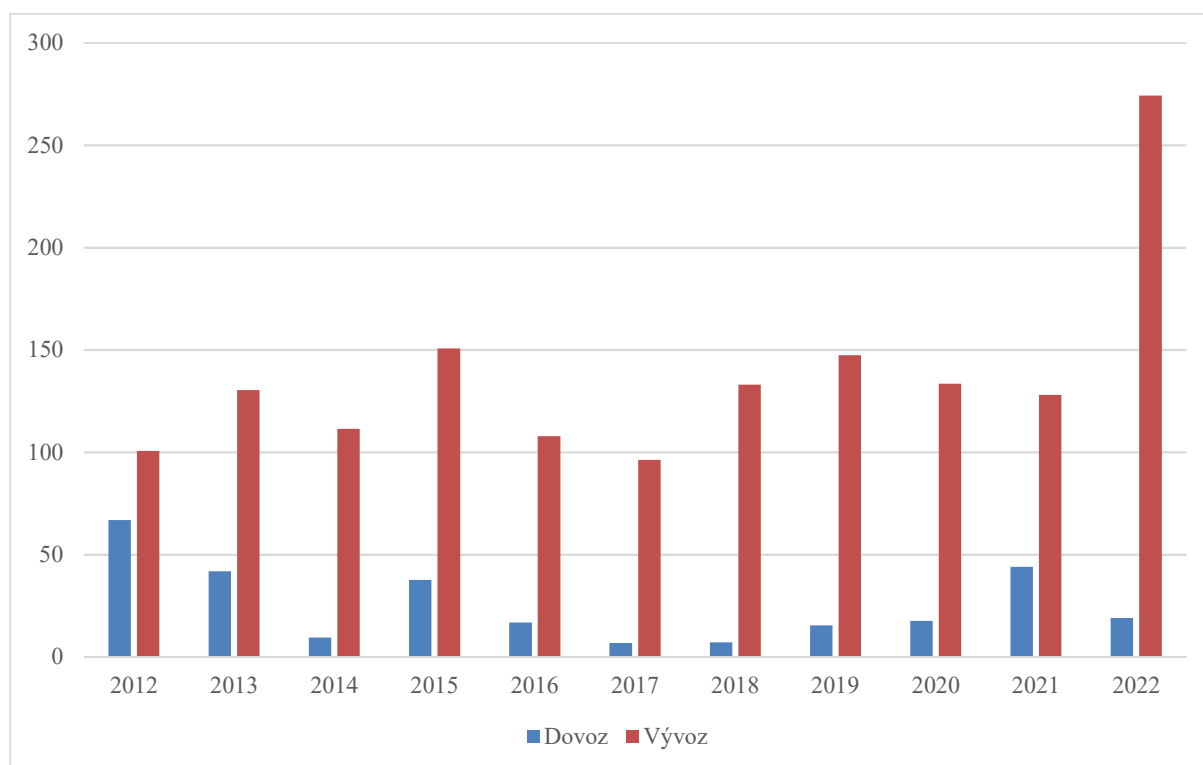

kontrolou Ruska a Číny a zároveň představují poměrně problematickou environmentální zátěž pro region.²⁶⁸

Vzájemný obchod s ČR

Vzájemný obchod je zanedbatelný. ČR má dlouhodobě kladnou obchodní bilanci, ve vývozu dominují plasty a výrobky z nich, v dovozu do ČR pak kovy, bavlna a další zemědělské výrobky.

Graf 28. Vzájemný obchod ČR a Tádžikistánem 2012–2022, v mil. Kč

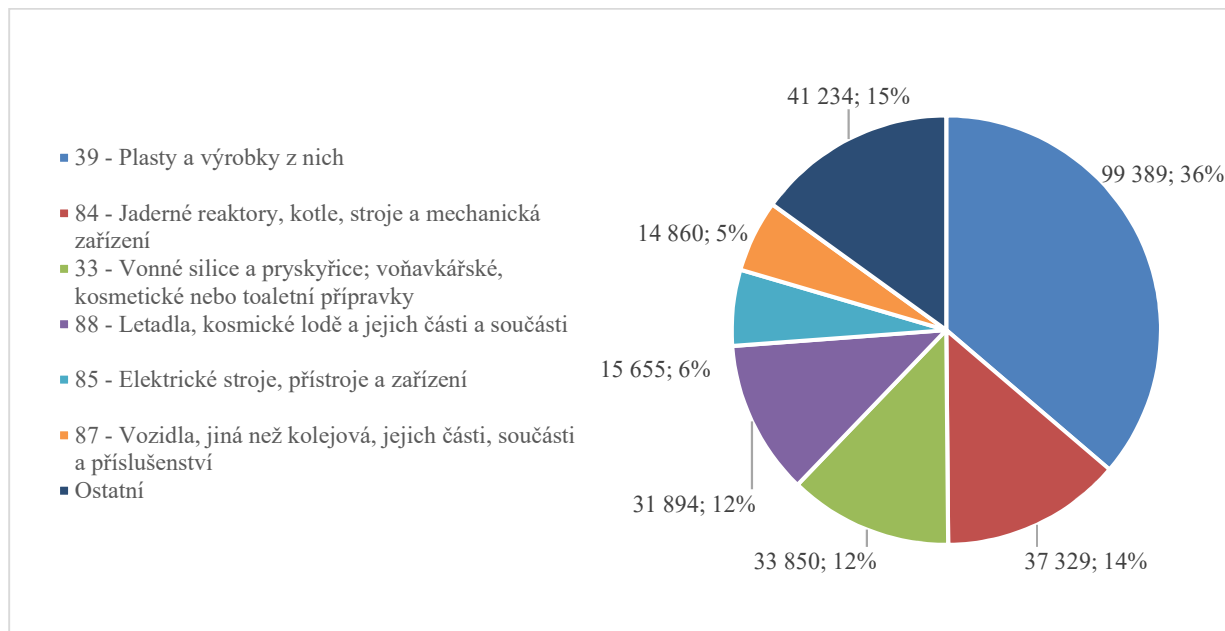

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

²⁶⁸ Rozhovor autora s tádžickým podnikatelem a ekonomem, květen 2022; Zhao X., Yumin N., Yangze L., Zhigang L., Atoev I. The Integrated Hydropower Sustainability Assessment in Tajikistan: A Case Study of Rogun Hydropower Plant. *Advances in Civil Engineering* [online]. 2020 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.hindawi.com/journals/ace/2020/8894072/>. Pro environmentální dopad viz Zwahlen, R. *Assessing the Environmental Impacts of Hydropower Projects*. Cham: Springer, 2022, s. 513-532.

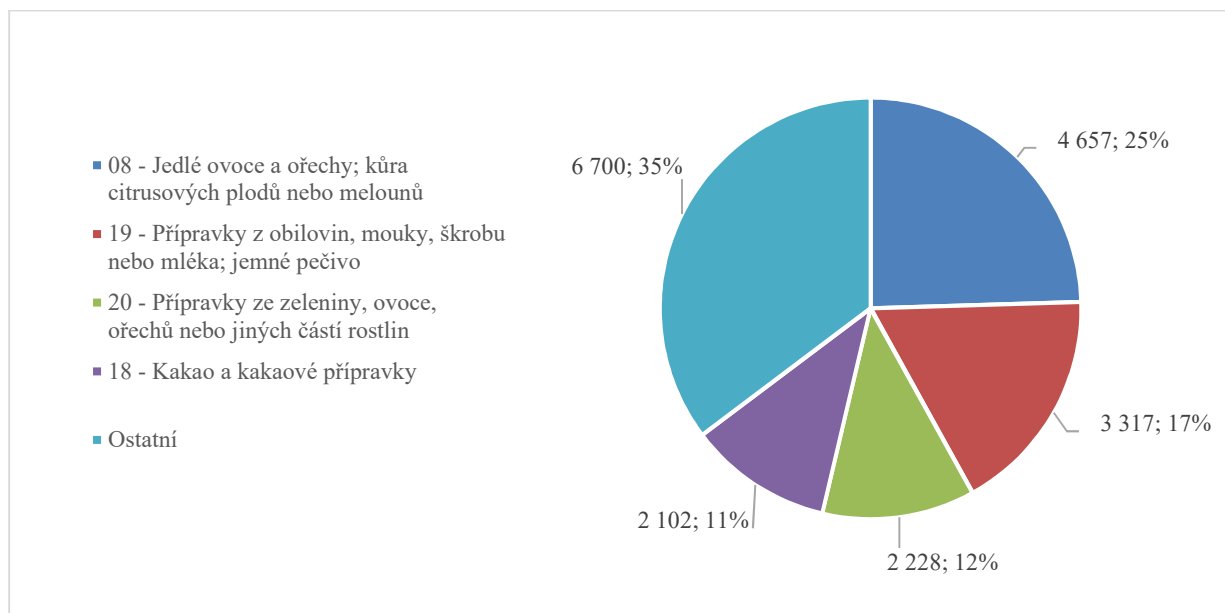

Graf 29. Vývoz z ČR do Tádžikistánu, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 30. Dovoz z Tádžikistánu do ČR, 2022, v tis. Kč (HS 2)

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

6.3.2 Specifika vedení obchodu

Přes některé podobné prvky vedení obchodu platné pro celou Střední Asii, obchodník či investor může narazit na řadu obtíží specifických právě pro tuto zemi.

Regionální rozdělení Tádžikistánu je velmi podstatné pro strategii obchodu v Tádžikistánu. V Dušanbe se koncentruje největší část obchodních a investičních příležitostí. Zahraniční společnosti (byť nepočtené ve srovnání s jinými zeměmi Střední Asie) do určité míry formují obchodní kulturu. Nehledě na konkurenci je zde vyšší ochrana proti nejrůznějším ústrkům ze strany lokální moci. Na druhou stranu být v Dušanbe znamená nejen prorazit v rámci konkurence, ale také je nutno počítat s vyššími náklady a nutností kvalitní sítě kontaktů v nejvyšších politických kruzích.

Jižní Tádžikistán, odkud pochází prezident Rahmón a jeho rodina (stejně jako řada představitelů obchodní elity Tádžikistánu v Dušanbe), je podstatně omezenější pro vedení obchodu. Tamější byznys je pod kontrolou ekonomické elity v Dušanbe (často jsou místní podniky pod kontrolou oligarchů nebo „Rodiny“, která má v regionu své pobočky.

V severním Tádžikistánu (oblast Chodžentu) je tradičně velmi silná podnikatelská kultura, nachází se zde vysoce konkurenční prostředí (zejména v oblasti malých a středních podniků). I tento byznys je rovněž výrazně propojen s lokální mocí, přičemž místní elita je zase nezávislá napojena na rodinu prezidenta. Ostatní regiony (východ, Pamír) jsou pro vedení obchodu marginální.

Nejčastější formou byznysu je ustavení kontaktů s politicko-ekonomickou elitou („Rodina“). Tato možnost skýtá řadu úskalí v podobě nutnosti korupce (či protislužby) na nejvyšší úrovni. Jakmile je však toto politické krytí („kryša“) ustanovené, lze se do značné míry spolehnout na „telefonní politiku“ takto vysoce postaveného kontaktu. Druhou možností je nalezení obchodního partnera, který je dostatečně provázán s politickou elitou a disponuje adekvátním politickým krytím. Členství takového partnera v oficiálních strukturách Tádžikistánu (Obchodně-podnikatelská komora, Svaz podnikatelů a exportérů Tádžikistánu, Lidově-demokratická strana Tádžikistánu, Parlament Tádžikistánu apod.) a neformální kontakty jsou přitom jednou z klíčových podmínek pro fungování v tádžickém byznys prostředí. Realizace středního obchodního kontraktu by mělo ctít zájmy lokální obchodní a politické elity, nevytvářet jim konkurenci v jimi etablovaných oborech, klíčové je naopak zdůraznit doplňkové výhody pro jejich byznys.

K úspěšnému vedení obchodu je důležité projevení znalosti místních reálií, politické situace (bez její kritiky) a prezentace a výměna zavazujících darů. S ohledem na hrdost Tádžiků na vlastní historii, kulturu a starobylý jazyk je vhodné prokázat znalost těchto reálií (významní básníci, historické osoby a epochy). V případě dlouhodobé spolupráce je na lokální úrovni rovněž vhodné vyčlenit alespoň část zisku na rozvojovou pomoc lokálním komunitám (oprava parku, místní školy apod.). Tato činnost vytváří vhodné PR a podhoubí pro vedení dlouhodobých kontraktů.

Uzavření a vedení obchodu lze uskutečnit například podle následujícího schématu (může být variabilní podle aktuální situace):

Ustanovení kontaktu s politickou elitou nebo s byznys elitou s kvalitními kontakty mezi politickou elitou → společně strávený čas mimo jednání a výměna darů (české produkty) → získání důvěry → využití důvěryhodných kontaktů při uzavření a vedení obchodu.

Z jazykového hlediska přetrvává v obchodním světě ruština, pokud však český partner je schopen najít někoho s alespoň částečnou znalostí perštiny/tádžičtiny, může to být bráno jako výhoda, byť většina obchodu se bude odehrávat v ruském jazyce.

V Tádžikistánu existují poměrně propracované zákony, pokud jde o daně, pracovní právo a jiné právní a ekonomické oblasti.²⁶⁹ Problémem při vedení obchodu jsou však neformální pravidla, výklad zákonů a vymahatelnost práva. V mnoha případech je jednodušší (v případě problémů) spoléhat se na své kontakty, které jsou schopné regulovat případné problémy v neformálním duchu (například pomocí „telefonické diplomacie“).

6.3.3 Politická a sociální situace Tádžikistánu

Politické elity

Podobně jako mnoho dalších zemí Střední Asie, je Tádžikistán ovládán politickou elitou, jež se rekrutuje z okolí prezidenta (tzv. Rodina). Prezident Emómali Rahmón rozděluje hlavní část politických funkcí i ekonomických dividend země své rodině. U moci je fakticky od roku 1992 a od konce občanské války v roce 1997 systematicky upevňoval svou moc a likvidoval jak opozici, tak i spolupracovníky, kteří mu pomohli do funkce, podporovali jej v době občanské války a byli vůči němu loajální, avšak začali představovat hrozbu (hypotetickou či skutečnou). Postupně se do klientelistických vazeb (tádž. *mahalgaróji*) dostávali lidé buď přímo z rodiny, nebo z rodné Dangary. Mezi hlavní představitele politicko-ekonomické elity patří v současnosti především lidé z nejbližšího okolí prezidenta (v tádž. *bozorghó*, jejich přehled viz níže), v dalším kruhu jsou to další lidé ovládající části tádžického obchodu (tádž. *nazdíkhó*).

Rustam Emómali (nar. 1987). Nejstarší syn prezidenta, který je vychováván jako budoucí nástupce prezidenta Emómali Rahmóna. Je zván také jako „Mlčenlivý hoch“ („pesari chomuš“) či „Velký němý/neználek“ („nódóni bozorg“).²⁷⁰ V minulosti byl také fotbalistou a zakladatelem nejvýznamnějšího fotbalového klubu Istiklol Dušanbe (dnes je předsedou fotbalové asociace Tádžikistánu a má rád hovory o fotbale). Sloužil jako předseda protikorupční komise Tádžikistánu a Ředitel Celní správy (s nevalnými výsledky). Od roku 2017 je ve funkci primátora Dušanbe a od roku 2020 je předsedou horní komory tádžického parlamentu, tj.

²⁶⁹ Tax and Investment Guide. Reach, Relevance and Reliability. Tajikistan, 2021. *Deloitte* [online]. London, 2021 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/kz/Documents/tajikistan/2021/Tax&Investment%20Guide_21.pdf

²⁷⁰ Varki, T. Emomali II., velikij němoj. Prezident Tadžikistana gotovitsja peredat' vlast' svojemu nasledniku. *The Insider* [online]. 31.01.2020 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: <https://theins.ru/politika/199187>.

fakticky druhým nejvýše postaveným člověkem v zemi po prezidentovi (v případě neschopnosti prezidenta přejímá jeho pravomoci). V ekonomické sféře není příliš schopný, nicméně přes něj časem pravděpodobně budou chodit nejdůležitější rozhodnutí o významných obchodních akcích či investicích. Proslul svým přátelstvím se současným prezidentem Turkmenistánu (Serdárem Berdimuhamedowem).

Azizmóh Sa'dullojeva (Assa'dullojeva). Manželka současného prezidenta Emómali Rahmóna. Pravděpodobně je součástí správy rodinných záležitostí, nicméně na veřejnosti se objevuje velmi zřídka.

Ozóda Rahmón (1978). Nejstarší dcera prezidenta. Pro upevnění kontroly nad kádry byla prezidentem (a otcem) jmenována hlavou administrace prezidenta. Po smrti staršího bratra Emómaliho Rahmóna **Nuriddína** (z. 2017) je klíčovou postavou, přes kterou se lze dostat k prezidentovi. Její manžel **Džamoliddín Nuralijev** byl jmenován prvním náměstkem ministerstva financí Tádžikistánu a první náměstkem Národní banky Tádžikistánu. Rodina dále vlastní například pivovar v Šahrinau či Kapital bank.

Tahmina Rahmón. Třetí nejstarší dcera prezidenta Emómali Rahmóna. V minulosti proslula svým prostopášným životem a několika milenci z podsvětí. Spolu se svým současným manželem **Zarifbekem Davlatovem** kontrolují leteckou společnost Tajik Air a obecně drží v zemi prakticky monopol na prodej letenek. Dále oba rovněž podnikají ve stavebnictví či obchodu se zlatem. Ve státním sektoru drží Zarifbek Davlatov kontrolu nad Rozvojovou bankou Tádžikistánu a je zároveň zvláštním tajemníkem ministerstva financí. Celá rodina dále vlastní řadu obchodních center a obchodních sítí (Orima, Sábarg) a také bazarů, včetně jednoho z největších v zemi Korvon bazaru.

Hasan Sa'dullojev (bratr ženy Emómali Rahmóna, nar. 1958). Patří k nejvýznamnějším podnikatelům v Tádžikistánu. V roce 2009 proslul tím, že jej při hádce postřelil syn prezidenta a nástupce Emómali Rahmón. Nicméně dnes jsou oba usmířeni a Hasan Sa'dullojev je považován za klíčového a schopného finančníka „Rodiny“. Mezi jeho nástroje obohacení patří nejen finanční operace, ale i zabírání výnosných podniků v Tádžikistánu. Jeho korporace Ismoil Somoni XXI asr (vlastní ji spolu s bratrem Rahmatulló Sa'dullojevem) je podílníkem nebo hlavním akcionářem v následujících odvětvích:

- Orion Bank (klíčová banka v zemi). Pravděpodobně tato banka hraje hlavní roli při vyvádění zisků rodiny z Tádžikistánu a zároveň financování či kreditování rodinné korporace.
- Podíl v hliníkárně TALCO/TadAZ (hlavní výrobní podnik v zemi), jeho ředitel Šerališó Kabirov je klientem Sa'dullojeva (v r. 2020 byl jmenován ministrem průmyslu a nových technologií).
- Jeden ze zakladatelů jedné ze dvou hlavních leteckých společností Tádžikistánu Somon Air.

- Významný podíl v klíčové energetické distribuční společnosti Barki Tódžik (Elektrina Tádžikistánu).
- Je zapojený do řady dalších sektorů (cementárny, pěstování bavlny, výběr mýta na cestě Dušanbe-Chodžent aj.).

Klan Sohibov patří mezi vlivné představitele politiky a byznysu v Tádžikistánu. Mezi jejich hlavní představitele patří především tyto osoby:

- **Mahmadzoir Sohibov**. Hlava klanu Sohibov, manžel starší dcery Rahmóna Firusy. Hlavní představitel holdingu Feróz (spolu se svým synovcem Šamsulló Sohibovem).²⁷¹ Jejich dcera si v roce 2017 vzala vnuka guvernéra Soghdské oblasti Abdurahmona Kódiriho, což znamená pojištění pozic rodiny na severu země.²⁷²
- **Šamsulló Sohibov**. Manžel Ruhšóny Rahmón (ministerstvo zahraničí RT, od roku 2021 velvyslanec Tádžikistánu ve Velké Británii). Ředitel holdingu Feróz, který má na starosti dovoz a distribuci ropy a benzínu, zejména z Ruska, podíl v bankovním sektoru, autoškoly, podíl (vedle čínských investorů) ve zlatém dolů v Pendžikentu. Do roku 2020 šéf Agentury pro státní zakázky a nákupy.
- **Zajnulló Šarifzóda** (dříve Sohibov). Bratr Šamsulló Sohibova, v letech 2014–2020 ředitel Sementi Tadžik v Dušanbe, od roku 2020 vede po svém bratrovi Agenturu pro státní zakázky a nákupy, která je klíčová pro jakékoliv státní nákupy (dnes zejména Rusko a Čína). Jako člověk není příliš bystrý, ve společnosti vzdělanějších lidí si vede spíše tiše, nicméně umí být velmi prchlivý a je třeba s ním jednat opatrně.

Další členové rodiny (*nazdikhó*)

Beg Sabur (v minulosti Zuhurov) je skrze svého syna Ramze tchánem dcery prezidenta **Zariny Rahmón** (1994), která pracuje ve funkci náměstka ředitele Orionbank (viz výše). Beg Sabur je dlouholetým náčelníkem Spojovací služby při vládě, mj. má na starost blokování a kontrolu internetu, ale jeho hlavním zdrojem příjmů jsou „daně“ z mobilních operátorů. Spolu se synem Sijovušem vlastní stavební firmu Komil-2010, jejíž byty prodával přímo ve své státní kanceláři.²⁷³ Sijovuš je boxer a zúčastil se olympijských her v Tokiu.²⁷⁴

²⁷¹ Family Perks. *OCCRP Tajikistan* [online]. 27.12.2019 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.occrp.org/en/moneybymarriage/family-perks>.

²⁷² Tajikistan: Marriage Folds Northern Elite into Presidential Family. *Eurasianet.org* [online]. New York, 20.11.2017 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/tajikistan-marriage-folds-northern-elite-into-presidential-family>.

²⁷³ Halimov, J. Chonahói Beg Sabur. *Faraž* [online]. Dušanbe, 04.03.2019 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://faraj.tj/sahifai-asosy/hukumat/honahoi-beg-sabur/?fbclid=IwAR2ogKFwPz43b7SfuHK2D3MGlyGVDDCY3wpN1hVknYSAHJm3A4wjMnH9Jw>.

²⁷⁴ Sijovuš Zuhurov, syn Bega Sabura, polučil puťovku na olympiadu v Tokiu. *Radio Ozodi* [online]. 05.07.2021 [cit. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://rus.ozodi.org/a/31341402.html>.

Parvina Rahmón. Do roku 2021 byla zodpovědná za ministerstvo zdravotnictví a dovoz a distribuci farmaceutik prostřednictvím spřízněné lékárny. Její manžel Ašraf Ghul, syn Šeralí Ghula (bývalý šéf mládežnického klubu v Dangaře, pracoval na ministerstvu energetiky a průmyslu, byl předsedou komise pro státní majetek a měl na starosti prodej elektřiny do Afghánistánu a Pákistánu). Ašraf Ghul kontrolovat pojišťovnictví v Tádžikistánu, vlastnil leasingové společnosti a dodával catering pro Tajik Air a Somon Air. Od r. 2021 byl jmenován velvyslancem Tádžikistánu v Řecku.

Somon Rahmón (1999). Nejmladší syn prezidenta, vítěz mezinárodní soutěže v programování (údajně vytvořil elektronický slovník tádžičtiny, ruštiny, angličtiny a turečtiny, který však byl reálně zpracovaný jinou firmou).

Nigina Amolkulova. Jedna z nejistých součástí tádžické elity, popová hvězda Tádžikistánu a podle některých zákulisních informací tajná milenka prezidenta.

Z hlediska českých podnikatelů je tak politická elita Tádžikistánu na jednu stranu soustředěna do jedné rodiny, na druhou stranu je třeba pochopit, kdo má pod kontrolou jednotlivé segmenty tádžické ekonomiky. Obecně velké obchody a investice jsou přinejmenším pod kontrolou prezidenta, respektive jeho nejbližší administrace (Ozóda Rahmón, Rahmón Emómali). Střední a menší obchody procházejí přes jednotlivé sektory kontrolované příslušnými částmi Rodiny.

Tádžikistán je považován za jednu z nejvíce zkorumpovaných zemí, a to i v případě Střední Asie, kde je podle žebříčku Corruption Perception Index (CPI) za rok 2022 na druhém nejhorším místě v regionu za Turkmenistánem.²⁷⁵ Většina obyvatel Tádžikistánu však vnímá každodenní korupci státních orgánů (především policie, GAI apod.), v zemědělství či ve vzdělávacím sektoru. Obchod a investice jsou potom spojeny s přijímáním úplatků mnohem méně, ačkoliv se rozumí jako automatické, že zahraniční firma bude schopna navýšit cenu o „nepředvídatelné či jiné výdaje“.²⁷⁶

Lidské zdroje

Podobně jako v dalších zemích regionu, které „exportují“ pracovní sílu, se i Tádžikistán potýká s nedostatkem kvalifikovaných kádrů při případném obchodu a zejména v případě investic do této země. Nelze vyloučit, že část migrantů bude nucena k návratu domů v souvislosti s ruskou válkou na Ukrajině. Lze však předpokládat, že kvalifikovaná pracovní síla spíše zůstane v Rusku a bude se zde snažit za každou cenu udržet.

Získání kvalifikované pracovní síly tak představuje jeden z hlavních problémů při otvírání obchodu v Tádžikistánu. Na druhou stranu podle tádžických zákonů není možné mít v obchodní společnosti příliš mnoho cizinců. Každoročně jsou dekretem prezidenta ustanoveny kvóty na příjem zahraničních pracovníků v Tádžikistánu. V roce 2022 (stejně jako o rok dříve) byl

²⁷⁵ Corruption Perceptions Index 2022. *Transparency International* [online]. Berlín, 2023. [cit. 2023-05-11].

Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.

²⁷⁶ Rozhovor autora s tádžickým podnikatelem a ekonomem, květen 2022.

ustanoven limit ve výši 7500 pracovníků (tj. pracovních víz). Z tohoto počtu je však většina míst alokována pro Čínu (celkem 4900 míst).²⁷⁷ Pro společnosti operující dlouhodobě na tádžickém trhu to znamená nutnost najímat místní pracovní sílu.

Při vedení obchodu v Tádžikistánu i rekrutaci kádrů je vhodné brát v úvahu ukotvenost příslušného partnera v lokálních klanech v případě nejvyšších kádrů (top manager pozice). V případě najímání středních kádrů je vhodné orientovat se na rodáky z větších měst a absolventy velkých univerzit (ideálně se zkušeností ze zahraničí). Naopak v případě technických kádrů může být přílišná inkluze do nejvyššího patra lokální klanové elity spíše na škodu, neboť od lidí podobného typu nelze očekávat skutečné znalosti.

Dopady války na Ukrajině na Tádžikistán

Tádžikistán je v souvislosti s válkou na Ukrajině v extrémně choulostivé situaci, a to z několika důvodů:

1. Tádžičtí migranti v Rusku tvoří ve velké části nejen významný zdroj příjmů při nedostatku jiných pracovních příležitostí v zemi samotné, ale také zdroj drobnějších investic (stavby domů, opravy aut apod.). Již pandemie COVID-19 výrazně omezila objem převodů peněz mezi Ruskem a Tádžikistánem cca o polovinu. Snížení příjmů migrantů v souvislosti se ztrátami zaměstnání v Rusku (mj. i v souvislosti se sankcemi či uprchlíky z Doněcké, Luhanské oblasti, přesídlení Ukrajinců z dobytých území) či jejich případný návrat domů může mít značný dopad na alespoň zdání sociálního smíru v zemi, kdy lidé od vlády nic zásadního nečekají, zatímco elita se může zabývat korupčními schémata, vedením velkých podniků a vyváděním jejich zisků do zahraničí.

2. Rusko poskytuje Tádžikistán (respektive jeho elitám) ekonomickou i vojenskou podporu, a to včetně udržování ruské vojenské základny v zemi. Její oslabení, respektive „kanibalizace“ vojenských jednotek dislokovaných v zemi a jejich převedení na ukrajinskou frontu je pozorovatelné již v prvních měsících války. Navíc v souvislosti s dosavadními výsledky války na Ukrajině se snižuje nejen reálná bojeschopnost ruských jednotek v zemi, ale také obraz této bojeschopnosti.²⁷⁸

3. Rusko je největším obchodním partnerem Tádžikistánu, zejména pokud jde o dodávky benzínu. S ohledem na omezení prodeje ropy z Ruska do Evropy, může Tádžikistán profitovat ze zlevněných cen ropy a jejich derivátů ze strany Ruska. Na druhou stranu ruská sleva bude jenom obtížně kompenzovat zvýšení cen ropy a zemního plynu obecně (Tádžikistán dováží plyn především z Kazachstánu a v menší míře z Uzbekistánu).

²⁷⁷ Tádžikistán vydělil 7500 kvot inostrannym rabočim. *Asia Plus* [online]. 12.04.2022 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20220412/tadzhikistan-videlit-7500-kvot-inostrannim-rabochim>.

²⁷⁸ Rozhovor autora s tádžickým podnikatelem a ekonomem, květen 2022.

4. V ekonomické sféře nemá Tádžikistán mnoho možností, jak nahradit ruské ekonomické investice a bezpečnostní záruky kromě Číny, která se (jakožto nejvýznamnější kreditor) bude pravděpodobně stále více projevovat jako rozhodující obchodní a investiční faktor v zemi.

Výše uvedené faktory mohou mít dopad na stabilitu režimu, respektive přesvědčení o bezpečnostních zárukách pro elitu, kterou dosud poskytovalo Rusko a jeho vojenské základny v zemi. „Rodina“ může tento krok považovat za hrozbu (skutečnou nebo reálnou), což může i nadále rozšířit represe uvnitř státu, a to včetně nátlaku na ekonomické elity. Výsledkem oslabení ruského vlivu bude pravděpodobně stále silnější záměna ruských bezpečnostních garancí a ekonomických vztahů na čínské. V současné době se hovoří o čínské vojenské základně v Tádžikistánu a v čínských novinách se stále častěji objevují články o území Tádžikistánu jako součásti Číny, především na Pamíru, kde jsou pro Čínu velmi zajímavé nerostné suroviny.²⁷⁹ Tyto skutečnosti pravděpodobně znepokojují „Rodinu“ méně než obavy o vlastní existenci.

6.3.4 Závěry

Tádžický trh je poměrně malý a prostor pro investice a obchod je z velké části obsazen čínskými a, v menší míře, ruskými, tureckými a jinými společnostmi. Průnik na tento trh vyžaduje velmi dobrou přípravu, neboť velká část obchodu, vztahů se zahraničními podnikateli či investicemi je nějakým způsobem spojena a kontrolována vládnoucí elitou („Rodina“ prezidenta Rahmóna) a právě čínskými společnostmi, které nemají zájem pustit do své sféry zájmů další nečínské konkurenty. Během prakticky 30 let vlády prezidenta Rahmóna, respektive posledních 25 let po podpisu mírové dohody v Tádžikistánu a posílení jeho pozice v zemi došlo k rozdělení sfér zájmů mezi jednotlivé členy „Rodiny“ a jejich přidružené klienty, kteří bohatnou mj. i z kontaktů a faktického prodeje Tádžikistánu Číně.²⁸⁰ Tyto skutečnosti je potřeba vzít v úvahu při plánování vstupu na tádžický trh.

Obchodní příležitosti se mohou objevit při vývozu surovin ze země, ovšem i zde je nutno počítat s čínským vlivem a místními elitami. Nové společnosti jsou schopny proniknout do některých sfér (hydroenergetika, těžební průmysl, stavebnictví) jako případní subdodavatelé. I tato příležitost je však prakticky vyloučena v případě čínských investic, které spoléhají prakticky výhradně na dodávky strojů a zařízení z Číny.

Stojí za upomenutí, že většina surovin se vyváží do západní Evropy nebo do Turecka (zejména hliník), což vytváří možnost pro jejich dovoz i do České republiky (zejména v českém strojírenském průmyslu), kde by mohly nahradit chybějící dodávky z Ruska. Do Tádžikistánu

²⁷⁹ Kak Tadžikistan prevaščajetsja v zonu osobych interesov Kitaja. *Central Asian Analytical Network* [online]. 31.01.2021 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.caa-network.org/archives/21363>. Geopolitika Kitaja na Pamire i jeho „lipkaja sila“ v Tadžikistaně. *Central Asian Analytical Network* [online]. 07.05.2020 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.caa-network.org/archives/19738>.

²⁸⁰ Est' li u Kitaja konkurenty za vlijanije v Tadžikistaně? *Deutsche Welle* [online]. Bonn, 21.06.2019 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://amp.dw.com/ru/есть-ли-у-китая-конкурененты-за-влияние-в-таджикистане/a-49295322>.

Lze v omezené míře spíše vyvážet české produkty (automobilový průmysl, strojírenství), avšak i zde čínská dominance obsazuje prostor svými levnými (a proto žádanými) produkty. Automobilový trh pro české výrobky není příliš silný, zatímco ve strojírenském průmyslu jde spíše o jednotlivé případy. V souvislosti s uzavřením ruského trhu a tranzitu přes Rusko, jakož i s izolací Afghánistánu navíc vyvstává problém s dopravou do země.

Hypotetické obchodní příležitosti pro české podnikatele v Tádžikistánu lze shrnout do níže uvedených odvětví (ve všech případech však s poměrně značnými obtížemi s ohledem na vnější i vnitřní saturaci trhu):

- Energetika. Tádžická vláda má zájem o modernizaci hydroenergetické soustavy (zejména u starších vodních elektráren). Otázkou je v tomto směru značná konkurence (zejména z Číny a Ruska) a platební morálka tádžické vlády, která se drží na kreditech čínských bank a mezinárodních finančních organizací.
- Další stroje a zařízení. Ambiciózní obnova průmyslových podniků vytváří hypoteticky příležitosti pro strojírenské firmy (ostatně, některé dodávky již existovaly). Proti tomu opět stojí relativní nedostatek kvalifikované pracovní síly a také silná konkurence.
- IT technologie a digitalizace státu. I zde jsou vysoce aktivní představitelé čínského podnikatelského sektoru, kteří mohou nanejvýše hledat některé dílčí subdodavatele mimo Čínu.
- Zemědělství. Tento obor představuje potenciální možnosti pro podnikatele, ačkoliv většina zemědělských podniků, která by mohla být použita pro investice, je již rozebrána a opět jsou zde čínské podniky, které do této oblasti výrazně pronikly.

Česká republika a český podnikatelský sektor tak nevyužily příležitosti, kterou poskytla poslední velká bilaterální akce v roce 2017, kdy do Dušanbe přijel předseda Poslanecké sněmovny ČR Jan Hamáček.²⁸¹ Od této doby se čínský vliv v zemi výrazně rozšířil a zachvátil velkou část ekonomiky, která by mohla být případně zajímavá pro investice i obchod. Problémem je také financování zakázek a na české straně potom chybí ochota investovat či prodávat do Tádžikistánu, přičemž stále doznívá kauza až nedávno splacené investice do firmy TadžikCement.

6.4 Turkmenistán

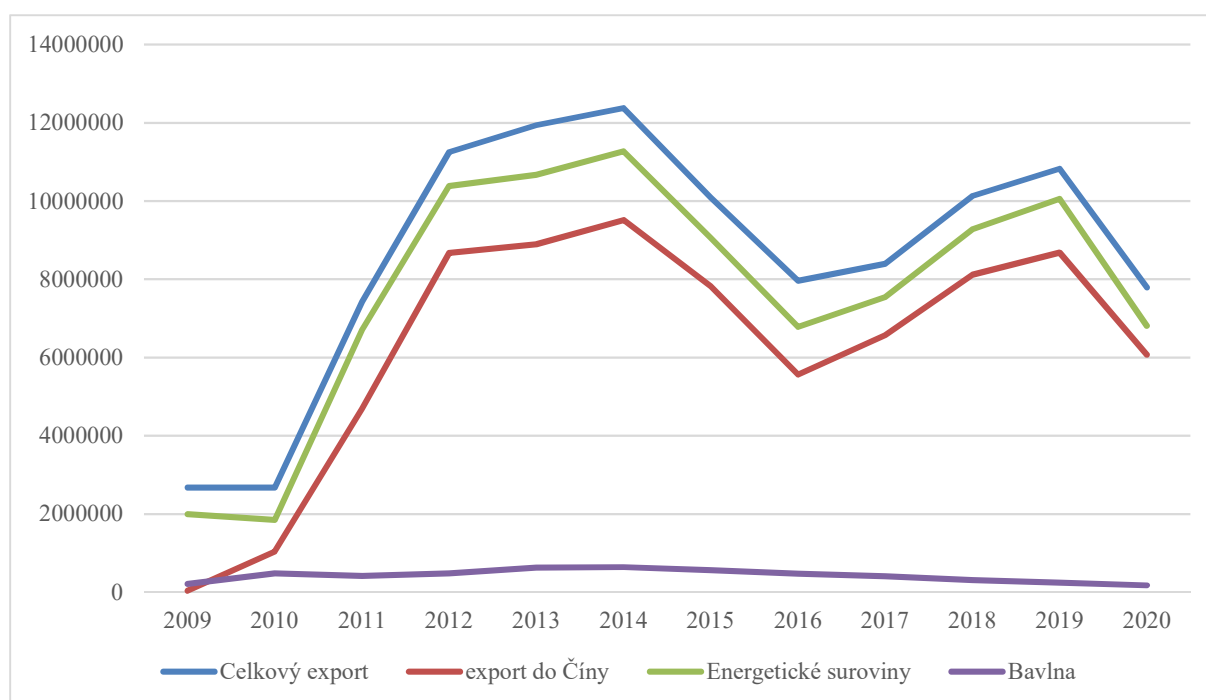
Turkmenistán patří k nejméně příznivým zemím Střední Asie z hlediska vedení obchodu i z hlediska jeho sociálně-ekonomické charakteristiky. Obchodníci čelí velmi silným neformálním vazbám, které (na rozdíl od jiných zemí regionu) musejí být zakotveny v nejvyšších patrech mocenské elity země.

²⁸¹ Masopust, Fr. Dveře do Střední Asie máme otevřené, Česko tam má dobrý zvuk. *Komora SNS* [online]. Praha, 14.02.2017 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://www.komorasns.cz/post/show?postId=555>.

6.4.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země a struktura obchodu

Hlavními vývozními komoditami Turkmenistánu po rozpadu SSSR zůstaly energetické suroviny a bavlna.²⁸² Odvětvová struktura turkmenské ekonomiky a jejího vývozu je stále založena převážně na surovinách nebo produktech primárního zpracování. Geografická poloha země bez přístupu k otevřenému moři vytváří značný problém s vývozem energetických produktů, které lze fakticky vyvážet pouze prostřednictvím nákladných infrastrukturních projektů plynovodů. Počet odběratelů pak zůstává omezený. Země se v posledních letech stala vysoce závislou na vývozu zemního plynu do Číny, který tvoří přibližně 98 % turkmenských vývozních kapacit této komodity (graf 31).

Graf 31. Struktura turkmenského vývozu a jeho závislost na uhlovodících a Číně

Zdroj: Trade statistics for international business development. *ITC Trade Map* [online]. Ženeva, 2021 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.trademap.org/>.

Dalším vývozním odvětvím je elektrická energie, která je dodávána do Afghánistánu (navzdory nástupu hnutí Tálíbán v roce 2021), částečně i do Tádžikistánu a Kyrgyzstánu. Kromě energetiky se domácí a zahraniční investice týkají především chemických a textilních výrobků, hnojiv, bavlny. Investice do rafinérského průmyslu zvýšily výrobu pohonných hmot a polypropylenu především pro vnitřní potřebu. Vývoz bavlny je tažen prodejem surové bavlny nebo produktů prvotního zpracování bavlněné příze, bavlněných vláken apod. Z hotových

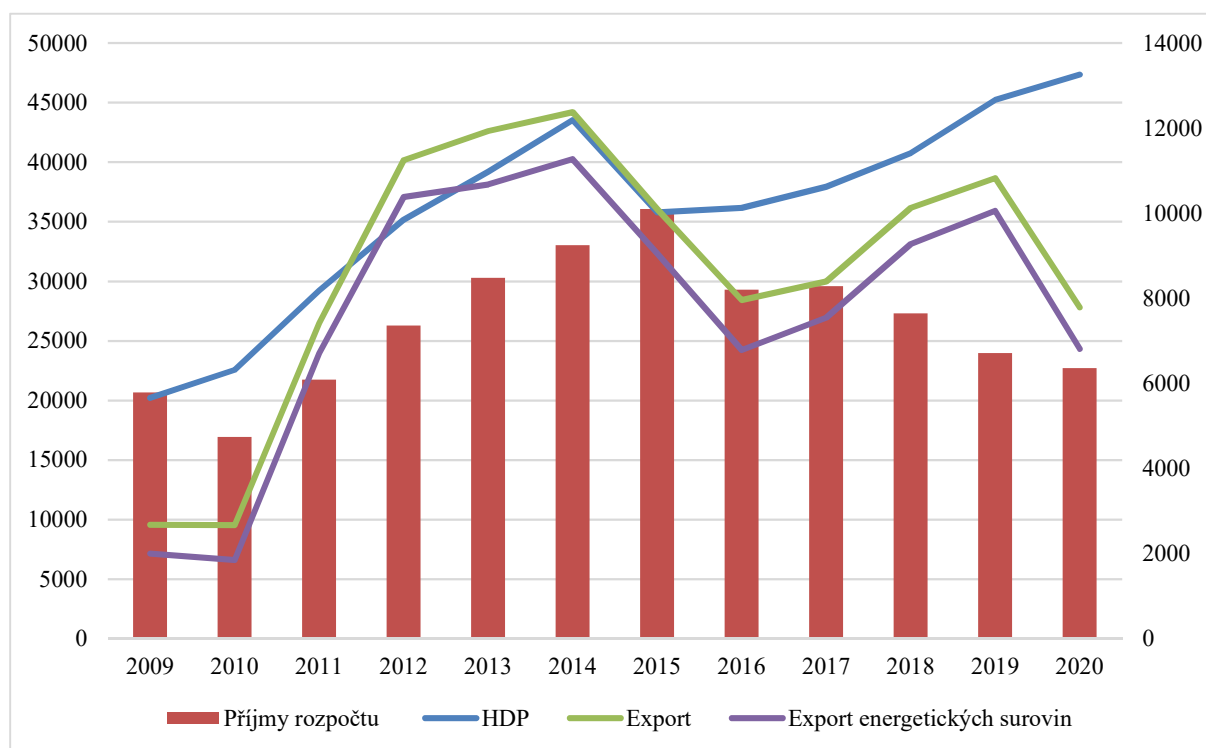
²⁸² Pomfret, R. *The Economies of Central Asia*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 1995, s. 125-194; Pomfret, R. *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century. Paving a New Silk Road*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2019, s. 133-138.

výrobků jsou nejčastější froté, džínové výrobky a další podobné artikly, velmi často vyráběné pro turecké podniky, které se poté v Turecku rebrandují na turecké výrobky (transakce Státní komoditní burzy Turkmenistánu zveřejněné v oficiálním tisku – tdh.gov.tm, Туркменистан золотой век, Нейтральный Туркменистан).

Makroekonomické ukazatele

S ohledem na uzavřenost turkmenského státu a jeho přístup k datům se prakticky nelze opřít o alespoň částečně věrohodná a relevantní data. Jednoduchá korelace mezi některými oficiálními statistikami poukazuje na řadu rozporných údajů (graf 32, údaje v levé ose x jsou pro rozpočtové příjmy a celkové HDP, pravá osa x je export a export energetických surovin).

Graf 32. Korelace HDP, rozpočtových příjmů a vývozu (vč. energetických surovin), v mil. USD

Zdroj: ITC Trademap, 2020. Vlastní zpracování.

Z grafu vyplývá každoroční vysoký přírůstek celkového HDP země, který je však pravděpodobně značně nadsazený (obvykle se udává pouze růst HDP). Oficiální zdroje v Turkmenistánu se také omezují na obecné informace o rozpočtu Turkmenistánu (celkové příjmy a výdaje) bez ani částečného rozdělení rozpočtových výdajů. Podle oficiálních údajů je přibližně 70–80 % výdajů vynakládáno na sociální potřeby. Rozpočtové příjmy také neuvádějí, kolik peněz z exportu energetických surovin se dostane do rozpočtu. Někteří autoři odhadují

tyto příjmy na 44 % rozpočtu.²⁸³ Všechny příjmy z tohoto exportu proto nejsou součástí rozpočtu.

Disharmonie mezi výší HDP, rozpočtem a vývozem (především zemního plynu) je pozorována především od vypuknutí hospodářské krize v roce 2015 a zejména po jejím prohloubení o dva roky později. Podle oficiálních údajů HDP a vývoz rostly, zatímco rozpočtové příjmy klesaly, a to bez ohledu na oficiální devalvaci manatu v roce 2015. V letech 2017–2021 klesly plánované rozpočtové příjmy i výdaje o více než 20 %.

Tyto anomálie lze vysvětlit dvěma hlavními skutečnostmi. Za prvé, část příjmů byla částečně přesunuta na splácení státních dluhů, zejména do Číny, které byly podle oficiálních informací splaceny v červnu 2021.²⁸⁴ Za druhé, státní příjmy jsou převáděny do mimorozpočtových fondů (zejména do Rezervního peněžního fondu, Rezervního měnového fondu, Stabilizačního fondu), jejichž struktura i vedení zůstává dlouhodobě neprůhledná a předpokládá se, že je pod kontrolou prezidentské rodiny. Někteří autoři poukazují na paralelní rozpočet, jehož rozsah i strukturu je nemožné najít v oficiálních zdrojích.²⁸⁵ Nakonec klesající rozpočet země alespoň částečně odráží důsledky klesajících cen ropy a zemního plynu a s tím související pokles zisků z vývozu (graf 32). V důsledku toho se do rozpočtu tyto prostředky nedostávají a je stále náročnější je vyrovnat z jiných zdrojů. Pozoruhodné je, že údaje o růstu HDP jsou i nadále ukazovány jako rostoucí, aby nezhoršovaly obraz prosperujícího státu.

Devizový trh a směnný kurz

Devizový trh v Turkmenistánu představuje jednu z největších překážek pro investice a obchod v zemi. Centrální banka země od ledna 2015 zafixovala oficiální směnný kurz na 3,5 manatu za americký dolar (oproti předchozímu kurzu 2,85 manatů za USD). Klesající devizové příjmy z exportu, povinné odvody do státních mimorozpočtových fondů a také ambiciózní stavební projekty v zemi vedly k poklesu devizových zdrojů a Centrální banka Turkmenistánu začala omezovat přístup k valutám jak pro podnikatele, tak i pro zahraniční obchodníky a investory. Přístup k valutám za oficiální kurs je možný pouze se souhlasem vlády, což znamená především vytvoření dobrých vztahů s politickou elitou. Jinak funguje černý trh, jehož hodnota je vysoce volatilní a počítají se v ní ceny všech importovaných produktů (viz graf 33). Výjimku tvoří dovoz dotovaných potravin, jež jsou se souhlasem vlády dováženy podle oficiálního kursu

²⁸³ Muradova, N. An Ideal Investor to Come: Diversification of energy export of Turkmenistan. Central Asia Fellowship Paper No. 10, s. 3. *Central Asia Program* [online]. Washington D.C., 2019 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://centralasiaprogram.org/archives/8673>.

²⁸⁴ Zasedání Kabiněta Ministrov Turkmenistana, No. 147. *Nějtraľnyj Turkmenistan*. 02.06.2021.

²⁸⁵ Bohr A. Turkmenistan. *Power, Politics and Petro-Authoritarianism*. London: Royal Institute of International Affairs, 2016, s. 38-39; Berdyeva, A. Eksperty: Dėngi za gaz v Turkmenii idut mimo bjudžeta. *Deutsche Welle* [online]. Bonn, 11.05.2009 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.dw.com/ru/эксперты-деньги-за-газ-в-туркмении-идут-мимо-бюджета/a-4236380>.

společností kontrolovanou synovcem bývalého prezidenta Gurbanguly Berdimuhamedowa a bratrancem současného prezidenta Serdara Berdimuhamedowa.²⁸⁶

Kromě výše uvedených problémů (omezená směnitelnost manatu, nedostupnost zahraniční měny a omezení převodů peněz do zahraničí) působí potenciálním investorům a zahraničním obchodníkům značné problémy nefunkční či omezený bankovní systém. Více než polovina turkmenských bank zůstává ve vlastnictví státu (viz tabulka 15) a tyto banky kontrolují většinu turkmenského trhu.²⁸⁷ Kvalita bankovních služeb zaostává za světovými standardy. Internetové bankovníctví funguje pouze omezeně, stejně jako převody peněz do/ze zahraničí, které jsou navíc komplikovány výše uvedenými problémy s dvojitým kursem k dolaru. Banky také nespěchají se zaváděním standardních služeb podle světových standardů, i když například Státní banka pro zahraniční ekonomiku Turkmenistánu zřídila investiční fond na podporu zahraničních investic se zahraničními partnery.

Tabulka 15. Seznam bank v Turkmenistánu

Státní komerční banky	Komerční banky a další bankovní instituce
Turkmenistán (Türkmenistan) Turkmenbaši (Türkmenbaşy) Daýhanbank Halkbank	Senagat Rysgal Státní banka pro zahraniční ekonomické záležitosti Turkmenistánu (Türkmenistanyň Döwlet daşary ykdaysady iş banky) Turkmensko-turecká akciová obchodní banka

Zdroj: *Central Bank of Turkmenistan* [online]. Ašchabad, 2022 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: <https://www.cbt.tm/en/banklar.html>.

²⁸⁶ Mjatiev, R., Šichmuradov, B. a Kupfer, M. Turkmenskije gosudarstvennye zavody eksportirujut produkciju čerez neprozračnyje kompanii, svjazannye s plemjannikami prezidenta. *Turkmen.news* [online]. 14.10.2021. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://turkmen.news/pandora-papers-turkmenistan/>.

²⁸⁷ Pomfret, R. *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century. Paving a New Silk Road*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2019, s. 146.

Graf 33. Oficiální a neoficiální kurz turkmenského manatu, 2015–2021

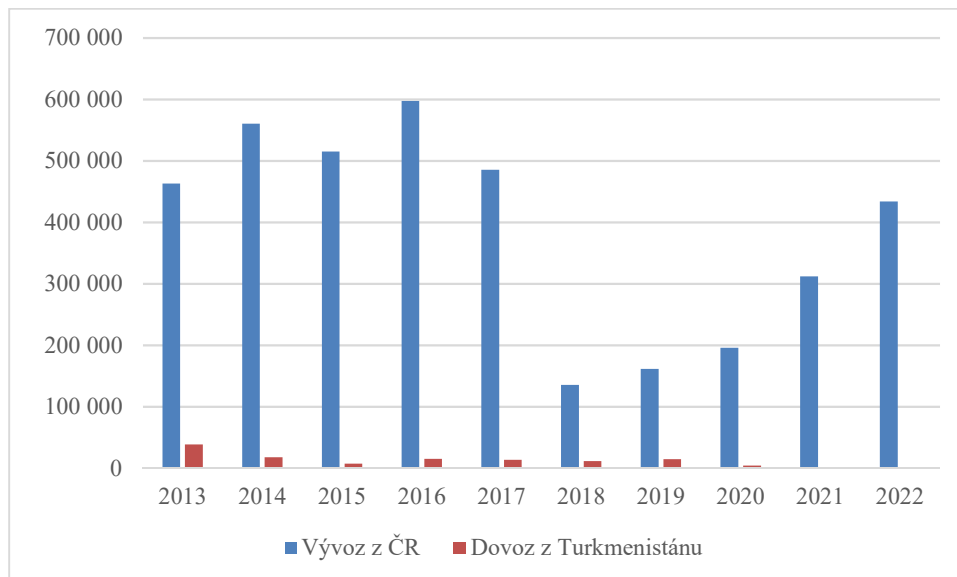

Zdroj: *Khronika Turkmenistan* [online]. Dostupné z: <https://www.hronikatm.com>. Vlastní zpracování na základě pravidelného monitoringu.

Vzájemný obchod s ČR

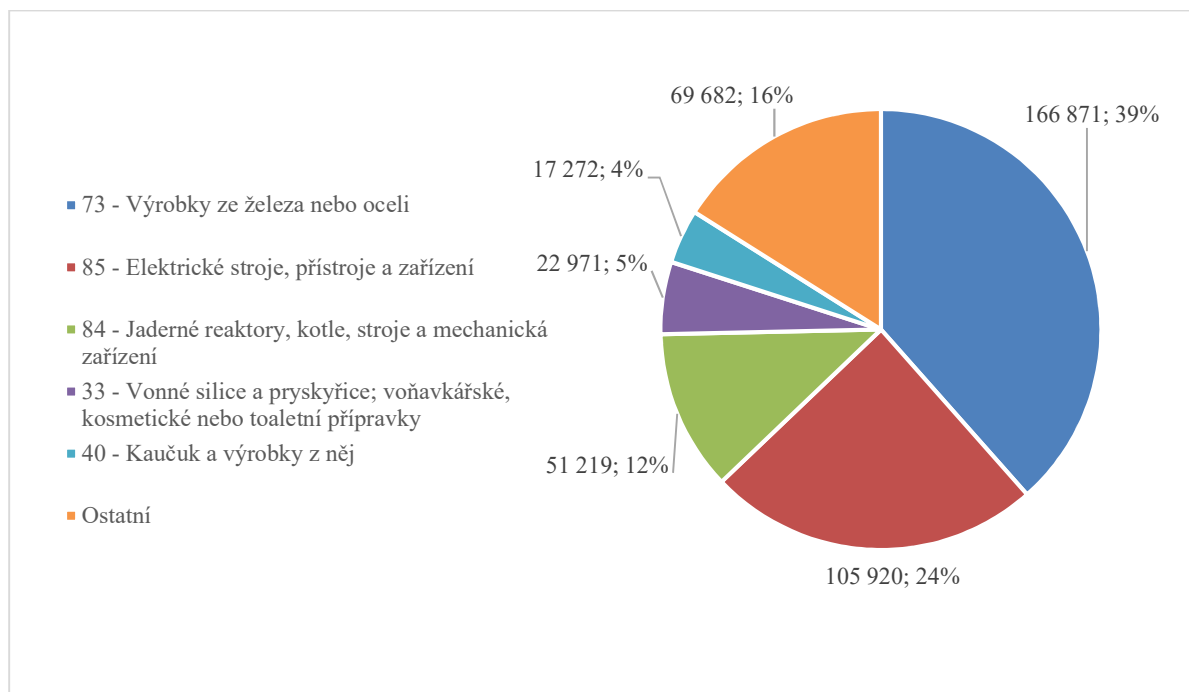
Vzájemný obchod je nevelký, zejména dovozy z Turkmenistánu jsou zanedbatelné a v roce 2022 dále výrazně klesly. Následující grafy ukazují, že hlavními exportními položkami ČR jsou výrobky ze železa nebo oceli a elektrické stroje a zařízení. Z Turkmenistánu se pak dováží především oděvy a oděvní doplňky.

Graf 34. Vzájemný obchod ČR a Turkmenistánem 2013–2022, v tis. Kč

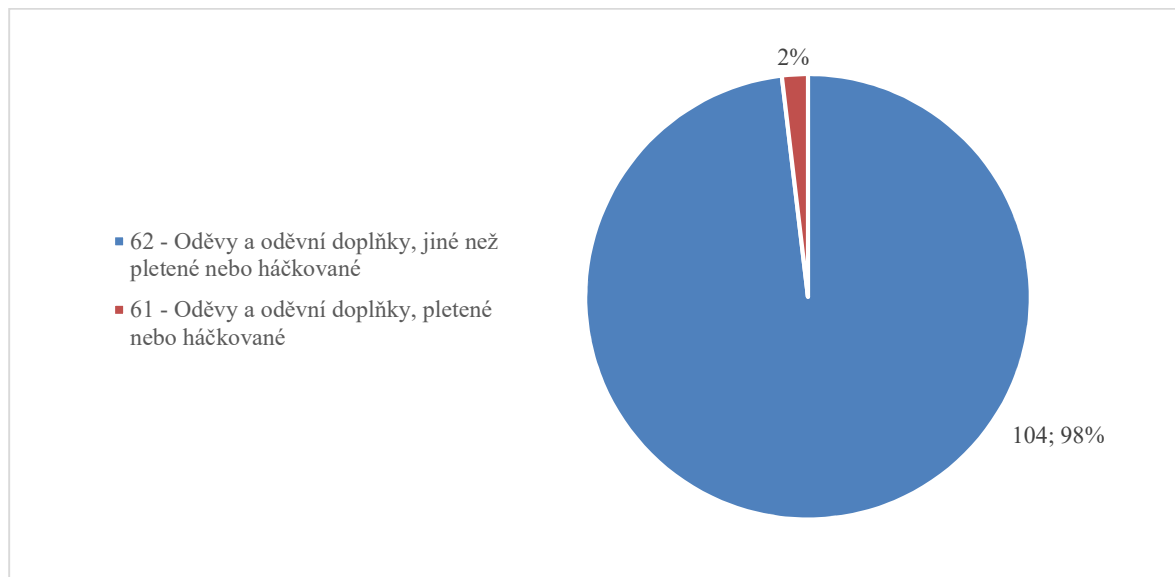
Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-03]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 35. Vývoz z ČR do Turkmenistánem, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-03]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 36. Dovoz z Turkmenistánu do ČR, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-03]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

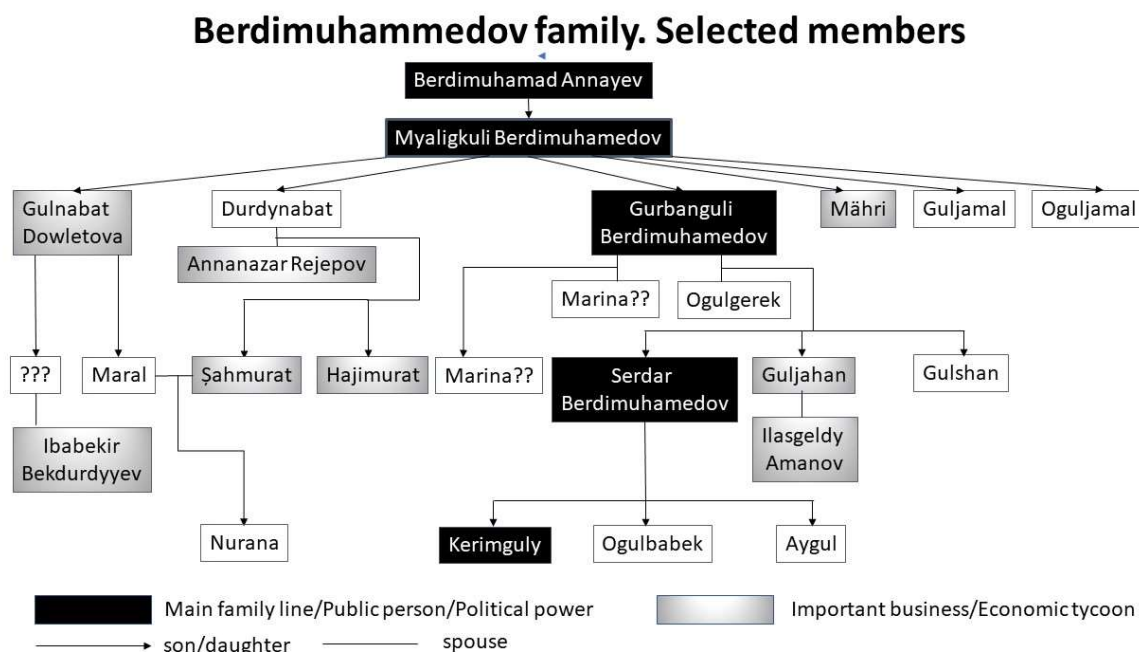
6.4.2 Specifika vedení obchodu, politická situace

Politické elity

Turkmenistán je fakticky ovládán rodinou prezidenta Berdymuhamedowa. V březnu 2022 proběhla úspěšná „dynastická“ výměna, když do funkce prezidenta byl zvolen Serdar Berdymuhamedow, syn druhého turkmenského prezidenta Gurbanguly Berdymuhamedowa. Prozatím je obtížné odhadovat další kroky nového prezidenta. Spíše se zdá, že může dojít k některým dílčím posunům, avšak nikoliv k zásadnější změně systému. Klíčová ekonomická odvětví státu jsou a budou i nadále ovládána rodinou prezidenta (viz obrázek 4). Významnými hráči jsou především bratřenci nového prezidenta Serdara Berdymuhamedowa a synové sestry bývalého prezidenta Gurbanguly Berdymuhamedowa Durdynabat – Hadžimurat a Šahmurat Redžepovové, kteří kontrolují značnou část exportu i importu s klíčovými produkty mimo energetické suroviny. Významnou osobou je rovněž sestra prezidenta Guldžahon se svým manželem Ihlasgeldy Amanovem, kteří zodpovídají za praní rodinných peněz přes Deutsche Bank a v poslední době především přes banky ve Spojených arabských emirátech (Ihlasgeldy Amanov byl proto jmenován generálním konzulem Turkmenistánu v Dubaji). Zdá se, že právě tato část rodiny je zodpovědná za správu příjmů z exportu zemního plynu. Na turkmenském vnitřním trhu má potom rodina Gulnabat Dowletowa výrazný podíl mj. ve stavebnictví (Doganlar Co.), na trhu farmaceutických produktů, vlastní řadu luxusních hotelů v zemi (včetně luxusního letoviska Awaza), udržuje monopol na prodej tabáku, dopravu z přístavu Türkmenbašy a import výrobků ze Spojených arabských emirátů. Prostřednictvím svých klientů

ovládá i ministerstvo ekonomiky, celní správu, telekomunikace a řadu klíčových bazarů v turkmenských městech²⁸⁸.

Obrázek 4. Prezidentská rodina Berdimuhamedowa

Zdroj: Vlastní zpracování

Struktura veřejné správy a kontroly

Za zahraniční investice a zahraniční obchod je teoreticky zodpovědné Ministerstvo obchodu a zahraničních ekonomických vztahů Turkmenistánu. Pro usnadnění přílivu zahraničních podnikatelů na turkmenský trh byla v lednu 2013 zřízena Turkmenistan Economic Risk Protection Agency.²⁸⁹ Do odpovědnosti agentury patří sledování včasného poskytování veřejných zařízení a rizik spojených s působením zahraničních společností na turkmenském trhu. Přestože agentura měla usnadnit zahraničním společnostem vstup na turkmenský trh, z ohlasů podnikatelů vyplývá, že se agentura změnila v orgán státní kontroly nad zahraničními společnostmi a její činnost je značně netransparentní.²⁹⁰ Za zmínku stojí i to, že statut agentury byl schválen až v roce 2019.

Rozhodující roli v podnikatelské sféře hraje Svaz průmyslníků a podnikatelů Turkmenistánu (Türkmenistanyň senagatçylar we telekeçiler birleşmesi). Svaz byl založen v roce 2008 a jeho

²⁸⁸ Horák, S. Osobnosti vneshnej politiki personalistskih rezhimov (na primere Turkmenistana).

Mezhdunarodnaja analitika. 2021, 12(2), s. 153-169;

²⁸⁹ Orazkuliev, D. Ekonomika bez riskov. *Nějtralnyj Turkmenistan*, 14.03.2013, č. 72-74, s. 9.

²⁹⁰ Muminov, F. a Varol, A. E. Screening of Foreign Investment in the Context of Turkmenistan's FDI (Foreign Direct Investment) Regime. *Public and Private International Law Bulletin*. 2020, 40(1), s. 424.

činnost upravuje zvláštní zákon z 5. října 2019.²⁹¹ Bez členství v této struktuře je pro podnikatele obtížné rozvíjet vlastní podnikání a pro „klienty“ svazu existuje omezený přístup k úvěrům i valutám prostřednictvím banky Rysgal. Svaz je rovněž zodpovědný za státní zakázky (páteř domácích investic) uvěřované státem, například výstavbu nového hlavního města provincie Achal (1,5 mld. USD), dálnici Ašchabad-Turkmenabat (2,3 mld. USD), potašový komplex v Lebapu (600 mil. USD), rozvoj národní turistické zóny Avaza na pobřeží Kaspického moře nebo další infrastrukturní a průmyslové projekty.

Daňové orgány mají rozsáhlé pravomoci s možností rozsáhlých daňových kontrol každého podnikatele. Za zmínku stojí, že přibližně polovina platů daňových úředníků je financována z uložených a zaplacených (vymožených) pokut a penále (daňový řád Turkmenistánu 2004, článek 71, část 3). Existuje tak široký prostor pro pokuty podnikatelům za účelem zvýšení mezd a zneužívání pravomocí. Pro potenciálního podnikatele i zahraničního investora či obchodníka to znamená disponovat dobrými neformálními kontakty v zemi.

Zahraníční firma, zvláště pokud je úspěšná na turkmenském trhu či pokud konkuruje státním či polostátním společností pod kontrolou rodiny prezidenta, může očekávat značné problémy se svou investicí.²⁹²

Neformální vazby a korupce

Přestože Turkmenistán nedávno přijal některé protikorupční zákony a strategie (zejména protikorupční zákon z roku 2014 a státní protikorupční program z roku 2017), korupce a nepotismus zůstávají klíčovými problémy podnikání v zemi. Protikorupční kampaň přinesla pouze dílčí výsledky a zatčení několika nižších úředníků. Nicméně dlouhodobý kýžený výsledek v podobě odstranění nebo podstatného omezení systémové korupce se nedostavil a problém pro zahraniční podnikatele přetrvává, neboť hlavní zdroje korupce jsou spojeny s vedením země.

Jak bylo uvedeno výše, stát kontroluje a reguluje podnikání částečně prostřednictvím Svazu průmyslníků a podnikatelů Turkmenistánu. Kromě členských příspěvků jsou podnikatelé povinni (byť neoficiálně) platit různé poplatky na podporu investic, humanitární účely apod. V návaznosti na nový zákon o Svazu průmyslníků a podnikatelů Turkmenistánu se členy Svazu mohou stát zahraniční právnické a fyzické osoby.²⁹³ Na základě podmínek v Turkmenistánu se

²⁹¹ Zakon Turkmenistana „O Sojuze promyšlennikov i predprinimatel'ej“. *Ministerstvo justice Turkmenistánu* [online]. Ašchabad, 2019 [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://minjust.gov.tm/mcenter-single-ru/295>.

²⁹² Charakteristickým se v letech 2010–2017 stal osud úspěšné ruské telekomunikační společnosti MTS, která dosáhla značné popularity na úkor státem (respektive prezidentskou rodinou) kontrolované telekomunikační společnosti Altyn Asyr. Pomocí nejrůznějších prostředků Turkmenistán vytlačil MTS z turkmenského trhu a vytvořil jediného monopolního dodavatele.

²⁹³ Zakon Turkmenistana „O Sojuze promyšlennikov i predprinimatel'ej“. *Ministerstvo justice Turkmenistánu* [online]. Ašchabad, 2019 [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://minjust.gov.tm/mcenter-single-ru/295>, čl. 7, odst. 1.

členství nebo kontakt se Svazem a souhlas prezidenta a jeho rodiny jeví jako klíč k přístupu zahraničních společností a investorů na turkmenský trh.

Lidské zdroje

Nepotismus se projevuje i při náboru lidí. Výběr je často (i když ne vždy) prováděn prostřednictvím nepotismu (*blat*) na příkaz některého patrona ve státních strukturách. Investor nebo zahraniční partner si často nemůže vybrat nejlepší zaměstnance podle svého uvážení, ale musí dát práci těm, kteří mají potřebné konexe, které jsou pro danou práci méně vhodné.

Najít kvalifikovanou pracovní sílu je stále větší problém. Vzhledem k rostoucí (nehledě na COVID-19) emigraci logicky klesá množství a kvalita lidských zdrojů, které se rekrutují pro zahraniční firmy a investory. Podle některých informací se skutečný počet obyvatel Turkmenistánu snížil až na 3,5 mil. namísto oficiálně uváděných 6 milionů.²⁹⁴ Zbytek populace (vesměs neaktivnější jedinci) pracují v zahraničí (nejčastěji v Turecku) a studují rovněž mimo Turkmenistán (klíčovými zeměmi pro turkmenské studenty bylo Turecko, Rusko, Bělorusko a do vypuknutí ruské agrese v únoru 2022 studovalo cca 6 tis. turkmenských studentů i na Ukrajině).

Jazykové vybavení turkmenských pracovníků v zahraničně-ekonomické sféře je stále založeno především na znalosti ruštiny, částečně turečtiny či angličtiny. Ruština je nadále používána ve velkých městech jako určitý nástroj komunikace (včetně inzerátů a dalších reklamních materiálů). Přesto podíl lidí se znalostí jazyků klesá, a to i přes vysokou poptávku po vzdělání v ruském jazyce. Vzhledem k emigraci a kvalitě vzdělávání uvnitř Turkmenistánu je však hlavní problém kvalifikace.

6.4.3 Závěry

Neprůhlednost turkmenského trhu, malé množství obchodních příležitostí, jednostranná orientace turkmenské ekonomiky na vybrané suroviny, nepotismus politických a ekonomických elit vytvářejí velmi nepříznivé předpoklady pro vstup na turkmenský trh, ať již z hlediska dodávek, nebo z hlediska investic. Vzhledem k současné úrovni korupce a neformálních vazeb v zemi přicházejí na turkmenský trh obvykle jen investoři, kteří jsou ochotni přizpůsobit se neformálním pravidlům v zemi. Investor či zahraniční obchodník je teoreticky v Turkmenistánu vítán, pokud má dobré neformální vztahy a může platit řadu korupčních schémat. Úspěch v Turkmenistánu je otázkou velmi dlouhodobého budování kontaktů v nejvyšší elitě, tj. v prezidentské rodině. Tato strategie vyžaduje firmu se silným finančním zázemím a zkušeností z trhů náročných na korupci a nepotismus.

---

²⁹⁴ Za 10 let iz Turkmenistana vyjechalo počti 1,9 milliona čelověk. *Radio Azatlyk/Azathabar* [online]. 29.05.2019 [cit. 2021-10-11]. Dostupné z: <https://rus.azathabar.com/a/29969698.html>. Panfilova, V. Turkmenistan zagnali v demografičeskiju jamu. *Nězavisimaja gazeta* [online]. Moskva, 05.07.2021 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: https://www.ng.ru/cis/2021-07-05/1_8190_turkmenistan.html.

Obchodní příležitosti v Turkmenistánu se soustřeďují především v následujících sektorech:

- Energetika – zpracování energetických surovin, LPG technologie, otevírání nových zdrojů zemního plynu. Zde je však otázka, do jaké míry je již trh v tomto směru saturovaný. Značnou část technologií dodává především Čína. Příležitostí by se však mohla stát případná výstavba Transkaspického plynovodu, k jehož realizaci prozatím panuje spíše skeptický vztah, přestože s ohledem na plánovanou diverzifikaci, respektive nahrazení ruských dodávek zemního plynu, by se tato oblast mohla stát poměrně perspektivní.
- Technologie pro chemický a petrochemický průmysl. V tomto směru je však otázkou skutečná vůle turkmenské vlády investovat do podobných průmyslových oborů.
- IT technologie v rámci státem deklarované digitalizace ekonomiky. V tomto oboru však v zemi dominuje Čína (Huawei) a Siemens, které zpracovávají kompletní IT řešení.
- Dopravní infrastruktura. Turkmenistán plánuje pokračovat v masivních investicích do železniční i silniční sítě. Stavební sektor je soustředěn v rukou prezidentské rodiny a lze očekávat dodávky především z Turecka či Číny.
- Cestovní ruch. Ten se prezentuje především výstavbou (nikoliv však rozvojem) turistické zóny Awaza. S ohledem na restriktivní politiku ohledně vstupu cizích občanů na území Turkmenistánu je však tento obor především záležitostí stavebních společností spřátelených či spojených s prezidentskou rodinou.

Z hlediska oborových příležitostí pro české podnikatele je tak Turkmenistán spíše záležitostí jednorázových ad hoc dodávek v různých oborech – strojírenství, lékařské vybavení apod. ať již jako hlavní dodavatel, či jako subdodavatel některé z firem etablovaných na turkmenském trhu (především z Turecka).

6.5 Uzbekistán

6.5.1 Sociálně-ekonomická charakteristika země

Uzbekistán má výhodu velkého domácího trhu, strategické polohy v centru regionu, relativně nízkého zahraničního dluhu a zásoby různých přírodních zdrojů, ať už se jedná o plyn, zlato, měď, uran či uhlí (a mnoho dalších). Země disponuje mladou populací – polovina obyvatelstva je mladší 30 let. Od roku 2017 v zemi probíhají reformy, a to zejména v hospodářské oblasti (liberalizace, privatizace, diverzifikace).

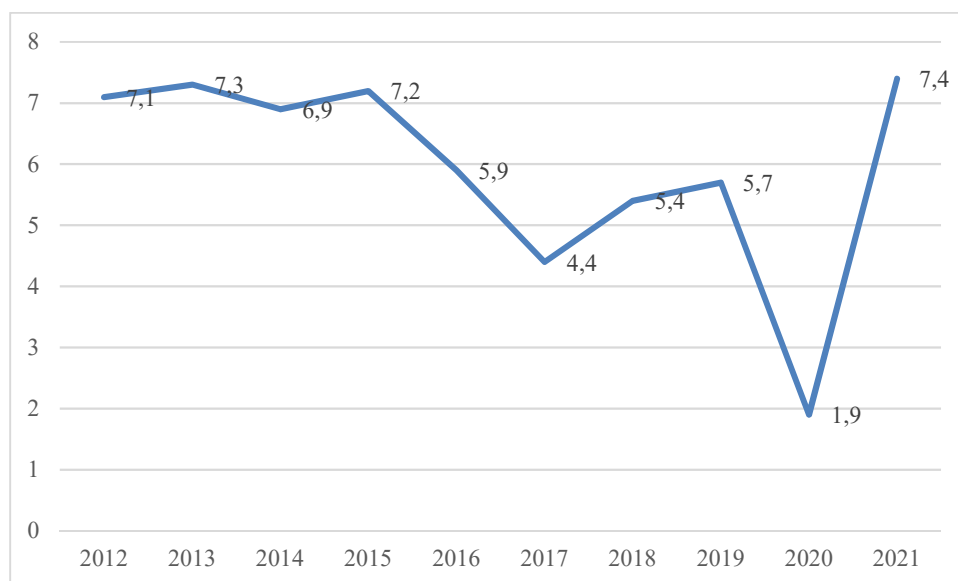
Stále dynamičtěji se rozvíjejí dvoustranné vztahy a jednání o uzavření preferenčních obchodních dohod s klíčovými partnery, např. s Tureckem, Singapurem, Jižní Koreou aj. Základem pro hospodářské vztahy s EU je Dohoda o partnerství a spolupráci, v roce 2022 byla ukončena jednání o její „posílené“ verzi (Enhanced Partnership and Cooperation Agreement) a

zbývá jen její podpis. Od dubna 2021 může Uzbekistán využívat režimu GSP+, což dále usnadňuje přístup na trh EU.²⁹⁵ V roce 2020 byla obnovena jednání o přistoupení k WTO a v prosinci 2020 se Uzbekistán stal pozorovatelem EAES. Zlepšily se také vztahy s ostatními zeměmi Střední Asie.

Za posledních šest let dosáhl Uzbekistán významného pokroku v transformaci své ekonomiky a společnosti. Růst HDP sice v roce 2020 prudce zpomalil (z 5,7 % v roce 2019 na 1,9 % v roce 2020) jako důsledek lockdownu a narušení obchodu související s pandemií COVID-19, ekonomika se nicméně vyhnula poklesu. Na druhou stranu se však zvýšil podíl lidí žijících v chudobě, protože pandemie vedla ke ztrátám pracovních míst, snížení příjmů a klesajícím remitencím. Zvýšená sociální pomoc však poskytla postiženým domácnostem určitou úlevu.²⁹⁶ Graf ukazuje vývoj reálného HDP do roku 2021 (data Světové banky), Asijská rozvojová banka uvádí za rok 2022 růst 5,7 %.²⁹⁷

Graf 37. Vývoj reálného HDP Uzbekistánu 2012–2021, v %

Zdroj: GDP growth (annual %) – Uzbekistan. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UZ>.

²⁹⁵ Uzbekistan joins EU's GSP+ arrangement. *Evropská komise* [online]. Brusel, 09.04.2021 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/uzbekistan-joins-eus-gsp-arrangement-2021-04-09_en.

²⁹⁶ Uzbekistan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2022 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Uzbekistan>.

²⁹⁷ Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.

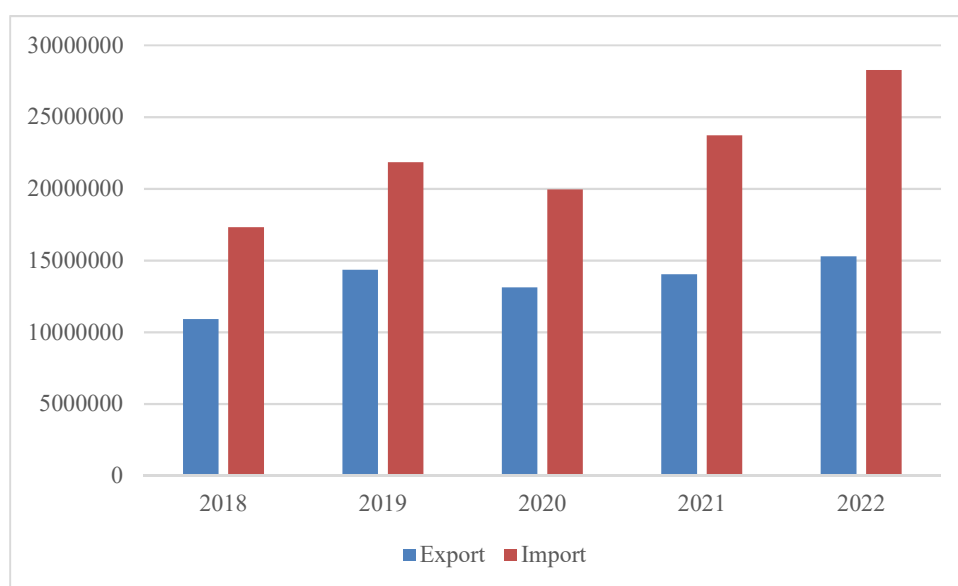
Inflace

Inflace se od roku 2017 drží na dvouciferných hodnotách (na jaře tohoto roku činila okolo 11 %) ²⁹⁸, což je důsledkem jak prováděných liberalizačních opatření po nástupu prezidenta Mirzijojeva, tak působení vnějších faktorů, zejména v poslední době.

Zahraniční obchod

Bilance zahraničního obchodu Uzbekistánu je dlouhodobě záporná. Podíl obrátu zahraničního obchodu na HDP činil v letech 2019–2021 33 % ²⁹⁹.

Graf 38. Zahraniční obchod Uzbekistánu v letech 2018–2022, v tis. USD

Zdroj: Uzbekistan. *ITC Trademap* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.trademap.org/>.

Komoditní struktura

Vývoz Uzbekistánu je zastoupen především surovinami. V jeho struktuře dosáhl v roce 2021 podíl zlata více než 30 %. Bavlněná příze představuje 11 % dodávek do zahraničí, 8 % měď a 5 % plyn. ³⁰⁰ Ve střednědobém horizontu hodljají úřady Uzbekistánu zastavit vývoz zemního plynu a kompletně jej zpracovat v domácí ekonomice. ³⁰¹

²⁹⁸ Infljacia godovaja, s načala goda i měsjačnaja. *Centrální banka Republiky Uzbekistán* [online]. Taškent, 2023 [cit. 2023-06-05]. Dostupné z: <https://cbu.uz/ru/monetary-policy/annual-inflation/indicators/>.

²⁹⁹ Uzbekistan. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UZ_e.pdf.

³⁰⁰ Uzbekistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/uzb>.

³⁰¹ *Uzbekistan i EAES. Perspektivy i potencial'nyje efekty ekonomičeskoj intěgracii*. Moskva: Eurasijská rozvojová banka, 2021.

Cca čtvrtinu zboží dováženého Uzbekistánem tvořily v roce 2021 stroje a zařízení. Dalšími významnými dovozy Uzbekistánu byla motorová vozidla (10,4 %), železo, ocel a výrobky z nich (12,5 %) a farmaceutické výrobky (6 %).³⁰²

Teritoriální struktura

Největšími vývozními trhy byly v roce 2021 Švýcarsko (16,4 %), Čína (13,2 %), Spojené království (12,8 %), Rusko (11,6 %) a Turecko (11,5 %). Do Švýcarska a Spojeného království (celkem téměř 30 % uzbeckého exportu) směřovalo zejména zlato.³⁰³

Co se týče importu, v roce 2021 se dovezlo nejvíce z Číny (23,1 %; z hlediska komodit se jednalo zejména o stroje a zařízení), z Ruska (21 %), Kazachstánu (10,1 %), Jižní Koreje (7,9 %) a Turecka (7,65 %). Podíly těchto zemí se oproti předchozímu roku výrazně nezměnily.³⁰⁴

Zahraniční obchod službami

V roce 2020 činil vývoz komerčních služeb 2,246 mld. USD, dovoz komerčních služeb 4,693 mld. USD. Ve vývozu dominovala doprava (56,8 %) a cestovní ruch (24,6 %), zbývajících 18,6 % připadlo na ostatní komerční služby. Struktura dovozu byla obdobná, dominovala doprava (49,6 %) a cestovní ruch (33,2 %), na ostatní komerční služby připadalo 17,2 %.³⁰⁵

Vzájemný obchod s ČR

Z níže uvedeného grafu je patrná kladná obchodní bilance vzájemného obchodu České republiky s Uzbekistánem, další grafy zobrazují komoditní strukturu. Ve vývozu převažují strojírenské výrobky, v dovozu pak bavlna. Jako celek je však vzájemný obchod zanedbatelný, zejména dovoz z Uzbekistánu. V roce 2022 došlo k nárůstu exportu z ČR do Uzbekistánu, ale tento nárůst nebyl tak markantní jako v případě Kyrgyzstánu, kde jsme se mu věnovali detailně (z důvodů, které byly uvedeny již v podkapitole 2.4).

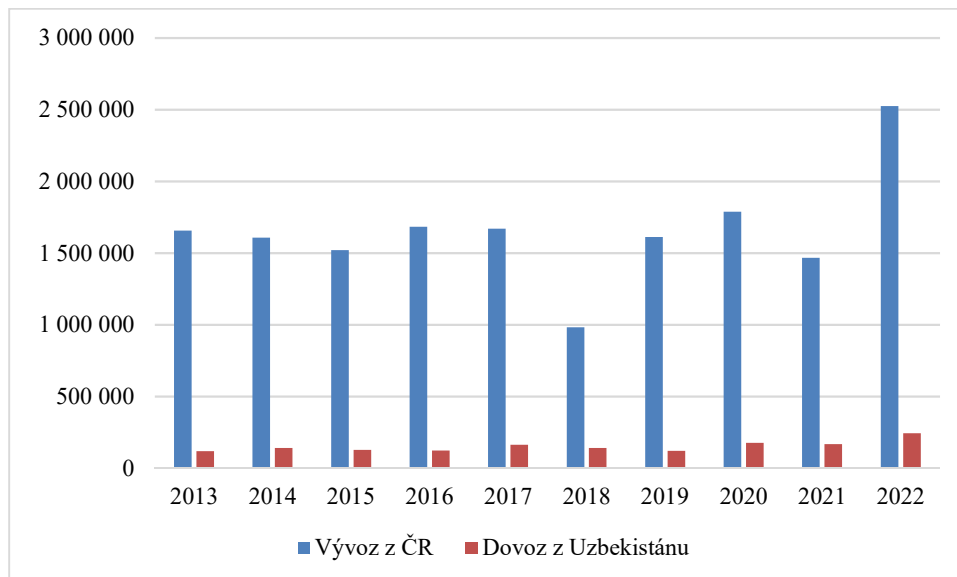
³⁰² Uzbekistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/uzb>.

³⁰³ Uzbekistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/uzb>.

³⁰⁴ Uzbekistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/uzb>.

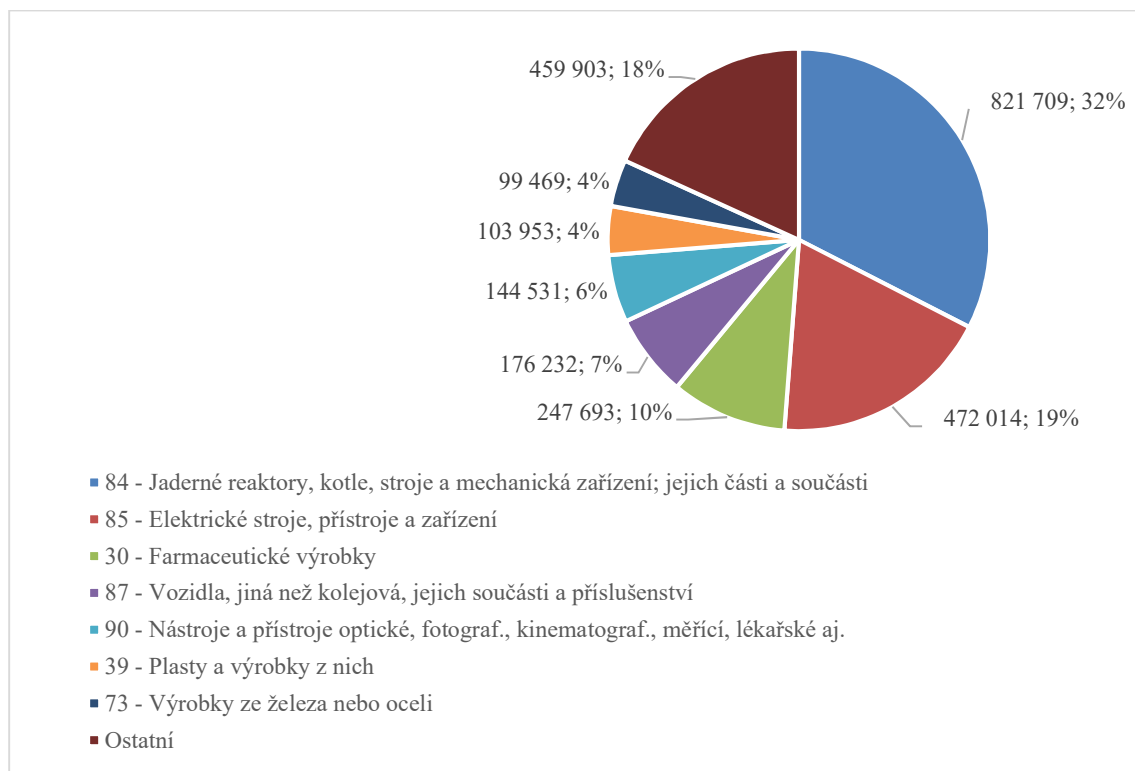
³⁰⁵ Uzbekistan. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/daily_update_e/trade_profiles/UZ_e.pdf.

Graf 39. Vzájemný obchod ČR a Uzbekistán 2013–2022, v tis. Kč

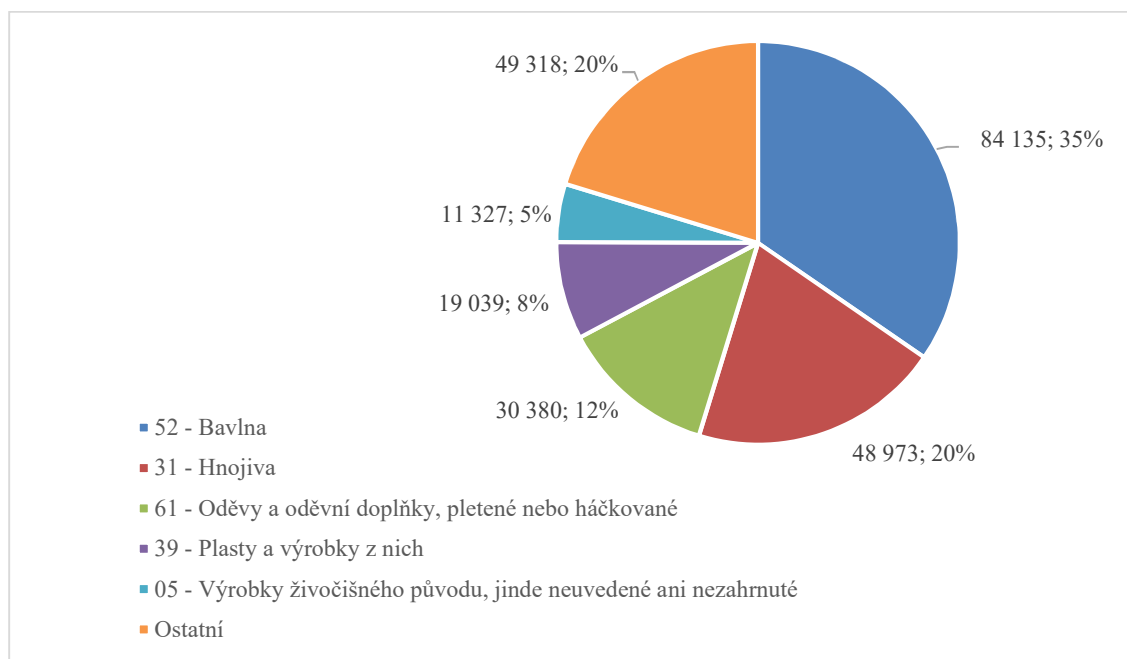
Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 40. Vývoz z ČR do Uzbekistánu, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Graf 41. Dovoz z Uzbekistánu do ČR, 2022, v tis. Kč

Zdroj: Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). Český statistický úřad [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Investice

V důsledku aktivní zahraniční politiky se geografická struktura investorů rozšiřuje. K roku 2022 se počet stabilně investujících ekonomik rozrostl na 50, přičemž přední pozice mezi nimi zaujímají Ruská federace, Čína, Turecko, Německo a Jižní Korea. Do konce roku 2022 se objem přílivu zahraničních investic a úvěrů zvýšil na 9,8 miliardy USD oproti 3,3 miliardy amerických dolarů v roce 2017 (rok počátku reformy), jedná se tedy téměř o trojnásobek.³⁰⁶

Pokud se zaměříme konkrétně na přímé zahraniční investice, vývoj v posledním roce příznivý není. Objem PZI do konce roku 2022 sice vzrostl oproti roku 2017 1,5krát a dosáhl 3,3 mld. USD, avšak tato hodnota je nižší než v roce 2021, kdy PZI činily 11,1 mld. USD.³⁰⁷

Přímé zahraniční investice proudily v roce 2022 zejména z těchto ekonomik:

- Rusko – 20,3 % (předehnal Čínu, která vedla žebříček v roce 2021);
- Čína – 16,4 %;
- Turecko – 10,1 %;
- Německo – 6 %;
- Saúdská Arábie – 6 %;

³⁰⁶ Rezultaty měř po privlječeniju investicij v Uzbekistan v 2017–2022 godach. *UzDaily* [online]. Taškent, 06.02.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://www.uzdaily.uz/ru/post/75348>.

³⁰⁷ V Uzbekistaně nabljudajetsja sokraščeniye prjamyh inostrannyh investicij. *UPL24* [online]. Taškent, 23.02.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://upl.uz/economy/31735-news.html>.

- USA – 3,8 %.

Prevažná část investic jde do infrastruktury, energetiky a průmyslu.³⁰⁸

Zahraniční dluh

Veřejný zahraniční dluh Uzbekistánu pro rok 2022 činil 23,6 mld. USD neboli 30 % HDP.³⁰⁹ Nárůst veřejného dluhu byl nejmarkantnější v roce 2020, kdy byl z velké části způsoben snahou úřadů získat finanční prostředky na financování opatření pro boj s pandemií. Zahraniční veřejný dluh Uzbekistánu je z více než 90 % denominován v cizích měnách (především v USD), což vystavuje veřejné finance vyšším měnovým rizikům: náhlé změny kurzu a případné znehodnocení uzbeckého sumu by mohly mít významný dopad na výši a náklady na obsluhu veřejného dluhu.³¹⁰

6.5.2 Hospodářské reformy

V Uzbekistánu proběhly od nástupu nového prezidenta Šavkata Mirzijojeva v roce 2016 veliké změny. Země se vydala cestou reforem a ekonomika prošla a stále prochází bezprecedentními změnami. Ty se týkají reforem veřejné správy, soudnictví, daňového systému a také liberalizace devizového trhu a zahraničně obchodní politiky. Jedním z nejvýznamnějších kroků bylo uvolnění měnového kurzu uzbeckého sumu v roce 2017. Do té doby existoval tzv. oficiální, uměle udržovaný kurz, pevně navázaný na americký dolar. Na druhou stranu fungoval černý trh s výrazně odlišným kurzem. Po liberalizaci směnného kurzu sum rychle deprecioval, víceméně na úroveň černého kurzu. Zároveň došlo k uvolnění směnitelnosti uzbeckého sumu, nejprve vnitřní a pak i vnější. Tyto kroky ovlivnily cenovou hladinu v zemi, která výrazně vzrostla kvůli zdražení dovozů.

Reformy se nevyhnuly ani zahraničně obchodní politice Uzbekistánu, kde šlo zejména o snížení celních sazeb a zjednodušení celních procedur. Již v roce 2018 byly výrazně sníženy celní sazby a spotřební daň z dováženého zboží. Pro téměř tři čtvrtiny dovozních položek byla nově stanovena nulová celní sazba. Rovněž došlo ke zjednodušení cel díky sjednocení sazeb u zboží podobného druhu, vlastností a využití. Na druhou stranu však u některých položek zůstávají tradičně cla a další poplatky za dovoz vysoké. Příkladem jsou automobily, kde ještě relativně nedávno platilo, že za zahraniční vůz uzbecký spotřebitel zaplatil jednou tolik na dovozních poplatcích. Toto pravidlo je sice již minulostí, celní zatížení při dovozu je však stále vysoké. Uzbekistán také uplatňoval spotřební daně rozdílně na produkci vyrobenou doma a v zahraničí – tuto praxi již úspěšně eliminuje v souvislosti se vstupem do WTO.

³⁰⁸ Rossija obognala Kitaj po investicijam v Uzbekistan. *Forbes Kazakhstan* [online]. Almaty, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: https://forbes.kz/news/2023/02/19/newsid_295424.

³⁰⁹ Vnějšíj dolg Uzbekistana za 2022 god sostavil 23,6 mlrd dollarov ili 30% ot VVP. *Aktualno.uz* [online]. Taškent, 08.02.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://aktualno.uz/ru/news/8094>.

³¹⁰ Samyj vysokij pokazatel' v istorii Uzbekistana: gosdolg prevysil 29 milliardov dollarov. *Kun.uz* [online]. Taškent, 03.04.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://kun.uz/ru/news/2023/04/03/samyj-vysokiy-pokazatel-v-istorii-uzbekistana-gosdolg-prevysil-29-milliardov-dollarov>.

Další rozsáhlá reforma se týkala daňového systému a měla vyřešit vleklé problémy předchozích let. Do roku 2019 totiž představovala stínová ekonomika přibližně 45 % HDP a více než 60 % zaměstnané populace neplatilo daně z příjmu a pojistné. Cílem reformy bylo zjednodušit daňový systém (zrušit diskriminující daňové úlevy a preference), optimalizovat daňové sazby a změnou kritérií zvýšit počet daňových poplatníků. Ve výsledku došlo k výraznému zvýšení daňových příjmů, a to zejména díky výraznému nárůstu příjmů z přímých daní v důsledku prudkého zvýšení počtu daňových poplatníků. Reformy v této oblasti dále pokračují, jejich efekt bude zřetelnější až v horizontu několika let.³¹¹ Cílem reformy bylo také snížení podílu stínové ekonomiky, to se však zatím nepodařilo, jak již bylo uvedeno v první kapitole.

Reforma bankovníctví, ve kterém hraje velkou roli stát, je klíčová a měla by přinést vyšší objemy úvěrů a zintenzivnění investiční činnosti. Důvodem této reformy byla nadměrná přítomnost státu, nedostatečná konkurence, nesoulad kvality řízení a poskytovaných služeb s moderními požadavky a také relativně nízká úroveň rozvoje specializovaných technologií.³¹² Hlavními směry reformy jsou restrukturalizace sektoru (transformace a privatizace bank), zlepšení legislativního rámce zavedením Basilejských standardů a mezinárodních standardů účetního výkaznictví, rozšíření nabídky a zkvalitnění služeb a zvýšení kvalifikace pracovníků. Reforma počítá s privatizací většiny státem vlastněných bank za aktivní pomoci mezinárodních finančních institucí, jako je Mezinárodní finanční korporace, Evropská banka pro obnovu a rozvoj a Asijská rozvojová banka.³¹³ Dále to znamená přilákat strategické investory, kteří mají dlouholeté zkušenosti a jsou schopni přinášet do sektoru moderní přístupy a řešení a zajistit jeho stabilní fungování v souladu s celosvětovými standardy. Tento cíl začíná být postupně naplňován.³¹⁴ Další, neméně důležitý cíl, souvisí s rozšiřováním dostupnosti bankovních služeb a zahrnuje uspokojování potřeb nedostatečně obsluhovaných segmentů – jednotlivců s nízkými příjmy, venkovského obyvatelstva, mikro a malých firem, aby tyto subjekty mohly využívat alespoň základní bankovní služby. V těchto segmentech by měl hrát významnou roli stát, i když jinak by se měl podíl státu v bankovníctví jako celku snižovat. Do konce roku 2025 se tak očekává nárůst podílu bank bez státní účasti na 60 % oproti současným 16 %.³¹⁵

Pro zahraniční podnikatele tyto reformy znamenají mnoho nových příležitostí a lepší přístup na dříve izolovaný trh. Reformy však mají mnohem širší záběr a nejsou pouze ekonomického

³¹¹ Nalogovaja reforma v predvaritel'nykh rezul'tatach. *Review.uz* [online]. 17.09.2021 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://review.uz/post/nalogovaya-reforma-v-predvaritel'nykh-rezultatax>.

³¹² Strategija reformirovaniya bankovskoy sistemy Uzbekistana do 2025 goda – kommentarij Minfina. *Review.uz* [online]. 13.05.2020 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: <https://review.uz/post/strategiya-reformirovaniya-bankovskoy-sistem-uzbekistana-do-2025-goda-kommentarij-minfina>.

³¹³ Tamtéž.

³¹⁴ Finansovye reformy: rezul'taty i dostizheniya. *Jangi Uzbekiston* [online]. Taškent, 11.12.2021 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: <https://yuz.uz/ru/news/finansove-reform-rezultat-i-dostizheniya>.

³¹⁵ Reforma bankov v prizme rossijskogo opyta. *Review.uz* [online]. 04.11.2021 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://review.uz/post/reforma-bankov-v-prizme-rossiyskogo-opta>.

charakteru. Lze bohužel vysledovat nekonzistenci aplikace některých reforem mezi jednotlivými regiony v zemi, mezi úmysly vlády a skutečnou implementací.³¹⁶

6.5.3 Rizika a překážky rozvoje

V rámci klasifikace teritoriálního rizika OECD se Uzbekistán nachází v kategorii 5 (na škále 0 a 1–7), do roku 2019 byl osm let v kategorii 6, do roku 2008 v nejnižší kategorii 7.³¹⁷ Klasifikace na osmistupňové škále COFACE, které hodnotí teritoriální riziko, je pro Uzbekistán následující: riziko země C (vysoké; zhoršení oproti předchozímu roku o jeden stupeň) a podnikatelské prostředí kategorie B.³¹⁸

Mezi slabá místa patří silná závislost na Rusku a Číně jako hlavních obchodních partnerech a v případě Ruska i jako hlavní cílové země uzbeckých pracovních migrantů. Dále je to závislost na vývozu surovin, závislost na klimatických podmínkách pro zemědělství (které tvoří 25 % HDP) a remitencích (13 % HDP). Podíl soukromého sektoru v ekonomice zůstává nízký (cca 50 % HDP). Problémem je vysoká nezaměstnanost vedoucí k pracovní migraci, nízká životní úroveň, početná venkovská populace a vysoký podíl stínové ekonomiky (COFACE uvádí, že až 58 % zaměstnanosti je ve stínovém sektoru). Mezi další problémy patří vysoká dolarizace ekonomiky, slabý institucionální pokrok (korupce, byrokracie, slabá moc parlamentu, nedostatek skutečné opozice), což nepřispívá ke kvalitě podnikatelského prostředí.³¹⁹

6.5.4 Politické elity

V roce 2016 po smrti prvního uzbeckého prezidenta Isloma Karimova nastoupil Šavkat Mirzijojev, který již předtím dlouhodobě zastával funkci premiéra (od r. 2003) a byl považován za jednoho z hlavních možných pretendentů na post vůdce.

Po stabilizaci své pozice provedl Mirzijojev čistku v konkurenčních elitních skupinách, především v rámci SNB (nově SGB, Služba státní bezpečnosti) v čele s dlouholetým šéfem této organizace Rustamem Inojatovem, který byl považován za jednoho z nejmocnějších mužů Uzbekistánu. Inojatov si zachoval pouze částečný vliv jako poradce prezidenta a zůstal nedotčený jeho majetek v odhadované řádu nižších miliard dolarů.

Šavkat Mirzijojev přerozdělil během prvních dvou let své vlády mocenské posty tak, aby jeho rodina kontrolovala hlavní politické, bezpečnostní i ekonomické složky státu. Zároveň prezidentova rodina získala značnou část výnosných společností a firem, přičemž řada z nich

³¹⁶ Cohen, A. a Grant, J. Foreign Investment in Central Asia: Actors and Drivers. *International Tax and Investment Center* [online]. Washington, D.C., 2020 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.iticnet.org/s/Foreign-Investment-in-Central-Asia-Actors-and-Drivers.pdf>

³¹⁷ Country Risk Classifications of the Participants to the Arrangement on Officially Supported Export Credits. *OECD* [online]. Paříž, 2023 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/trade/topics/export-credits/documents/cre-crc-historical-internet-english.pdf>.

³¹⁸ Uzbekistan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Uzbekistan>.

³¹⁹ Uzbekistan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Uzbekistan>.

původně patřila rodině bývalého prezidenta Karimova. Největší část majetku byla odňata Gulnaře Karimovové, starší dceři Isloma Karimova, která byla roku 2017 odsouzena a její majetek připadl státu. Rovněž byla přerozdělena uzbecká část majetku mladší dcery Loly Karimovové-Tillajevové a jejího muže Timura Tillajeva, typickým příkladem byl největší taškentský trh Abu Sahij. Navíc si rodina mohla ponechat přinejmenším část majetků v zahraničí, včetně několika vil v Kalifornii, bytů a domů v Moskvě, Londýně a na dalších místech. Exproprioován byl pouze majetek Gulnary Karimovové ve Švýcarsku, oficiálně navrácený Republice Uzbekistán.

Po této mocenské transformaci hrají klíčovou roli v politice a uzbecké ekonomice rodiny Mirzijojevových dcer. Zeť starší dcery Sajjidy Ojbek Tursunov převzala kontrolu nad aktivy řady firem (Kapital Bank, UzCard, APEX Insurance, hotelové komplexy aj.). Otec Tursunova Batyr je prvním náměstkem SGB (Služby státní bezpečnosti) a do značné míry nahradil vliv bývalého šéfa této služby Rustama Inojatova. Spolu s dalším synem Ulughbekem Tursunovem je celá tato čtyřka považována za nejvlivnější figury současného Uzbekistánu a zajišťuje přísun informací k prezidentovi Mirzijojevovi.

Manžel mladší dcery Šahnozy Otabek Umarov byl jmenován náměstkem SGB a také předsedou řady sportovních federací. V roce 2020 však po pravděpodobném rozkolu v rodině zaznamenal ústup z pozic a dále se neobjevoval na významných akcích a vzdal se i sportovních aktivit.

Vedle těchto hlavních změn Šavkat Mirzijojev zachoval či opět jmenoval do funkcí některé osobnosti uzbecké politiky s nadějí na jejich loajalitu. Takovým hráčem je na příklad premiér Abdullo Aripov, který již byl Mirzijojevovým vicepremiérem a musel v roce 2012 odejít jako obětní beránek v kauze telekomunikačních společností v Uzbekistánu spojenou s Gulnarou Karimovou. Podobně se vrátil i bývalý vlivný ministr vnitra Zakirdžon Almatov, který byl svého času největším soupeřem SNB (Služba národní bezpečnosti) v boji o vliv na prvního prezidenta, a i jeho návrat do funkce poradce ministra vnitra v roce 2018 byl spojován s vyvažováním vlivu bývalého předsedy SNB. Své posty si alespoň částečně zachovaly i další vlivné osoby z okolí prezidenta jako například tiskový tajemník prezidenta Komil Allamdžanov či dlouholetý šéf prezidentské administrace Zelimchán Hajdarov, který byl pouze ponížěn na ředitele finančně-hospodářského úseku administrace.

Během prvního období Mirzijojevovy vlády se tak prezidentovi a jeho rodině podařilo z větší části zachovat předchozí mocenský systém, ve kterém byly pouze nahrazeny odpovídajícím způsobem nové osobnosti. Je pravděpodobné, že k dalším kádrovým změnám bude docházet nadále tak, aby na vlivných postech byli lidé blízcí či loajální prezidentskému klanu, podobně jako tomu bylo i za vlády jeho předchůdce. Jeho vláda je tak kombinací „mírného pokroku v mezích zákona“ se snahou nasycit svou rodinu a lidi, kteří jej dostali k moci, a možnosti otevřenější společnosti.

Rodina prezidenta, spolu s dalšími podnikateli blízkými tomuto okruhu, stojí také za projektem monumentální přestavby Taškentu. Investory jsou v tomto případě buď přímo stavební firmy

z okolí prezidenta, nebo zahraniční investoři z Ruska (mj. oligarcha Ališer Usmanov, který vlastní několik stavebních společností v Rusku i v Uzbekistánu). V hlavním městě tak již byla zbourána řada obytných domů (často bez adekvátní kompenzace), ale také domy zapsané mezi kulturní památky.³²⁰ Na jejich místě se objevují jakoby moderní obytné komplexy, nákupní centra, hotely či elitní sportovní centra. Zbourány tak byly mj. i knihovna Ališera Navoiho, koncertní sál Bahor, Dům kina či fontána na Náměstí Nezávislosti, která byla jedním ze symbolů Taškentu. Na uctění památky bývalého prezidenta byla v jižní části města vystavěna nová mešita na místě mešity Džurabeka z konce 19. století. Nové překotné výstavbě rovněž musela ustoupit řada domů ze sovětského období (včetně památkově chráněných). Podobnou situaci bylo možné pozorovat i v dalších městech, typická je v tomto směru přestavba Samarkandu, při které byly zbourány některé památkové chráněné budovy ze 20. století a nahrazeny moderními sklobetonovými budovami, často nikoliv bez korupce v regionální správě.

6.5.5 Závěry

Uzbekistán stejně jako ostatní země Střední Asie nemá rozhodující místo v našem zahraničním obchodě, což je dáno zejména geografickou vzdáleností. Tradiční doména českých podniků, strojírenství, už bohužel nemá takové perspektivy jako dříve, což je způsobeno především asijskou konkurencí, kde české podniky mohou s těžší udržet krok v cenové oblasti. Na druhou stranu má jistě smysl nacházet mezery na trhu pro nové podnikatelské záměry.

Dle názoru respondentů z Uzbekistánu je potenciál především v těchto oblastech (jedná se převážně o dodávky zboží/služeb): dopravní prostředky, zemědělské stroje, moderní technologie a zařízení na zpracování zemědělské produkce, stavební materiály, vojenský průmysl a jaderná energetika. Potenciál je také na trhu léčiv, kde mají evropské produkty pro místní obyvatele punc kvality oproti analogům z asijských zemí. České strojírenství sice čelí silné konkurenci ze strany Číny, avšak u některých typů strojů dávají uzbecké firmy přednost evropským či americkým výrobkům. Jedná se zejména o větší zemědělské stroje (menší kupují právě v Číně) nebo zařízení pro potravinářský průmysl (např. zařízení pro mlékárny z Německa, Francie či Izraele). Číňané dokáží konkurovat nejen cenou, ale i přístupem.³²¹

V poslední době je v Uzbekistánu poptávka v sektoru dopravy, a to jak v případě samotných dopravních prostředků či kolejnic, tak i co se týče softwaru (zabezpečovací technika). V oblasti vagónů a jiných dopravních prostředků se již začíná projevovat nedostatečná kapacita ruských firem (zvláště v souvislosti s konfliktem na Ukrajině) a naopak posilují čínské společnosti. I zde by tedy mohly být šance českých podniků. České dopravní prostředky, zejména tramvaje, mají v Uzbekistánu dobrý zvuk. Mnozí pokládají zrušení tramvajových linek v Taškentu za

³²⁰ Matyakubova, D. The perils of rebuilding Uzbekistan: The rise of glass and glitter. In Hug, A. *Spotlight on Uzbekistan*. Foreign Policy Centre, 2020, str. 84-92.

³²¹ Rozhovory autora s uzbeckými podnikateli, zástupci zájmových svazů a akademické obce, Taškent a Samarkand, září 2022.

chybu, nicméně se domnívají, že se tak stalo z důvodu modernizace města, kdy nebylo možné tramvajové tratě zachovat v dosavadním stavu. V budoucnu je v Taškentu z důvodu častých dopravních kalamit plánována výstavba mostů s předpokladem využití tramvajové dopravy. České firmy by zde díky své pověsti mohly konkurovat i levnější čínské produkci.³²²

Dále se může jednat o moderní technologie, např. v oblasti obnovitelných zdrojů energie či ve vodním hospodářství – Uzbekistán je kriticky závislý na umělém zavlažování a již teď bojuje s nedostatkem vody. S tím úzce souvisejí možnosti v zemědělském sektoru, který se v poslední době také výrazně mění. Uzbekistán již dávno není pouhým vývozcem surové bavlny.

Z výše uvedených důvodů je vhodné soustředit úsilí na průnik do této ekonomiky i přes fakt, že se jedná o vstup časově náročný a je třeba čelit silné konkurenci.

---

³²² Rozhovory autora s uzbeckými podnikateli, zástupci zájmových svazů a akademické obce, Taškent a Samarkand, září 2022.

7. PRAKTICKÉ ZÁLEŽITOSTI OBCHODU, JEDNÁNÍ, KULTURNÍ SPECIFIKA

7.1 Kazachstán

Logistika, celní řízení

K uvedené problematice lze v otevřených zdrojích vyhledat celou řadu užitečných informací, převážně však dílčího charakteru. V následujícím textu tedy budou shrnuty nejpodstatnější aspekty se zaměřením na praktické stránky.³²³

Zahraniční obchod s Kazachstánem je již od r. 2010 ovlivňován skutečností, že země je členem Celní unie/EAES. Znamená to především fakt, že pravidla zahraničního obchodu jsou do značné míry určována nikoliv vládou Kazachstánu, ale tímto nadnárodním uskupením. Vzhledem k tomu, že klíčovým hráčem na tomto teritoriálně rozsáhlém trhu je Rusko, je pochopitelně hlavním hybatelem změn a trendů EAES Moskva, kde sídlí i nejdůležitější orgán EAES, Eurasijská ekonomická komise. Bylo by však velmi zjednodušující tvrdit, že vše v EAES řídí Moskva, zejména v případě Kazachstánu to tak docela neplatí.

Z praktického hlediska lze však konstatovat, že obchod s Kazachstánem se řídí v podstatě stejnými zákonitostmi jako v případě obchodování s Ruskem. Především to znamená, že zboží, které přijíždí do Kazachstánu, musí být certifikováno, musí být řádně deklarováno včetně zaplacení cla apod.

Ačkoliv je jednou ze základních myšlenek EAES (podobně jako Evropské unie a hospodářských sdružení předcházejících EU, jako bylo EHS) zavedení jednotných a transparentních pravidel, volný pohyb zboží po celém eurasijském území apod., praxe je poněkud odlišná. Předně platí, že cokoli (až na nepodstatné výjimky), co je možné přivést do Ruska, je možné bez dalšího vozit i do Kazachstánu. Opačně to však neplatí vždy. Teoreticky by měl být kazachstánský či arménský certifikát uznáván i v Rusku, nicméně v praxi je často třeba si nechat dané zboží „přecertifikovat“ u příslušného ruského orgánu. V opačném případě hrozí, že se zboží na ruský trh nedostane. V obecné rovině platí, že jakmile české zboží překročilo ruskou či běloruskou hranici a bylo řádně procleno, mělo by se bez problémů dostat i do Kazachstánu. Vzhledem k tomu, že celní řízení na ruské hranici má mnoho specifik, spolupracují v dnešní době prakticky všichni evropští dopravci s ruskými, běloruskými či kazachstánskými partnery, kteří tuto zpravidla nejproblematictější pasáž celou logisticky zajišťují. Zde více než jinde platí, že je třeba logistiku zajišťovat pokud možno s prověřenými partnery, kteří mají věrohodné reference. V opačném případě je možné se velmi snadno dočkat

---

³²³ Kapitola č. 7 byla zpracována především na základě praktických informací firmy, která má s podnikáním v teritoriu bohaté zkušenosti. Doplněna je o informace vyplývající z rozhovorů autorů s dalšími subjekty, které jsou uvedeny pod čarou.

nepříjemných komplikací v podobě nekonečného stání na hranicích, pokut a soudních řízení, vrácení zboží či dokonce jeho konfiskace, což s sebou vždy nese nemalé náklady.

Na druhou stranu již dávno neplatí to, co bylo známo z minulosti ohledně nebezpečného „divokého Východu“. Ke krádežím či ztrátám převáženého zboží dochází jen výjimečně, v tomto ohledu je Rusko, Bělorusko i Kazachstán poměrně bezpečným územím.

Nemělo by praktický smysl jmenovat veškeré dokumenty, které je třeba při vývozu zajistit – vztahují se vždy ke konkrétním druhům zboží. Nicméně prakticky vždy je třeba mít:

- Certifikát o původu zboží (vydává např. Hospodářská komora ČR a její regionální kanceláře) – v zásadě jde o potvrzení, že zboží pochází z České republiky, případně jiného státu.
- Veterinární, fytosanitární certifikát, pokud jde o zboží živočišného či rostlinného původu. Je třeba mít na paměti, že kazachstánské orgány zpravidla požadují oba certifikáty i v případech, kdy se v ČR požaduje pouze jeden z nich (příklad – krmiva obsahující složky pouze rostlinného původu v ČR veterinární kontrolou neprocházejí, ale kazachstánské orgány to vyžadují).
- Exportní deklarace (vydávají běžně specializované firmy v ČR – celní brokeři).
- Faktura, ze které vyplývá, o jaké jde zboží (s uvedením kódu TARIC), kdo ho komu prodává a za jakou cenu.
- Mezinárodní silniční nákladní list CMR, případně železniční nákladní list CIM/SMGS.
- Další dokumenty v závislosti na charakteru zboží.

Je třeba dbát na to, že firma hodlající vyvážet do jakékoliv třetí země (tedy mimo EU, platí i pro Kazachstán), musí mít své číslo EORI (Economic Operators Registration and Identification number), což je jedinečný identifikátor pro následnou komunikaci s celními orgány všech členských států Evropské unie. Pokud společnost dosud vyvážela pouze do zemí EU, číslo EORI nepotřebovala. Registrace EORI je poměrně jednoduchá, ale trvá cca 14 dní. Na tuto skutečnost je tedy třeba myslet před realizací prvního exportního případu.

Čas nutný k přepravě zboží

Dříve se běžně udávalo, že přeprava kamionem do Kazachstánu potrvá cca 10 nebo i méně dní, kontejner převážený vlakem pak putuje více než měsíc. To jsou však ideální případy, kdy nedojde ke komplikacím. Vzhledem k současnému mezinárodně politickému vývoji, probíhajícímu konfliktu mezi Ruskem a Ukrajinou a s tím souvisejícími prohlubujícími se rozpory mezi EU, Ruskem a dalšími hráči (Kazachstán je tím nevyhnutelně ovlivňován rovněž), se komplikace prohlubují. Pro dopravu kamionem je tedy třeba počítat lépe se dvěma týdny, rozhodně v případě přepravy živých zvířat (živým zvířatům je třeba během cesty dopřát přestávky). U vlakové přepravy je nyní ještě složitější dobu odhadovat. Vyskytl se případ, že zboží putovalo do Kazachstánu čtyři měsíce (přestože dopravce původně odhadoval dobu doručení na cca 40 dní) z důvodu obrovských prostojů v Ruské federaci. Tyto prostoje jsou pravděpodobně způsobeny logistickými problémy Ruských drah, které prioritně vykonávají

přepravy pro ruský obranný průmyslový komplex, zajišťují dodávky zbraní, střeliva a dalšího vojenského materiálu kvůli probíhající válce apod. Obecně je doprava po železnici v současné době velmi nespolehlivá. Česká firma uvádí vlastní příklad, kdy kontejner putoval po železnici a do dodávky nepříznivě zasáhl konflikt na Ukrajině. Kontejner tak cestoval přes Ruskou federaci více než 100 dní a mezitím došlo k vypršení záruční doby na výrobek. Společně se svým kazachstánským partnerem se nyní firma soudí s přepravcem, který má dle jejich názoru na zdržení lví podíl viny.

Z důvodů uvedených výše je třeba hledat cesty mimo Ruskou federaci (pokud je to možné) a mít na paměti možné problémy při zajišťování kontejnerové přepravy, která je zcela nebo částečně prováděna po železnici.

Při propočtech doby nutné k přepravě zboží je třeba mít na paměti vzdálenosti a infrastrukturu jak Kazachstánu, tak i tranzitních zemí. Je velký rozdíl (jak z finančního, tak i časového hlediska) vozit zboží na sever či západ a jih či východ Kazachstánu. Rozdíl činí až několik dní a nejméně několik set EUR navíc.

Některé aspekty financování obchodních případů

Zejména při dodávkách novému klientovi, na jehož slib se často nelze spoléhat, se doporučuje využít možnosti platby pomocí dokumentárního akreditivu. Dokumentární akreditiv se v případě Kazachstánu vyřizuje poměrně dlouho, samozřejmě jsou s tím spojeny výdaje. Nicméně, pokud je vše provedeno správně, český vývozce platbu obdrží a rizika neplacení přebírá česká a kazachstánská banka. Další možností je bankovní záruka. Je třeba zkonzultovat se svou bankou v ČR, zda bankovní záruku místní banky potvrdí, rozhodně to není automatické.

Rozhodně se doporučuje otevírat pouze neodvolatelné akreditivy a všechny podmínky akreditivu (případně záruky) podrobně zkonzultovat se svou bankou.

Doporučení (nejen) pro začínající vývozce

- Je vhodné se spojit se zkušeným dopravcem, který má nasmlouvanou spolupráci s místními (zpravidla ruskými, běloruskými či kazachstánskými) přepravci. Pouze on je schopen kvalifikovaně odhadnout dobu přepravy a nabídnout reálnou cenu.
- Celní deklaraci a další dokumenty se doporučuje vyřizovat s celním brokerem, který má s vývozem zboží do Kazachstánu či jiných zemí EAES zkušenosti.
- Pokud je možné se vyhnout tranzitu přes Rusko (v poslední době se takové alternativy objevují stále častěji) a není to výrazně dražší, doporučuje se tuto možnost zvážit. Bohužel je třeba konstatovat, že Rusko jako tranzitní země je stále častěji zdrojem problémů a nečekaných komplikací. Tento stav se v nejbližších letech bude patrně ještě zhoršovat.
- Pokud firma spolupracuje v rámci svého obchodního případu s partnery ze zemí, jako je Německo, Rakousko, Francie a další, mohla by zvážit možnost využití proexportních

nástrojů z těchto zemí. Často nabízejí nástroje poněkud odlišné od našich, které mohou být v daném případě vhodnější, levnější či dostupnější.

Poptávky směřující k obcházení sankcí

Je třeba dát pozor na nově se objevující poptávky partnerů ze Střední Asie po zboží, které hodlají dále prodat do Ruské federace. V takovém případě je třeba pečlivě zkontrolovat, zda dané zboží nepodléhá sankcím – a to velmi často podléhá, jinak by zboží nejspíše nebylo poptáváno. České a evropské celní orgány pečlivě sledují konečného zákazníka a reexport zboží do Ruska s vědomím české firmy může být klasifikován jako obcházení sankcí. Tresty bývají v takovém případě velmi citelné. Na druhou stranu není možné ovlivnit, co se stane se zbožím poté, co bylo vyceleno na území třetí země, tedy v tomto případě zemí Střední Asie. V každém případě by se firma neměla nechat přesvědčit k různým schémátům jako např. „napíše se to jako dovoz k nám a ve skutečnosti se to poveze do Ruska“. Následky by mohly být vážné. S postupující izolací Ruské federace se takové poptávky objevují stále častěji.

Navazování kontaktů, komunikace s partnery

K této problematice lze v otevřených zdrojích nalézt celou řadu praktických rad. Např. v souhrnné teritoriální informaci (je publikována s každoroční aktualizací na stránkách BusinessINFO, na kterou odkazuje i MZV ČR a zastupitelský úřad v Astaně), Czechtrade zpracoval zdařilé Desatero pro obchodování s Kazachstánem³²⁴.

Namísto opakování již publikovaného je vhodné podívat na nejdůležitější aspekty komunikace podrobněji.

Počáteční navázání kontaktu

Jak se všeobecně zdůrazňuje, kontaktování případných zákazníků prostřednictvím e-mailů či nevyžádaných telefonátů je velmi neefektivní. Kazaši obecně e-maily příliš nepoužívají, převážná většina komunikuje přes WhatsApp či jiné aplikace. Úspěšní vývozci či obchodníci vesměs potvrdí, že prvotní kontakt v rámci téměř jakéhokoliv úspěšného byznysu byl osobní. Velmi přitom pomůže, pokud českou firmu s budoucím kazachstánským protějškem seznámí někdo, koho dotyčný zná. To v jeho očích zvýší důvěryhodnost českého podnikatele.

V dnešní době je celá řada možností, jak navázat kontakty s kazachstánským protějškem, např. pomocí akcí oficiálně pořádaných MPO ČR, MZV ČR či MZe ČR, ZÚ Astana nebo CzechTrade. V rámci těchto akcí přijíždí do ČR celá řada představitelů kazachstánských firem, účastní se českých výstav apod.

Pokud má český podnikatel naopak v úmyslu odcestovat do Kazachstánu, je vhodné mít už nějaký počáteční kontakt za sebou, nebo mít za zády kvalitního prostředníka (průvodce), který již kontakty má. Jet do Kazachstánu tzv. „naslepo“ bývá úspěšné jen málokdy, navíc je to

³²⁴ Desatero pro obchodování s Kazachstánem je k dispozici zde:

<https://www.businessinfo.cz/navody/kazachstan-souhrnna-teritorialni-informace/4/#desatero-pro-obchodovani-s-kazachstanem>.

poměrně nákladné a časově náročné. Nicméně pokud již komunikace probíhá a je zde z obou stran vážný úmysl zahájit konkrétní spolupráci, je osobní cesta do Kazachstánu v podstatě nutná. Každý, kdo úspěšně obchoduje s kazachstánskými partnery, potvrdí, že kontakt na osobní úrovni je třeba pravidelně „obnovovat“. K tomu poslouží např. společná návštěva či aktivní účast na výstavě, incomingová či outgoingová mise, zasedání pracovních skupin či mezivládní komise s účastí podnikatelů.

Mnohokrát bývá zmiňována důležitost nalezení vhodného a spolehlivého partnera. Není na škodu to zopakovat i zde, neboť jde o naprosto základní podmínku pro úspěch na místním trhu. Patrně neexistuje úspěšný český vývozce a podnikatel v Kazachstánu, který by se o někoho takového neopíral. V řadě případů jej našli až na druhý či další pokus a hledání bylo náročné časově i finančně. Vybírat je tedy proto třeba pečlivě a s rozmyslem.

Rovněž respondenti provedených rozhovorů uvádějí³²⁵, že je vždy nutné pracovat na dlouhodobých vztazích. Dle zkušeností firem trvá relativně dlouho, než je s vybraným obchodním partnerem navázán skutečně pevný a funkční vztah. Na jednání je nutné být přítomen osobně. V ideálním případě je vhodné mít na místě svého spolehlivého zástupce (ať už přímo zaměstnance firmy – Čecha, nebo spolehlivého místního partnera), který se může věnovat vytváření důvěry a který má zároveň dobrý vhled do místních poměrů. Pokud toto není možné, je nutno do Kazachstánu často cestovat a partnerům se věnovat. Důležitá je i určitá neformálnost vztahů a využívání různých doporučení, případně vybudovaných sítí vztahů.

Komunikace s partnery

Jak bylo řečeno, telefon převládá. Většina Kazachů si nikdy nezvykla na e-maily a rovnou se adaptovali na modernější mobilní aplikace. Na e-maily se zpravidla odpovídá se zpožděním nebo vůbec ne. Vše se posílá po telefonu, a to i rozsáhlejší dokumenty. Zároveň je velmi běžné neposílat psané zprávy, ale nahrávat krátké hlasové zprávy.

Je třeba brát v úvahu časový posun, který se pohybuje v rozmezí 3–5 hodin. Kazaši si toho obvykle jsou vědomi a do Evropy volají až odpoledne. Naopak obvykle nepovažují za problém, pokud jim někdo zavolá v pozdních večerních hodinách, nicméně slušností je volat nejpozději krátce po obědě našeho času.

Před uzavřením obchodu v Kazachstánu je nezbytná trpělivost a úspěšným případům mnohdy předcházejí roky práce v teritoriu. V některých případech to trvá i více než deset let. Jestliže se první obchod podaří a firma přesvědčí významného klienta, pak má obrovský potenciál na další dodávky a spolupráci na mnoho let. Samozřejmě je vše nutné potvrdit a dodat kvalitní zboží či služby.

V dnešní době se již i v zemích Střední Asie využívají videokonference, ale stále je nezbytná osobní návštěva, nejlépe podpořená účastí oficiálních představitelů státu. Nutno počítat s neustálými návštěvami minimálně pětkrát ročně i v případě běžícího obchodu a neustále

³²⁵ Rozhovory autorů s českými podnikateli působícími v teritoriu, září 2022.

kontrolovat místní zastoupení. Vést si seznam obchodních případů, kontrolovat a stále se vyptávat na jejich stav. Cena se v tomto teritoriu před podpisem kontraktu několikrát mění a zákazník požaduje mnoho slev, než s konečnou platností uzavře obchod. Rozhodně se nedoporučuje nabízet ihned nejnižší cenu, která je pro českou firmu přijatelná.

V Kazachstánu rádi využívají a poptávají nejmodernější techniku a technologie, i když s nimi mnohdy neumí zacházet; je tedy potřeba v kalkulacích počítat se školeními na místě nebo i v České republice. Jedině takto lze dlouhodobě dosáhnout úspěchů na trhu oproti zahraniční konkurenci.

Způsob jednání a komunikační jazyk

Převládajícím komunikačním jazykem je ruština. Tu ovládají prakticky všichni Kazaši. Naopak, celá řada občanů Kazachstánu (zejména těch, kteří jsou evropského původu) kazaštinu neovládá vůbec, nebo jen částečně. Angličtina se jako komunikační jazyk prosazuje jen zvolna, nicméně mnoho státních úředníků a mladých byznysmenů ovládá dnes angličtinu na solidní úrovni. To však platí pouze v případě center, tedy Astany a Almaty. Při cestě do Kazachstánu je tedy nezbytné buď ruštinu ovládat, nebo mít s sebou někoho, kdo ji ovládá.

Komunikace bývá na evropské poměry velmi formalizovaná. Pokud se vyhnete stisku ruky, bude to považováno mezi muži za urážku. U žen je to složitější, Kazaši (především ti muslimského vyznání) si s ženami ruce podávají jen někdy. Nejde nutně o nějaké zlehčování jejich postavení. Podání ruky symbolizuje, že v ní nemáte zbraň a přicházíte v míru. V případě žen se o takových schématech ani neuvažuje, jde v těchto zemích o typicky mužské gesto. Proto se není třeba urážet, pokud muž ženě ruku nepodá a pouze ji slovně pozdraví. Stejně tak není namístě si ze strany ženy podání ruky vynucovat. Pokud ji žena podá, Kazach s největší pravděpodobností odpoví, nicméně zde může dojít k určitému váhání.

Je vhodné na počátku prohodit pár slov o rodině, počasí či jiných nekonfliktních tématech.

Komunikace se středoasijskými národy v sobě zahrnuje prvky komunikace např. s Rusy (jejich kulturní vliv na oblast je stále zásadní), ovšem je poznat i vliv orientálních kultur. Kazaši mají k Evropanům velmi ambivalentní vztah. Na jednu stranu je obecně respektují, Evropu považují za kulturně i technologicky vyspělou oblast, k níž lze právem vzhlížet. Česká republika si navíc drží pověst „bývalého spřáteleného státu“, který se úspěšně zařadil do „kapitalistické“ Evropy jak co do životní úrovně, tak i co do technologické vyspělosti. Na druhou stranu někteří Kazaši rádi přehánějí, jsou teatrální a v některých případech dokonce záměrně uvádějí Evropany v omyl. Evropana si v počátcích obchodního vztahu „testují“ a především v tomto počátečním období je třeba brát jejich prohlášení a sliby s rezervou. Pokud si však člověk po čase zařadí do kategorie „vzná se tady, rozumí nám“, začnou ho respektovat doopravdy a spolupráce se skutečně stane dlouhodobou. K dosažení tohoto žádoucího stavu je třeba mít snahu porozumět a také samozřejmě nutnou dávku štěstí, aby člověk potkal důvěryhodného partnera.

Je třeba brát v potaz, že celá řada Kazachů studuje či v minulosti studovala v České republice. Při cestování po Kazachstánu se tedy může nejednou stát, že Kazach rozumí česky a zná překvapivé detaily z našich realit. To je samozřejmě pro obchodní jednání velkou výhodou, je však třeba si dát pozor na neuctivé poznámky na adresu Kazachů v češtině.

Výše zmíněné Desatero CzechTrade zdůrazňuje význam „tostů“, tedy přípitků. V celém postsovětském prostoru jde o přímo speciální kulturní žánr, kdy se v rámci posezení „za stolem“ pronášejí velmi květnaté proslovy. S českým „na zdraví – za zdorovje“ si člověk rozhodně nevystačí. Zvládnutí této kultury je nezbytnou (ale zdaleka ne jedinou) podmínkou pro to, aby člověka Kazach začal doopravdy respektovat. Má to svá specifika a při častějších cestách je vhodné se je naučit – víceméně stačí zpočátku naslouchat a respektovat dané postupy. K tomu je však třeba dodat, že zde převládá muslimská víra. Neznamená to, že by Kazaši nepili alkohol, ale mnoho z nich jej konzumuje poměrně střídavě (na rozdíl od dřívějších dob). Pokud probíhá nějaký muslimský svátek (např. ramadán), řada Kazachů dodržuje půst a v restauraci pijí jen čaj a nealkoholické nápoje. U Kazachstánců evropského původu však platí, že se v uvedeném kontextu chovají podobně jako Rusové.

Klíčovým heslem pro komunikaci s kazachstánskými partnery je trpělivost. Kazaši nebývají dochvilní a nedá se očekávat, že budou vstávat v šest či sedm ráno. Čas a vzdálenost má v Kazachstánu úplně jiný význam, než je tomu v Evropě. Cestuje se na podstatně větší vzdálenosti a úroveň komunikací nedovoluje vše plánovat do detailů. Není třeba se příliš zneklidňovat, pokud Kazach slíbil, že se ozve zítra, ale neudělal to. Buď mu to „nevyšlo“, nebo to taky znamená „ne“ – jde o typický asijský vzorec chování, kdy říkat explicitně „ne“ se považuje za hrubost. V komunikaci je třeba být aktivní, připomínat se. Jinak může celá komunikace „vznít do ztracena“. Naopak, pokud Kazach něco potřebuje, dokáže být poměrně neodbytný a volá třeba několikrát denně.

Hovory o politice

Na tuto citlivou oblast je třeba dát pozor. Kazaši na požádání rádi objasní detaily domácí scény, nicméně neradi uslyší kritiku místních poměrů od svého protějšku – celkem oprávněně předpokládají, že o jejich domácí problematice toho ví pramálo. V současné době je velkým tématem ruská invaze na Ukrajinu. Oficiální média se tomuto tématu spíše vyhýbají, nicméně nejsou jednoznačně na straně Rusů. Snaží se zachovávat vyváženost. Kazaši mají k Rusům velmi složitý vztah, nicméně je vždy převážně považovali za spolehlivější partnery než třeba Čínu, Írán a různé muslimské národy v sousedství. Někteří z nich invazi na Ukrajinu odsuzují (k Ukrajině mají obecně dobrý vztah, celá řada z nich má v této zemi přátele či příbuzné), jiní naopak podporují ruskou pozici. Každopádně bývá debata vyhrocená a obecně je vhodnější se rozhovorům na tato témata spíše vyhnout. Není jednodušší způsob, jak si pokazit slibně se rozvíjející byznys, než zbytečnou hádkou o politice.

Výše uvedené skutečnosti lze shrnout do následujícího – kazašská mentalita je velmi odlišná od české. Není dobrým nápadem proto Kazachy mentorovat, kritizovat a neustále jim

připomínat, že v Evropě je to či ono lepší. Takový přístup může spolupráci velmi rychle ukončit. Kazaši občas sami přiznají (zpravidla až poté, co si člověk získal jejich důvěru), že instituce či různé procesy u nich nefungují optimálně, že se pravidla dodržují jen někdy apod. Je však velkou chybou takovou sebekritiku vehementně a hlasitě podporovat. Naopak je vhodné pronést poznámku typu „u nás to není o moc lepší“. I to je součástí výše zmíněného kazašského testování, a pokud člověk projeví přiměřenou (nikoliv však přehnanou) pokoru, je na dobré cestě.

Náboženská témata

Pokud člověk sám nevyznává muslimskou víru, je lepší se rozhovorům na tato témata vyhnout. Kazaši respektují, že je člověk křesťan či ateista, ale nepotřebují slyšet hovory o výhodách či nevýhodách, či dokonce nějaké zesměšňování jednotlivých náboženských směrů. Je ale vhodné příležitostně projevit respekt a zájem o místní zvyklosti (typu ramadán), ptát se na ně. Obecně jsou Kazaši muslimové umírnění, tolerantní, nepovažují se za středobod světa, ale ve své víře bývají pevní.

Vhodná témata

Pokud je třeba naladit partnera na správnou vlnu či zahladit nějaká nedorozumění, je dobré při vhodné příležitosti pohovořit na nekonfliktní témata, která neurazí. Je možné zmínit něco o České republice (ta má obecně dobrý zvuk), popovídat si o českém pivu, lázeňství či o nějakých vtipných zvyklostech (například velikonoční pomlázka spojená se rituály známými zejména na Moravě vždy vyvolá mírný údiv a dobrou náladu). Kazaši jsou obecně konzervativní, příliš nechápou některé současné moderní trendy západní společnosti typu politická korektnost, podpora hnutí LGBT či cancel culture. Pokud na ně přijde řeč, budou si rozumět s konzervativně laděným Evropanem, který to společně s nimi zkritizuje.

Kazaši sledují sport, je zde poměrně populární tak jako v ČR např. fotbal či hokej a o solidních výkonech české reprezentace z minulosti mívají přehled. Sport je především mezi muži určitě vhodné a bezpečné téma. Atletika či lyžování Kazachy až na výjimky moc nezajímá, naopak je zajímavá třeba zápas, judo a jiné silové sporty.

S lidmi z venkova je možné se velmi lehce naladit na společnou vlnu rozhovorem o zahradě, chovu zvířat apod. Kazachy zpravidla příjemně překvapí, že i lidé z Evropy řeší podobná témata, mají podobné starosti a že jim tyto tradiční práce nejsou cizí.

Kazaši a další národy Střední Asie mají dobrý smysl pro humor, který je nám blízký. Na druhou stranu platí, jako pro všechna obchodní jednání, že je zejména zpočátku vhodná zdrženlivost.

Formální i neformální překážky byznysu

Formální překážky byznysu jsou dané legislativními pravidly. Ve srovnání s Evropou lze konstatovat, že zatímco formální zákazy čehokoliv lze v některých případech obejít (nemusí jít nutně o korupci), je zde celá řada pro nás možná nečekaných, často skrytých či nenápadných neformálních překážek, které mohou celý byznys přinejmenším velmi zkomplikovat.

Korupce

Korupce je v souvislosti se Střední Asií i celým postsovětským prostorem zmiňována pravidelně. Korupce obecně způsobuje pokřivení trhu a hospodářské soutěže, v některých případech omezuje či znemožňuje úspěch konkurenceschopným, zato někdy umožní velký úspěch jinak nekonkurenceschopným. Projevuje se to (nikoliv však vždy) zejména u státních zakázek a tendrů.

Předně je třeba zdůraznit, že v Kazachstánu není korupce zdaleka všudypřítomná. Např. současný prezident a jeho administrativa podnikli celou řadu praktických kroků, které korupci omezují. Korupce však existuje i nadále. V ukazateli CPI se Kazachstán ze 180 zemí umísťuje okolo stého místa, zatímco ČR okolo místa padesátého (viz porovnání zemí v první část studie).

Z pohledu Evropana existuje trojí přístup, jak se s tímto jevem vyrovnat. Prvním je principiální odmítnutí korupce. Znamená to, že se v některých případech neprosadí či se prosadí obtížněji. Na druhou stranu, takový přístup někdy budí respekt i u Kazachů a dotyčný Evropan si tím nezpůsobí problémy jinde. Mohou si to dovolit zejména ti, kteří nabízejí špičkový produkt, o který je v každém případě zájem i přes vyšší cenu.

Druhý, kompromisní přístup je takový, že Evropan se korupci osobně vyhne a problematičtější aspekty jednání nechává na svých místních partnerech. V praxi se to projevuje např. u státních zakázek, do kterých se téměř vždy chodí ve spolupráci s místní firmou. Nemusí přitom nutně jít přímo o nezákonné praktiky, spíše jde o to, že určité fáze jednání zkrátka místní partner absolvuje mnohem efektivněji a spolehlivěji.

Třetí možností, zcela nevhodnou, je přijetí korupčních schémat, včetně aktivní účasti v korupčních mechanismech. Korupční jednání je nezákonné jak podle českých zákonů, tak podle zákonů Kazachstánu. V případě potíží v souvislosti s korupcí se nemůže český podnikatel v žádném případě spolehnout na pomoc zastupitelského úřadu ČR či jiné české instituce.

Klanové uspořádání

Kazachstán je navenek i formálně fungujícím státem republikánského typu s většinou institucí, norem a zvyklostí, jak je známe z Evropy. Pokud se však podíváme blíže, zjišťujeme, že tradiční klanové uspořádání je stále v mnoha oblastech živé. V praxi to znamená, že v určitých záležitostech rozhoduje nejen kvalita produktu a cena, ale i to, kdo za zahraničním podnikatelským subjektem stojí. I zde je však třeba konstatovat, že toto specifikum ovlivňuje byznys stále méně. V každém případě platí, jak již bylo zmíněno výše, že vhodný místní partner, který ví, kdo je důležitý a kdo ne, může takové překážky eliminovat.

V této souvislosti je třeba zmínit pokračující změny v mocenském uspořádání země. Dřívější neotřesitelná pozice lidí blízkých bývalému prezidentovi Nazarbajejovi je po pokusu o převrat z počátku roku 2022 minulostí, v mnoha případech došlo k „výměně kádrů“. Pokud česká firma s někým dlouhodobě spolupracovala, měla by mít na paměti, že se pozice partnera mohla změnit. Základní schémata zůstávají stejná, nicméně se pozměnily struktury. Nová vláda

deklaruje snahu o boj s korupcí a klientelismem. K určitým pozitivním změnám skutečně dochází, nicméně toto téma je věčné a k úplné spokojenosti nebude vyřešeno patrně nikdy.

Při rozhovorech v teritoriu respondenti upozorňovali, že skutečně je možné považovat současnou dobu za období změn a v bezprostřední budoucnosti se některé věci mohou zastavit či „zamrznout“, dokud nebude jasné nové uspořádání ekonomického a politického mocenského pole.³²⁶

Dary

Přiměřené dary nejsou zpravidla vnímány jako korupce, neurazí, očekávají se. Nepřiměřeně nákladné dary jsou jednoznačně korupční praktikou, nicméně se obvykle nestává, že by byly přímo vyžadovány. Spíše jsou dary mezi státními úředníky přijímány se stále menší samozřejmostí, aby nehrozilo osočení z korupce. Podnikatelé ovšem vhodný dárek ocení a zpravidla oplatí stejnou mincí.

Soudnictví

Kazachstánský právní řád lze charakterizovat jako standardní, formálně nikterak nevybočující z rámce vyspělých zemí. Z důvodů uvedených výše má však soudní praxe určitá specifika a nemusí platit to, na co jsme zvyklí u nás. Při soudních sporech je vhodné spolupracovat se zkušenými místními právníky, kteří mohou odhadnout, s jakým očekáváním je možné do těchto sporů jít. Existuje celá řada případů, kdy se česká firma domohla svého práva vůči místní osobě, samozřejmě je i mnoho případů opačných. Obecně vzato lze konstatovat, že pokud nejde o politicky či jinak citlivou záležitost, fungují kazachstánské soudy poměrně dobře a standardně, nicméně spoléhat se na to nelze – existuje celá řada negativních zkušeností.

Platební morálka

V zemích Střední Asie je obecně třeba si dát pozor na platební morálku a pojišťovat dodávky jak u státních, tak soukromých institucí. Jestliže firma dosáhla podepsání smlouvy, tak to ještě neznamená, že se obchod uskuteční. Padesát procent úspěchu je první platba, potom je již vše registrované v bance a ta dohlíží na platbu a průběh obchodu.

Relokanti z Ruska

V současné době se výrazně zvýšil počet Rusů dlouhodobě pobývajících v Kazachstánu. Jedná se především o mladé muže, kteří se snaží vyhnout nebezpečí mobilizace. Tato skutečnost se začíná viditelně podepisovat na pracovním trhu a podnikatelském prostředí země. Jde zpravidla u muže kvalifikované, kteří v Kazachstánu vyvíjejí podnikatelskou činnost. Výsledkem může být do budoucna zvrát v dlouhodobém trendu, kdy v Kazachstánu docházelo k „odlivu mozků“ především do Ruska a Evropy.

---

³²⁶ Rozhovory autora s odborníky, Astana, září 2022.

7.2 Turkmenistán

Praktické záležitosti obchodu

Tato problematika byla podrobně rozebrána v podkapitole věnované Kazachstánu. V případě Turkmenistánu (stejně jako v případech dalších postsovětských středoasijských republik) platí, že vzhledem k mnohaleté společné historii, etnické příbuznosti a dalším znakům lze mnohé závěry aplikovat i zde. Nicméně tu jsou i některé podstatné rozdíly, a právě ty budou předmětem následujících odstavců.

Předně platí, že země není členem EAES, dokonce ani WTO (do WTO si však nedávno podala žádost o členství). V praxi to znamená, že země si v podstatě ve všech oblastech určuje pravidla sama pouze s ohledem na několik málo mezinárodních úmluv, jimiž je vázána. Turkmenistán je oproti Kazachstánu velmi uzavřenou zemí. Deklaruje sice zájem o oboustranně výhodnou spolupráci, nicméně v této oblasti vyvíjí jen velmi málo aktivit. Na rozdíl od jiných zemí regionu neorganizuje s ČR mezivládní ani mezirezortní komise, což je nástroj, který může vzájemnému sblížení pomoci.

V praxi to tedy znamená, že umístění jakéhokoliv zboží z ČR na místní trh podléhá místním procedurám, které bývají poměrně složité. Nejsou však ani nepřekonatelné, je pouze třeba se obrnit trpělivostí. Statistika uvádí, že v r. 2021 se z ČR vyvezlo přes 4000 t zboží v celkové hodnotě cca 312 mil. Kč. To není úplně málo ve srovnání s chudými zeměmi regionu, jako je Tádžikistán či Kyrgyzstán, jedná se však jen o zlomek objemu zboží vyvezeného do Uzbekistánu či dokonce Kazachstánu, kde je rozdíl bezmála dvacetinásobný.

Z dosavadní praxe vyplývá, že do Turkmenistánu se často vyváží nepřímo, zejména přes kazachstánské či uzbecké partnery. Ti se lépe orientují v místních podmínkách a mohou zajistit pravidelné distribuční kanály.

Kromě zmíněných doporučení platných pro Kazachstán je vhodné uvést následující:

- Je dobré trvat raději na platbách předem, nespolehat se na arbitráže v případě neplacení či nedodání nezbytných dokumentů.
- Spolupracovat buď se zkušenou logistickou firmou (takových je ve vztahu k Turkmenistánu v Evropě velmi málo), nebo, pokud jsou k dispozici, s již vyzkoušenými partnery z okolních zemí.
- Platby požadovat v eurech či jiných volně směnitelných měnách (v praxi zejména USD). S konverzí místní měny bývají velké problémy, procesy jsou nákladné a zdoluhavé. Rozdíl mezi oficiálním kurzem (dostupným pouze omezeně) a černým trhem (v něm se většina plateb počítá) je zhruba šestinásobný.
- Turkmenistán je zemí poměrně rozlehlou, navíc platí, že dopravní infrastruktura není v nejlepším stavu a potřebné hustotě. Proto platí, že čím dále od Ašhabadu, tím více problémů a prostojů může nastat.

- Kromě případných partnerů z okolních zemí regionu je vhodné vždy budovat vztahy i s partnerem místním – uzavřenost země si to přímo žádá.
- Málomterá česká banka je připravena a ochotna potvrdit akreditiv. Obecně to však banky nevyklučují, jen je třeba se připravit na delší procedury a vyšší cenu, neboť patrně budou trvat na zapojení korespondenční banky např. z Německa. V každém případě je však dobré tuto možnost zvážit. Rizika obchodu jsou v Turkmenistánu značná a každá možnost pro jejich snížení je vítaná.
- S platební morálkou bývají podobné problémy jako v Kazachstánu; komplikace s placením jsou ještě znásobeny problémy s konverzí měn a nízkou vymahatelností u místních soudů.

Navazování kontaktů, komunikace s partnery

I zde platí podobná pravidla a doporučení, jako v případě Kazachstánu. Naopak rozdíly spočívají zejména v následujícím:

- země je velmi uzavřená, úroveň vzdělání nižší nežli v Kazachstánu. Znalosti Turkmenů o zahraničí a tím spíše o ČR budou velmi omezené. Z toho vyplývá vyšší nedůvěra na počátku i v průběhu jednání.
- Turkmenistán je policejní stát. To znamená, že zejména ve větších centrech bývá bezpečno, nicméně je zase možné se poměrně lehce dostat do problémů. Významnou roli hrají nepsané zákazy a příkazy (*bo'lanok*), které se týkají všech sfér života (od března 2022 se tyto zákazy týkají žen, například řízení auta či dokonce sezení žen na předním sedadle).
- Oproti Kazachstánu zde žije mnohem méně etnických Evropanů (Rusové, Ukrajinci), takže kulturní rozdíly jsou mnohem větší.
- Jestliže se člověk v Kazachstánu občas setká s tím, že něco nefunguje podle zvyklostí z Evropy, že distribuční a prodejní kanály mohou být problematické, v Turkmenistánu je třeba s tím automaticky počítat. Úroveň korupce a neformálních překážek v obchodu je enormní (167. místo v žebříčku Transparency International, index vnímání korupce 2022), klanové vztahy velmi silné, role prezidenta a jeho široké rodiny je ultimativní (jejich rozhodnutí, přání či doporučení nepodléhá kritice), soudy fungují problematičtě, procesy trvají dlouhé roky a cizinec zde vyhrává jen výjimečně.
- Úroveň znalosti angličtiny je zde velmi nízká, bez ruštiny či místního mluvčího v turkmenštině se nelze obejít (nicméně znalost turkmenštiny není v obchodní sféře očekávána, stejně jako znalost místních jazyků u dalších států v regionu). Částečná znalost jazyka (přinejmenším na úrovni základních frází) však může být oceněna. Vyšší znalost na úrovni základní či pokročilé konverzace však může být v Turkmenistánu přijímána spíše s podezřením.
- Kulturní a etická pravidla vycházejí ze silného náboženského cítění, muslimské náboženství zde dominuje. Ženám se silně nedoporučuje cestovat bez doprovodu mužů,

je třeba se vhodně a nevyzývavě oblékat. Nebývá zvykem, aby obchodní jednání zahajovala žena.

- Turkmeni vzhledem k výše uvedenému pijí alkohol zpravidla jen střídmě nebo vůbec ne. Cizinec si alkohol dopřát může, i u něj se však doporučuje střídmost.
- Velmi nevhodná, lépe řečeno téměř zakázaná témata jsou státní zřízení Turkmenistánu, kritika místních poměrů, především prezidenta, bývalého prezidenta a jejich rodiny (obchodní partner obvykle bude mít na tyto struktury napojení), kritika islámu, problematika islámského terorismu.

7.3 Uzbekistán

Praktické záležitosti obchodu

Uzbekistán rovněž není členem EAES. Celní řízení je mnohdy jednodušší než v případě Kazachstánu, Turkmenistánu a dalších zemí. Uzbekistán učinil v posledních letech celou řadu praktických kroků směrem k harmonizaci pravidel mj. i s EU. Míra korupce a neformálních překážek v obchodu je však oproti Kazachstánu znatelně vyšší (126. místo v indexu vnímání korupce, 2022). To samé lze říci i o soudních procedurách a jejich férovosti vůči cizincům. Uzbekistán v této oblasti udělal za poslední dobu určité pokroky, nicméně za Kazachstánem zaostává.

Uzbekistán vnímal sám sebe po dlouhou dobu jako kulturně i ekonomicky nejvyspělejší zemi v regionu. V posledních dvaceti letech však pozici lídra v regionu v mnoha ohledech zaujímá spíše Kazachstán. Oproti ostatním středoasijským republikám je podstatně lidnatější (dnes má okolo 36 mil. obyvatel). Uzbeki tvořili po Rusech a Ukrajincích třetí nejvýznamnější etnikum v SSSR a dnes obývají ve velkých počtech nejen Uzbekistán, ale i sousední státy a Rusko. Uzbeki se oproti Kazachům a Turkmenům v hojných počtech stěhují jinam (převážně jde o ekonomickou migraci) a tento fakt ovlivňuje domácí politiku i ekonomiku.

Jak bylo zmíněno výše, Uzbekistán je v poslední době poměrně značně otevřen zahraniční ekonomické spolupráci. Není přitom limitován členstvím v EAES (nemusí přejímat normy z Ruska a sdílet jeho postupné odcizování mezinárodnímu ekonomickému společenství), ani vlastní uzavřeností, jako třeba Turkmenistán. Uzbekistán již od roku 1994 vyvíjí snahu o členství ve WTO, tyto snahy však po dlouhou dobu byly spíše deklarativního charakteru. K obnovení jednání o vstupu došlo v létě 2020. Země má obecně snahu organizovat mezivládní komise a další smíšené a mezirezortní orgány pro spolupráci s evropskými zeměmi včetně ČR. Příprava a agenda takových jednání však bývá často problematická a chaotická. To je dáno mj. silným klanovým charakterem společnosti, střídajícími se elitami s absencí dlouhodobých cílů, doktrín a důsledného směřování k jejich naplnění, korupcí apod.

Uzbeki mají ve srovnání se sousedy (s výjimkou Kazachů, pro ty to platí obdobně) poměrně dobrý přehled o dění ve světě, o ČR mají solidní povědomí. Oproti Kazachstánu je vliv

muslimské víry větší, pravidla formálnější, alkohol se konzumuje méně. Nicméně je zdejší prostředí o poznání svobodnější než třeba v Turkmenistánu. Uzbekistán je nábožensky tolerantní zemí podobně jako Kazachstán. Je však dobré se ubezpečit o náboženském založení partnera (to platí pro všechny země Střední Asie). V některých případech totiž i obchodní partner může dodržovat některé muslimské zvyky (zejména abstinence). Přivezený suvenýr z Česka, na příklad láhev Becherovky, potom může přinést spíše rozpaky než užitek.

V textu této zprávy byla již několikrát zmíněna čínská konkurence, která pronikla do regionu díky svým příznivým cenám. To však není jejich jediná výhoda. Dle mínění uzbekých expertů nemají evropští partneři dobré povědomí o uzbeké mentalitě. Pro Uzbeky je důležitý dnešek, nikoliv zítřek či vzdálenější budoucnost. Číňané dokáží s Uzbeky lépe pracovat, nabízejí lepší servis, zaškolení, jsou v teritoriu více přítomni. Na druhou stranu Uzbeki potvrzují, že s Čechy se jim jedná dobře a rychle nacházejí společný jazyk.³²⁷ Klíčové jsou pevné osobní vztahy, což platí pro všechny země regionu. Mladší generace zná ČR i díky studiu u nás, Uzbeki studují zejména na ČZU, jejich zkušenosti a vztah k naší zemi jsou veskrze pozitivní.

Uzbekistán se v poslední době otevírá světu, má snahu se účastnit různých jednání v rámci regionu jako prostředník (výrazně se angažuje např. v Afghánistánu), má ambice stát se regionálním lídrem. To vše má pozitivní dopady i na ekonomiku a zahraničně obchodní spolupráci. Uzbekistán byl po léta známý problémy se směnitelností měny a hned několik evropských firem na to doplatilo. V posledních letech se podařilo problém se směnitelností odstranit, nicméně platí, že kurs místního sumu je velmi nestabilní a má setrvalou tendenci klesat. I místní podnikatelé si neradi nechávají vyšší částky v místní měně. Proto se doporučuje brát v úvahu pouze platby v eurech či dolarech, případně jiných stabilních a volně směnitelných měnách.

S Uzbekistánem úspěšně spolupracuje celá řada českých firem. Pro úspěšný start a průběh byznysu platí víceméně podobné předpoklady jako v případě Kazachstánu. Schémata fungování obchodu jsou podobná, týká se to proclení i dodávek. V Uzbekistánu obecně vyžadují méně dokumentů a většinou je požadováno méně zkoušek než v dalších zemích regionu včetně Kazachstánu. Jsou více uznávány certifikáty a zkoušky provedené v EU a USA.

Co se týče logistiky, problémy s pozemním tranzitem přes Rusko je možné vyřešit cestou Turecko–Kavkaz–Kaspické moře–Kazachstán, nicméně tato varianta je cca dvojnásobně dražší, jak potvrzují místní odborníci.³²⁸ Varianta tranzitu přes Írán a Turkmenistán není vhodná. Přímá cargo linka létá z Ostravy dvakrát týdně (Uzbekistan Airways a polská Skylux s technickou zastávkou v Katowicích), nicméně o lince mají subjekty z obou zemí malé povědomí. Přímé chartery (osobní doprava) létají každou neděli.³²⁹

³²⁷ Rozhovory autora s uzbekými podnikateli, zástupci zájmových svazů a akademické obce, Taškent a Samarkand, září 2022.

³²⁸ Rozhovor autora s odborníky z Taškentské státní dopravní univerzity, září 2022.

³²⁹ Rozhovor autora se zástupcem ZÚ Taškent, září 2022.

Většina obchodu v Uzbekistánu jde přes firmy, které mají sídlo v Taškentu. Obchody v regionech jsou rovněž organizovány z centra a tyto firmy mají na místě své spolupracovníky. Složitá jsou jednání s bankami, protože v regionech pracovníci bank neovládají jiný jazyk než uzbečtinu. Komunikace probíhá v ruštině (starší generace) nebo v angličtině.

Otevření dokumentárního akreditivu je zdlouhavé, nicméně se to zejména v nových obchodních případech vyplatí. Obecně řada českých bank akreditivy pro obchody v Uzbekistánu potvrzuje.

V Uzbekistánu je platební morálka o poznání horší než v Kazachstánu, na druhou stranu se zde zlepšila vymahatelnost u soudních a arbitrážních institucí.

7.4 Tádžikistán a Kyrgyzstán

Jde o malé a nepřilíš lidnaté země s hornatým povrchem a solidním přírodním bohatstvím, které ovšem není příliš využíváno v důsledku absence potřebných technologií. Obyvatelstvo je na evropské poměry velmi chudé, míra investic a ochota k nim je nízká. Obě země jsou značně závislé na vývozu pracovních sil a remitencích ze zahraničí. Muslimská víra je zde silnější než v Kazachstánu a kulturní rozdíly větší, mj. i díky absenci významnějších menšin s evropskými kořeny. Jde však o země poměrně tolerantní, zpravidla nemají velký problém s konzumací alkoholu.

Ekonomická síla i velikost trhu těchto zemí způsobuje, že málokterý evropský vývozce je orientován výhradně na tyto trhy. Zpravidla jde spíše o rozšíření aktivit, které má firma v sousedních zemích či Rusku. Kyrgyzstán je členem EAES. Pokud se tedy firma prosadí v Rusku či Kazachstánu, nebývá již problém rozšířit své aktivity i do Kyrgyzstánu.

V těchto zemích se lze rovněž setkat se značnými problémy s kolísáním kurzu místních měn, korupcí a jinými neformálními překážkami obchodu.

I v Kyrgyzstánu a Tádžikistáně platí, podobně jako např. v Uzbekistánu, že obchody probíhají přes centra zemí. A rovněž i pro tyto země platí to, co bylo řečeno výše o akreditivech – ovšem v případě těchto zemí bude ještě nižší ochota českých bank tyto instrumenty potvrzovat. O něco vyšší ochotu lze registrovat v případě Kyrgyzstánu, Tádžikistán se pohybuje v tomto smyslu na podobné úrovni jako Turkmenistán. Obdobné lze říci i o platební morálce.

V těchto dvou zemích je rovněž klíčovým základem úspěchu nalezení vhodného místního partnera a alespoň občasná osobní jednání. Pro všechny země regionu platí, že jsou osobní jednání vskutku „osobní“ a národy Střední Asie jsou velmi pohostinné. I zde je klíčová znalost ruštiny, v Kyrgyzstánu je na vyšší úrovni, velmi solidní je i v tádžických městech, i když mládež ji už ovládá hůře.

Česká republika má v Kyrgyzstánu dobré jméno, a to zejména díky dodávkám československé produkce a také díky povědomí o družstvu Interhelpe, které nechybí zejména starším ročníkům.

Kyrgyzská mentalita se sice od české liší, nicméně není těžké nalézt společnou řeč, sdílíme podobný smysl pro humor a Kyrgyzové jsou podnikaví a pohotiví.³³⁰

Kromě Kazachstánu se stal oblíbenou destinací ruských relokantů Kyrgyzstán, v menší míře také Uzbekistán. I Tádžikistán zaznamenal určitý příliv. Mladí muži, kteří často pracují na dálku, vyhledávají zejména oblasti s kvalitním internetovým připojením, které je především ve větších městech (v Tádžikistánu to však neplatí pro Pamír, kde je internetové připojení špatné všeobecně). Pro mnohé migranty jsou však tyto země pouze zastávkou na jejich cestě do vyspělejších ekonomik.³³¹

Pro přehlednost a srovnání uvádíme tabulku všech zemí regionu s charakteristikou, pozitivními i negativními jevy a jejich intenzitou.

Tabulka 16. Charakteristiky zemí z pohledu českého podnikatele

	Velikost trhu, jeho síla a potenciál	Míra korupce (CPI)	Neformální struktury ve společnosti a omezení z toho vyplývající	Omezení vyplývající z víry a náboženských pravidel	Tolerance k jiným etnikům, kulturám, konzumaci alkoholu	Zdlouhavost soudních (administrativních) procedur, neobjektivita a neférovost vůči cizincům
Kazachstán	AAAA	X (101)	X	X	AAAA	X
Uzbekistán	AAA	XX (126)	XX	XX	AAA	XX
Turkmenistán	AA	XXXX (167)	XXX	XXXX	A	XXXX
Kyrgyzstán	A	XX (140)	XXX	XXX	AAA	XX
Tádžikistán	A	XXX (150)	XXX	XXX	AAA	XXX

Zdroj: Corruption Perceptions Index 2022. *Transparency International* [online]. Berlín, 2023. [cit. 2023-05-11].

Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>; vlastní zkušenosti firmy podnikající v teritoriu.

Legenda:

A – pozitivní jevy (čím více A, tím vyšší míra)

X – negativní jevy (čím více X, tím vyšší míra)

Pozn.: jde o srovnání jednotlivých zemí mezi sebou, nikoliv se světovým průměrem či průměrem v EU.

³³⁰ Rozhovor s honorárním konzulem ČR a podnikatelem, Biškeek, září 2022.

³³¹ Rozhovory autora s ruskými relokanty, Biškeek, září 2022.

ZÁVĚR

Strategická role Střední Asie na hospodářské mapě světa roste, a to nejen pro tradiční partnery, jako je Rusko, Čína nebo Turecko. Střední Asie již není z hlediska hlavních ekonomických hráčů periferií v obrovském euroasijském prostoru. Současná situace může poskytnout nové šance i pro EU, respektive její členské státy. Pro EU i Střední Asii se otevírá vzájemně výhodný obchod v oblasti nerostného bohatství, nejen ropy a zemního plynu, ale do budoucna i dodávek tzv. kritických nerostných surovin, které představují důležité materiálové komponenty pro moderní, technologicky náročná odvětví. Střední Asie sice není zpravidla jmenována mezi hlavními zdrojovými zeměmi těchto surovin, snad s výjimkou Kazachstánu, ale paleta jejich zásob je velmi pestrá. To si již uvědomila Čína a v nedávné době také USA. Klíčovým problémem EU bude dopravit tyto suroviny, ale také další zboží po kapacitně nedostatečném dopravním koridoru přes Kaspické moře, Kavkaz a Turecko. Tranzit přes Rusko je v současnosti nespolehlivý, může docházet ke komplikacím na přepravních trasách a k prostojům. Růst cen dopravy a pojistného nepříznivě ovlivňuje ekonomický výsledek obchodních operací. Na druhou stranu byl však zaznamenán pozitivní trend, kdy mnohé firmy začaly objevovat nové trhy mimo Rusko, včetně těch středoasijských. A nejedná se pouze o obcházení sankcí, ačkoliv tyto praktiky se rovněž podílejí na zvýšených vývozech do regionu. I v České republice ožívá zájem o Střední Asii, jehož potvrzením byla nedávná návštěva premiéra ČR v Kazachstánu a Uzbekistánu. Doprovázen byl podnikatelskou misí a zástupci významných českých institucí zaměřených na podporu exportu. Přes mnohé nepříznivé faktory má jistě smysl nacházet mezery na těchto trzích pro nové podnikatelské záměry a soustředit úsilí na průnik do tohoto regionu i přes skutečnost, že se jedná o vstup časově náročný a je třeba čelit silící konkurenci. Konkrétní možnosti jsou zmíněny v textu této zprávy i ve shrnutí na jejím začátku. Nejen v souvislosti s konfliktem na Ukrajině, rostoucí mocí Číny a dalším geopolitickým vývojem se však může situace v regionu i jednotlivých zemích dynamicky měnit, a je tedy třeba ji průběžně monitorovat.

SEZNAM ZDROJŮ

- „Taliban“ nazval Kitaj osnovnym partnerom Afganistana. *Interfax* [online]. Moskva, 03.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.interfax.ru/world/788319>.
- 20 years of Swiss membership of IMF and World Bank. *State Secretariat for Economic Affairs* [online]. Bern, 2012 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/seco/nsb-news/medienmitteilungen-2012.msg-id-45812.html>.
- 2020 UN E-Government Survey. *Organizace spojených národů* [online]. New York, 2020 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2020>.
- About us. *TALCO* [online]. Dušanbe, 2022. Dostupné z: <https://www.talco.com.tj/en/about>.
- ADB Key Indicators Database. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://kidb.adb.org/economies/kazakhstan>.
- AFD to Extend its Cooperation with Uzbekistan by 2025. *AFD* [online]. Paříž, 11.05.2022 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.afd.fr/en/actualites/communique-de-presse/afd-extend-cooperation-uzbekistan>.
- Afganistan posle uchoda SŠA: vakuum bezopasnosti navsegda? *Meždunarodnyj diskussionnyj klub „Valdaj“* [online]. Moskva, 20.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/events/own/onlayn-diskussiya-afganistan-posle-ukhoda-ssha-vakuum-bezopasnosti-navsegda/>.
- Ambrosio, T. Between Threat, Alliance and Multivectorism: Kazakh-Russian Relations in the Wake of the Russo-Ukrainian War, in: *A Revolt in the Steppe*, ed. Jean-François Caron, London, 2023, s. 25-52.
- Analiz tendencij mirovoj trgovli i vněšněj trgovli Kazachstana. *Qazaqstan Exportal* [online]. Astana, 2021 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://export.gov.kz/export/finished_research?lang=ru.
- Aripov, A. Kitajskije investory vzjali v razbrabotku gruppu mestorožděnij zolota v Tadžikistane. *Nastojščee vremja* [online]. 27.08.2019 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://www.currenttime.tv/a/tajikistan-gold-mining-china/30131784.html>.
- Asian Development Outlook. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/863591/asian-development-outlook-april-2023.pdf>.
- Avakov, A. „ego prevoschoditěl’stvo“: otnošenije Tadžikistana i Uzbekistana k „Talibanu“ zasošlis’. *Moskovskij Komsomolec* [online]. Moskva, 09.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné

z: <https://www.mk.ru/politics/2021/09/09/ego-prevoskhoditelstvo-otnoshenie-tadzhikistana-i-uzbekistana-k-talibanu-razoshlis.html>.

Baev, P. Eurasian Summit of Hidden Tensions and Thin Pretenses, *Eurasia Daily Monitor* [online]. 19.09.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://jamestown.org/program/eurasian-summit-of-hidden-tensions-and-thin-pretenses/>.

Bazy ne budet? Kak Rossiya odnositsja k vněšnim vojennym partneram stran Central'noj Azii. *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 10.05.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/evgeniya-kim/bazy-ne-budet-kak-rossiya-otnositsya-k-vneshnim-voennym-partneram-stran-tsentralnoy-azii/>.

Bekzhanova, T. K. a Temirova, A. B. Non-observed Economy as a Part of the Developing Economy. *Reports of the National Academy of Science of the Republic of Kazakhstan*. 2019, 2(324), s. 215–222.

Blue Peace [online]. 2022. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.thebluepeace.org>.

Bohr A. Turkmenistan. *Power, Politics and Petro-Authoritarianism*. London: Royal Institute of International Affairs, 2016, s. 38-39; Berdyeva, A. Eksperty: Děngi za gaz v Turkmenii idut mimo bjudžeta. *Deutsche Welle* [online]. Bonn, 11.05.2009 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.dw.com/ru/эксперты-деньги-за-газ-в-туркмении-идут-мимо-бюджета/a-4236380>.

Bossuyt, F. The EU's and China's development assistance towards Central Asia: low versus contested impact. *Eurasian Geography and Economics*. 2019, 59 (5-6), s. 606-631.

Bottom 50% national income share. *World Inequality Database* [online]. 2022 [cit. 2022-01-28]. Dostupné z: <https://wid.world/>.

Brands, H. China's Land Grab in Bhutan Is the New Face of War. *Bloomberg* [online]. New York, 16.05.2021 [cit. 2021-09-10]. Dostupné z: <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-05-16/china-s-land-grab-in-bhutan-is-the-new-face-of-war>.

Brautigam, D. A critical look at Chinese 'debt-trap diplomacy': the rise of a meme. *Area Development and Policy*. 2020, 5(1), s. 1-14.

Burkov, V. G. Rol' Turkmenistana vo vněšněj politike Rossijskoj federacii: vozmožno li strategičeskoje partnerstvo? (po materialam issledovanij učenyh – predstaviteľej petěrburgskoj naučnoj školy). *Novoje slovo v nauke i praktike: gipotezy i aprobacija rezul'tatov*. 2016, 23.

Butyrskaja, N. Putin v slaboj pozicii: počemu na vstreči s nim opozdyvajut prezidenty, *Zerkalo neděli* [online]. 17.09.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://zn.ua/international/putin-v-slaboj-pozitsii-pochemu-na-vstrechi-s-nim-opazdyvajut-prezidenty.html>.

Central Asia (Kyrgyzstan, Tajikistan, Uzbekistan). *SDC* [online]. Bern, 2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/deza/en/home/countries/central-asia.html>.

Central Bank of Turkmenistan [online]. Ašchabad, 2022 [cit. 2022-04-13]. Dostupné z: <https://www.cbt.tm/en/banklar.html>.

Central'naja Azija i ukrajinskij krizis. Doklad meždunarodnogo diskussionogo kluba Valdaj. [online]. Moskva, 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/files/43693/>.

Coffey, L. Time for a U.S. Strategy in the Caspian. *The Heritage Foundation* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2023-06-03]. Dostupné na: <https://www.heritage.org/europe/report/time-us-strategy-the-caspian>.

Cohen, A. a Grant, J. Foreign Investment in Central Asia: Actors and Drivers. *International Tax and Investment Center* [online]. Washington, D.C., 2020 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://www.iticnet.org/s/Foreign-Investment-in-Central-Asia-Actors-and-Drivers.pdf>

Corruption Perceptions Index 2022. *Transparency International* [online]. Berlín, 2023. [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>.

Country Partnership Framework for the Republic of Tajikistan for the Period FY19-FY23. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/tajikistan/publication/cpf-2019-2023>.

Country Partnership Framework for Uzbekistan for the Period FY16-FY20. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2016 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/537091467993490904/uzbekistan-country-partnership-framework-for-the-period-fy16-20>.

Country profiles. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://oec.world/>.

Country Risk Classifications of the Participants to the Arrangement on Officially Supported Export Credits. *OECD* [online]. Paříž, 2023 [cit. 2023-02-27]. Dostupné z: <https://www.oecd.org/trade/topics/export-credits/documents/cre-crc-historical-internet-english.pdf>.

Čoršanbijev, P. Bolee treti gumpomošči Tadžikistan v 2020 godu polučil ot Kitaja. *Asia Plus* [online]. Dušanbe, 18.01.2021 [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20210118/bolee-treti-gumpomotshi-tadzhikistan-v-2020-godu-poluchal-ot-kitaya>.

Čoršanbijev, P. Kitajskije investicii perevalili za 3 milliarda dollarov. *Asia Plus* [online]. Dušanbe, 18.05.2021. [cit. 2022-04-07]. Dostupné z: <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20210518/kitajskie-investitsii-v-tadzhikistane-perevalili-za-3-milliarda-dollarov>.

Dave, B. a Kobayashi, Yu. China's silk road economic belt initiative in Central Asia: economic and security implications. *Asia Europe Journal*. 2016, 16, s. 267–281.

Davlatzoda, D. Afganistan – strana voplej i krika, mog by stat' procvetajuščim gosudarstvom. *Asia-Plus Tajikistan* [online]. Dušanbe, 04.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/opinion/20210904/afganistan-strana-voplei-i-krika-mogla-bi-stat-protsvetayutshim-gosudarstvom>.

Development Cooperation Profiles: France. *OECD iLibrary* [online]. 2022 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/29927d90-en/index.html?itemId=/content/component/29927d90-en>.

Džobrenadze, I. Dlja čego rossijskije vojennyje „poselilis“ na granice s Afganistanom. *Rosbalt* [online]. Moskva, 31.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.rosbalt.ru/world/2021/07/29/1913530.html>.

Ekonomika Kazachstana 2022. *Cifry, analiz, prognozy* [online]. 07.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://marketingcenter.kz/20/economy-kazakhstan.html#invest>.

Est' li u Kitaja konkurenty za vlijanije v Tadžikistaně? *Deutsche Welle* [online]. Bonn, 21.06.2019 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://amp.dw.com/ru/есть-ли-у-китая-конкуренты-за-влияние-в-таджикистане/a-49295322>.

EU Official Calls On Kyrgyzstan To Prevent Russia From Evading Sanctions. *RFE/RL Kyrgyz Service* [online]. Biškeek, 28.03.2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/eu-official-kyrgyzstan-russia-evading-sanctions/32338817.html>.

EU-Kazakhstan Enhanced Partnership and Cooperation Agreement (Resolution). *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0485_EN.html.

Evropská komise představila 11. balíček sankcí proti Rusku. Má zamezit obcházení už zavedených opatření. *Český rozhlas* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/sankce-proti-rusku-a-cine_2305081711_mfk.

Fact Sheets on the European Union. Central Asia. *Evropský parlament* [online]. Štrasburk, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/178/central-asia>.

Family Perks. *OCGRP Tajikistan* [online]. 27.12.2019 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.ocgrp.org/en/moneybymarriage/family-perks>.

Finansovye reformy: rezul'taty i dostiženia. *Jangi Uzbekiston* [online]. Taškent, 11.12.2021 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: <https://yuz.uz/ru/news/finansove-reform-rezultat-i-dostijeniya>.

France and Uzbekistan expand areas of cooperation. *GRATA International* [online]. 29.10.2018 [cit. 2022-11-16]. Dostupné z: <https://gratanet.com/news/france-and-uzbekistan-expand-areas-of-cooperation>.

GDP growth (annual %) – Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-18]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=KG>.

GDP growth (annual %) – Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-18]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=KG>.

GDP growth (annual %) – Tajikistan, Russian Federation. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=TJ-RU>.

GDP growth (annual %) – Uzbekistan. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=UZ>.

Geopolitika Kitaja na Pamire i jeho „lipkaja sila“ v Tadžikistaně. *Central Asian Analytical Network* [online]. 07.05.2020 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.caa-network.org/archives/19738>.

Global Economic Prospects. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-05-07]. Dostupné z <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/254aba87-dfeb-5b5c-b00a-727d04ade275/content>.

Global Europe – Programming. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2022 [cit. 2022-05-09]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/international-partnerships/global-europe-programming_en.

Halimov, J. Chonahói Beg Sabur. *Faraz* [online]. Dušanbe, 04.03.2019 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://faraj.tj/sahifai-asosy/hukumat/honahoi-beg-sabur/?fbclid=IwAR2ogKfwPz43b7SfuHK2D3MGIyGVDDCY3wpN1hVkxnYSAHJm3A4wjMnH9Jw>.

Higher German exports to Russia's neighbours fuel sanctions evasion fears. *Reuters* [online]. Londýn, 17.05.2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/german-exports-russias-neighbours-fuel-sanctions-evasion-fears-2023-05-16/>.

Hirsch, M. How Pakistan Could Become Biden's Worst Enemy. *Foreign Policy* [online]. Washington D.C., 06.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2021/08/06/pakistan-taliban-biden-afghanistan-worst-enemy/>.

Hofman, I. Politics or profits along the „Silk Road“ what drives Chinese farms in Tajikistan and helps them thrive? *Eurasian Geography and Economics*. 2016, 3(57), s. 457-481.

Horák, S. a Souleimanov, E. *Islamic Radicals in Northern Caucasus and Central Asia*. OSCE Yearbook 2006 (Schlichting, U., ed.). Institute for Peace Research and Security Policy, University of Hamburg/Nomos, Baden-Baden, 2007, s. 271-287.

Horák, S. Osobnosti vneshnej politiky personalistskih rezhimov (na primere Turkmenistana). *Mezhdunarodnaja analitika*. 2021, 12(2), s.153-169.

Horák, S. Politický islám ve Střední Asii. Radikální islamisté nebo utlačovaní muslimové? In: Slobodník, M. a Kovács, A., eds. *Politická moc verzus náboženská autorita v Ázii*. Bratislava: Chronos, 2006, s. 85-107.

Horák, S. Střední Asie modernizuje železnici. Chce získat víc z přepravy mezi Čínou a Evropou. *Exportmag* [online]. 22.06.2022. Dostupné z: <https://www.exportmag.cz/mezinarodni-obchod/stredni-asie-modernizuje-zeleznici-chce-ziskat-vic-z-prepravy-mezi-cinou-a-evropou/>.

Horák, S. Turkmenistan in Railway Geopolitics, *Central Asia Survey*. 2023, 42(1), s. 171-190.

Horn, S., Reinhart, C. a Trebesch, C. *China's Overseas Lending*. Kiel Working Paper No 2132. Kiel Institute for the World Economy, 2019.

Hurley, J. a kol. *Examining the Debt Implications of the Belt and Road Initiative from a Policy Perspective*. Policy Paper. Center for Global Development. Washington, D.C., 2018 [cit. 2021-09-13]. Dostupné z: <https://www.cgdev.org/publication/examining-debt-implications-belt-and-road-initiative-a-policy-perspective>.

Chen, X. a Fazilov, F. Re-centering Central Asia: China's „New Great Game“ in the old Eurasian Heartland. *Palgrave Communications*. 2018, 4(71).

China Global Investment Tracker. *American Enterprise Institute* [online]. Washington DC, 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/>.

China stepping up military cooperation with Tajikistan. *Eurasianet* [online]. 22.11.2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/china-stepping-up-military-cooperation-with-tajikistan>.

Chupilkin, M., Javorcik, B. a Plekhanov, A. The Eurasian roundabout: Trade flows into Russia through the Caucasus and Central Asia. Working Paper No. 276. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj*. [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/publications/working-papers/the-eurasian-roundabout>.

Ilkhamov, A. How Sanctions Against Russia Affect Central Asian Economies, *Central Asia Due Diligence* [online]. 03.05.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <http://cenasiaduediligence.uk/how-sanctions-against-russia-affect-central-asian-economies>.

Individuals using the Internet (% of population). *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=KZ-KG-UZ-TJ-TM-CZ-1W>.

Inflation, consumer prices (annual %) – Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-08]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?locations=KG>.

Infljacia godovaja, s načala goda i mēšačnaja. *Centrální banka Republiky Uzbekistán* [online]. Taškent, 2023 [cit. 2023-06-05]. Dostupné z: <https://cbu.uz/ru/monetary-policy/annual-inflation/indicators/>.

Informacionnaja vojna v Kazachstane. *IA-Centr.ru* [online]. Moskva, 02.06.2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/maksim-kaznacheev/informatsionnaya-voyna-v-kazakhstane-zapad-rastit-natsionalistov-dlya-borby-s-rossiey-i-kitaem/>.

Investicii. *Národní statistický úřad Kyrgyzské republiky* [online]. Biškek, 2023 [cit. 2022-05-06]. Dostupné z: <http://www.stat.kg/ru/statistics/investicii/>.

Jaborov, S. Chinese Loans in Central Asia: Development Assistance or „Predatory Lending“? In Laruene, M. (Ed.) *China's Belt and Road Initiative and its Impact in Central Asia*. Washington, D.C.: The George Washington University, 2018, Central Asia Program.

Joint Communication to the European Parliament and the Council the EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. *EUR-Lex* [online]. Brusel, 2019 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:52019JC0009>.

Jones, L. a Hameiri, Sh. *Debunking the Myth of 'Debt-trap Diplomacy'. How Recipient Countries Shape China's Belt and Road Initiative*. Chatham House Research Paper, 2020. Dostupné z: <https://www.chathamhouse.org/2020/08/debunking-myth-debt-trap-diplomacy>.

Jonova, J. Tadžikistan v orbitě interesov Kitaja i Rossii. *Rossija i novyje gosudarstva Jevrazii*. 2019, 11(3), s. 107-120.

Junxia, L. Investments in the energy sector of Central Asia: Corruption risk and policy implications. *Energy Policy*. Elsevier, 2020, č. 133 (C).

Kak Tadžikistan prevraščajetsja v zonu osobych interesov Kitaja. *Central Asian Analytical Network* [online]. 31.01.2021 [cit. 2022-04-22]. Dostupné z: <https://www.caa-network.org/archives/21363>.

Kalmykov, A. Nesmětnyje sokrovišča Afganistana. Komu dostanutsja meď, zoloto i litij pri talibach? *BBC News Russian Service* [online]. Londýn, 26.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/russian/features-58330566>.

Karajev, S. 210 milionov dollarov, V 2021 godu Kitaj bol'she vsech investiroval v Tadžikistan. *Asia Plus* [online]. Dušanbe, 11.02.2022 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/economic/20220211/210-millionov-v-2021-godu-kitai-bolshe-vseh-investiroval-v-tadžikistan>.

Kazakh President Signs into Law Long-Debated Bill Banning Land Ownership By Foreigners. *RFE/RL's Kazakh Service* [online]. Washington, D.C., 13.05.2021 [cit. 2021-09-

13]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-ban-on-foreigners-owning-land-becomes-law/31252826.html>.

Kazakhstan Country Partnership Framework 2020–2025. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/cpf-2020-2025>.

Kazakhstan Has Become a Pathway for the Supply of Russia's War Machine. Here's How It Works. *Organized Crime and Corruption Reporting Project* [online]. 19.05.2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://www.occrp.org/en/investigations/kazakhstan-has-become-a-pathway-for-the-supply-of-russias-war-machine-heres-how-it-works>.

Kim, Je. Central'naja Azija prodolžit sporit' iz-za Afganistana – eksperty. *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 09.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/evgeniya-kim/tsentralnaya-aziya-prodolzhit-sporit-iz-za-afganistana-eksperty/>.

Klub „Valdaj“ i Institut strategičeskich i mežregional'nych issledovanij pro prezidente Uzbekistana podpisali soglašenije o sotrudničestve. *Meždunarodnyj diskussionnyj klub „Valdaj“* [online]. Moskva, 10.11.2019 [cit. 2021-08-19]. Dostupné z: https://ru.valdaiclub.com/events/posts/articles/valday-uzbekistan-sotrudnichestvo/?sphrase_id=505285.

Kluczevska, K. Tajikistan's Atomised Peace: Approaching Conflict Management from the Ground Up. *Journal of Intervention and Statebuilding*. 2020, 14(4), s. 551-570.

Knjazev, A. Otkuda ischodjat ugrozy bezopasnosti dlja Central'noj Azii. *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 27.05.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/aleksandr-knyazev/knyazev-otkuda-iskhodyat-ugrozy-bezopasnosti-dlya-tsentralnoj-azii-/>.

Konsolidované znění nařízení Rady (EU) č. 833/2014 obsahující veškeré změny provedené k 5. únoru 2023 včetně tzv. 10. balíčku sankcí. *Ministerstvo průmyslu a obchodu* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://www.mpo.cz/assets/cz/zahranicni-obchod/licencni-sprava/sankce-vuci-rusku-a-belorusku/2023/3/konsolidovane-zneni-narizeni-k-5--2--2023_1.pdf.

Kožemjakin, S. Azijatskij izlom. Bor'ba za Afganistan ne prekraščajetsja. *CentrAsia* [online]. 13.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://centrasia.org/news2.php?st=1631550660>.

Krivošejev, K. „Ot Rossii chotělos's by bol'sej posledovatel'nosti i opredelennosti“. *Kommersant* [online]. Moskva, 21.05.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/4825092>.

- Kudaibergenova, D. T. a Laruelle, M. Making sense of the January 2022 protests in Kazakhstan: failing legitimacy, culture of protests, and elite readjustments. *Post-Soviet Affairs*. 2022, 6, s. 441-459.
- Kuzmina, E. Borba za investicii i seryj import: otnosheniya Kyrgyzstana i Kitaja. *Eurasia Expert* [online]. Moskva, 2019 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://eurasia.expert/investitsii-i-seryj-import-otnosheniya-kyrgyzstana-i-kitaja/>.
- Kyrgyz Republic – Country Partnership Framework for the Period FY19-FY22. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2018 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/358791542423680772/kyrgyz-republic-country-partnership-framework-for-the-period-fy19-fy22>
- Kyrgyz Republic. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/country/kyrgyz-republic>.
- Kyrgyz Republic. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/KG_e.pdf.
- Kyrgyz Republic: By the Numbers. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2022 [cit. 2022-07-06]. Dostupné z: <https://data.adb.org/dashboard/kyrgyz-republic-numbers>.
- Kyrgyzstan. *ITC Trademap* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.trademap.org/>.
- Kyrgyzstan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/kgz>.
- Kyrgyzstan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2023 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Kyrgyzstan>.
- Lidery talibov, daže jesli ich priznajut, ne smogut izbežat' Meždunarodnogo ugolovnogo suda. *Asia-Plus Tajikistan* [online]. Dušanbe, 15.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/laworder/20210915/lideri-talibov-dazhe-esli-ih-priznayut-ne-smogut-izbezhat-mezhdunarodnogo-ugolovnogo-suda>.
- Lillis, J. Europe woos Central Asia as Russia's appeal wanes, *Eurasianet.org* [online]. 18.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/europe-woos-central-asia-as-russias-appeal-wanes>.
- Lillis, J. Kazakhstan: Russia's war brings economic doom and gloom, *Eurasianet.org* [online]. 27.10.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/kazakhstan-russias-war-brings-economic-doom-and-gloom>.
- Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above) – Kazakhstan, Kyrgyz Republic, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit.

2023-05-11]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS?locations=KZ-KG-TJ-TM-UZ>.

Living in Debt: To Whom and How Much Does Tajikistan Owe? *Cabar.Asia* [online].

Institute for War and Peace Reporting, London, 17.02.2021 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z:

<https://cabar.asia/en/living-in-debt-to-whom-and-how-much-does-tajikistan-owe>.

Machmudov, R. Afganskij vektor sovremennoj vněšněj politiki Uzbekistana. *Afghanistan.ru* [online]. 26.02.2023 [cit. 2023-06-02]. <https://afghanistan.ru/doc/150247.html>.

Mamadžojev, M. Russia imports in Tajikistan: rising prices and shortages of goods.

Cabar.Asia [online]. 03.03.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/russian-imports-in-tajikistan-rising-prices-and-shortage-of-goods>.

Masopust, Fr. Dveře do Střední Asie máme otevřené, Česko tam má dobrý zvuk. *Komora SNS* [online]. Praha, 14.02.2017 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z:

<http://www.komorasns.cz/post/show?postId=555>.

Matyakubova, D. The perils of rebuilding Uzbekistan: The rise of glass and glitter. In Hug. A. *Spotlight on Uzbekistan*. Foreign Policy Centre, 2020, str. 84-92.

Medina L. a Schneider F. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? *International Monetary Fund* [online]. Washington, D.C., 2018 [cit. 2021-09-12]. Dostupné z: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>.

Migration Profile, Tajikistan, 2020. *Migrants and Refugees* [online]. Vatican City, 2021 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://migrants-refugees.va/wp-content/uploads/2021/03/2020-CP-Tajikistan-EN.pdf>.

Mjatiev, R., Šichmuradov, B. a Kupfer, M. Turkmenskije gosudarstvennye zavody eksportirujut produkciju čerez neprozračnyje kompanii, svjazannye s plemjannikami prezidenta. *Turkmen.news* [online]. 14.10.2021. [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://turkmen.news/pandora-papers-turkmenistan/>.

Morozova, Je. Kak izmenilis' otnošenija meždu Kyrgyzstanom i Rossijej posle načala vojny v Ukraine? Mnenije experta, *Bulak.kg* [online]. 28.05.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://bulak.kg/2023/05/28/kak-izmenilis-otnosheniya-mezhdu-kyrgyzstanom-i-rossiej-posle-nachala-vojny-v-ukraine-mnenie-eksperta/>.

Moškin, M. Afganskaja geostrategija prosta. Posle zachvata Kunduza taliby načnut šturm Kabula. *Vzgljad* [online]. Moskva, 08.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://vz.ru/news/2021/8/8/1112892.html>

Muminov, F. a Varol, A. E. Screening of Foreign Investment in the Context of Turkmenistan's FDI (Foreign Direct Investment) Regime. *Public and Private International Law Bulletin*. 2020, 40(1), s. 424.

Muradova, N. An Ideal Investor to Come: Diversification of energy export of Turkmenistan. Central Asia Fellowship Paper No. 10, s. 3. *Central Asia Program* [online]. Washington D.C., 2019 [cit. 2022-03-03]. Dostupné z: <https://centralasiaprogram.org/archives/8673>.

Na programmu importozamščenija planirujut napravit' 4,3 trln tenge. *Kapital.kz* [online]. Almaty, 2022 [cit. 2022-05-15]. Dostupné z: <https://kapital.kz/economic/105380/na-programmu-importozameshcheniya-planiruyut-napravit-4-3-trln-tenge.html>.

Nacional'nyj proekt po razvitiyu predprinimatel'stva na 2021–2025 gody. *Primeminister.kz* [online]. Astana, 2021 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z: <https://primeminister.kz/ru/nationalprojects/nacionalnyy-proekt-po-razvitiyu-predprinimatel'stva-na-2021-2025-gody-159610>.

Nalogovaja reforma v predvaritel'nyh rezul'tatach. *Review.uz* [online]. 17.09.2021 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://review.uz/post/nalogovaya-reforma-v-predvaritel'nyh-rezultatach>.

Nebyvalyj rost exporta iz stran Central'noj Azii v Rossiju na foně sankcij, *Radio Azattyq* [online]. 16.11.2022 [cit. 2023-05-31]. <https://rus.azattyq.org/a/nebyvalyy-rost-eksporta-iz-stran-tsentralnoy-azii-v-rossiyu-na-fone-sanktsiy/32131950.html>.

New World Bank country classifications by income level: 2022–2023. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://blogs.worldbank.org/opendata/new-world-bank-country-classifications-income-level-2022-2023>.

Nikolajeva, L. J. Rol' ruskogo naselenija Tadžikistana v transformirujuščemsja obščestve. *Sravnitel'lanja politika*. 2015, 2(19), s. 100-109.

O'zbekiston Afghonistonga gumanitar jordam jubordi. *Kun.uz* [online]. Taškent, 14.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://kun.uz/news/2021/09/14/zbekiston-afghonistonga-gumanitar-yordam-yubordi>.

Ob itogah provedeniya IPO i otkrytii vtorichnyh torgov akcijami AO NK «KazMunajGaz». *KazMunajGaz* [online]. Astana, 2022 [cit. 2023-05-21]. Dostupné z: <https://www.kmg.kz/ru/press-center/press-releases/ob-itogah-provedeniya-ipo-i-otkrytii-vtorichnyh-torgov-akcijami-ao-nk-kazmunajgaz/>.

Ob utveržđenii Gosudarstvennoj programmy infrastruktornogo razvitija „Nyrly zhol“ na 2020–2025 gody. Postanovljenje Pravitel'stva Respubliki Kazachstan ot 31 děkabrja 2019 goda № 1055. *Adilet* [online]. Astana, 2019 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900001055>.

Ob utveržđenii Gosudarstvennoj programmy žiliščno-kommunal'nogo razvitija „Nyrly žer“ na 2020–2025 gody. Postanovljenje Pravitel'stva Respubliki Kazachstan ot 31 děkabrja 2019 goda № 1054. *Adilet* [online]. Astana, 2020 [cit. 2022-05-04]. Dostupné z: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000372>.

Orazkuliev, D. *Ekonomika bez riskov. Nějtraľnyj Turkmenistan*, 14.03.2013, č. 72-74, s. 9.

Osipova, I. Re-export Hub. Will grey Schemes of Sanctioned Goods Resale to Russia Harm Kazakhstan? *Cabar.Asia* [online]. 09.02.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/re-export-hub-will-grey-schemes-of-sanctioned-goods-resale-to-russia-harm-kazakhstan>.

Otorbajev, Dž. Koordinirujutsja li strategii Rossii i Kitaja po otnošeniju k Central'noj Azii? *Meždunarodnyj diskussionnyj klub Valdaj* [online]. Moskva, 12.01.2021 [cit. 2021-8-19]. Dostupné z: https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/koordiniruyutsya-li-strategii-rossii-i-kitaya/?sphrase_id=505308.

Palmer, J. Is China Replacing Russia in Central Asia? *Foreign Policy* [online]. 23.05.2023. [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2023/05/23/china-central-asia-xian-summit-russia-ukraine/>.

Panfilova, V. Turkmenistan zagnali v děmografičeskiju jamu. *Nějzavisimaja gazeta* [online]. Moskva, 05.07.2021 [cit. 2022-03-15]. Dostupné z: https://www.ng.ru/cis/2021-07-05/1_8190_turkmenistan.html.

Peredumali: ot kazachstanskich projektov otkazyvajutsja inostrannyje investory. *Lsm.kz* [online]. Almaty, 2020 [cit. 2022-05-02]. Dostupné z: <https://lsm.kz/kakie-proekty-tak-i-ostalis-na-bumage>.

Peyrouse, S. Discussing China: Sinophilia and sinophobia in Central Asia. *Journal of Eurasian Studies*. 2016, 7, s. 14-23.

Pohyb zboží přes hranice podle zboží a zemí (HS 2). *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2023 [cit. 2023-06-03]. Dostupné z: <https://apl.czso.cz/pll/stazo/STAZO.STAZO>.

Pomfret, R. *The Central Asian Economies in the Twenty-First Century. Paving a New Silk Road*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2019.

Pomfret, R. *The Economies of Central Asia*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 1995.

Poverty Data. *Asijská rozvojová banka* [online]. Mandaluyong, 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.adb.org/countries/kazakhstan/poverty>, <https://www.adb.org/countries/kyrgyz-republic/poverty>, <https://www.adb.org/countries/tajikistan/poverty>, <https://www.adb.org/countries/turkmenistan/poverty>, <https://www.adb.org/countries/uzbekistan/poverty>.

Predvaritel'nyje rezul'taty perepisi naselenija i žiliščnogo fonda Respubliki Tadžikistan v 2020 g. *Statistická agentura při prezidentu Republiky Tadžikistán* [online]. Dušanbe, 2021 [cit. 2022-03-22]. Dostupné z: <https://www.stat.tj/ru/news/news-of-agency/round-table>

[preliminary-results-of-the-population-and-housing-census-of-the-republic-of-tajikistan-jn-2020-](#).

Programma importozameščeniya do 2025 goda razrabatyvaetsya v Kazachstaně.

Primeminister.kz [online]. Astana, 2022 [cit. 2022-05-07]. Dostupné z:

<https://primeminister.kz/ru/news/programma-importozameshcheniya-do-2025-goda-razrabatyvaetsya-v-kazahstane-2631455>.

Projects & Operations. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/projects-home>.

Průvodce službami státní podpory pro rozvoj podnikání. *BusinessINFO.cz* [online]. Praha, 2022 [cit. 2022-02-02]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/navody/pruvodce-sluzbami-statni-podpory-pro-rozvoj-podnikani/>.

Ramachandran, S. ISKP Attacks in Uzbekistan and Tajikistan. *The Central Asia-Caucasus Analyst* [online]. 31.08.2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z:

<https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13731-iskp-attacks-in-uzbekistan-and-tajikistan.html>.

Reforma bankov v prizme rossijskogo opyta. *Review.uz* [online]. 04.11.2021 [cit. 2022-03-24]. Dostupné z: <https://review.uz/post/reforma-bankov-v-prizme-rossiyskogo-opta>.

Regional'nyj obzor 2021 goda. *Qazaqstan Exportal* [online]. Astana, 2022 [cit. 2022-04-19]. Dostupné z: https://export.gov.kz/export/finished_research.

Research and development expenditure (% of GDP). *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z:

<https://data.worldbank.org/indicator/GB.XPD.RSDV.GD.ZS?locations=KZ-KG-UZ-TJ-TM-CZ>.

Rezultaty mēr po privlječeniju investicij v Uzbekistan v 2017–2022 godach. *UzDaily* [online]. Taškent, 06.02.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z:

<https://www.uzdaily.uz/ru/post/75348>.

Rodríguez-Pose, A. a Bartolucci, F. *Regional Inequality Study for Kazakhstan*. The Republic of Kazakhstan: Joint Government of Kazakhstan and the Asian Development Bank Knowledge and Experience. Asian Development Bank, 2021.

Rossija obognala Kitaj po investicijam v Uzbekistan. *Forbes Kazakhstan* [online]. Almaty, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: https://forbes.kz/news/2023/02/19/newsid_295424.

Rossijskij politolog predpoložil, počemu Rossija ně vmešalas' v kyrgyzsko-tadžikskij konflikt. *Vesti.kg* [online]. Biškek, 2021, 30.04.2021 [cit. 2021-08-19]. Dostupné z:

<https://vesti.kg/politika/item/85608-rossijskij-politolog-predpolozhil-pochemu-rossiya-ne-vmeshalas-v-kyrgyzsko-tadzhikskij-konflikt.html>.

Russia shows tentative willingness to let U.S. use Central Asia bases. *Eurasianet* [online]. New York, 19.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/russia-shows-tentative-willingness-to-let-us-use-central-asia-bases>.

Russian direct investments in Central Asia exceeded \$3.6 billion in 2022. *News Central Asia*. [online]. Karáčí, 2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z: <https://www.newscentralasia.net/2023/05/16/russian-direct-investments-in-central-asia-exceeded-3-6-billion-in-2022/>.

Sabir, F. „Afganistan v regional'noj sistěme gidropolitiki“. *Afghanistan.ru* [online]. 31.05.2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://afghanistan.ru/doc/150294.html>.

Samyj vysokij pokazatel' v istorii Uzbekistana: gosdolg prevysil 29 milliardov dollarov. *Kun.uz* [online]. Taškent, 03.04.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://kun.uz/ru/news/2023/04/03/samyi-vysokiy-pokazatel-v-istorii-uzbekistana-gosdolg-prevysil-29-milliardov-dollarov>.

Shailoobekkyzy, A. Is anti-Chinese sentiment in Kyrgyzstan strong enough to freeze a key Belt and Road Initiative project? *Global Voices* [online]. Amsterdam, 05.08.2021. [cit. 2021-09-13]. Dostupné z: <https://globalvoices.org/2021/08/05/is-anti-chinese-sentiment-in-kyrgyzstan-strong-enough-to-freeze-a-key-belt-and-road-initiative-project/>.

Sijovuš Zuhurov, syn Bega Sabura, polučil puťovku na olympiadu v Tokio. *Radio Ozodi* [online]. 05.07.2021 [cit. 2022-10-11]. Dostupné z: <https://rus.ozodi.org/a/31341402.html>.

Sitnikov, A. Turkmen taliba ne obidit: „bratja“ postrojat gazoprovod TAPI nazlo Rossii. *Svobodnaja Pressa* [online]. Moskva, 26.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://svpressa.ru/politic/article/308042/>.

Skol'ko potratjat v Kazachstaně na novuju programmu importozameščenija. *Kursiv.kz* [online]. Almaty, 2022 [cit. 2022-05-05]. Dostupné z: <https://kz.kursiv.media/2022-05-30/skolko-potratyat-v-kazahstane-na-novuju-programmu-importozameshheniya/>

Smith, K. Chine-Europe Express reaches Germany in 10 days, *Railjournal* [online]. 11.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.railjournal.com/freight/china-europe-express-train-reaches-germany-in-10-days/>.

Sokirko, V. Na tankach do Kabula: Rossija usilivajet na granice s Afganistanom bronegruppou. *Svobodnaja Pressa* [online]. Moskva, 12.09.2021 [cit. 2021-9-19]. Dostupné z: <https://svpressa.ru/war21/article/309548/>.

Sotrudničestvo měždu Uzbekistanom i ES vychodit na novyj uroveň. *Ministerstvo investic, průmyslu a obchodu Uzbeké republiky* [online]. Taškent, 06.07.2022 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: <https://miit.uz/ru/news/sotrudnichestvo-mezhdu-uzbekistanom-i-es-vyhodit-na-novyj-uroven>.

Sovětkin, S. K čemu gotovit'sja Rossii i Srednej Azii na fone vyvoda vojsk SŠA iz Afganistana: ocenka situacii. *Vojennoje obozrenije* [online]. 11.10.2020 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://topwar.ru/175967-k-chemu-gotovitsja-rossii-i-srednej-azii-na-fone-yyvoda-vojsk-ssha-iz-afganistana-ocenka-situacii.html>.

Standish, R. Turkey, China See Opportunity in Central Asia After Moscow's Ukraine Invasion, *RFE/RL* [online]. 12.06.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/central-asia-turkey-china-replace-russia/31894543.html>.

Starr, F. Rethinking Greater Central Asia: American and Western Stakes in the Region and How to Advance Them. *Silk Road Paper* [online]. June 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.silkroadstudies.org/publications/silkroad-papers-and-monographs/item/13454-rethinking-greater-central-asia-american-and-western-stakes-in-the-region-and-how-to-advance-them.html>.

Statistika vnějšněj, vzaimnoj torgovli i tovarnych ryнков. *Statistický úřad Kazachstánu* [online]. Astana, 2023 [cit. 2023-06-01]. Dostupné z: <https://stat.gov.kz/ru/industries/economy/foreign-market/spreadsheets/>.

Statistika zafiksirovala rezkij rost čisla vyjechavšich iz strany rossijan. *Svoboda.org* [online]. 02.05.2022 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: <https://www.svoboda.org/a/fsb-priznala-rezkiy-rost-uehavshih-iz-strany-rossiyan/31830787.html>.

Stratěgia reformirovania bankovskoj sistěmy Uzbekistana do 2025 goda – komentarij Minfina. *Review.uz* [online]. 13.05.2020 [cit. 2022-05-27]. Dostupné z: <https://review.uz/post/strategiya-reformirovaniya-bankovskoy-sistem-uzbekistana-do-2025-goda-komentariy-minfina>.

Strokaň, S. Nauka podžidať. Vojennyje učenija v Central'noj Azii rassčityny na chudšij sjurpriz ot afgánských islamistov. *Kommersant* [online]. Moskva, 06.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/4928932>.

Strokaň, S. Talibam priletělo ot Ameriki. SŠA menjajut svoju stratěgiju v Afganistaně. *Kommersant* [online]. Moskva, 06.08.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.kommersant.ru/doc/4936127>.

Struktura gosudarstvennogo vněšněgo dolga KR po sostojaniju na 2022 god. *Ministerstvo financí Kyrgyzské republiky* [online]. Biškeek, 2023 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: <https://www.minfin.kg/pages/vneshniy-dolg>.

Subbotin, I. „Ataka na posol'stvo: čto grozit delovym svjazam Rossii i Talibov“. *Afghanistan.ru* [online]. 08.09.2022 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://afghanistan.ru/doc/150088.html>.

Světová banka [online]. Washington, D.C., 2023. Dostupné z <https://data.worldbank.org/>.

Swiss Cooperation Programme for Central Asia 2022–25. SDC [online]. Bern, 2021 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.eda.admin.ch/deza/en/home/countries/central-asia.html>.

Swiss Cooperation Strategy Central Asia 2017–21. *Swiss Agency for Development and Cooperation SDC a State Secretariat for Economic Affairs SECO* [online]. 2022 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.seco-cooperation.admin.ch/dam/secocoop/de/dokumente/dokumentation/laenderstrategien/swiss-cooperation-strategy-central-asia-2017%E2%80%932021.pdf.download.pdf/Swiss%20Cooperation%20Strategy%20Central%20Asia%202017%E2%80%932021.pdf>.

Tadžikistan vydělil 7500 kvot inostrannym rabočim. *Asia Plus* [online]. 12.04.2022 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/society/20220412/tadzhikistan-videlit-7500-kvot-inostrannim-rabochim>.

Tajikistan. Country Economic Update. Rebounding Economy, Challenges Remain. WBG report, s. 9. *World Bank Group* [online]. Washington, D.C., 2021 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/532641628870881778/pdf/Tajikistan-Rebounding-Economy-Challenges-Remain.pdf>.

Tajikistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2020 [cit. 2022-04-04]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/tjk>.

Tajikistan: Marriage Folds Northern Elite into Presidential Family. *Eurasianet.org* [online]. New York, 20.11.2017 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://eurasianet.org/tajikistan-marriage-folds-northern-elite-into-presidential-family>.

Taliby poobeščali pomoč ‘Uzbekistánu postroit’ železnuju dorogu v Afganistane. *Lenta.ru* [online]. Moskva, 01.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: https://lenta.ru/news/2021/09/01/uz_taliban/.

Taliby rasskazali o pervom oficial'nom vizite v Tadžikistan. *Fergana Agency* [online]. 25.03.2023 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://fergana.agency/news/129609/>.

Taliby: počemu sejčas? *Informacionno-analytičeskij centr MGU* [online]. Moskva, 12.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/iats-mgu/taliby-pochemu-seychas/>.

Tax and Investment Guide. Reach, Relevance and Reliability. Tajikistan, 2021. *Deloitte* [online]. London, 2021 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/kz/Documents/tajikistan/2021/Tax&Investment%20Guide_21.pdf.

Team Europe Initiatives. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/team-europe-initiatives_en.

Těreměckij, K. Kak Vengria pytaetsja stať novoj middle power Central'noj Jevropy. *Rossija v global'noj politike* [online]. Moskva, 15.02.2023 [cit. 2023-03-03]. Dostupné z: <https://globalaffairs.ru/articles/vengriya-middle-power/>.

The EBRD in Kazakhstan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kazakhstan.html>.

The EBRD in Kyrgyz Republic. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/kyrgyz-republic.html>.

The EBRD in Tajikistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/tajikistan.html>.

The EBRD in Turkmenistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/turkmenistan.html>.

The EBRD in Uzbekistan. *Evropská banka pro obnovu a rozvoj* [online]. Londýn, 2023 [cit. 2023-05-10]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/uzbekistan.html>.

The EIB in Central Asia. *Evropská investiční banka* [online]. Luxemburg, 2022 [cit. 2022-05-22]. Dostupné z: <https://www.eib.org/en/projects/regions/central-asia/index.htm>.

The EU and Central Asia: New Opportunities for a Stronger Partnership. *Evropská komise* [online]. Brusel, 15.05.2019 [cit. 2022-06-02]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/joint_communication_-_the_eu_and_central_asia_-_new_opportunities_for_a_stronger_partnership.pdf.

The EU's Generalised Scheme of Preferences. *Evropská komise* [online]. Brusel, 2015 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/august/tradoc_153732.pdf.

Toktomushev, K. China in Post-Kazakhstan Central Asia: „Beijing, We Have a Problem!“, *China-US Focus* [online]. 08.02.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: <https://www.chinausfocus.com/foreign-policy/china-in-post-kazakhstan-central-asia-beijing-we-have-a-problem>.

Top 10% national income share. *World Inequality Database* [online]. 2022 [cit. 2022-01-28]. Dostupné z: <https://wid.world/>.

Trade statistics for international business development. *ITC Trade Map* [online]. Ženeva, 2021 [cit. 2022-04-06]. Dostupné z: <https://www.trademap.org/>.

Tul'skij, M. Itogi perepisi naselenija Tadžikistana 2000 goda: nacional'nyj, vozrastnoj, polovoj, semejnij i obrazovatel'nyj sostavy. *Demoscope.ru* [online]. Moskva, 21.02.–

06.03.2005, č. 191-192 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z:
<http://www.demoscope.ru/weekly/2005/0191/analit05.php>.

Turkmenistan – Country engagement note for the period FY2016-17. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2015 [cit. 2021-12-02]. Dostupné z:
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/371591467987825776/pdf/99556-CRN-P151985-Box393225B-OUO-9-R2015-0199.pdf>.

Turkmenistan Begins Exporting Gas to Pakistan via Afghanistan. *Caspian News* [online]. 02.05.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://caspiannews.com/news-detail/turkmenistan-begins-exporting-gas-to-pakistan-via-afghanistan-2023-5-2-0/>.

Turkmenistan perebrasyvajet vojska i techniku k Afganskoj granice. *Chronika Turkmenistana* [online]. 09.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.hronikatm.com/2021/07/apc-to-serhetabat/>.

Umarov, T. After Ukraine, Is Kazakhstan Next in the Kremlin's Sights? *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 10.08.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z:
<https://carnegieendowment.org/politika/87652>.

Umarov, T. Kazakhstan Is Breaking Out of Russia's Grip, *Foreign Policy* [online]. 16.09.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: https://foreignpolicy.com/2022/09/16/kazakhstan-russia-ukraine-war/?tpcc=recirc_latest062921.

Umarov, T. Russia and Central Asia: Never Closer, or Drifting Apart? *Carnegie Endowment for International Peace* [online]. 23.12.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z:
<https://carnegieendowment.org/politika/88698>.

Usov, A. Central Asia shows strong resilience to geopolitical turmoil, *EBRD* [online]. 28.09.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/news/2022/central-asia-shows-great-resilience-to-geopolitical-turmoil-.html>.

Usov, A. EBRD researches sustainable transport connections between Central Asia and Europe. *European Bank for Reconstruction and Development* [online]. 07.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.ebrd.com/news/2022/ebrd-researches-sustainable-transport-connections-between-central-asia-and-europe-.html>.

Uzbekistan i EAES. Perspektivy i potencial'nyje efekty ekonomičeskoj intěgracii. Moskva: Eurasijská rozvojová banka, 2021.

Uzbekistan joins EU's GSP+ arrangement. *Evropská komise* [online]. Brusel, 09.04.2021 [cit. 2022-10-15]. Dostupné z: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/uzbekistan-joins-eus-gsp-arrangement-2021-04-09_en.

Uzbekistan planiruet vosstanovit' postavki elektroenergii v Afganistan s 25 janvarja. *Podrobno.uz* [online]. 22.01.2023 [cit. 2023-05-11]. Dostupné z:

<https://podrobno.uz/cat/obchestvo/uzbekistan-planiruet-vosstanovit-postavki-elektroenergii-v-afganistan-s-25-yanvary-a/>.

Uzbekistan privetstvoval sozdanije novogo pravitel'stva v Afganistane. *Gazeta.uz* [online]. Taškent, 08.09.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://www.gazeta.uz/ru/2021/09/08/afghanistan/>.

Uzbekistan, Switzerland sign restitution agreement of assets of Gulnara Karimova. *The Tashkent Times* [online]. Taškent, 2022 [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <http://tashkenttimes.uz/national/9454-uzbekistan-switzerland-sign-restitution-agreement-of-assets-of-gulnara-karimova>.

Uzbekistan. *ITC Trademap* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-06-06]. Dostupné z: <https://www.trademap.org/>.

Uzbekistan. *The Observatory of Economic Complexity* [online]. 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://oec.world/en/profile/country/uzb>.

Uzbekistan. *WTO* [online]. Ženeva, 2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/daily_update_e/trade_profiles/UZ_e.pdf.

Uzbekistan: Risk Assessment. *COFACE* [online]. Bois-Colombes, 2022 [cit. 2022-03-16]. Dostupné z: <http://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Uzbekistan>.

Uzbekistan: The European Union and Uzbekistan complete negotiations for a new Enhanced Partnership and Cooperation Agreement. *EU External Action* [online]. Brusel, 2022 [cit. 2022-06-12]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/uzbekistan-european-union-and-uzbekistan-complete-negotiations-new-enhanced-partnership-and_en.

V Kazachstaně samyj děšovyj mobil'nyj internet v SNG. *Sputnik.kz* [online]. 07.02.2022 [cit. 2022-06-05]. Dostupné z: <https://ru.sputnik.kz/20220217/v-kazakhstane-samyy-deshevyy-mobilnyy-internet-v-sng---analitiki-22867783.html>.

V Moskvě v očerednoj raz napomnili ob uslovii priznanija pravitel'stva „Talibana“. *Afghanistan.ru* [online]. 14.06.2022 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <https://afghanistan.ru/doc/149580.html>.

V Samruk-Kazyna rasskazali o predstojaščem IPO Ejr Astany. *Lsm.kz* [online]. Almaty, 06.02.2023 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://lsm.kz/samruk-kazyna-air-astana-ipo>.

V Taškentu stavi „Czech House“ pro český byznys. Investici Atlantica Institute pojistil EGAP. *EGAP* [online]. Praha, 07.11.2022 [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: <https://www.egap.cz/cs/v-taskentu-stavi-czech-house-pro-cesky-byznys-investici-atlantica-institute-pojistil-egap>.

V Uzbekistaně nabljudajetsja sokraščeniye prjamyh inostrannyh investicij. *UPL24* [online]. Taškent, 23.02.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://upl.uz/economy/31735-news.html>.

Vakulčuk, R. a Overland, I. China's Belt and Road Initiative through the lens of Central Asia. In Cheung, F. M. a Hong, Y. (eds.). *Regional Connection under the Belt and Road Initiative: The Prospects for Economic and Financial Cooperation*. Londýn: Routledge, 2019.

Varki, T. Emomali II., velikij němoj. Prezident Tadžikistana gotovitsja peredat' vlast' svojemu nasledniku. *The Insider* [online]. 31.01.2020 [cit. 2021-10-29]. Dostupné z: <https://theins.ru/politika/199187>.

Vengersko-Kyrgyzskij fond razvitija načal rabotu i prinimajet zajavki ot biznesa. *24.kg* [online]. Biškek, 12.05.2022 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: https://24.kg/ekonomika/233288_vengersko-kyrgyzskiy_fond_razvitiya_nachal_rabotu_iprinimaet_zayavki_otbiznesa/.

Vengersko-Kyrgyzskij fond razvitija nametil realizaciju projektov na \$24 mln. *Economist.kg* [online]. Biškek, 11.11.2022 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://economist.kg/novosti/ekonomika/2022/11/11/vengersko-kyrgyzskij-fond-razvitiya-nametil-realizaciju-proektov-na-24-mln/>.

Vengersko-Kyrgyzskij fond razvitija ozvučil prioritětnyje napravljenija dlja finansirovanija. *KirTAG* [online]. Biškek, 12.05.2022 [cit. 2023-05-01]. Dostupné z: <https://kyrtag.kg/ru/news/vengersko-kyrgyzskiy-fond-razvitiya-ozvuchil-prioritetnye-napravleniya-dlya-finansirovaniya->.

Vengria okažet podděržku Uzbekistanu pri vstupljenii v VTO. *SNG.TODAY* [online]. 19.02.2021 [cit. 2023-01-05]. Dostupné z: <https://sng.today/tashkent/15827-vengrija-okazhet-podderzhku-uzbekistanu-pri-vstupljenii-v-vto.html>.

Vlasti Turkmenistana napravljajut na turkmeno-afganskuju granicu vojnych, medikov i provodjat patriotičeskije besedy s naseleniem. *Radio Azatlyk* [online]. Washington, D.C., 10.07.2021 [cit. 2021-09-19]. Dostupné z: <https://rus.azathabar.com/a/31351960.html>.

Vnějšnij dolg Uzbekistana za 2022 god sostavil 23,6 mlrd dollarov ili 30% ot VVP. *Aktualno.uz* [online]. Taškent, 08.02.2023 [cit. 2023-05-05]. Dostupné z: <https://aktualno.uz/ru/news/8094>.

Vozroždaetsja li Tjurkskij Mir? *Central Asian Analytical Network* [online]. 23.11.2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://www.caa-network.org/archives/24508>.

Warner, A. G. *Strategic Analysis and Choice: Structured Approach*. New York: Business Expert Press, 2010.

Weir, F. A Kazakh Gorbachev? Why some expect change from new leaders? *The Christian Science Monitor* [online]. 23.11.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: <https://www.csmonitor.com/World/Europe/2022/1123/A-Kazakh-Gorbachev-Why-some-expect-change-from-new-leader>.

Welcome message from the Special Envoy. *Blue Peace* [online]. Nedatováno. [cit. 2023-03-10]. Dostupné z: <https://www.bluepeace-centralasia.ch/welcome/message/>.

Why use GNI per capita to classify economies into income groupings? *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2022 [cit. 2022-01-17]. Dostupné z: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378831-why-use-gni-per-capita-to-classify-economies-into>.

World Investment Report 2022. *UNCTAD* [online]. Ženeva, 2022 [cit. 2022-04-17]. Dostupné z: <https://worldinvestmentreport.unctad.org/world-investment-report-2022/>.

Worldwide Governance Indicators. 2021, Rule of law. *Světová banka* [online]. Washington, D.C., 2023 [cit. 2023-06-02]. Dostupné z: <http://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports>.

Za 10 let iz Turkmenistana vyjechalo počti 1,9 milliona čelověk. *Radio Azatlyk/Azathabar* [online]. 29.05.2019 [cit. 2021-10-11]. Dostupné z: <https://rus.azathabar.com/a/29969698.html>.

Zakon Turkmenistana „O Sojuze promyšlennikov i predprinimatělej“. *Ministerstvo justice Turkmenistánu* [online]. Aščabad, 2019 [cit. 2022-02-18]. Dostupné z: <https://minjust.gov.tm/mcenter-single-ru/295>.

Zapad šchedro platit za antisovětskuyu ritoriku v Central'noj Azii. *IA-centr.ru* [online]. Moskva, 2022 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://ia-centr.ru/experts/darya-matyashova/zapad-shchedro-platit-za-antisovetskuyu-ritoriku-v-tsentralnoy-azii/>.

Zasedanie Kabiněta Ministrov Turkmenistana, No. 147. *Nějtral'nyj Turkmenistan*. 02.06.2021.

Zhao X., Yumin N., Yangze L., Zhigang L., Atoev I. The Integrated Hydropower Sustainability Assessment in Tajikistan: A Case Study of Rogun Hydropower Plant. *Advances in Civil Engineering* [online]. 2020 [cit. 2022-04-10]. Dostupné z: <https://www.hindawi.com/journals/ace/2020/8894072/>.

Ziyaev, B., Seitz, W. H., Rajabov, A. Tajikistan – Economic Slowdown Amid the Pandemic. Tajikistan economic update, s. 7. *World Bank Group* [online]. Washington DC, 2020 [cit. 2021-10-10]. Dostupné z: <http://documents.worldbank.org/curated/en/856841608613708986/Tajikistan-Economic-Slowdown-Amid-the-Pandemic>.

Zogg, B. Observer Now, Beneficiary Later: China and the Unrests in Kazakhstan, *The Diplomat* [online]. 21.01.2022 [cit. 2023-05-30]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2022/01/observer-now-beneficiary-later-china-and-the-unrest-in-kazakhstan/>.

Zpráva o vývoji platební bilance 2022. Česká národní banka [online]. Praha, 2022 [cit. 2022-06-01]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/export/sites/cnb/cs/medio-vyvoji-platebni-bilance/zprava_o_vyvoji_platebni_bilance_2022.pdf ogo řešitele

Zvláštní představitel ruského prezidenta pro Afghánistán a ředitel
MZV RF Zamir Kabulov: Afganistan posle uchoda SŠA: vakuum bezopasnosti navsegda?
Meždunarodnyj diskussionnyj klub „Valdaj“ [online]. Moskva, 20.07.2021 [cit. 2021-09-19].
Dostupné z: <https://ru.valdaiclub.com/events/own/onlayn-diskussiya-afganistan-posle-ukhoda-ssha-vakuum-bezopasnosti-navsegda/>.

Zwahlen, R. *Assessing the Environmental Impacts of Hydropower Projects*. Cham: Springer, 2022, s. 513-532.

